

ЖУРНАЛ
З ЕКЛЕЗИОЛОГІЇ І ЦЕРКОВНОГО ПРАВА

Μέτρον

№ 16

2019

Μετρον

• право • церква • історія • єдність • людина •

μέτρον

№ 16

μέτρον

A JOURNAL
of Ecclesiology and Church Law

No 16

Lviv 2019

μέτρον

ЖУРНАЛ

з Єκκλeσιολογiї i Цeркoвнoгo Πρaвa

№ 16

Львiв 2019

УДК 348 (281.5)

Метрон, № 16. Львів 2019. 280 с. ISBN 978-617-629-119-0

В журналі «Метрон» 16 (2019) подані статті відомих східноєвропейських каноністів на тему партикулярного права, а також критичні роздуми над їхніми текстами. В цьому випуску ви теж знайдете наукові дослідження про східне літургійне право.

Metron 16 (2019) presents articles by well-known Eastern European canonists on the topic of the particular law, as well as critical reflections on their texts. In this issue you will also find research on Eastern liturgical law.

Редакційна колегія: прот. проф. д-р Михайло Димид, д-р Петро Сабат
Editorial board: Fr. Prof. Dr. Mychajlo Dymyd, Dr. Petro Sabat

**Видається один раз на рік Інститутом Церковного Права за сприянням
Кафедри Пасторального Богослов'я Філософсько-богословського
факультету Українського Католицького Університету.**

**Published annually by the Institute of Canon Law with the assistance
of the Department of Pastoral Theology, Faculty of Philosophy and Theology,
Ukrainian Catholic University.**

**Редакція може не поділяти поглядів дописувачів.
Відповідальність за наведені факти, дати і прізвища несе автор.
При передруку посилання на «Метрон» обов'язкове.**

Редакція шукає спонсорів.
В питаннях співпраці чи передплати
звертатися:
Михайло Димид – Журнал «Метрон»
вул. Жуковського, 5
79057 Львів Україна
Тел. +380972160808
email: mdymyd@gmail.com

Metron is looking for financial support.
Regarding cooperation or subscription
please contact:
Mychajlo Dymyd – «Metron»
vul. Zhukovskoho, 5
79057 Lviv Ukraine
tel: +380972160808
email: mdymyd@gmail.com
Research articles and materials for publi-
cation should be sent to the same address.

Вартість одного примірника – 150 грн. + кошти доставки.
Вартість одного примірника поза Україною – 15 USD + кошти доставки.
The cost of one copy beyond Ukraine is \$15 + shipment.

ISBN 978-617-629-119-0

© Михайло Димид, 2019

ЗМІСТ

Міжнародна конференція із канонічного права на тему «Сучасний розвиток законодавства східних католицьких церков»

Про Конференцію	9
Стенограма обговорень Конференції	11
Джорджіо ГАЛЛАРО	
Партикулярне право Візантійської Церкви Італії між'єпархіяльне партикулярне право церков Італії.....	63
Вільям БЛАЙЗІФФЕР	
Партикулярне право Румунської Греко-Католицької Церкви: виникнення, розвиток, проголошення та перспективи застосування.....	87
Петер САБО	
Партикулярне право: простір, функції і номопоетичні компетенції.....	163
Томас ХОРВАТ	
Кодифікація партикулярного права гайдудорозької митрополії <i>свого права</i>	183
Андрій ТАНАСІЙЧУК	
Процес кодифікації власного права Української Греко Католицької церкви: проблеми і перспективи	194

Літургійне право Київської Церкви

Петро САБАТ

Історія виникнення та формування молебня в честь
Христа Чоловіколюбця (чи пресвятого Серця Христового)
в УГКЦ.....211

Петро САБАТ

Богослужіння за усопших
Української Греко-Католицької Церкви 245

ОГЛЯД

Матеріали презентації книги *Бог і Майдан: Аналіз і свідчення*,
яка відбулася 19 лютого 2019 р.
в Інституті філософії імені Григорія Сковороди
Національної академії наук України 261

Автори 280

**МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ІЗ КАНОНІЧНОГО ПРАВА НА ТЕМУ
«СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА
СХІДНИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВ»**

Прес-служба канонічного відділу Патріаршої курії УГКЦ

26-27 березня 2019 року у Львові відбулася Міжнародна наукова конференція з канонічного права на тему «Сучасний розвиток законодавства Східних Католицьких Церков».¹

Науковий захід, організований спільними зусиллями кафедри пасторальної теології Українського католицького університету (Львів), Канонічного відділу Патріаршої курії УГКЦ і Товариства українських кантоністів, зібрав у стінах філософсько-богословського факультету спеціалістів з канонічного права з України, Угорщини, Румунії та Італії. Учасники конференції обговорювали актуальну, як з наукової, так і з душпастирської точки зору тему розвитку власного церковного законодавства в окремих Східних Католицьких Церквах.

З доповідями на конференції виступили: єпископ Джорджіо Галларо (Італія), професори Вільям Блайзіффер (Румунія), Петер Сабо (Угорщина), Томаш Хорват (Угорщина) та Андрій Танасійчук (Україна). Кожен із доповідачів представив учасникам наукового форуму актуальні проблеми розвитку партикулярного права власних Церков. Про важливість, актуальний стан розвитку помісного права УГКЦ і процес кодифікації повного його збірника доповідав о. д-р Андрій Танасійчук. Автор не лише окреслив історію та сучасний стан процесу опрацювання єдиного збірника церковного

---

¹ Сайт: Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви, 28 березня 2019, <http://news.ugcc.ua/news/u_lvov%D1%96_v%D1%96dbulasya_m%D1%96zhnarodna_naukova_konferents%D1%96ya_prisvyachena_partikulyarnomu_pravu_sh%D1%96dnih_tserkov_85795.html> (дата звернення: 14.12.2109).

ЗАПРОШЕННЯ

**Міжнародна конференція із канонічного права
Сучасний розвиток законодавств
східних католицьких Церков**

Український Католицький Університет, Філософсько-богословський факультет
Кафедра Пасторального Богослов'я в діалозі із Католицьким Кодексом
Патерностерський курс УГКЦ, Товариство Українських Католиків

Програма:
Президія: Михайло Димид
(Патерностерський Католицький Університет)

Вівторок 26.08.2019

14:00 Молитва, відкриття
14:30 Доповідь 1.
Сл. Дієдоржіо Галларо (Італія)
15:15 Дискусія 1.
16:00 Перерва на каву
16:30 Доповідь 2.
Проф. Вільям Блайкфюр
(Румунія)
17:15 Дискусія 2.
18:00 Представлення журналу
Mysticon 15

Середа 27.08.2019

10:00 Доповідь 3.
Проф. Петер Шабо (Угорщина)
10:45 Доповідь 4.
Д-ні Томаш Корвал (Угорщина)
11:15 Дискусія 3.
11:45 Перерва на каву
12:15 Доповідь 5.
Проф. Андрій Тамаріану
(Україна)
13:00 Дискусія 4.
13:30 Кінця

Львів, вул. Хуторська, 35А
Філософсько-богословський
факультет УКУ

законодавства УГКЦ, а й звернув увагу присутніх на деякі актуальні проблеми, які постають перед Українською Церквою в площині канонічного права, і запропонував можливості їх вирішення.

Важливо зазначити, що після кожної доповіді проводилася дискусія, до якої долучилися всі учасники зустрічі.

На закінчення заходу головний організатор дійства, о. д-р Михайло Димид, професор канонічного права при УКУ, зазначив, що проведення такої міжнародної наукової конференції у Львові дало можливість українським каноністам запозичити досвід представників інших Східних Католицьких Церков, який згодом вони зможуть використати. Ця наукова зустріч стала також позитивним свідченням інтенсивного розвитку української каноністики.

СТЕНОГРАМА (ЗАПИС)
Міжнародної конференції із канонічного права на тему
«Сучасний розвиток законодавства
Східних Католицьких Церков»

Відкриття

*Протоієрей професор доктор Михайло Димид,
головний організатор конференції*

Слава Ісусу Христу! Помолімося, будь ласка!

(Молитва «Царю небесний»)

Я – Михайло Димид з кафедри пасторального богослов'я, професор канонічного права вітаю Вас на конференції з канонічного права, яку ми організуємо в Українському католицькому університеті. Організаторами є філософсько-богословський факультет, кафедра пасторального богослов'я разом із Канонічним відділом Патріаршої курії Української Греко-Католицької Церкви і Товариством українських каноністів.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) вже працює над своїм законодавством у новій ері від 1980 року. В тому ж році Синод єпископів створив групу, яка мала роздумувати і сама пропонувати якісь нові лінії. Це сталося 5 роками пізніше, але від того часу ця проблематика стала актуальною, і хоч Українська Греко-Католицька Церква вже видала додаток до Кодексу канонів Східних Церков, який ми називаємо «Канони партикулярного права УГКЦ», але вона далі роздумує над своїм законодавством, дискутує над тим і має знову групу, яка опрацьовує різні напрямки життєдіяльності Церкви для того, щоб вони були на законодавчому рівні чітко визначені для всіх. Однак Церква – це не є закрите гетто, Українська Греко-Католицька Церква не живе сама по собі і вона повинна мати універсальний вселенський характер. Для нас тут, в Україні, це означає – мати контакти з Православними Церквами,

які зараз, на жаль, розділені, а також і з Римо-Католицькою Церквою. Якщо поглянути ширше, то в Європі ми не є єдиними греко-католиками, а маємо таку цікаву панораму Греко-Католицьких Церков. Кожна з цих Греко-Католицьких Церков має свою автономію, вона є «партикулярною», або «*sui iuris*» – *свого права*, як воно звучить в Кодексі канонів Східних Церков (ККСЦ). І кожна з них має свободу законодавчого творіння. Тому було б добре, щоби ці Церкви обмінювалися досвідом і показували одні одним, що вони роблять, і таким чином могли взаємозбагачуватися, похвалитися своїм, а з іншого боку – вчитися від інших та черпати нові ідеї. І це є причиною, чому ми тут зібралися.

Зараз запрошую до слова декана філософсько-богословського факультету УКУ, диякона-доктора Романа Завійського.

Вітання

*Диякон, доктор Роман Завійський,
декан філософсько-богословського факультету УКУ*

Слава Ісусу Христу! Ваше преосвященство, преподобні, всесечесні отці і преподобні брати, дорогі наші викладачі з факультету, університету і дорогі гості та учасники цієї конференції. Дозвольте мені як деканові філософсько-богословського факультету привітати вас тут, у стінах Українського католицького університету (УКУ) від імені нашого президента, владика Бориса Гудзяка і від імені нашого ректора отця Богдана Праха. Для нас велика честь, що ця мережева конференція об'єднує структури не лише в лоні УГКЦ, але також спеціалістів з канонічного права з різних країн. Для нас велика честь, що ми сьогодні всі разом. І я би в особливий спосіб хотів сьогодні привітати наших головних доповідачів, промовців цієї міжнародної конференції, які представляють різні країни. Сьогодні у нас є владика [Джорджіо Галларо], який завітав до нас з Італії. Хочемо також привітати наших доповідачів з Угорщини [Петер Сабо і Томаш Хорват], а також, нашого доповідача з Румунії [Вільям Блайзіффер].

Для нас дуже важливим є питання обміну досвідом, оскільки питання партикулярних Церков і їхнього канонічного права, церковного законодавства є справою мережевою. Тож нам дуже приємно, що сьогодні з нами представники різних Церков, а також є спостерігачі, запрошені з Православних Церков, тому ми і вас щиро вітаємо на нашій конференції. Я хочу в особливий спосіб подякувати кафедрі пасторального богослов'я, яка в нашій структурі об'єднує також і спеціалістів із канонічного права, які довго та ретельно працювали, щоб підготувати цю конференцію. І, зокрема, особливо хочу подякувати отцеві Михайлові Димиду, що він доклав особисто так багато зусиль, щоб сьогодні ми всі разом мали цю платформу, на якій можна роздумувати й обмінюватися досвідом творення церковного законодавства. Дуже дякуємо за цю ініціативу та її реалізацію. І, на завершення, хотів би побажати всім вам плідної конференції і щоб це була лише точка відліку для наступних ініціатив і в лоні УГКЦ між кафедрою пасторального богослов'я, між Товариством українських каноністів, між Патріаршою курією, а також між країнами, які сьогодні беруть участь у конференції, але також з перспективою для подальшого росту. Тож, хай Бог благословить і щиро вам дякую, що сьогодні з нами. І сподіваюся, до наступних зустрічей.

Отець Павло Дроздяк,

керівник Прес-служби Львівської архієпархії УГКЦ

Слава Ісусу Христу! Ваше преосвященство, всесвітліші, всечесніші, преподобні, високопреподобні, всі достойні брати і сестри! Для мене є велика честь від імені нашого митрополита, високопреосвященнішого владика Ігоря [Возняка] привітати всіх учасників цієї конференції. Владика не міг бути присутнім, оскільки в цей час звершує іншу місію, але просив запевнити про свою молитовну підтримку і побажав цього великого натхнення для того, щоб черпати з цього бездонного джерела Божої премудрості для збереження, впорядкування і розвитку містичного Тіла Христового, його святої Церкви. Благословенного вам часу і плідного проведення цієї міжнародної конференції!

Представлення членів президії і першого доповідача

Михайло Димид

*Представлення членів президії і першого доповідача –
владики доктора професора Джорджіо Галларо,
єпарха П'яна-дельї-Албанезі (Італія).*

Зараз запрошуємо зайняти місце в президії владика Джорджіо Галларо; так само просимо о. Вільяма Блайзіффера. Просимо о. Андрія Танасійчука, щоб, як голова Товариства українських каноністів, вів дебати після 1 і 2 доповіді.

Наша сьогоднішня програма так виглядає, що першим доповідатиме владика Джорджіо Галларо, потім буде дискусія і перерва на каву; згодом о. проф. Вільям Блайзіффер нам щось розкаже про румунські реалії, а тоді буде дискусія і представимо журнал «Метрон» і журнал «Ius», щоб ви бачили, як каноністи працюють над церковним правом в нашій Українській Церкві.

Владика Джорджіо є єпархом в П'яна-дельї-Албанезі в Італії на острові Сицилія, де є велика громада греко-католиків, і владика на своїй території є одночасно й автоматично правлячим архієреєм для римо-католиків. Владика – спеціаліст з церковного права, бере участь у багатьох міжнародних конференціях, а також є членом Товариства права Східних Церков (Society of Law of the Eastern Churches). Кир Джорджіо був віце-президентом того товариства. Владика довгий час працював у США в Мелхітській Церкві і був професором їхньої академії. Так що вітаємо Вас і запрошуємо до слова.

Джорджіо Галларо. Доповідь на тему: «Партикулярне право Візантійської Церкви Італії: Між'єпархіяльне Партикулярне право Церков Італії»

Див. окремо в цьому номері журналу «Метрон», с. 63–86.

Дискусія за доповіддю Джорджіо Галларо

Проводить Андрій Танасійчук

Вступ:

Дякую всім слухачам за терпеливість. Напевно, ви почули багато нової термінології, яка змучує вуха і мозок, але ви прийшли сьогодні на цю конференцію, щоб розширити свої знання з церковного права.

Андрій Танасійчук

Запитання:

Хотів би розпочати нашу дискусію, підкреслюючи певні елементи, які для мене особисто є новими, або не нові, але ніколи не задумувався над ними. Бачимо Італійську Греко-Католицьку Церкву, яка не належить до жодних великих структур, як, наприклад, патріархальних Церков, верховноархієпископських Церков, митрополичих Церков *свого права*. Бачимо окремі 3 одиниці, які об'єднані в синод. І цікаво, що їхнє законодавство називається «утворене на основі Синоду». Синод – застережене слово для визначення групи єпископів патріархальної Церкви або верховноархієпископської Церкви. Бачимо, що найвищий законодавець – Святіший Отець, може дозволити, щоб інші єпископи, котрі не належать до жодної з цих великих Церков, але утворюють окремі єпархії, окремі одиниці, щоб вони утворювали синод. Чому я це говорю, тому що тут можемо знайти якусь відповідь і для нашого Синоду Києво-Галицького Верховноархієпископства. Різні єпископи, які належать до різних 4-х митрополій, в Україні зустрічаються в Синоді Києво-Галицького Верховного архієпископства і щось вирішують щодо пасторального життя. Є такий в Україні орган – «*coetibus*». Моє перше питання до владики: коли йде мова про проголошення партикулярного права, хто саме є тою одиницею, котра проголошує, підписує декрет проголошення законів?

*Джорджіо Галларо**Відповідь:*

Проголошення цих законів було здійснене трьома ієрархами, котрі підписали весь документ, який потім передали до Конгрегації для Східних Католицьких Церков, що працює із Папою і для Папи. Так що, практично, остаточне слово, після підпису трьох єпархів, приходить від єпископа Риму. Такою була процедура.

Якщо можу сказати одну річ, яку пропустив. На першому Між'єпархіяльному синоді у 1940 р. були присутні також спостерігачі братів із Православної Церкви Албанії. Вони теж брали участь у роботі, і це в 1940 р., тоді коли не думалося ще про II Ватиканський Собор. Італо-Албанські Церкви разом із екзархатом Гроттаферрата вже, так би мовити, екуменічно були на передовій.

*Андрій Танасійчук**Питання:*

Дорогий владико, говорилося про юрисдикцію над власними вірними, які перебувають поза територією єпархії чи екзархату. Як саме Ви розрізняєте, до якої єпархії чи екзархату належать Ваші вірні, які перебувають поза межами території Вашої юрисдикції? Юрисдикція у Вас є персональна чи територіальна?

*Джорджіо Галларо**Відповідь:*

Це добре запитання. Ми нині говоримо, я і мій співбрат, єпископ з Лунґро, ми неофіційно вживаємо титул «єпархіяльний єпископ італо-албанців континентальної Італії», тобто, ми фактично охоплюємо цілий «чобіт» [образно – Італія]. Коли я прийшов туди як єпископ, я сказав – щоб завершити італійський «чобіт», слід додати до мого титулу, що я єпархіяльний єпископ італо-албанців островної Італії. Бо не слід забувати, що крім Сицилії є також острів

Сардинія, який належить до Італії, і в минулому там була присутність візантійців. Тому відповідь моя дуже проста: єпископ П'яно і єпископ Лунгро мають канонічну владу над своїми вірними в тих містах, де ті вірні перебувають на їхніх територіях. Всі інші місцевості континентальної частини Італії є під владою інших місцевих територіальних єпископів. Відповідальність їхня. Наприклад, коли ми знаємо, що в Міланській Церкві є 300-400 італо-албанських родин, то належить єпископові Мілану належно подбати про духовні потреби цих вірних. Якщо він не може вирішити ці питання, а такі питання все ж таки є, хай звертається до єпископа П'яно чи єпископа Лунгро. Зараз єпархія П'яно подбала про грецький храм у Валетті на Мальті, а єпархія Лунгро подбала про грецький храм на острові Корсика (Франція), хоч ці два храми є прямо під Конгрегацією для Східних Церков. Ось таким є практичне рішення. Я не маю жодної влади над італо-албанцями моєї єпархії, які мешкають в Мілані, Римі, Венеції... Згідно з чинним законодавством, це має бути місцевий єпископ, який про них дбає. Власне, тому я говорю, і переконаний, що одна візантійська митрополія *свого права* Італії, незалежно від місця, могла би вирішити всі такого роду пасторальні питання. Це я кажу, включаючи і поважаючи в той самий момент наших братів і сестер інших візантійських традицій, які емігрували до Італії.

Андрій Танасійчук

Питання:

Чи крім цієї книги «Партикулярне право Візантійської Церкви в Італії» окремі єпархії мають якісь свої додаткові законодавства або норми нижчого рівня єпархіяльного партикулярного права?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Сказав би – і так, і ні. Кажу так, бо є, наприклад, літургійні традиції, що притаманні єпархії П'яно, а не існують в іншій єпархії Лунгро,

і навпаки. Говоримо про звичаї, про менш важливі справи, про власні літургійні свята деяких сіл. Тут не треба забувати, що ці малі епархії можна порівняти до малих острівців на більшому просторі. Треба сказати, що так званий літургійний гібридизм можна зрозуміти, але не оправдовувати. Наприклад, якщо в моєму селі є 10.000 душ, і село в кільці латинських сіл, хоч побажання можуть бути одні, але реальність інша. Є речі, які треба прийняти. До цього наводжу практичний приклад: наша візантійська традиція каже, що ікони мають бути у великому почитанні, почесні, і ми згодні, й це робимо, це вчимо вірних, однак коли в П'яні є празник святого Юрія – то потрібна його статуя, потрібно, щоб святий Юрій був на коні. П'ятсот років це триває, і як зробити, щоб сказати «ні»? Такими є практичні пасторальні домовленості і пристосування. І світ від того не повалиться.

Андрій Танасійчук

Питання:

Ми, каноністи, і напевне, не тільки каноністи, звикли бачити латинського єпископа, який відповідає також і за східних католицьких християн. Наприклад, архиєпископ Відня є ординарієм, або ієрархом місця для всіх греко-католиків або всіх східних католицьких християн в Австрії. Чи також в Іспанії, владика кардинал Мадриду є ординарієм та ієрархом місця всіх східних католицьких християн по всій Іспанії. Тут маємо інший приклад, де східний католицький єпископ є ординарієм та ієрархом місця для латинських вірних і якому підпорядковуються священники латинської традиції. Тому маю до Вас, владико, ще одне таке цікаве питання щодо переходу з Церкви *свого права* – з однієї Церкви до іншої. Канон 32 ККЦЦ пише, що коли два ієрархи дають згоду на перехід, то можна приймати без посилання до Конгрегації для Східних Церков. Як є у вашій ситуації, якби хтось хотів прийти з епархії Лунгро або не Лунгро, латинський вірний хотів би стати вірним Східної католицької Церкви П'яна-деллі-Албанезі?

*Джорджіо Галларо**Відповідь:*

Думаю, що відповідь дав кілька років тому кардинал державний секретар [Ватикану], що коли йдеться про вірних християн-католиків двох різних обрядових традицій, достатньо, щоби існувала позитивна згода обидвох єпископів, без того, щоби була необхідність звертатися до Конгрегації. Якщо деякі єпископи цього не робили, не я маю їх вибачати чи засуджувати. Деколи стає відомо, що єпископи не в курсі багатьох питань. Може статися, що деякі речі, ми, єпископи, не знаємо. Це значить, що ми не є Господом Богом на землі. Самозрозумілою є також інтерпретація, яку дав Державний секретаріат [Ватикану], яка пізніше була публікована у «Acta Apostolicae Sedis (Акти Апостольської Столиці)²». Там сказано чітко, що якщо два єпископи, які в межах тої самої національної території висловлюють згоду в якомусь питанні, то очевидно, що вже в цьому не потрібно звертатися до Конгрегації. Це моя особиста думка, що багато проблем, які ми, східні християни, маємо – ми їх самі собі створили. В якому значенні? Коли ми не були досить певні, в який спосіб нам краще слід дати душпастирську опіку для наших вірних, то ми зверталися до Риму. А коли йдеться до Риму, то Рим до певної міри змушений якимось чином зреагувати, прокинутися зі сну, тому, що дуже багато таких питань, які в минулому не виникали, і, очевидно, зобов'язаний дати відповідь. Саме ті відповіді, які Рим дає, протягуються в часі, тому що не було жодного прецеденту. І якщо нема прецеденту, то потрібно вивчити докладно ту чи іншу справу, і щойно після того дати належну відповідь, яка би була правильною і по-душпастирськи адаптована, щоб її можна було на практиці застосувати. Думаю, що в цьому випадку ми [східні] самі створюємо проблему.

---

² «Acta Apostolicae Sedis» // сайт: *La Santa Sede*, <http://www.vatican.va/archive/aas/index_sp.htm> (дата звернення: 09.10.2019).

Андрій Тансійчук

Питання:

Моє питання таке: якщо латинський вірний, який перебуває під вашою юрисдикцією, хоче перейти до Італо-Албанської Церкви, там де Ви є ієрархом, для одних і для других, бо у вас дві функції в одній особі, два ієрархи в одній особі, як бути в такому випадку?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Чому ні? Якщо вища влада надала це право та існує декрет папи Івана XXIII із 1960 р., і повна влада над вірними двох обрядів є в руках однієї особи, я не бачу потреби звертатися нині до папи Франциска. Якщо я би сумнівався в інтерпретації цього декрету, я б звернувся до Конгрегації.

Михайло Димид

Питання:

Читав ваше Партикулярне право. Мені так здається, що воно є ширше від тих ста п'ятдесяти шести канонів, які Кодекс канонів Східних Церков передбачає для окремого розроблення. Чи воно так? Чи Ви думали ширше, ніж Кодекс Вам на це давав повноваження? І чи в майбутньому Ви думаєте ще ширше діяти, ще розвивати своє партикулярне право? Як Ви думаєте, яка має бути рівновага між богословськими і суто юридичними канонами, для того, щоби церковне право допомагало євангелізації?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

На першу частину питання відповів би таким чином: Кодекс або будь-яка збірник дисциплінарних норм повинен бути динамічним,

тобто завжди має бути напрям до розвитку, бо немає закону для самого закону, але є закон для вірного, який повинен зростати у вірі, у святості, у любові. Відтак те, що було зроблене у Другому між'єпархіяльному синоді, ніщо інше, як уважне прочитання канонів ККСЦ, а також «Інструкції»³ з 1996 р. Було намагання віднайти те, що можна здійснити на практиці, що підходить для нинішніх життєвих потреб цих трьох церковних провінцій на території Італії. І я завжди підкреслюю це, що ці питання стосуються трьох церковних провінцій Італії, а не Італії. Тому я говорю, що Грецька Церква народилася в Італії, а не прийшла ззовні. І це є перша наша відповідь.

Ми говоримо про динамічність, про душпастирський підхід, який міститься в самих канонах. Якщо ми мали би зробити якусь стислу критику цих канонічних норм, то тут би можна було багато говорити, оскільки вони не є зняряддям досконалим, як не є досконалим зняряддям будь-який кодекс. Це завжди є допомога, яку маємо в своїх руках, певне зняряддя, певний інструмент, який нам слід використовувати практично і якщо настає потреба – вдосконалювати. Отже, говорю завжди про динамічний аспект будь-якої законодавчої норми. Її не слід бачити тільки саму в собі. Законодавча норма повинна стосуватися нашого майбутнього, і то завжди у відповідності до тих чи інших пасторальних ситуацій, які виникають, тих чи інших випадків, тих проблематик, які сьогодні постають. Очевидно, розуміємо, що це право, яке маємо станом на сьогодні, можна вдосконалювати, тобто воно є піддатливе змінам.

---

³ CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, Roma 1996 // сайт: *La Santa Sede*, <http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/orientchurch/Istruzione/pdf/istruzionecongchieseorientali.pdf>, дата звернення: 08.10.2019). Український переклад: «Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков», Львів: Свічадо 1998 // сайт: *Літургія Церкви*, <<https://plc-ugcc.blogspot.com/2018/02/>>, дата звернення: 08.10.2019).

Михайло Димид

Питання:

Яка рівновага між юридичними і богословськими нормами має бути в партикулярному праві?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Мені здається, здається, не скажу, що це питання є зайвим. Канони є практичним наслідком богословсько-еклезіологічного роздумування. Якщо подивимося на всі Вселенські Собори, то на початку є розгляд, введення в практику, осучаснення (як казав Іван XXIII) богословського, доктринального, догматичного аспекту, а потім практично дисциплінарне введення. Так що я думаю, що Кодекс Латинської Церкви із 1983 р., Кодекс Східних католицьких Церков із 1990 р., як і «Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков» із 1996 р. та інші норми, які потім додавалися також і для Латинської Церкви, не є нічим іншим, наслідком кращого і глибшого усвідомлення еклезіології. Дуже практичний приклад. Перед II Ватиканським Собором в Римі на уставах можна було бачити написи – «*Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali* (Священна Конгрегація для Східної Церкви)». В наслідок усвідомлення еклезіологічного виміру «*Sacra*» пропало (для всіх конгрегацій), «Східна Церква» стала «Східними Церквами». Чому? Бо маємо краще розуміння еклезіології в XX столітті. Ми вже не говоримо про одну Церкву. Після Тридентського Собору пастирська візитація стала обов'язковою для всіх єпископів. Те, що сталося на півдні Італії, яка колись була «*Magna Graecia* (Велика Греція)», коли латинські єпископи пішли візитувати парафії, як, наприклад, в Калабрії, Сицилії, Базилікаті, і вони там знаходили одружених священників, які вживали звичайний хліб, який купували в пекаря або який пекла дружина пресвітера день перед тим для Літургії; довгі

бороди. І єпископ собі думав: «Чи це мої вірні? Я їх не впізнаю». Однак вони мали давати звіт до Риму. Отже, потім, коли вони мали звітувати, в час, що потім стане щоп'ятирічним візитом до Риму (як практикується навіть сьогодні), всі ті речі проговорювалися. Деякі єпископи, так сказати, «більш мудрі», пропонували розв'язку: все скасувати, всіх перевести на римський обряд. Римський Святий Престол сказав – ні! Ствердив: віднині і на майбутнє все присилайте сюди, і ми будемо вирішувати. І звідси народився «Officium pro Graecis (Управління для греків)». Це означало, що ті, котрі не є латинянами – вони є греками, незалежно від того, чи вони були антіохійцями, вірменами чи халдеями; чи пізнавали один одного, чи ні. Отже, щодо цього напрямку, також треба подякувати Святому Престолові, що заборонив таке робити багатьом латинським єпископам Південної Італії та островів Східного Середземномор'я і приморських міст, як-от Венеція, Генуя, Піза. Ті міста мали комерційні зв'язки з тими островами і ті самі проблеми зустрічалися на островах, вірні тих островів були в подібній ситуації, як у Південній Італії. І отже, Святий Престол встановив Управління, яке залежало від «Sacra Congregatio de Propaganda Fide (Конгрегація пропаганди віри)» (від 1626 і далі) для того, щоби повільно спостерігати, що вони роблять, як вони моляться, у що вони вірять. І з того поступово виникла сто років тому Конгрегація для Східної Церкви. Це так, щоб мовити, що деколи не знаючи історії, ми оскаржуємо інших в багатьох помилках, які вони не зробили. А натомість це було навпаки.

Ігор Галей

Питання:

Хочемо запитати Вас, чи Ви мали можливість ознайомитися з Партикулярним правом нашої Української Греко-Католицької Церкви, яке вже діє рік. Якщо Ви з ним ознайомилися, яку оцінку Ви поставили б від одного до десяти?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Маю признатися у своєму незнанні. Знаю, що вийшов Партикулярний закон. Я десь це прочитав, але покійрно маю сказати, що я не спроможний дати оцінку. Я більше працював із Партикулярним правом Мелхітської Церкви, оскільки воно було перекладено з арабської на англійську, а потім на французьку. Так що я трохи більше знаю про Мелхітську Церкву. Також трохи знаю про Маронітську Церкву.

Сергій Стесенко

Питання:

В часі своєї доповіді Ви згадали про можливість піднесення вашої Церкви до митрополичого рівня як Церкви *свого права*, де б для румунів, українців та інших, які перебувають на території Італії, можна було створити окремі протосинкелати. Чи Ви не лякаєтеся, що ці українці, румуни та інші, які в десятки разів кількісно перевищують вірних Вашої Церкви, зможуть в певний спосіб якось поглинути вашу італо-албанську ідентичність?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Моя відповідь проста – якщо ми говоримо про культурні, мовні елементи, я думаю, як це говориться в Італії, що ми всі «втратили поїзд». Ми християни? Ми охрещені? Чи маємо Христа як провідника? Всі ті речі особисто для мене є другорядними. Якщо вмираюча Церква, яка присутня в Італії – Італо-албанська, Італо-грецька, будуть підсилені братами і сестрами цієї самої традиції з іншої нації – радо їх приймемо. Я особисто маю п'ятдесятилітній досвід служіння в США і знаю, і служив у майже всіх юрисдикціях візантійських традицій в Америці. Цю проблему я собі ніколи не

ставив. Навіть перший раз, коли я служив в українському храмі, в якому потім працював вісім років, перше питання, яке мені поставили, було: а що робить італієць-мелхіт серед нас? Так що я свідомий того, що є багато роботи з нашими вірними. Якщо ми похристиянськи відкриті, то всі ті «добрі» способи думання мають стати другорядними. Я виходжу з того, що якщо ми християни, ми належимо чи із вибору, чи від народження до якоїсь традиції, в нашому випадку до візантійської, із різними кольорами: українським, румунським, італо-албанським, італо-грецьким, угорським. Але незалежно від традиції, єдиною нашою Церквою-Матір'ю є Константинополь. Не з нашого вибору ми належні до цієї Церкви. Інша справа, якщо ми добровільно й обдумано змінили належність, а така опція можлива, оскільки існує релігійна свобода, яку нам Бог дав, і з якої ми можемо користати.

Андрій Танасійчук

Питання:

Чи партикулярне право Вашої Церкви розглядає тільки ті канони ККСЦ, які говорять і роблять посилання на партикулярне право, чи також розглядають інші теми, які є типові для Італо-візантійської Церкви?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Думаю, що про це вже запитували. На мою скромну думку, спосіб розв'язання деяких із тих актуальних проблем є внутрішній, тобто через створення Візантійської митрополії *свого права*. Хочу підкреслити візантійської, бо не кажу італо-албанської, чи італо-грецької, чи греко-української, греко-румунської і т. д. Те, що ми маємо спільне, це традиція Церкви-Матері Константинополя.

Андрій Танасійчук

Питання:

Я, може, неточно висловився. Йдеться про Партикулярне право Вашої Церкви. Чи це є відповідь на канони ККСЦ, які роблять посилення до партикулярного права, чи також є інші теми, які згадані у Вашому Партикулярному праві?

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Великою мірою я старався дати до зрозуміння, що загальні канони Кодексу були основою нашої праці але також були труднощі, які потребують додаткового пояснення. Існують деякі повторення. Деколи ми повністю переписали канон із Кодексу, коли це, властиво, не було потрібним.

Михайло Димид

Питання:

Ще маю останнє запитання. Ви згадали про малу семінарію. Ми з о. Романом Іванцівим належимо до підгрупи, яка роздумує над тими питаннями для нашого законодавства, і ми собі ставили питання: чи потрібна мала семінарія в нинішніх обставинах? Якщо брати ваш кодекс, хоч ви робите наголос на родині, також і появляється мала семінарія. Чи це не контрастує одне з другим? Це питання ставлю особливо в контексті сучасної ситуації з різними сексуальними проблемами, які проявилися в Католицькій Церкві.

Джорджіо Галларо

Відповідь:

Очевидно, в нашому Партикулярному праві ми бажали відповісти на канон загального права, який не заперечує можливість існування

нижчих семінарій. Бо в деяких середовищах нижча семінарія є коліскою для майбутніх покликань служителів Церкви. Залежить від різних націй. Так що наш канон мав на увазі власне цей момент. Але хочу сказати просту річ: нижча семінарія, як ми її уявляємо, насправді ніколи не існувала на нашій території. В нас є буквально декілька сіл, і насправді ті сім'ї, які там проживали, не могли дати достатньо виховання хлопцям і тоді єпископи, мої попередники, відкрили таку «нижчу» семінарію саме для цих хлопців. Також існує цікава річ у єпархії П'яна-деллі-Албанезі. Там спочатку виникла семінарія в 1648 році, а пізніше, в 1919 році народилася єпархія. Мені навіть було дивно на початках, коли я приймав єпархію, як це може бути так, що єпархія заснована 80 років тому, а семінарія багато давніше. Але після того, я подумав і прийшов до висновку, що італо-албанська семінарія, яка заснована 1648 року і яка продовжує існувати донині, це було ніщо інше, як місце, в якому можна було дати людське, літургійне, інтелектуальне виховання тим хлопцям, які на той час відчували поклик до служіння в Церкві. А між ними були ті, які потім відчували і захотіли зробити наступний крок, тобто піти до семінарії в Гроттаферрата. Там була нижча семінарія, яка приймала хлопців, як і з Сицилії, так і з Південної Італії, де їх формували. А потім була вища семінарія, тобто вони йшли до Грецької колегії в Римі. Такий насправді був виховний шлях.

А зараз є відповідальний за формацію, який відвідує парафії і супроводжує молодих. Нині інша ситуація. Подивіться сьогодні, наприклад, на Грецьку колегію. Там сьогодні більше угорців, ніж італо-греків чи італо-албанців. Якщо ми живемо для служіння, то всі ті прикметники мають відійти на другий план. Насправді Грецька колегія була заснована з метою приготувати світських і церковних інтелектуалів, щоби «навернути» братів, яких потрібно «навернути». Але ситуація на сьогодні зовсім інакша, вона докорінно змінилася з тих часів.

Необхідність осучаснення богословського доктринального аспекту можна побачити на прикладі II Ватиканського Собору. Це те

ж саме. А наслідком цього собору, є, без сумніву, застосування тої чи іншої богословської рефлексії на практиці. І тому, я думаю, що Латинський кодекс 1983 і Кодекс 1990 року для східних католиків, так само і як «Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков», а також інші норми, які пізніше були додані до латинської законодавчої бази, все це є ніщо інше, як тільки наслідок вдумливого підходу до тих потреб, які виникають в Церкві в часи аплікації тих чи інших канонічних норм. Я вже подавав приклад зміни вивіски на будинках римських конгрегацій. З того ми бачимо, що в ХХ столітті відбулася справді така кардинальна зміна в тому, що стосується бачення еклезіологічного існування різних Церков, різних традицій, різних обрядів.

Михайло Димид.

Представлення другого доповідача – протопресвітера доктора професора Вільяма Блайзіффера (Румунія).

Зараз послухаємо доповідь о. Блайзіффера, який розповість про партикулярне право Румунської Церкви, їхню ситуацію, а також розповість про їхніх новомучеників, яких 2 червня Папа Франциск буде в Румунії проголошувати блаженними.

Для того, щоби послухати про партикулярне право Румунської Церкви, щоб зрозуміти походження і перспективи цього права, ми запросили професора Університету Бабеш-Боляй в Клуж-Напока, протоієрея Вільяма Блайзіффера, з яким ми 29 листопада 2006 р. мали честь брати участь в синодальній нараді румунських єпископів у м. Блаж.

Вільям Блайзіффер. Доповідь на тему: «Партикулярне право Румунської Греко-Католицької Церкви: виникнення, розвиток, проголошення та перспективи застосування».

Див. окремо в цьому номері журналу «Метрон», с. 87–162.

Дискусія над доповіддю Вільяма Блайзіффера.**Провадить Андрій Танасійчук****Андрій Танасійчук***Запитання:*

Бачимо сьогодні такий перехід з одного канонічного статусу в інший. Донедавна Румунська Церква належала до категорії Церков *свого права*, які мали статус митрополії *свого права*. І вже довший час вони перейшли до категорії верховноархієпископських Церков. Я думаю, що цей перехід був не такий болючий, бо вже існувала синодальна співпраця єпископів в рамках Ради ієрархів, де вони якраз зустрічалися, і це вже був прояв синодальності. І, звичайно, будучи в статусі верховноархієпископської Церкви, вони повинні опрацювати певні свої статuti, які допоможуть правильно існувати, діяти різним органам, які властиві такій Церкві. Хотів би поставити два питання. Перше. Якщо я добре зрозумів, то існує партикулярне право Румунської Церкви на рівні різних статутів, а не так, як є в інших Церквах, яких ви нині згадали? Друге. Якщо існує якийсь інший збірник партикулярного права Румунської Церкви, крім статутів, то чи були якісь проблеми під час кодифікації, а саме кодифікації різних норм, які розглядали життя вірних в Румунії і поза межами Румунії? Тому що ситуація вірних на одній території одна, а наприклад, в США можуть виникати інші деталі. Чи були проблеми власне під час кодифікації партикулярного права?

Вільям Блайзіффер*Відповідь:*

Дякую за запитання. Постараюся відповісти по пунктах. Перше. Ми діяли з проголошенням партикулярного права, рухаючись по частинно. Раз був апробований статут в межах синоду, то він відразу

був проголошений, щоб дати канонічне місце і можливість цій структурі діяти, бо марно було думати, що синод єпископів міг функціонувати без апробованого статуту. Тому статут був відредагований і опрацьований в короткий термін і висланий до Риму для отримання відповідних пропозицій із Конгрегації для Східних Церков, які ми отримали, і вони були цікаві (і зазначу, що їх було мало, бо насправді статут був добре зроблений). Ми взяли до уваги короткий термін, в який був створений синод, і необхідність опрацювати статут. Комісія верховноархієпископської Церкви для редагування партикулярного права, яка була створена одною з перших, дуже важко працювала, і ми одразу в «*Acte sinodale* (Синодальних актах)»⁴ опублікували ці документи. В кінці року вони були зібрані в окремий том і згодом видані. Тобто, всі ці норми партикулярного права є опубліковані, і власне зараз, цими днями комісія працюватиме над тим, щоб переглянути текст усіх канонів, які стосуються 180 випадків, до яких відсилає ККСЦ. Таким чином, буде зроблена ціла ревізія всього завершеного тексту за дорученням синоду. Щоб надати певну однорідність цьому тексту, бо текст складається з різних редакцій і не все опрацьовано через обмежені людські можливості, багато деталей не було взято до уваги комісією. Так що можна сказати, що ми зробили великий прогрес і думаю, що ми на правильній дорозі і, якщо будемо постійно працювати у такий спосіб, думаю, що зможемо долучитися до чотирьох Церков, що вже опублікували своє партикулярне право.

Друге питання. Стосовно діаспори. Певно, що синод найперше розглядав питання, які були найважливіші. Це зовсім не означає, що питання, які стосуються наших вірних, котрі перебувають на територіях поза межами нашої Церкви, не є нагальними. Пригадую, одного разу в Римі, на одному богослужінні в нашому румунському храмі поблизу Пантеону, тодішній посол Румунії при Святому

---

⁴ BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, nr. 1–5, 2006–2011.

Престолі наголошував на тому, що румуни є найбільшою меншиною в Італії. Тому тут справа не в нехтуванні цього великого числа вірних, які є поза територією Румунської Церкви. Але синод, наскільки я знаю, брав найважливіші проблеми на той момент. Зараз ситуація трохи стабілізувалася і тому, з пасторальної точки зору, проблема буде взята до уваги, проаналізована і вирішена. Чому? Тому що в Єпископській конференції Італії ми маємо одного апостольського візитатора, який намагається в рамках своєї компетенції вирішити ці питання в Італії. Так що синод наразі не брав до уваги питання вірних в діаспорі.

Михайло Димид

Питання:

Ви говорите про 146 канонів. Чи вони вже є? Чи Ви щойно будете їх оформляти? Друге. Ви говорили під час своєї доповіді про статuti і про літургійні закони. Чи є така воля в Синоді єпископів Румунської Церкви, щоб з цього всього був написаний кодекс вашої Церкви, тобто щось більше, ніж 146 канонів? Що Ви маєте на увазі у Вашій Церкві, коли говорите *Caput et Pater* (Глава і Батько)? Як Ви собі його уявляєте? І останнє запитання. Поясніть назву своєї Церкви.

Вільям Блайзіффер

Відповідь:

Отже, почну з третього питання. Патріарх є отець і глава власної Церкви. Глава – тому що він є на чолі цілого тіла, яким є його Церква, він є головою синоду патріаршої Церкви і також він є батько, бо в ньому присутній вимір батьківства, який на практиці виражається в любові до свого стада. Ця формула «отець і глава», яка дуже часто використовується у Східних Церквах, відноситься до батьківського виміру патріарха, який не тільки є юридичною фігурою, який разом із синодом представляє свою Церкву, тобто всередині синоду є батьком для всієї своєї Церкви.

Тепер те, що стосується першого питання. Насправді є сто вісімдесят випадків, в яких загальне право робить відсилання до партикулярного права у різних формах. Бо тут не йдеться тільки про пряме посилення, але також усі рази, коли в текстах говориться про різні ситуації, які в один чи інший спосіб притаманні партикулярній реальності. Зі всіх тих випадків синод попросив попрацювати саме над тими ста вісімдесятьма випадками. Ми дотримувалися також структури тридцяти титулів загального Кодексу. Сто вісімдесят казусів було переформульовано в такий спосіб, щоби поняття «партикулярне право» зникло, в той спосіб, щоб у формулюванні безпосереднього канону була вставлена частинка, що прямо стосується дисципліни нашої Церкви. Тобто, поза тим, що вже є опубліковане з партикулярного права нашої Церкви, ми мусимо дещо доопрацювати тих сто вісімдесят випадків загального права, щоб вони створили самостійну канонічну структуру, подібно до того, що українці видали 2015 року.

Щодо другого питання про літургійні закони. Ми знаємо, що оскільки літургійні закони описують особливість публічного богочинання, який притаманний якійсь Церкві *свого права*, і оскільки вони виражають власну самобутність, то ці закони стосуються вірних, які перебувають у будь-якій частині світу. Тому ці літургійні закони, яких ми маємо достатньо багато, мають на меті узгодити публічний культ богочинання в нашій Церкві. Бо ми маємо багато труднощів, де ми не завжди знали, яким чином поведетися, оскільки мали багато зловживань. Тут слід подякувати преосвященному Джорджіо Галларо, який згадав про існування «Інструкції застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков» із 1997 року. Бо через п'ять років після публікації Кодексу ця «Інструкція» була опублікована якраз тому, що Кодекс у своїй літургійній інтерпретації взагалі був не зрозумілий. Кодекс, очевидно, має свою юридичну вагу, бо є юридичною нормою, але згідно з каноном 3, літургійні рубрики, які містяться в літургійних книгах, легітимно апробованих компетентною владою, також мають юридичну силу.

В нас, в дійсності, було багато видань, на які не було дозволу церковної влади і в яких, наприклад, дозволялося відправляти східну Літургію в латинських ризах і з літургійним хлібом Латинської Церкви, чи з лицем, оберненим до людей. І мені здається, що аргумент, який стосується літургійного законодавства, хоч може виглядати не важливим, але натомість є дуже важливим, бо неприпустимо, щоб я не міг служив зі співбратом з іншої єпархії через те, що він служить в інший спосіб, або щоб я служив в неправильний для нього спосіб. Ось тому, внівши рівновагу в літургійних питаннях, синод постарався усунути такі випадки документами, які зараз в практиці стосуються посту, богослужбових риз, і в тому числі різних літургійних кольорів, які використовувалися в ті чи інші часи літургійного року. Або те, що стосується приготування літургійного хліба, і т. д. Мусимо розуміти намір синоду. І тут треба дивитися на завершальну частину цих декретів, які насправді пояснюють, чому постала відповідна норма. Там, побачивши, як цю норму було редаговано, зрозуміємо і що ця норма вимагає. Наприклад, хоч норма вирішена всередині синоду, в самому тексті також залишена пригадка самим єпископам (єпископи прийняли закон для себе самих, щоб зробити усе, що від них залежне, аби всі невідповідності в обряді були виправлені, відкинуті, і щоб повернулася однозначність в літургійних чинностях Церкви). Це стосувалося, очевидно, і протопресвітерів, священників, душпастирів і всіх вірних доброї волі.

Щодо четвертого питання. Я полишив у своїй доповіді деякі історичні аспекти, які стосуються розвитку Румунської Греко-Католицької Церкви. Серія трьох синодів нашої Церкви з 1697 по 1700 рік привели Православну Церкву Трансильванії разом з митрополією Альба-Юлії стати, через унію з Римом, нашою Греко-Католицькою Церквою. Як усі так звані «уніатські» Церкви (очевидно, що це є негативний термін), так само наша Церква народилася з цього руху повернення до наших витоків, не до зближення, а до справжнього повернення до витоків. Наша Румунська Церква називається офіційно – Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică (З'єднана з Римом

Румунська Греко-Католицька Церква). В часі між війнами вона називалася по-різному: Церква З'єднана, Греко-Католицька. Зараз використовуємо як офіційну назву Церкви таку – З'єднана з Римом Румунська Греко-Католицька Церква.

Джорджіо Галларо

Питання:

То, що стосується так званої діаспори. Який взаємозв'язок, з канонічної точки зору, має ваша єпархія Румунської Церкви в Кентоні (Огайо, США) з верховноархієпископською Церквою в Румунії?

Вільям Блайзіффер

Відповідь:

Це одна з наших єпархій. Це означає, що у складі синодальної комісії у справі редакції нашого партикулярного канонічного права ми маємо представника з цієї єпархії. Єпархіальним єпископом цієї єпархії в Кентоні є Джон Майкл Ботеан, і для нього надзвичайно важливо брати особисту участь у синодальних засіданнях. Він був, я думаю, відсутній може три-чотири рази із тридцяти, що означає зовсім незначну пропорційну частину від синодальних зібрань. І, отже, тут не грає якоїсь вирішальної ролі та дистанція, яка розділяє наші Церкви через Атлантичний океан, а дуже важливим є відчуття єдності, тобто насправді взаємовідносини такі, наче б то була одна з єпархій, яка розташована посеред територій нашої верховноархієпископської Церкви в Румунії. Абсолютно теплі природні зв'язки.

Андрій Танасійчук

Питання:

Участь єпископа з Америки є факультативною чи обов'язковою в синодах єпископів патріаршої чи верховноархієпископської Церкви? Всі мають обов'язок брати в цьому участь? І друге питання –

чи греко-католицькї епископи в Румунїї беруть участь у Єпископськїй конференцїї Латинськїй Церкви в Румунїї? І чи рїшення, якї видає єпископська конференцїя, якось впливають на партикулярне право Греко-Католицькїй Церкви?

Вільям Блайзїффер

Вїдповїдь:

Ситуацїя є иншою, нїж в Українськїй Греко-Католицькїй Церкві, яка має багато єпископів. Наша Церква насправдї має труднїсть в дотриманнї кворуму, щоби засїдання синоду було в повнїй мїрї законним. Якщо з восьми єпископів бракує трьох, тодї кворуму не буде. Тому єпископи мають обов'язок брати участь. Із цїєї причини ми у статутї запропонували включити статтю, в якїй зазначено перїод, в якому синод повинен зїратися на загальне (звичайне) засїдання. Якщо я не помиляюся, це є першїй повнїй тиждень травня і другїй повнїй тиждень листопада. Тому єпископи в загальному знають, що в цих двох перїодах вони повиннї брати участь у синодальних засїданнях.

Стосовно взаємовїдносин мїж Єпископською конференцїєю Румунськїй Латинськїй Церкви і нашим Синодом – та тема мене зацікавила. Із цїєї причини я трохи вивчив це питання. Єпископськїй конференцїї, – не бажаючи образити нїкого, – не мають законодавчої влади, тобто вони можуть пропонувати, але вони не є законодавчим органом, на вїдмїну вїд синоду єпископів. В багатьох ситуацїях я підкреслював цю рїч єпископам, підкреслював рїзницю мїж синодом і конференцїєю, навїть якщо в ньому є не так багато єпископів. Бо, хоч в Румунськїй єпископськїй конференцїї є об'єктивно багато католицьких єпископів, оскїльки ми маємо угорськї, нїмецькї, румунськї латинськї єпархїї, є нашї синодальнї єпископи, якї входять до однїєї єпископськїй конференцїї, однак конференцїя не може впливати на всї казуси. Якщо можна, владико, я би хотїв ужити вислїв, що дехто хитро поставив засїдання єпископськїй

конференції перед засіданням синоду, в такий спосіб, щоб синод фактично прийняв рішення, яке дозріло в лоні єпископської конференції. Але треба підкреслити ще один аспект, що між синодом єпископів і єпископською конференцією, яка власне є конференцією єпископів дорадчого характеру, існує велика суттєва різниця в тому, що вони не мають юридичної здатності видавати закони.

Михайло Палій

Питання:

Дорогий отче професоре, питання таке технічне – після того, як Ваша Церква була піднесена до ступеня верховноархієпископської Церкви *свого права*, каноністи Вашої Церкви написали дуже багато статутів: статут синоду єпископів, статут трибуналів відповідно до конфігурації Церкви. Скажіть, будь ласка, як Вам вдалося забезпечити, наприклад, вимоги до осіб. Чи Ви мали, відповідно, наперед передбачено, щоб перекрити певні уряди (наприклад, у трибуналі верховноархієпископської Церкви, бо це є окремий трибунал), щоби не дублювалися особи, які служили у трибуналі верховноархієпископської Церкви та єпархіальних або між'єпархіальних трибуналах? Чи вдалося Вам не створити мертвих чи пустих партикулярних норм? Чи в такий спосіб справді вдалося гарантувати принцип відповідальності законності?

Вільям Блайзіффер

Відповідь:

Очевидно, коли ми прийшли до того моменту, що можна було запропонувати певні норми, то ми, зрозуміло, дотримувались певних редакційних принципів при створенні права. Тобто, ми старалися уникати суперечок між правовими нормами, не входить в ту сферу, де партикулярне право якимось чином могло суперечити приписам загального права. Отже, ми робили досить-таки чітке розрізнення між юридичними компетенціями для того, щоб через норми могли

врегулювати внутрішнє життя нашої Церкви. В тому, що стосується існування різних урядів всередині нашої Церкви, власне для того, щоб уникнути конфлікту компетенцій, комісія з редакції нашого партикулярного права взяла до уваги цілісність норм права так, щоб було зрозумілим, що норми самі по собі не повторюються. Бо прерогативи, якими користується протосинкел, не містяться у списку повноважень, які додаються до декрету призначення синкела в адміністративних або в душпастирських справах. Ці додатки насправді чітко визначають їхні права й обов'язки так, щоби вони не увійшли в конфлікт із правами й обов'язками інших синкелів. Ми, в Румунії, маємо приказку: «Та сама жінка, яка змінює свій колір волосся». На жаль, майже в конфлікті із загальною нормою спільного Кодексу, яка приблизно звучить так: «Два або три уряди не можуть бути надані тій самій особі, хіба би це було надзвичайно необхідним, і якщо вони між собою не перетинаються в компетенціях»⁵, наприклад, перебуває моя особа. Я був одночасно і нотарем синоду, і канцлером верховного архієпископа, аж до недавнього часу, коли я мусив більше віддатися науковій праці, а також був і судовим вікарієм, і головою звичайного трибуналу. Тобто я змінював капелюх залежно від потреби, що взагалі було недобре. Я часто повторював, що ці уряди повинні були покриватися і мали би виконуватися більшою кількістю осіб так, щоб не змішувати компетенції різних урядів. Президент трибуналу, нотар, канцлер і судовий вікарій – насправді я вже часом не знав, в якій іпостасі я підписуюся під тим чи іншим документом архієпископа. І також, наприклад, ми мали цю трудність, бо ми насправді не мали достатньої кількості осіб, належним чином підготовлених, щоб могли покрити всі уряди. Само собою зрозуміло, що йдеться про це, щоб лити воду на мій млин, але в мене, на жаль, була така ситуація. Зараз всі ті уряди займають інші особи.

---

⁵ ККСЦ 114 § 3. Уряди обох курій Патріярха, по змозі, не повинні поєднуватись у тих самих особах.

Томас Хорват

Питання:

Хотів би поставити питання більш практичного характеру. З боку священиків і кліриків – як вони прийняли цю Вашу кодифікацію партикулярного права, яку Ви створили? Якими були їхні пережиття, як вони зреагували на це все?

Вільям Блайзіффер

Відповідь:

У всіх наших семінаріях, у всіх трьох відділах нашого факультету, ми маємо професорів канонічного права, які спеціалізовані, бо вчилися в Римі і добре знають предмет. Але, тим не менше, серед нашого духовенства є досить поважне зацікавлення питаннями канонічного права. І чому так? Насправді, на практиці канонічне право саме по собі досить жорстке. Не всім воно подобається. Але ми мали дуже багато зустрічей, намагалися підвищити кваліфікацію наших протопресвітерів, торкалися питань канонічного права. Наприклад, подружнього права. Тобто ми певним чином для нашого кліру зробили живою тематику канонічного права. І, якщо мені дозволить єпископ, то я пожартую: єпископ Бухареста, який був одним з моїх колег по навчанню, коли дізнався, що я записався на факультет канонічного права до Папського східного інституту, прийшов до мене в кімнату і сказав: «Пам'ятай, той, хто вчить філософію – втрачає розум, той хто вчить богослов'я – втрачає віру, а знаєш, що губить той, хто вчить канонічне право? Він втрачає час».

Михайло Шелудько

Питання:

В Україні існує щонайменше дві області, в яких чисельно представлена румунська діаспора – Одеська і Чернівецька. Чи є вірні Румунської унійної Церкви в цих регіонах і чи є, відповідно, потреба

в якомусь душпастирстві? І друге запитання. Може, я неправильно зрозумів те, що було сказано про патріархальний момент Вашої Церкви. Чи є прагнення набути в майбутньому статусу патріархату?

Вільям Блайзіффер

Відповідь:

Відповідаючи на перше питання, вибачайте за незнання, але я не маю відомостей про окремі спільноти, які належно оформлені у тих двох областях, про які Ви говорили. В Одеській області і Чернівецькій, з тих відомостей, які я маю, це до певної міри також зумовлене економічними факторами. Оскільки майже неправдоподібно, щоб румуни з економічних мотивів переселялися на схід. Радше вони їдуть до країн, де є більш економічно вигідне життя.

То, що стосується відповіді на друге запитання. Зрозуміло, що всередині Румунської Греко-Католицької Церкви існує бажання зростати, бо це абсолютно природно – хотіти зростати, ставати більш зрілим, збільшувати власні церковні можливості. Однак, якщо щиро казати, я думаю, що це не є зараз для нас той час, щоб так високо прагнути. Чому? Тому, що перш за все мусимо зайнятися реструктуризацією нашої Церкви. Наприклад, дуже багато говорилося про створення митрополічної Церкви в Італії. В ситуації, коли ми як Церква маємо тільки одну митрополію, напевно, щоб говорити про ієрархічний зріст, спершу треба реструктурувати сучасні церковні провінції, тобто створити принаймні ще одну митрополію. Звичайно, що ця справа є в компетенції верховноархієпископського синоду, але мені не здається, що існує насправді таке бажання тепер ставати патріаршою Церквою. А в майбутньому невідомо.

Тарас Гринчишин

Питання:

Дозвольте спочатку сказати пару слів щодо попереднього запитання. Є справді румунські греко-католицькі парафії, але на території

Закарпаття, одна або кілька. До останнього часу їх кілька років обслуговував український греко-католицький священик з Румунії. Зараз, можливо, є інший, румунського походження. І подібно є приблизно двадцять українських греко-католицьких парафій у Румунії. А тепер запитання: в Україні є певна неузгодженість державного законодавства і церковного канонічного права, яке відбивається на статусі релігійних громад, парафій як юридичних осіб. Це стосується юрисдикції єпископа над єпархією чи прав цієї парафії як юридичної особи в світському розумінні. Хотів би спитати, чи є такі суперечності в Румунії, коли державне право і право церковне по-різному трактують релігійну громаду?

Вільям Блайзіффер

Відповідь:

Відповідаючи на це запитання, яке було поставлене попередньо, я мав на увазі про ті дві області, про які запитували – Одесу і Чернівці. Але зовсім не про Закарпаття, де точно знаю, що в єпархії Мараморошу існує окремий синкел для румунських парафій на території України. Тобто те, що стосується попереднього питання, то я говорив про конкретні географічні регіони. А те, що стосується другого питання, то на щастя, у 2008 році через особливе втручання з державного боку, обидва кодекси, тобто і Кодекс Латинської Церкви, і Кодекс канонів Східних Церков, були прийняті як органічна складова цілого корпусу державних законів Румунської держави. Очевидно, це створило цілу низку різноманітних складнощів, тому що насправді не було знавців цивільного права, які знали добре канонічне право і через це виходили певні непорозуміння. Але, Богу дякувати, маємо таку ситуацію, при якій наше канонічне право визнане на державному рівні як частина цивільного права. І тому маємо ось таку от прерогативу.

Михайло Димид

Хотів би доповнити питання про румунів в Україні. Православних румунів є десь 30-40 парафій. Зараз вийшов документ зі сторони Румунської Православної Церкви, яка готова визнати Православну Церкву України, якщо будуть забезпечені права румунських парафій в Україні. Так само хотів сказати, що ви не згадали про Маланкарську Церкву, яка має дуже гарно вироблене партикулярне право.

Дякуємо за доповідь і дискусію. Дякуємо, що ми могли краще пізнати старання Румунської Греко-Католицької Церкви кодифікувати своє життя і таким чином краще служити Божому народові.

**Представлення українських канонічних журналів
«Метрон» і «Ius».**

Михайло Димид, головний редактор журналу «Метрон»

На нині ми закінчили з нашими доповідями. І зараз в нашій програмі є представлення журналу «Метрон» і представлення журналу «Ius», оскільки це цікаво, щоб ми побачили актуальні доробки наших кантоністів. Дійсно, в Україні є два канонічні журнали. Один – це журнал «Метрон». Цей журнал виходить вже п'ятнадцятий рік, це є п'ятнадцятий номер журналу, який виходить щороку і я є його головним редактором. Метою журналу є аналіз церковного і канонічного життя. Тобто він розглядає канонічне право радше із еклезіологічної точки зору, яка би мала потім увійти в пасторальне життя. Це його такий підхід. І він колись називався журнал з церковного права, нині ж він називається з еклезіології і церковного права. В останніх двох чи трьох числах є дуже цікаві статті. Найцікавішим вкладом є джерела права УГКЦ, що їх я отримав і які, правдоподібно, зібрав покійний єпископ Єроній (Химій), їх я опрацьовую, перевіряю, перекладаю та уточнюю. В залі ми маємо присутніх двох авторів цього останнього номеру – є д-р проф. Сабат Петро і є Михайло Шелудько. Прошу оплесками привітати.

Пан Сабат розвиває вже в кількох числах журналу проблематику літургійного права, бо наші літургійні книги так само носять елементи права, тобто вони є законами, які зобов'язують церковних людей їх виконувати. Але ми не завжди свідомі того і тут ми розвиваємо ту ідею.

А пан Шелудько, тут присутній, написав цікаву статтю-роздуми, про можливість унії із протестантами. В нашій уяві завжди присутня православно-греко-католицька динаміка: одні переходять до одних, другі до інших. І стараються законом це унормувати. Або ще є екуменічний погляд. Але щодо протестантів, які дуже численні в Україні, то про них ніхто не пише і не говорить із цієї перспективи. Про це йде мова в цьому номері.

Завтра наш колега Андрій Танасійчук буде говорити про Партикулярне право Української Греко-Католицької Церкви і про Робочу групу з опрацювання нового партикулярного права. Тут є стаття члена цієї комісії прот. д-ра Олега Хортика, який розповідає нам про «ітер», про шлях цієї комісії, про те як вони працюють, що вони конкретно роблять. Це дуже цікава стаття. І останнє, що хочу вам сказати: отець Петро Балог говорить про обов'язки і права вірних на підставі Кодексу Канонів Східних Церков. Отже, маєте кілька ідей, про що пише цей останній номер. Кожна стаття має анотацію не тільки українською, але й англійською мовою, для того, щоб могли зрозуміти й інші люди, про що тут мова. Бо, на жаль, ми в Україні публікуємо тільки українською мовою, а це означає, що наші думки не поширюються серед науковців світу. І це є проблема, не знаю, як з цієї проблеми вийти. Ми таким чином трохи ізольовані. Так що це п'ятнадцятий номер, він коштує сто п'ятдесят гривень. Також можна придбати ще комплект (існує одинадцять комплектів із першого по п'ятнадцятий номер).

Думаю, що разом поза «Ius», «Метрон» і «Богословських записок УКУ», в Українській Греко-Католицькій Церкві більше нічого не виходить на регулярній основі. Колись у нас виходив журнал «Богослов'я» Українського Богословського Наукового Товариства,

але вже п'ять чи шість років товариство в кризі і журнал не виходить. І ще Дрогобицька семінарія видає так само свій богословський журнал.

Андрій Танасійчук, головний редактор журналу «Ius»

Дякую отцю Димиду за можливість представити наш канонічний вісник. Він є спільним ділом Канонічного відділу Патріаршої курії і Товариства українських каноністів. Це є відповідь в першу чергу на синодальне рішення єпископів нашої Церкви, щоби власне Товариство українських каноністів видавало якийсь часопис, присвячений канонічному праву. Видається вже третій номер. Зараз він в процесі приготування. Цей вісник поділений на чотири теми. В першу чергу, ми ставимо собі за завдання донести до українського читача, який володіє українською мовою, документи Святішого Отця, документи Римської курії, які безпосередньо стосуються Східних Католицьких Церков. Друга тема – в останньому номері ми присвятили багато питань єпархіяльній курії (в двох перших номерах ми говорили про Римську курію, про різні дикастерії і конгрегації (по-нашому – міністерства), які трактують питання східних католицьких християн. Останній номер присвячений питанню про єпархіяльну курію, і в ньому є переклад статей з італійської, польської про єпархіяльну курію. Третя частина вісника – наукова. Метою цієї частини є публікувати інформацію про всі конференції, семінари, які відбувалися протягом поточного року з канонічного права або з питань Церкви і держави. Щоби ці доповіді не губилися, треба, щоби вони були опубліковані. Четверта частина цього вісника – наукові напрацювання українських каноністів. Українське церковне право виробляє термінологію. Для нас, каноністів, дуже важко перекласти з латинської мови або з інших джерел терміни правильно, щоби їх використовувати у публікаціях. Тому ми маємо можливість друкувати наукові дослідження українських каноністів, тих, що закінчили ліцензіати і вищі навчальні заклади в Україні чи за

кордоном. Також, беручи до уваги пропозиції Робочої групи з опрацювання повного Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви, вже розпочали друкувати певні праці цієї групи. В ній є робочі пропозиції владики Теодора Мартинюка щодо термінології богопосвяченого життя в майбутньому канонічному кодексі УГКЦ. І останній елемент – це хроніка канонічно-правових подій з життя Вселенської Церкви і події у сфері української каноністики, щоби зафіксувати те, що відбулося у світовому масштабі щодо канонічного права і так само щодо канонічного права в українській каноністиці. Ми вже три номери видали, це є річник. У наступному номері будуть видані напрацювання нашої Робочої групи з опрацювання повного Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви, якась частина, як «Nuntia», щоби наша праця, наші пропозиції були збережені для наступних поколінь.

Михайло Димид

Дякую! Ще додаю, що в наступному журналі «Метрон» будуть доповіді із цієї конференції і далі будуть друкуватися джерела права Української Греко-Католицької Церкви.

Дякую всім за співучасть, за дискусії, за те, що ви слухали, за те, що ви могли одні одних збагачувати.

Завтра буде угорська й українська тема, таким чином, будемо мати новий досвід і зможемо повернутися додому збагачені, поділившись своїми здобутками й отримавши нові плоди із здобутків інших. Помолімся.

**Другий день Міжнародної конференції
із канонічного права на тему
«Сучасний розвиток законодавства
Східних Католицьких Церков»**

Провадить Ігор Галей

Головний організатор Михайло Димид

Привітання.

Молитва «Царю небесний».

Ваше преосвященство, всесвітліші і всечесніші отці, професори, гості, студенти-семінаристи. Я радий, що Ви підтримуєте і цікавитеся канонічним правом, зокрема нашою тематикою, яка звучить – «Сучасний розвиток законодавства Східних Католицьких Церков».

Ми вчора мали нагоду послухати владика Джорджіо Галларо і протоієрея професора Вільяма Блайзіффера, які просвітили нас щодо законодавства їхніх Церков. Так само ми вчора презентували канонічні журнали «Метрон» і «Ius». Під час цього дня ми мали дуже гарні дискусії – сорок хвилин після преосвященного Галларо і сорок хвилин після отця Блайзіффера. Ці дискусії допомогли нам у багатьох питаннях, які ми хотіли зрозуміти і з'ясувати.

Нині ми продовжуємо і переходимо до Угорщини та України. Першим запрошуємо нашого доброго друга професора Петера Сабо, який є викладачем Післядипломного інституту канонічного права в Будапешті. Також він є членом різних міжнародних товариств: східних, православно-католицьких і латинських каноністів. Професор Сабо буде нам говорити про номопоетичні компетенції права. Це означає творчість у праві, відвага не тільки переписувати старі закони, черпати тільки із старого і перефразовувати, але думати про сучасні виклики і не боятися до них братися. Доповідь звучить так – «Партикулярне право: простір, функції і номопоетичні компетенції». Прошу, пане Петер.

Петер Сабо. Доповідь на тему: «Партикулярне право: простір, функції і номопоетичні компетенції»

Див. окремо в цьому номері журналу «Метрон», с. 163–182..

Михайло Димид

Дякуємо Петеру Сабо, що нам представив таку складну проблематику, яка, проте, нас вводить в універсальне законодавства і зв'язує універсальність із партикулярністю, показує нам велику свободу, яку мають помісні Східні Католицькі Церкви для того, щоби насправді бути католиками.

І відразу переходимо до наступної доповіді про Угорщину, тобто про кодифікацію партикулярного права в Гайдудорозькій митрополії. Нам представить цю тему докторант Томаш Хорват, який пише докторат в Папському Латеранському університеті і який є викладачем канонічного права в богословському інституті Св. Атаназія в Ньїредьгазі. Прошу.

Томас Хорват. Доповідь на тему: «Кодифікація партикулярного права Гайдудорозької Митрополії *свого права*»

Див. окремо в цьому номері журналу «Метрон», с. 183–193.

Михайло Димид

Дякуємо докторанту Томашу Хорвату, що нам представив партикулярне право Гайдудорозької митрополії. Зараз маємо 20 хвилин на дискусію. Нині попросимо д-ра протоєрея Ігоря Галяя, який є членом Робочої групи з опрацювання повного Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви і промотором справедливості Львівської архієпархії, щоби він анімував нашу дискусію.

Дискусія над доповідями

Провадить Ігор Галей

Ігор Галей

Запитання:

Щиро дякую о. Михайлу Димиду. Висловлюю велику подяку нашим гостям, які люблять право, досліджують його, а зонайбільше, хочуть у своїх країнах, так як ми це зробили, мати свою правду, свою волю і свій закон, за яким хотіли б жити. Хочу також подякувати, що вони здійснили таку далеку подорож. Хочемо бути такими плідними у нашій конференції, щоб ця дорога і висловлення їхніх візій допомогли здобуттю їхніх джерел – писаних і неписаних. І спочатку запрошую усіх ставити питання. Я також висловив би одне питання проф. Петеру Сабо. Розробляючи своє партикулярне право, Ви знайшли простір між загальним правом, декреталіями, які Ви згадали, і партикулярним правом Апостольської Столиці. Чи не вважаєте, що це призведе до колізії? Наскільки Ви впевнені, що повернення до минулого забезпечить Вам сучасність? Чи радше не треба брати сучасні аспекти церковного життя і їх кодифікувати? Оскільки Ви згадали за монопоетичні компетенції, чи не буде цей монос для Вас більш актуальним і дієвим, ніж повернення до певних століть, звичаїв чи законів, писаних або неписаних?

Петер Сабо

Відповідь:

Дякую за запитання. Напевно, це є найбільша дилема на сьогодні, яка існує сьогодні в усіх Східних Церквах. В нас також є дискусії на цю тематику. Я особисто вважаю, що єпископи достатньо переконані, що приписи «*Orientalium Ecclesiarum* (Про Східні Церкви)» та «Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков» є шансом для нашої Церкви.

Стосовно нашого юридичного насліддя, близько 60–70 років тому була здійснена особлива праця, щоби зібрати наші греко-католицько-угорські джерела права, і висновком священика, який відповідав за цю працю було, що, на жаль, право Греко-Католицької Церкви в Угорщині повністю латинізоване (напевне, у вас так само був цей феномен після Замойського собору, але в нас латинський вплив був набагато потужніший). Так що, коротко, звіт цього священика був таким, що ми є «*gregco-latinissimi* – (греко – дуже латинниками)». Із цієї причини наше партикулярне право просто не могло б стати базою для нової кодифікації, а також тому, що ті старі закони були скасовані не тільки каноном 6 ККСЦ, але також із дуже ясної вказівки виходить, що латинізоване партикулярне право було скасоване Кодексом. Інша справа – думати про теперішню реальність, і гадаю, що ядро вашого запитання про це: чи дійсно потрібно докласти зусиль, щоб відновити Церкву на основі прагнень старини? Це дуже складна проблема. Я думаю, що відповідь залежить від того, як ми розуміємо роль і місію нашої Церкви. Я переконаний, що вислів II Ватиканського Собору, який говорить, що «східні традиції є частиною католицької традиції» (*Unitatis redintegratio* – Відновлення єдності 17), означає, що без живої присутності східної традиції не можна говорити про повне розуміння суті католицизму. Із цього висловлювання виходить, що насправді Східні Католицькі Церкви мають складну місію. І я переконаний, що повернення цих традицій від нас вимагатиме деяких зусиль. Я опустив 3-ій пункт, який стосується цієї проблематики, в якому я намагався знайти елементи в нашому партикулярному праві, які би могли полегшити ті передбачені втрати. Я думаю, що розділення на два рівні: (1) партикулярне законодавче право, дуже ясно орієнтоване на установлення вищих норм, (2) доповнене ексекутивними нормами найвищої можливої гнучкості. Тобто, з одного боку, визначити ціль, до якої Церква хоче дійти, а тимчасово видати тимчасові ексекутивні норми, які дозволяють іти тим ритмом, який підходить. Бо очевидно, що не можна з одного дня на другий перейти до нових правил.

Я думаю, що справжня проблема не так у вірних, бо коли єпископ чи інші члени духовенства маленькими поясненнями і доброю волею звертаються до вірних, то роблять їх спроможними зрозуміти причини нових законодавчих ініціатив партикулярного права, які Церква старається перенести в практику, згідно з вказівками II Ватиканського собору.

Деколи проблема полягає в інертності духовенства. Бо вони кажуть: «Ми так навчилися, і наші батьки так відправляли, і такою є наша традиція, і це є правдива традиція», – бо недавня історична традиція, про яку я казав, що вона латинізована, є частиною нашого спадку і щодо того немає сумніву.

Однак я думаю, що майбутнє нашої Церкви полягає в тому, щоби ми в якийсь спосіб зуміли вкорінити цінності нашої Константинопольської традиції, щоб наша Церква була більш приваблива для великої Церкви – для Католицької Церкви в Угорщині. В такій конфігурації майже очевидно, що будуть втрати, але відновлена Церква, яка зможе репрезентувати Константинопольську традицію, яка є частиною католицької традиції, буде більш привабливою і це зможе притягнути ще більше людей. Втрата з одного боку, а прихід – з іншого.

Ігор Галей

Щиро дякую, професоре, за конструктивну відповідь. Передаю тоді слово о. Андрієві для іншого запитання.

Андрій Танасійчук

Запитання:

Дорогий Петер, власне ваша Церква і наша Церква, та інші Церкви Східної Європи якраз мають ту незаперечну валізку з попереднім законодавством, котре було під дуже сильним впливом Латинської Церкви, і в цьому дусі навіть певні покоління виховалися. Сьогодні, ми як науковці-каноністи працюємо в наших Церквах над творенням партикулярного права і самі стаємо свідками зустрічі двох

поколінь – старшого покоління (добре що воно ще є), на яке ми можемо дивитися як на взірць їхньої витривалості в Католицькій Церкві, а також і нового покоління, теперішніх семінаристів, які виховуються вже в новому дусі згідно з тим обов'язком Східних Католицьких Церков – відновлювати свою традицію у власній ідентичності. Які Ваші поради були би для нас, українців, греко-католиків, які мають ці дві традиції, що існують – пролатинську (яка в нас є, і щоб її побачити можна, наприклад, виїхати до гуцулів) і нового покоління, яке виховується в новому дусі. Як Ви бачите, які ми можемо мати способи вирішення, які формаційні методи, щоби в дійсності в новому Партикулярному кодексі канонів Української Греко-Католицької Церкви була відображена в 100 % східна традиція, котра не заперечує католицизму? Дякую!

Петер Сабо

Відповідь:

Звичайно, стосовно старшого покоління ми маємо виявляти максимальну гнучкість, і якщо хтось призвичаївся до особливого методу служіння і пережиття свого священничого покликання, я думаю, що тут є питання зміни покоління, як і ви про це згадали. Ті, що не мають наміру змінитися, до них треба пристосувати економію і треба дозволити дотримуватися свого вже вкоріненого методу. Щодо майбутньої генерації, зі сторони законодавця потрібна послідовність. Я був вражений історією Румунської Церкви, бо, так як я зрозумів з доповіді професора Блайзіффера, зараз насправді заіснував процес повернення до стародавньої традиції, бо приблизно 20–25 років том, був я в Ораді з о. Olivier Raquez (Раке), щоб відвідати родину Олів'є, і тоді можна було бачити важкий вплив латинізації. Храм ще не був відновлений, існувало громадське приміщення, де відправляли Службу Божу, і всі ризи й утвар не відповідали східній традиції. Натомість тепер, так як я зрозумів, є прогрес у цьому напрямку. Думаю, що я також бачив деякі коментарі сестри професорки

Maria-Ionela Cristescu (Марія Йонела Крістеску), що існували досить строгі карні норми в питаннях літургійних відправ (не знаю, чи то правда, чи ні), які старалися сприяти тому відновленню. Я думаю, що одним із методів для успішної реалізації таких цілей, свого роду технічною розв'язкою, є те, щоб законодавчі норми були чіткими. Щоб не було такого, що саме духовенство каже, що ми не розуміємо мету, до якої маємо дійти. Тобто на законодавчому рівні, який повинен бути дуже лаконічним, у формі небагатьох і простих норм, повинна бути ясна орієнтація. Натомість на виконавчому рівні, думаю, що дуже важливо інтегрувати місцеві приписи з дуже детальними виконавчими приписами. Наприклад, в нас ще існує делікатна проблема – повернення до уділення Євхаристії дітям (немовлятам), на що існують досить об'єктивні причини, як можливість зараження чи інше. Щодо тих проблем можна видавати виконавчі норми. Наприклад, що діти мають завжди першими запричащатися, таким чином можна виключити деякий страх, хоча ці страхи не завжди обґрунтовані, а часто інструменталізовані, коли стараються створити проблему, щоб не рухатися в якомусь напрямі. Отже, щоб з'ясувати питання, потрібно відрізнити норму від екзекутивної норми.

Джорджіо Галларо

Питання:

Думаю, що в кожній Східній Католицькій Церкві потрібно в світлі навчання II Ватиканського Собору, а зокрема декларації «Про Східні Церкви», старатися прямувати до джерел матірної Церкви. І у випадку, якщо багато речей втрачено, в нашому випадку, можна їх віднайти в джерелах Константинопольської Церкви. Це має бути стартовим майданчиком, бо не мало би сенсу називатися Греко-Католицькою Церквою Угорщини, а в практиці дотримуватися законодавства, джерело якого в іншій Церкві. Отже, я згідний з Вами, Петре, що Господь візьме під опіку минуле, але треба розпочати формувати нові генерації у власній церковній ідентичності і час позитивно

посприяє. Я виходжу із досвіду Мелхітської Церкви Америки, де були потрібні кілька десятиліть, щоб дійти до цього рівня розвитку, який є сьогодні.

Вільям Блайзіффер

Питання:

Я постараюся бути максимально коротким в своєму зауваженні, яке не стільки є питанням, скільки додатковим поясненням до того питання, яке поставив о. Андрій. Хочу повернутися до однієї теми, про яку згадував єпископ Джорджіо – питання нашої ідентичності. Ми не повинні ніколи забувати того давнього поняття, про яке часто говорив владика Салакас – про однакову рівність Церков всередині католицькості Церкви. В час, коли ми були переслідувані в Східній Європі зі сторони репресивних режимів, Латинська Церква мала деякі можливості для того, щоби виконувати літургійні обряди, з яких ми теж користали. Але тепер вже відсутні причини копіювати Латинську Церкву, особливо в перспективі промоції власної ідентичності. Отже, потрібно ще раз наголосити на понятті однакової гідності, бо вона відображає власну ідентичність кожної Східної Церкви.

Роман Іванців

Питання:

Я розумію, що перше йде богослов'я, а потім законодавство. Коли ми хочемо створити партикулярний закон, то, на жаль, як я бачу по нашому партикулярному праві, є намагання нав'язати богослов'я того часу сьогодні. Хоча богослов'я вже теж змінилося. Наприклад, це дуже видно по літургійних законах, а зокрема – Літургії Передосвячених Дарів, які сказано служити тільки в середу і п'ятницю. Чи ви думаєте, що це тепер можна змінити, бо я не розумію, чому ми не можемо розвивати сучасну богословську думку, і під неї вже творити своє партикулярне право? Бо все ж таки богослов'я змінюється, і це нормально, що воно змінюється. В 21 столітті буде

інша богословська думка, і відповідно до неї треба творити нове законодавство.

Петер Сабо

Відповідь:

Дві речі. Трульський Собор передбачає щоденну відправу Літургії Передосвячених Дарів. Це міг би бути аргумент із античності, щоб осучаснити практику, якщо та новизна буде вважатися корисною для розвитку Вашої Церкви. Тут античні джерела мали б допомогти знаходити аргументи для посилення актуальної практики.

В тому, що стосується ролі богослов'я, зрозуміло, що канонічне право – це є священна дисципліна, яка бере до уваги богослов'я. Орієнтацію, яку нам дав II Ватиканський Собор, «щоби повертатися до старовинних традицій», стосується не тільки канонічного права, але також Літургії і духовності. Я хочу повторити, що не думаю, ніби можна реставрувати повністю спосіб теологічного мислення Літургії чи дисципліни відповідного століття. Натомість потрібно впізнати сталі цінності окремої традиції і надати нове життя саме цим елементам. Я би міг собі добре уявити Церкву, яка розписана відповідності до традицій македонського стилю XI–XII ст. Я думаю, що деякі елементи з минулого можуть бути цілком відновлені, хоча насправді II Ватиканський Собор цього не вимагає. Натомість собор вимагає розпочати нову пору «ренесансу», піднести й актуалізувати вічні цінності східних традицій, як богословські, так і дисциплінарні.

Михайло Димид

Дякую працівникам кафедри пасторального богослов'я філософсько-богословського факультету Українського католицького університету. Маємо честь вітати нашого керівника отця доктора Андрія Олійника, який прилетів із Торонто для того, щоби брати участь в нашій конференції. Вітаємо отців-каноністів з Римо-Католицької Церкви, вітаємо із Православної Церкви України отця Миколу Кавчака,

спеціаліста з цивільного і церковного права, вітаємо семінаристів, вітаємо семінариса з Києва, який приїхав до нас, вітаю студентів третього курсу, які прийшли послухати доповідь. Так що усіх вітаю. Кого не згадав, то простіть мені. Всіх Вас люблю, бо Ви прийшли!

Зараз послухаємо професора доктора Андрія Танасійчука, який є у Львові членом Товариства українських каноністів і заступником голови Робочої групи з опрацювання повного Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. Отець є також головним редактором журналу «Ius», який я вас заохочую купувати. Таким чином ви підтримуєте розвиток канонічної науки. Це не штука, щоби хтось щось написав. Потрібно ще, щоби хтось це прочитав. Ті, що написали і видали – зробили свою пожертву. Тепер потрібно, щоби ви принесли свою жертву – витягнули сто п'ятдесят гривень і купили книжку)))) Це жарт, але хто може, то згодиться. Отже, запрошуємо отця Андрія сказати нам щось про сучасний процес кодифікації партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви, про проблеми цього процесу і перспективи.

Андрій Танасійчук. Доповідь на тему: «Процес кодифікації власного права УГКЦ: проблеми і перспективи»

Див. окремо в цьому номері журналу «Метрон», с. 194–208.

Дискусія над доповіддю

Провадить Ігор Галей

Джорджіо Галларо

Питання:

Дякую за Ваше чітке представлення цієї дороги, яку пройшла кодифікація Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. Два моменти, які би хотів піддати трохи глибшому аналізу.

Якщо я правильно зрозумів, отже, ми маємо Кодекс канонів, який дає можливість озвучити Євангеліє. Хоча я би не ставив в один ряд Кодекс і Євангеліє. Кодекс існує власне через те, що існує Євангеліє. Коли я провадив навчання в університеті, то завжди приносив Кодекс канонів і Біблію. Біблію завжди ставив на вище місце, натомість Кодекс клав дещо нижче і завжди пояснював, що наш основний закон – це Євангеліє, Святе Письмо, Біблія. З огляду на людську слабкість, Святе Письмо є не до кінця зрозуміле і не може бути практиковане так, як мало би бути насправді практиковане. Тому Церква пропонує для нас закони, своє законодавство, для того щоби могли до певної міри правильним способом врегульовувати власну поведінку.

Те, що стосується канонічних і літургійних норм – коли Кодекс буде проголошеним, то вони повинні бути в застосовані в усій Українській Греко-Католицькій Церкві у світі. І думаю, що існує в Кодексі загального законодавства цей канон, який говорить, що всі приписані літургійні норми мають бути застосовувані на практиці всієї Церкви *свого права* по всьому світі. Натомість канонічні приписи мають бути застосовані тільки в межах власної території патріаршої чи верховноархиепископської Церкви, хіба би єпархіяльний єпископ для своєї єпархії впровадив рішення Синоду єпископів. Таке розрізнення потрібне. Інакше будемо творити паралельні авторитети між патріархом і єпископом Риму.

Андрій Танасійчук

Відповідь

Я відповім на друге. До сьогодні так і відбувається, що літургійні закони, які видає Синод єпископів і проголошені Главою Церкви, вступають в дію відразу всюди. Натомість рішення дисциплінарного значення потрібно, щоб єпископи проголошували у своїх єпархіях. Але коли вже буде Кодекс канонів Української Греко-Католицької Церкви, тоді у ньому будуть міститися відповіді на усі дисциплінарні, літургійні питання, тому що він буде проголошений Святішим Отцем.

А щодо першого питання. Святе Письмо особисто для мене є з правої сторони, оскільки я частіше дивлюся на праву сторону. А коли немає там відповіді, тоді дивлюся на церковне право. Ці дві книги для мене є основними, але Святе Письмо, без сумніву, є головнішим.

Михайло Палій

Питання

Дякую за представлення. Ви говорили про чотири митрополії. Мені відомо про декрети створення тільки трьох митрополій. А Київська архієпархія та інші екзархати, наскільки мені відомо, по-іншому окреслені і не є цілісними митрополіями. Чи існує якийсь окремих акт, рішення, які одиниці визначаються як четверта митрополія?

Андрій Танасійчук

Відповідь

Найкраще це показує сам декрет проголошення окремих територій. І з 2011 року момент проголошення нових митрополій – в самому тексті написано, що відбулося на території України. Сам текст говорить, що до сьогодні існувала одна митрополія, з якої утворюються нові три. Там чітко описана історія утворення митрополій. І тепер Синод Києво-Галицької митрополії, який очолює блаженніший Святослав, як митрополит, так само пише, що на момент проголошення митрополичого статуту було вказано, які ієрархічні одиниці належать до цієї митрополії, а які не належать.

Михайло Палій

Коментар

Мені цікаво. Повернувшись із заслання Блаженніший митрополит Йосиф Сліпий попросив Апостольський Престол з'ясувати його новий статус. Тоді говорилося, що він носить титул «верховний

архієпископ». Тобто ми не говоримо вже, скажімо, про випадок Румунської Церкви, яка була митрополичою і була піднесена до гідності верховного архієпископства. Вчора ми чули про такий великий крок, який був здійснений – піднесення до гідності. Тому бачимо, що цей крок був зроблений скоріше у випадку нашої Церкви. Це означає, що Блаженніший Святослав чи відповідна церковна влада не окреслювала митрополію чи межі території. Не творила на території митрополії, а на території верховноархієпископської Церкви. Митрополія відійшла у велике минуле. Тому говорити про митрополічу Церкву *свого права* це є історичне минуле. А відштовхуватися від дійсності території верховноархієпископської Церкви, по-інакшому окреслити її – це так, як передавати бажане і дійсне. Тобто ми маємо нову дійсність території верховноархієпископської Церкви і вже більше не маємо митрополичої Церкви *свого права*.

Андрій Танасійчук

Відповідь

Ми говоримо не про територію чи статус Церкви. 151 канон говорить: «Верховний Архієпископ – це Митрополит визначеного або визнаного найвищою церковною владою Престолу».

Петер Сабо

Запитання

Дякую за цю доповідь, яка була досить інформативною для кожного з нас. Маю одне зауваження і одне питання. Моє питання стосується джерел канонічного права. Я бачу, що в історичних джерелах є нормативи, які не відображаються в самому Кодексі. Хочу запитати, яке є взаємовідношення між герменевтичною необхідністю, яка озвучена в цьому каноні, і формулюванням канону 2, де сказано, що канони цього Кодексу повинні відповідати східній традиції та її віддзеркалювати? Це моє питання.

Також маю зауваження щодо внутрішнього Синоду Української Греко-Католицької Церкви. Якщо я правильно зрозумів, то є ідея якимось чином канонічно обґрунтувати діяльність цього синоду. Я думаю, що тут ідеться про той синод, який формально відмінний від того, який передбачений загальною владою, і для свого існування він вимагає дії вищої законодавчої влади. Це моя думка. Ми не говоримо про засідання зовсім іншого Синоду, а йдеться про те, що, наприклад, засідає якась група з загального числа єпископів, то тоді це інша діяльність. Вона може бути по-іншому законно обґрунтована. Її можна би було врегулювати спеціальним статутом і не робити ніяких змін у загальному Кодексі, бо тоді це буде породжувати певні суперечності із загальним статутом, чого не можна допустити. Я думаю, що краще було б розглядати законне існування цього синоду, про який Ви говорите, на території України за допомогою певних статутних положень.

Андрій Танасійчук

Відповідь

Відповім відразу з другого питання. Є ситуація, що може бути як сесія загального Великого синоду. Трудність полягає в тому, що Синод видав свій статут, який є затверджений, проголошений, і власне він вже діє стільки років. В будь-якому разі єпископи не хочуть, щоб це була окрема сесія, нова синодальна група єпископів. Нашою ціллю є, щоб Кодекс УГКЦ був проголошений Римським Архієреєм. У такий спосіб він канонізує цю групу єпископів, які збираються на цей Синод. Це буде так само, як нововведення до латинського законодавства, коли Святіший Отець утворив спеціальні групи, які не передбачені латинським законодавством, щоби регулювати питання англіканців, які переходять до Католицької Церкви. І в такий самий спосіб Святіший Отець може проголосити іншу норму, котра не передбачена в Кодексі для УГКЦ, щоби урегулювати це питання.

А щодо першого питання – відносин з історією. Звичайно, ми відкриваємо те, що було в історії, при редакції нових канонів. Той, хто особливо займається Святими Таїнствами, має більше проблем, ніж я, що відповідаю за ієрархічну структуру. Вона простіша. Ті, що працюють над Святими Таїнствами, мають досліджувати історичні джерела, які в дійсності суперечать поняттям східної традиції і через це створюють труднощі, якщо хочеться усправедливити, урегулювати, зредагувати щось, що існує, щоб відповідало східним традиціям.

Сергій Стесенко

Питання

Оскільки територія є одним із визначальних чинників застосування законодавства будь-якого авторитету, будь-якої влади, мене цікавить наступне питання «*ius speciale*», котре дозволило би застосування законів в різних ділянках для усіх вірних Української Греко-Католицької Церкви, не змінюючи критерію, який визначає загальне право «*intra territorium*» і «*extra territorium*». Оскільки верховно-архієпископські Церкви відрізняються від патріарших Церков, то визнання їхньої канонічної території не лежить лише в межах країни, де міститься головний центр, скажімо, верховного архієпископа. Оскільки патріарші Церкви свою територію, яку визнає Апостольський Престол, поширюють на багато країн Близького Сходу, то Українська Греко-Католицька Церква, яка в теперішніх реаліях не подібна до Румунської Церкви, яка має свою територію в межах усієї Румунії, тоді коли сиро-маланкарці, сиро-малабарці та українці – вони навіть не охоплюють територію однієї країни, оскільки територія Закарпатської області не вважається, з боку Апостольського Престолу, територією Української Греко-Католицької Церкви. Мене турбує таке: чи робоча група або, можливо, наш Синод єпископів, працює над тим, щоб територія Української Греко-Католицької Церкви (говоримо про канонічну територію) якось була змінена

для застосування законів, тому що загальне право залишає поняття «в межах території» і «поза територією».

Андрій Танасійчук

Відповідь

Чи робить Синод єпископів нашої Церкви чи окремо Глава Церкви, Блаженніший Святослав щось по відношенню до Мукачівської єпархії – я не знаю. А якби знав – то на Синоді я присягаю нікому не розголошувати таємниці. Якщо виникають сумніви, де закінчується територія Глави нашої Церкви, Кодекс говорить в 146 каноні, що «Римський Архієрей один має право автентично вирішувати сумнів і видати декрет про зміну границь». І він видав 1991 або 1995 року такий декрет, в якому чітко накреслено де закінчується територія верховного архієпископа УГКЦ. Тоді Святіший Отець дав відповідь через державний секретаріат.

Остан Гоцанюк

Запитання

Партикулярне право має основне призначення реалізувати юридичний принцип субсидіарності. Можете роз'яснити це детальніше?

Андрій Танасійчук

Відповідь

Йдеться про співпрацю. Щоби люди співпрацювали, щоби не все вирішувалося нагорі, а щоби могли діяти також на місці, на локальних територіях. Щоби також залишити місце для нижчих одиниць самим діяти, розвиватися. Якщо вийде цей Кодекс канонів УГКЦ для всієї нашої Церкви, застосування в Херсоні, Миколаївщині і в Галичині буде зовсім інакше. Тому єпископи на місцях змушені будуть ще щось достосовувати. Видавати різні закони, щоб їх застосувати до місцевих реалій.

Анна Вавринчук

Запитання

Чи зацікавлена Південна Україна в створенні Української Греко-Католицької Церкви? І як вона взагалі уявляє свою діяльність у цьому?

Андрій Танасійчук

Відповідь

Маємо представника з Одеси, семінариста з Києва – і вони зацікавлені. І, напевно, їхня присутність говорить про це. Отець Микола Слободян є з Одеського екзархату. Включений у робочу групу, щоб могли так само донести голос наших вірних, котрі на півдні України. Це не є справа Галичини або окремої діаспори. Це є, власне, для того, щоб показати цілісність нашої Церкви. І труднощі також. Оскільки деякі приписи в Галичині застосовуються так, а на півдні України зовсім інакше.

Михайло Димид, головний організатор

Підсумок

Дякую, отче Андрію, за змістовну доповідь. Бачу багато людей скористали, щось навчилися, почули щось нове. Дякую всім, які брали участь в наших зустрічах. Остання сесія була найчисельнішою – нас було вісімдесят. Так що я захоплений великою кількістю слухачів, які були активні. На всіх сесіях було багато запитань. Зокрема, дякую владиці Джорджію, отцю Вільяму, Петерові, Томашу, отцю Андрієві, доповідачам, які внесли життя, кожен по-своєму, хто більш теоретично, хто більш практично, але ми побачили багатство Церкви в значенні різноманітності, а з іншого боку – глибину, яку Церква здобуває для того, щоби була платформа для спільного життя, для молитви, для освячення кожного особисто і кожного як члена громади. І це дуже гарно, що ми обмінялися досвідом і збагатилися. Так що, дякувати Богу. Дякую організаторам з кафедри пасторального

На фотографії зліва направо: Роман Тереховський, Андрій Танасійчук, Джорджіо Галларо, Петер Сабо, Михайло Димид, Андрій Ханас, Вільям Блайзіффер, Томаш Хорват, Іоан Мітрофан, Ігор Галей.

богослов'я, Українському католицькому університету, що допоміг, Товариству українських каноністів, Патріаршому відділу канонічного права. І так об'єднані сили у нас були, які принесли плід, овоч. Маємо надію, що це не остання конференція. Ідеї у нас є, але потрібні фонди. Хто буде мати якісь ідеї – прошу їх висловлювати, щоб ми могли спільно думати про інші Церкви – Маланкарську Церкву, Маронітську Церкву та інші Церкви, які могли б ділитися своїм досвідом. Дякую ще раз. І таким чином молитвою прославимо Господа Бога.

Перекладачі: Роман Тереховський, Андрій Ханас.

Оргкомітет: Марія Баглай, Юлія Вінтонів, Іван Глова, Михайло Димид, Іван Дулиба, Емілія Калита, Андрій Олійник.

Афіша: Оксана Гнип

Джорджіо ГАЛЛАРО

**ПАРТИКУЛЯРНЕ ПРАВО
ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ЦЕРКВИ ІТАЛІЇ
МІЖ'ЄПАРХІЯЛЬНЕ ПАРТИКУЛЯРНЕ ПРАВО
ЦЕРКОВ ІТАЛІЇ**

В статті поданий загальний огляд Другого між'єпархіяльного Синоду Візантійської Церкви Італії, яка ще не є Церквою sui iuris. Головна увага дослідження прикута до напрацьованих синодом положень канонічного права. Крім того автор описує підготовчу працю комісії, взаємини із Римським престолом і апробацію, яка була потрібна для впровадження в життя цього партикулярного законодавства задля відсутності єдиного Глави дотичної Церкви.

Ключові слова: Візантійська Церква Італії, ККСЦ, партикулярне право, між'єпархіяльний синод, міжобрядові відносини, право нагляду.

Вступ

Уперше в історії усі три церковні провінції візантійського обряду, які існують на території Італії, незважаючи на факт свого довголітнього сталого перебування на цій землі, зустрілися разом в період з 13 по 16 жовтня 1940 р. в рамках проведення спільного Синоду,

що відбувся у м. Гроттаферрата.¹ Рішення і постанови цього Синоду були опубліковані у формі конституцій та набрали законної сили дня 13 червня 1943 р.²

Із проголошенням Кодексу канонів Східних Церков (ККСЦ) у 1990 р. багато з тих синодальних постанов було скасовано, а відтак виникла необхідність праці над постановам нового Партикулярного права. Тому у контексті даного дослідження нами буде представлено загальний огляд праці Другого між'єпархіяльного Синоду, з акцентом, головним чином, на напрацьованих ним положеннях канонічного права.

17 жовтня 2010 р. набрали сили закону «Пасторальні напрямки та канонічні норми Другого між'єпархіяльного Синоду трьох церковних провінцій візантійського обряду в Італії, якими є єпархія Лунгро, єпархія П'яна-дельї-Албанезі та екзархальний монастир Святої Марії у Гроттаферраті».³ Дня 10 травня 2010 р. згадані «Пасторальні напрямки та канонічні норми» отримали визнання Конгрегації для Східних Церков. Відтоді вони становлять Партикулярне право для трьох даних церковних провінцій та мають силу закону в межах цих територій. Автентична інтерпретація синодальних постанов та канонічних норм є зарезервована за трьома ієрархами відповідних церковних провінцій.

---

¹ Поп. E. F. Fortino. Il primo Sinodo Intereparchiale di Grottaferrata // CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Ius Ecclesiarum vehiculum caritatis*, Atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Città del Vaticano 19–23 novembre 2001, Città del Vaticano 2004, c. 713–723.

² Для глибшого аналізу конституцій, які відносяться до богочитання, див. E. F. FORTINO, *Il Sinodo intereparchiale di Grottaferrata e la Chiesa bizantina in Italia // Studia Anselmiana* 110, Roma 1993, c. 119–140.

³ Поп. *La Chiesa greca in Italia dall'VIII al XVI secolo*, Atti del Convegno storico interecclesiale (Bari 30 aprile – 4 maggio 1969), Padova 1973; V. PERI, *I metropolitani orientali di Agrigento. La loro giurisdizione in Italia nel XVI secolo // Bisanzio e l'Italia. Raccolta di studi in memoria di Agostino Pertusi*, Milano 1982; S. PARENTI, *Il monastero esarchico di Grottaferrata e la Chiesa italo-albanese // Apollinaris* 73 (2000), c. 629–662.

Між'єпархіяльний синод, оскільки обсяг його діяльності виходить поза межі окремої єпархії, не може набувати важливості провінційного собору (синоду єпископів церковної провінції), тому що ієрархи, які його скликають, будучи для цього уповноваженими з боку Римського Архієрея, не становлять окремої церковної провінції чи митрополії. Однак, беручи до уваги той факт, що, виходячи поза межі окремої визначеної єпархії та будучи скликаним та очолюваним всіма трьома ієрархами, які посідають рівну гідність та мають однакову законодавчу владу, він, цілком природно, перевищує своєю вагою і важливістю дійсність простого собі єпархіяльного собору (синоду).

Між'єпархіяльна комісія з приготування до Синоду

Скликання Другого між'єпархіяльного синоду було авторизоване папою Іваном-Павлом II ще у 1996 р. Всі три ієрархи дотичних церковних провінцій у тому ж таки 1996 р. створили спеціальну «Між'єпархіяльну комісію з приготування до синоду», котра в період з 1996 по 2000 р. визначила теми, які було запропоновано обговорити в контексті проведення синоду, узгодивши їх із всіма побажаннями ієрархів.

Однією з комісій із вивчення даної проблематики була власне «Комісія з канонічного права». Адже завданням Другого між'єпархіяльного синоду, поміж іншим, полягало також і в осучасненні канонічних нормативів, прийнятої на попередньому Синоді, беручи до уваги різномірні форми організації церковного життя (єпархії та екзархальний монастир) у всіх трьох дотичних церковних провінціях. Таким чином, було визначено дійсні потреби та ті норми і традиції Італо-Албанських й Італо-Грецьких Церков, котрі залишилися чинними і добре збереженими у практиці їхнього життя і досі, навіть у їхньому пристосуванні до задуму Законодавця-нахненника ККЦ.

Іншою комісією, діяльність якої нас цікавитиме в контексті даної праці, є «Комісія у міжобрядових справах». Це тому, що присутність на території Єпархії П'яна-дель-Албанезі парафій та вірних латинського обряду, доручених душпастирській опіці єпископа візантійського обряду, мішаних родин, які компактно проживають, та суміжність територіальних меж цієї єпархії із кордонами парафій та дієцезій латинського обряду як в Калабрії, так і в Гроттаферраті витворюють ситуацію необхідності втручання синоду через прийняття ним певних напрямних, здатних забезпечити і сприяти розвитку феномену співіснування та сопричастя.

Декрет скликання

Спільним декретом від 15 серпня 2001 р. всі три ієрархи дотичних церковних провінцій проголосили скликання Другого між'єпархіяльного синоду у Гроттаферраті,⁴ по більш як 60 роках перерви, що минули після першого такого Синоду, який відбувся у 1940 р.

Другий Синод бажав бути відповіддю на заклик II Ватиканського Собору, котрий прагнув, щоби «щоб традиції кожної партикулярної Церкви або обряду зберігалися цілісними» (Про Східні Церкви 2) і щоби «якщо через історичні чи особисті причини від них недоречно відступили, то нехай стараються повернутись до прадідних традицій» (Про Східні Церкви 6).

Окрім того, у своєму представленні усім Східним Католицьким Церквам загального права, ККСЦ вимагає також, щоби кожна із них визначила і прийняла своє власне партикулярне право, укладаючи його у відповідності як із принципами самого Кодексу, так і у згоді із законними традиціями партикулярних Церков, а це, в свою чергу, витворило необхідність певного осучаснення законодавчих положень, прийнятих і затверджених на першому Синоді.

⁴ Поп. *Decreto d'indizione // Lajme Notizie* 13 (2001/3), с. 1-3.

До цього слід додати публікацію, зі сторони Конгрегації для Східних Церков, «Інструкції застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков» («Інструкція»), котра побачила світ у 1996 р., яка має на меті з усією правовою силою та душпастирською і духовною догідністю сприяти поверненню – нехай і поступовому, але зовсім певному – до автентичної традиції окремих Східних Католицьких Церков у всьому тому, що стосується звершення ними літургійної священності у всіх її множинних аспектах.

Темою Синоду було обрано «Сопричастя та Євангельське благовістування», а його ціллю стало переформулювання відповідною мовою чітких напрямків для душпастирської діяльності у сфері проголошення Божого Слова, а також віднайдення еклезіологічної позиції відповідно до духа навчання II Ватиканського Собору, щоби могли краще зреалізувати католицьке сопричастя зі збереженням окремішності традиції візантійської духовності.

Партикулярне канонічне право

«Комісія зі створення Партикулярного канонічного права» випрацювала текст, яким обмежилася до формулювання Партикулярного права для трьох згаданих церковних провінцій відповідно до тих титулів ККСЦ, котрі вимагали існування відповідного партикулярного права, незалежно від конкретного правового окреслення специфіки трьох згаданих церковних провінцій. Щодо іншого, то надали перевагу позиції дотримання приписів загального права, спільного для всіх Східних Католицьких Церков, викладених у ККСЦ. Нижче зупинимося лише на декількох нормах, які, на наш погляд, вартують дещо глибшого дослідження.

Перше зауваження є більш технічного характеру. І справді, партикулярне право Церкви свого права також і у менших Церквах має бути проголошене єдиним Главою дотичної Церкви (пор. кан. 176 ККСЦ). Доти, поки Італо-Албанська Церква не розв'яже остаточно

питання щодо ієрархічної реорганізації трьох згаданих церковних провінцій, залишається незрозумілим, хто саме із трьох ієрархів мав би вважатися її Главою. За відсутності ясності у цьому питанні, постає також і наступна проблема: оскільки проголошення Партикулярного права було здійснене спільним силами та об'єднане дією всіх трьох ієрархів, то на підставі чого така норма мала би вважатися «вищою» за своїм статусом, а отже, невідкличною та незмінною?

Увесь текст складається із 80 статей. Він розпочинається із окреслення права всіх вірних християн здійснювати культ богочинання відповідно до приписів власної Церкви свого права (пор. кан. 17 ККСЦ), а тому у відповідності до даної мети, при збереженні чинності приписів «Літургійного Типікону Екзархального Гроттаферратського монастиря» та літургійних приписів Латинської Церкви, відчувається необхідність укладення єдиного для цих трьох церковних провінцій «Літургійного Правильника», який був би апробований Апостольським Престолом, згідно з вказівками «Інструкції» (п. 6) Конгрегації для Східних Церков.

Статті 461–481 стосуються єпископів та єпархій (пор. Титул VII ККСЦ). У відповідь на формулювання кан. 199 § 2 ККСЦ, котрим єпархіяльного єпископа закликається подбати про те, щоб у його катедральному храмі служилося принаймні якусь одну частину церковного правила навіть щоденно, відповідно до законних звичаїв власної Церкви свого права, а також щоби у всіх парафіяльних храмах подібно по змозі служилося церковне правило у неділю та святкові дні, а також і в дні більших урочистостей та їх навечір'я, ст. 463 постановляє:

§ 1. У катедральному храмі єпархій слід щовечора служити вечірню, натомість утренью слід служити у всі неділі та більші свята.

§ 2. У парафіях слід служити вечірню кожної суботи і в навечір'я празників і більших свят, а також і утренью – у неділю, празники і більші свята.

§ 3. У латинських парафіях Єпархії П'яна-дель-Албанезі слід дотримуватися постанов щодо літургійного служіння та літургійних звичаїв Латинської Церкви.

Канон 230 ККСЦ говорить про справедливу винагороду для адміністратора єпархії та про доходи, призначені для майбутнього єпархіального єпископа, котрі повинні бути визначені постановою партикулярного права або ж на підставі законного звичаю. Партикулярне право з цього приводу зберігає цілковиту мовчанку, найправдоподібніше, з тієї причини, що дане питання є вирішене інакше приписом єпархіального партикулярного права, або тому, що в Італії питання забезпечення священослужителів передбачене через відповідну їх інституційну фінансову підтримку, а тому немає потреби дбати про необхідність забезпечення через встановлення іншого джерела доходу.

Стаття 465 постановляє, що на Єпархіальному соборі (пор. кан. 238 ККСЦ) мають обов'язок бути присутніми: протосинкел та єпархіальний економ, єпархіальні радники, ректор вищої семінарії, протопресвітери, парохі і парафіяльні сотrudники, члени єпархіальної пресвітерської ради, диякони і читці; семінаристи вищої семінарії єпархії, всі належні до Єпархіальної Церкви черниці, миряни, обрані єпархіальною душпастирською радою, число яких не повинно перевищувати третини загальної кількості зібраних, та інші особи, запрошені до участі в Соборі єпархіальним єпископом.

Канон 242 ККСЦ постановляє:

Зміст законів, декларацій і декретів, які були прийняті на єпархіальному соборі, єпархіальний Єпископ доводить до відома влади, яку визначило партикулярне право власної Церкви свого права.

Цією владою, відповідно до статті 466 § 2, є Апостольський Престол, однак додається, що для правосильності їх прийняття необхідна також і згода Апостольського Престолу. Слід взяти до уваги, що єдиним законодавцем на Єпархіальному соборі є єпархіальний єпископ, котрий не потребує для цього ніякого погодження Апостольського Престолу.

Протосинкелами і синкелами єпархій можуть бути як неодружені, так і одружені священники (пор. ст. 467; кан. 247 § 2 ККСЦ). Єпархіального економа призначають на 5 років, і його можна знову

перепризначити, однак тільки на ще одну каденцію, якщо єпархіальний єпископ вважатиме це за доцільне (пор. ст. 469; кан. 262 § 2 ККСЦ). Що стосується складу і функціонування пресвітерської ради, то ст. 471 відсилає до приписів загального права та положень окремих власних статутів, в той час як кан. 266 ККСЦ виразно говорить про необхідність дотримання відповідної норми партикулярного права Церкви свого права. Уряд протопресвітера може бути стало поєднаний із урядом пароха якоїсь визначеної парафії (пор. ст. 473 § 1; кан. 277 ККСЦ). Що ж до його влади і повноважень, то, понад те, що є визначене в загальному праві, ст. 473 § 2 постановляє, що до нього належить спеціальне повноваження уділення розгрішення у випадках, зарезервованих для єпархіального єпископа, однак у межах його округу; окрім того, він є також членом єпархіальної душпастирської ради (пор. ст. 473 § 3).

При призначенні пароха на визначений час слід дотримуватися норм Італійської єпископської конференції (пор. «Постанова» 17, від 6 вересня 1984 р.), відповідно до яких призначення пароха може здійснюватися на термін до 9 років (пор. ст. 476, канон 284 § 3, 4^о ККСЦ). Партикулярне право передбачає доручення його душпастирській опіці парафії «*in solidum*» [із відповідними правами й обов'язками – Ред.] (пор. ст. 477), однак нічого не говориться про права й обов'язки керівного пароха, як це вимагається кан. 287 § 2 ККСЦ, котрий натомість відсилає до партикулярного права Церкви свого права. Належить до єпархіального єпископа подбати про створення у кожній парафії душпастирської ради; що ж стосується способу її функціонування, то в цьому питанні слід дотримуватися приписів власних статутів, затверджених єпархіальним єпископом. Рада у справах економічних на парафії призначається самим парохом, а її члени мають повноваження на три роки, хоча один раз їх можна перепризначити на наступний термін (пор. ст. 480 § 2; кан. 295 ККСЦ). Нічого натомість не сказано про права та обов'язки парафіяльних сотрудників, найправдоподібніше, у цьому питанні слід керуватися партикулярним правом єпархіального рівня.

Статті 482–499 стосуються членів кліру. Найперше, на підставі дияконського рукоположення здійснюється приписання особи як клірика до певної єпархії або ж до Екзархального монастиря в Гроттаферраті. Стосовно ж нижчих кліриків, то маємо відсилання до постанов єпархіяльного єпископа та приписів літургійних книг. Зовсім нічого не говориться про діяльність, спрямовану на формування покликань, як того вимагає кан. 329 § 2 ККСЦ, найправдоподібніше, також і у цьому питанні слід керуватися партикулярним правом єпархіяльного рівня.

Стаття 485 § 1 говорить про збереження, існування і функціонування нижчої між'єпархіяльної семінарії у Гроттаферраті, в той час як вищою семінарією залишається Папська Грецька колегія у Римі (пор. стаття 485 § 2). Однак визнається доцільність, щоби разом із відвідуванням курсу університетських дисциплін, питомці відвідували також і спеціальні інтегративні курси зі східного візантійського богослов'я, патристики, мови та музики (пор. ст. 485 § 3). Відповідальним за семінарійну формацію у нижчій та вищій семінаріях належить подбати про організацію для семінаристів відповідної пасторальної практики, головно дбаючи про душпастирську опіку італо-албанців, які проживають на території Рима (пор. ст. 485 § 4), а також в інших містах Італії.

Канон 365 § 2 ККСЦ постановляє:

Відповідно до приписів партикулярного права Церкви свого права, для законного переходу до єпархії іншої Церкви свого права вимагається також, щоби Єпархіяльний єпископ, який відпускає священнослужителя, мав згоду влади, визначеної цим же партикулярним правом.

Стаття 489 визначає, що для законного переходу клірика до єпархії іншої Церкви свого права, в тому числі і до Латинської, вимагається, щоби єпархіяльний єпископ, який відпускає клірика, отримав для цього також згоду Апостольського Престолу.

Що ж стосується прав та обов'язків членів кліру, то згадаємо тут тільки про деякі з них. Клірики зобов'язані брати участь у духовних вправах – реколекціях відповідно до приписів власного права

(пор. кан. 369 § 2 ККСЦ), в той час як ст. 490 відсилає нас до постанов епархіяльного єпископа. Така ж процедура існує і щодо того, яким чином слід подбати про відповідні і належні засоби для забезпечення чесноти чистоти кліру (пор. кан. 374 ККСЦ), навіть якщо у статті 491 зустрічаємо постанову щодо того, що епархіяльний єпископ разом експертами у цьому повинен особливим способом піклуватися про формування емоційної сфери та особистісної цілісності членів свого пресвітерату – як одружених, так і неодружених.

Канон 377 ККСЦ зобов'язує всіх кліриків до служіння молитовного правила відповідно до приписів партикулярного права власної Церкви свого права. Стаття 492 § 1 постановляє, що всі клірики зобов'язані в сумлінні молитися молитовне правило Часослова відповідно до власної спроможності. Натомість у § 2 цієї ж статті йдеться про кліриків латинського обряду, і наводиться відповідна канонічна норма Латинської Церкви.

Для того, щоби могли віддалитися від власної єпархії на період більший, ніж три тижні поспіль, клірики повинні отримати дозвіл власного епархіяльного єпископа (пор. ст. 496). Що ж стосується одягу кліру, то слід у всьому притримуватися норми, прийнятої Італійською єпископською конференцією («Постанова» 12, від 23 грудня 1983 р.), згідно з якою, із збереженням приписів щодо літургійного служіння, члени кліру повинні носити підрясник або ж колоратку. Священикам східного обряду рекомендується носити власне підрясник (пор. ст. 497). Стосовно прав кліриків та членів їхніх родин, якщо йдеться про одружених членів кліру, на належне їх забезпечення та соціальні гарантії і медичне обслуговування, та їхнього обов'язку сплачувати якусь частину внеску на покриття видатків щодо цього, то слід притримуватися норм, затверджених Італійською єпископською конференцією (пор. ст. 498). Клірики мають право на тридцятиденну відпустку впродовж року (пор. ст. 499).

Щодо мирян, то ст. 500 постановляє, що там, де, з огляду на тривалі місцеві обставини, є важко забезпечити ефективне душпастирське служіння священиків на постійній основі, епархіяльний

єпископ може доручити належним чином приготовленим для цього мирянам, котрі є прикладом особистого християнського життя, окремі завдання та функції, виконання яких не вимагає священних свячень, а зокрема таких, як керівництво та провід в часі молитви окремих частин церковного правила. У виняткових обставинах, головно для того, щоби запобігти браку священнослужителів, мирянам може бути надане право проповідувати, в тому числі і в храмі. Такий дозвіл може бути наданий єпархіальним єпископом також іншим вірним – нижчим клірикам та мирянам, однак за винятком гомілії.

Щодо мирянських інститутів, інших форм богопосвяченого життя та спільнот апостольського життя, то слід зазначити, що стосовно них не існує жодних норм партикулярного права, за винятком хіба статті 501, котра зарезервує питання затвердження статутів спільнот апостольського життя компетенції єпархіального єпископа.

Канон 587 § 3 ККСЦ постановляє, що до партикулярного права належить встановлення норм щодо катехуменату; натомість ст. 504 відсилає при розв'язанні цього питання до єпархіального єпископа, а ст. 208 говорить про тривалість катехуменату та спосіб, які «для дорослих і дітей повинні бути визначені Ординаріями через видання відповідних інструкцій щодо цього питання». Окрім цього, у статті 209 додається: «Дорослі, які просять про уділення їм Таїнств християнського Втаємничення, можуть бути допущені до них тільки по завершенні ними періоду катехуменату», – в той час як ст. 210 говорить: «Діти нехай будуть допущені до прийняття Таїнств християнського Втаємничення тільки після належного приготування їхніх батьків та хресних».

Стаття 507 відповідає на вимоги, представлені канн. 621–622 ККСЦ. До компетенції трьох ієрархів належить, завжди в межах території їхніх церковних провінцій, видавати норми щодо катехизації та церковного навчання, котрі повинні бути впорядковано об'єднані та опубліковані у формі єдиного катехитичного путівника із збереженням всього того, що є постановлено щодо даного

питання найвищою владою Церкви. В цьому путівнику слід звернути особливу увагу на питомий характер Східних Церков, так щоби навчання катехизму віддзеркалювало важливість Божого Слова, Літургії і власних традицій у сфері патристики, агіографії та іконографії. Вірними латинських парафій епархії П'яна-дельї-Албанезі повинні використовуватися катехизми, видані Італійською єпископською конференцією. Спільним завданням усіх трьох ієрархів є подбати про те, щоби згадані катехизми були пристосовані до їх сприйняття різними групами вірних та оснащені відповідним допоміжним інструментальним апаратом, а також щоби спільним зусиллями було підтримувано координацію між цілою низкою відповідних катехитичних ініціатив. Слід створити також і єдину, спільну для всіх трьох церковних провінцій, катехитичну комісію. Вона повинна мати у своєму розпорядженні відповідний катехитичний осередок, основним завданням якого буде стати дієвою допомогою для всіх трьох церковних провінцій у сфері організації та ефективної координації різних катехитичних ініціатив, а також у справі здійснення поглиблення формації самих катехитів, в тому числі і для постійної їх формації (пор. ст. 126).

Партикулярне право нічого не говорить про використання радіо, кіно, телебачення та інших подібних інструментів і засобів масової комунікації (пор. кан. 653 ККСЦ), та про забезпечення і захист авторських прав (пор. кан. 666 § 3 ККСЦ).

Найбільш об'ємна за змістом частина Партикулярного права оглядає матерію Божого культу і Святих Таїнств: маємо тут аж 28 статей, від 508 по 535. Партикулярне право повторює приписи, уже представлені у ККСЦ. А також і ті, що їх принагідно вияснює «Інструкція застосування літургійних приписів ККСЦ». Основною нормою є те, що всі Таїнства християнського Втаємничення повинні бути уділювані разом, оскільки це Втаємничення є єдиним і цільним святкуванням входження особи в життя у Христі та в спільноту, яка живе у Ньому. Якщо помазання святим миром з якихось серйозних і законних причин звершується окремо від

Хрещення, ст. 216 вимагає, щоби «це відбувалося в часі служіння Божественної Літургії, після співу кондаків та перед співом Трисвятого». Охрещений і миропомазаний допускається до участі у Євхаристії, «в часі служіння Божественної Літургії, котра слідує відразу ж після завершення Хрещення, або ж під час першої ж Літургії, служіння якої слідує відразу за днем охрещення, або ж в Причасті Передосвяченими Дарами» (ст. 218). Новоохрещений може причащатися кожного разу, коли бере участь в служінні Божественної Літургії або приступає до причастя Передосвяченими Дарами (пор. ст. 219). Хрещення східним вірним повинне уділятися через занурення, що є формою найбільш виразною для відображення дійсності погребення та воскресіння з Христом та віри у Пресвяту Трійцю. Щодо латинських вірних єпархії П'яна-дель-Албанезі слід дотримуватися приписів Італійської Єпископської Конференції («Постанова» 29, Рим, від 18 квітня 1985 р.: бажано через зливання; однак є дозволено і застосування обряду занурення, проте тільки за дозволом єпархіяльного єпископа). Якщо ж Хрещення уділяється служителем іншої Церкви свого права, в тому числі і Латинської, то приписання вірного до Церкви свого права здійснюється на підставі норми канн. 29–30 ККСЦ (пор. ст. 511). У ст. 211 заохочується, щоби у катедральному храмі Таїнства християнського Втаємничення уділювалися у навечір'я Пасхи, в той же час, згідно зі ст. 212, не дозволяється на їх служіння впродовж Великої і святої Чотиридесятниці, хіба що за винятком справжньої потреби. Крім того, ст. 213 постановляє: «Вода для Хрещення та олія для помазання катехуменів повинні бути благословенні в часі звершення самого Таїнства. Після його служіння невикористана олія повинна бути влита до вічної лампади вівтаря». І врешті, ст. 214 повторює все те, що було уже сказано стосовно занурення.

Пресвітери Східних Католицьких Церков, котрі на законних підставах здійснюють помазання св.миром вірних латинського обряду, повинні використовувати цю їхню компетентність із надзвичайною второпністю та за дозволом ординарія згаданих вірних

(«Інструкція», п. 50); також бажано, щоби, якщо є така можливість, свідками при такому звершенні таїнства Миропомазання вірних латинського обряду були їхні хресні батьки. Дитина, якій ще не виповнилося чотирнадцяти років, якщо її батьками або тільки батьком, або тільки матір'ю є вірні Східної Церкви, за згодою обох батьків приписуються до Церкви матері дитини; навіть якщо сама дитина була охрещена із використанням обряду Хрещення згідно з літургійними приписами Латинської Церкви, то вона, однак, належить до Східної Церкви і повинна отримати помазання св. миром перш, аніж бути допущеною до Причастя (пор. ст. 513 § 5).

Для підкреслення тісного взаємозв'язку трьох Таїнств християнського Втаємничення, Пресвята Євхаристія, відповідно до традиції Східних Церков, уділяється також дітям, із усіма належними практичними застереженнями, в тому ж таки часі звершення обряду Хрещення і Миропомазання або дещо пізніше, в часі служіння Божественної Літургії вже наступної після самого Хрещення неділі. Для вірних латинського обряду, які проживають на території єпархії П'яна-дель-Албанезі, слід дотримуватися того, що постановлено у Кодексі Канонічного Права [Латинської Церкви] (кан. 913) та приписів Італійської єпископської конференції (пор. ст. 514).

Пресвята Євхаристія може роздаватися також і дияконом, за умови попереднього отримання ним відповідного дозволу єпархіяльного єпископа, також він може розносити найсвятіші Євхаристійні Дари для причастя хворих (пор. ст. 520; ст. 240).

Не дозволяється служіння двох Літургій протягом одного і того ж самого дня, окрім як у святочні дні і з огляду на справжню душпастирську потребу – для того, хто є єдиним відповідальним за душпастирський провід парафії або ж кому доручено більше однієї парафії. У всіх інших випадках, таке служіння є можливим тільки за дозволом єпископа (пор. ст. 244).

Одружені чоловіки можуть бути допущені до прийняття пресвітерських свячень тільки після певного часу після їхнього одруження, згідно із розсудом єпархіяльного єпископа. До свячень допускаються

тільки ті одружені чоловіки, які своїм життям подали яскравий приклад віри для інших вірних християн через достойне життя в родині та виховання дітей (пор. ст. 525). Нічого натомість не є сказано про проміжки часу, яких слід дотримуватися між свяченнями (пор. кан. 758 § 1, 6° ККСЦ), – найправдоподібніше, у цьому питанні відсилається до приписів єпархіяльного партикулярного права.

Стаття 528 говорить:

Що стосується приготування до Подружжя, опитування наречених, віку, що вимагається для дозволеного укладення Подружжя, відповідних супровідних документів та, у випадку мішаних шлюбів, способу, в якому католицькою стороною буде зроблено заяви та складено обітниця, слід дотримуватися постанов, прийнятих Італійською єпископською конференцією («Загальний Декрет щодо канонічного укладення Подружжя», від 5 листопада 1990).

Подружжя слід укладати перед парохом когось із наречених, які його однозгідно обирають; якщо ж однозгідності бракує, то слід притримуватися місцевих звичаїв (пор. ст. 529).

Подружжя не можна правосильно укладати через уповноваженого, хіба би в окремому випадку та з огляду на поважні причини, єпархіяльний єпископ не дозволив би на таке укладення Подружжя. Щоби могли укласти правосильне Подружжя через уповноваженого, то ст. 530 дослівно переповідає те, що постановлено в кан. 1105 Кодексу Канонічного Права [Латинської Церкви].

Заборонено звершувати Подружжя в часі Великої Чотиридесятниці, хіба що з поважної причини та за дозволом місцевого ієрарха (пор. ст. 531).

Дозволяється на сепарацію зі збереженням подружнього вузла подругам, які за обоюсторонньою згодою обирають обоє посвячене життя в якомусь інституті богопосвяченого життя (пор. ст. 532).

Встановлювати, переносити та скасовувати дні свят та покаєння, питомі для обох єпархій та Екзархального монастиря у Гроттаферраті, належить до відповідного ієрарха за погодженням Апостольського Престолу, із належною увагою до інших Церков свого права

та збереженням кан. 40 § 1 ККСЦ (пор. ст. 535 § 1). Зовсім нічого не є сказано про посвячення та благословення, і найправдоподібніше, у цьому питанні слід притримуватися приписів літургійних книг (пор. кан. 867 § 2 ККСЦ).

Стаття 536 є присвячена прийняттю до Католицької Церкви вірних-мирян некатолицької спільноти: тут компетенція належить також і парохіві, однак за умови існування дозволу, принаймні, гіпотетичного, зі сторони єпархіального єпископа.

Три останні статті, 537–539, є присвячені питанню дочасних дібр, вони відсилають до норм, прийнятих Італійською єпископською конференцією.⁵

Стосовно процесуального права, то у партикулярному праві є відсутні будь-які норми щодо цього.

Канони 1129 § 1; 1152 § 2, 3°; 1242; 1340 § 1 ККСЦ не мають характеру припису. Натомість, канони 1084 § 1, 4°; 1127; 1192 § 1; 1261 ККСЦ відсилають до партикулярного права самого церковного трибуналу.

Те ж саме стосується карного права: канони 1405 § 2; 1420 § 2; 1427 § 1 ККСЦ не мають характеру припису.

Міжобрядові відносини

Після короткого вступу щодо природи і суті міжобрядових відносин (статті 540–543), маємо відразу перехід до тематики особливостей літургійного служіння. Найперше, виразно зазначається, що у єпархії П'яна-дель-Албанезі є тільки один єпархіальний єпископ, якому законно доручена опіка також і вірних, приписаних до Латинської Церкви. Він звершуватиме обрядове священнослужіння відповідно до літургійних приписів власної Італо-Албанської Церкви, хіба би

---

⁵ Часто є відсилання до норм, проголошених Італійською єпископською конференцією, оскільки три східні ієрархи є повноправними її членами (пор. *Enchiridion* CEI 6/3072; 3150).

інакше отримав спеціальні повноваження від Апостольського Престолу (пор. 674 § 2 ККСЦ). І тут постає питання: коли Єпископ служить для підлеглих йому вірних латинського обряду, чи не міг би він робити цього відповідно до літургійних приписів Латинської Церкви, принаймні, у днях більших свят та в часі душпастирських відвідин? І чи ці вірні не мають права брати участь у звершенні Божественного культу відповідно до літургійних приписів їхньої Церкви, головню коли служить їх власний Єпископ?

Стаття 545 § 2 так звучить:

У єпархії П'яна-дельї-Албанезі єдиним Єпархіяльним Єпископом, якому доручена душпастирська опіка також і над вірними приписаними до Латинської Церкви, може висвячувати кандидатів, які є його підлеглими та належать до Латинської Церкви, тільки за дозволом Апостольського Престолу, відповідно до норми кан. 748 § 2 ККСЦ. У такому випадку Єпархіяльний єпископ повинен звершувати обряд рукоположення у візантійському обряді, хіба би щось інше було приписано у самому тексті такого дозволу.

Єпископ єпархії П'яна-дельї-Албанезі потребує дозволу зі сторони Апостольського Престолу, щоби могли висвятити підлеглого йому вірного латинського обряду (пор. кан. 748 § 2 ККСЦ). Якщо ж він забажає уділити йому свячень відповідно до літургійних приписів Латинської Церкви, то йому потрібно для цього отримати спеціальні повноваження від Апостольського Престолу (пор. кан. 674 § 2 ККСЦ). А хіба не можна би було раз і назавжди надати такі повноваження єпархіяльному єпископу єпархії П'яна-дельї-Албанезі?

Відповідно до припису статей 552–553, перехід вірного до іншої Церкви свого права можливий тільки за дозволом Апостольської Столиці.

У єпархії П'яна-дельї-Албанезі, де є тільки один-єдиний ієрарх для обох обрядів, хіба не можна би було, щоби вимагався тільки і виключно його дозвіл? Те ж саме стосується випадку укладення Подружжя, коли вірний одного обряду переходить до Церкви свого права іншого подруга (пор. статті 560–561).

Стаття 564 пише:

Диякон латинського обряду, відповідно до кан. 1108 § 1 Кодексу Канонічного Права [Латинської Церкви], може бути уповноважений асистувати при укладенні Подружжя, проте диякон східного обряду не може бути уповноважений для того, щоби благословити Подружжя, відповідно до кан. 828 ККСЦ. У випадку Подружжя між вірними східного обряду та обряду латинського, то, якщо воно буде звершуватися у Латинській Церкві, латинський парох не може уповноважити диякона ні латинського, ні східного обряду для служіння цього Таїнства.

В статті 566 читаємо:

Слід пам'ятати, що за винятком тих випадків, коли ієрарх або ж парох будуть, відповідно до кан. 916 ККСЦ, належними до іншої Церкви свого права, то чинопослідування повинне відбуватися, за дозволом, в обряді наречених або ж одного із них, якщо йдеться про між-обрядове подружжя. Тому є недозволеним служіння в якомусь іншому обряді, однак таке може бути дозволене на підставі окремого уповноваження Апостольського Престолу («Інструкція застосування літургійних приписів ККСЦ», п. 83).

Стаття 566 наводить текст п. 83 «Інструкції», який, на нашу думку, містить певну помилку. Канон 830 § 1 ККСЦ проголошує: «Місцевий ієрарх і місцевий парох, поки законно виконують свій уряд, можуть надавати священикам будь-якої Церкви свого права, навіть Латинської Церкви, повноваження благословити подружжя в межах своєї території». Цей канон стосується виключно правосильності:

Цього немає у самому тексті, але це видно на підставі застосування самого загального принципу, проголошеного кан. 674 § 2, відповідно до якого служитель повинен уділяти Святі Таїнства згідно з літургійними приписами власної Церкви свого права⁶. Отже, якщо священик належить до іншої Церкви свого права, то він повинен дотримуватися власного літургійного обряду, а не обряду наречених, хіба би він був отримав від Апостольського Престолу спеціальні повноваження (біритуалізм).

---

⁶ М. BROGI, *Il nuovo Codice orientale e la Chiesa latina // Antonianum* 66 (1991), с. 35–61: с. 53.

Цю ж саму логіку спостерігаємо також і у співвідносному кан. 1111 § 1 Кодексу Канонічного Права [Латинської Церкви].

Відповідно до кан. 674 § 2 ККСЦ, служитель повинен звершувати Святі Таїнства згідно із літургійними приписами власної Церкви свого права. Тому між п. 83 «Інструкції» та Кодексом існує певна суперечність: вважаємо, що, з огляду на існування такої суперечності, слід притримуватися норми Кодексу⁷.

Остання стаття, котра виглядає нам особливо цікавою, є ст. 681, в якій мова йде про так звану діаспору. Ця стаття покликається на норми обидвох Кодексів та на інструкцію *Erga migrantes caritas Christi* («Любов і милосердя Христове») стосовно мігрантів (2004 рік) Папської ради у справах душпастирства мігрантів. Стаття 681 залишає відкритою для всіх трьох церковних провінцій можливість встановити на постійній основі свого делегата-уповноваженого для координації душпастирської дії у цій сфері; окрім цього, вона вимагає надіслати до Апостольського Престолу спеціальний «*votum*» [писану думку – Ред.], щоби та могла дозволити ординаріям на володіння окремим «*ius vigilantiae*» [правом нагляду – Ред.], подібним до того, яким втішаються Патріархи.

Підсумок

Три згадані церковні провінції, навіть якщо вони фактично і мають усі характеристики єдиної Церкви свого права, тим не менше, не є такою, під оглядом правовим⁸. Тому сам факт, що Римський Архієрей схвально поставився до однозгідного прохання всіх трьох ієрархів щодо скликання Другого між'єпархіяльного синоду, є знаком

⁷ Поп D. SALACHAS – L. SABBARESE, *Chierici e ministero sacro nel Codice latino e orientale. Prospettive inter-ecclesiali*, Città del Vaticano 2004, с. 335.

⁸ Поп. V. PARLATO, *Le Chiese d'Oriente tra storia e diritto. Saggi*, Torino 2003; E.F. FORTINO, *Chiesa Italo-Albanese // AA. VV., Dizionario del Movimento Ecumenico*, Bologna 1993, с. 168–171.

імовірного визнання в майбутньому, яке повинне взяти до уваги всі питомі особливості обох епархій та екзархату, який, будучи належним до візантійської традиції, як і інші згадані дві епархії, є спадкоємцем італо-грецької, а не італо-албанської традиції; крім того, він завжди залишався візантійським щодо обряду та римо-католицьким щодо вірності Папі⁹.

Цей Синод є відповідним зняряддям для уточнення канонів партикулярного права, до яких апелює загальний Кодекс. Він також окреслив і деякі перспективи на майбутнє: зберігати традицію, однак, в той же сам час, і обновлювати її в дусі того органічного процесу, що його надихнув у розвитку II Ватиканський Собор, та сприяти високій ефективності душпастирської дії для нової евангелізації, у співпраці з іншими церковними інституціями.

Ця праця, поза своєю справжньою необхідністю з огляду на умови сучасного церковного життя, може стати також і дійсною умовою для визнання та організації Церкви свого права, котра, однак, не включала би у себе монастир у Гроттаферрата¹⁰.

Йдеться про обширний за змістом документ, який у тому, що стосується його жанру, як це вже було зауважено в іншому місці, дещо нагадує «синодалні книги», видані свого часу різними дієцезіяльними синодами¹¹. Більшість з одинадцяти розділів документа насправді

---

⁹ Поп. I. CEFALIA, *Lo status ecclesiale-canonico delle comunità bizantine cattoliche d'Italia. Questioni e prospettive di uno sviluppo giuridico*, Roma 2005; L. LORUSSO, *Le statut juridique de l'Eglise italo-albanaise et son projet de droit particulier // Kanon 19* (2006), с. 208–232; V. MANZELLA, *La giurisdizione dell'Eparchia di Piana degli Albanesi e il suo ruolo giuridico-ecumenico nella Comunità Cristiana di Sicilia*, (Докторська дисертація), Roma 1983.

¹⁰ Поп. Commissione Antepreparatoria, *Saluto di P. Emiliano Fabbriatore // Додаток до: Verbale della seduta del 17 febbraio 2000*.

¹¹ Поп. P. SZABÓ, *L'attività legislativa sui iuris delle Chiese minori di tradizione bizantina // PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI*, під керівництвом: *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano 2011, с. 305–344: с. 319.

не має вузько окресленого канонічного характеру. Здається, що норма партикулярного права є сконцентрована виключно у шостому розділі книги, який називається «Партикулярне канонічне право». Насправді і в інших розділах подекуди зустрічаємося із тими чи іншими законними нормами, котрі поміщені там у спорадичний спосіб. Слід сказати, що навіть якщо у цьому партикулярному праві є чимало цілком непотрібних повторень ККСЦ, у ньому міститься також дуже багато норм «*praeter ius commune*» [не передбачені, але які не суперечать загальному праву – *Ред.*].

Із затвердженням та проголошенням «Душпастирських напрямків і канонічних норм» всі три церковні провінції візантійського обряду в Італії отримали в їхньому історичному сьогоденні цілком окремішній канонічно-нормативний стрій, своє партикулярне право, яке не можна полишати без уваги та до якого слід тепер постійно звертатися при звершенні кожної душпастирської дії, зі збереженням італо-албанської та італо-грецької традицій і без протиріччя щодо духа Найвищого Законодавця ККСЦ.

Пропозиції і перспективи

Найбільш доречним розв'язанням було би об'єднати всі три церковні провінції та підняти їх до гідності окремої Митрополичої Церкви свого права. Ця розв'язка, на нашу думку, не була би, проте, виявом справедливого і належного пошанування стосовно історії та обряду Екзархального монастиря у Гроттаферраті.

Цілком слушно зауважує Стефано Паренті:

Це так, неначе би бажалося злити в одну-єдину Церкву свого права Сирійську і Маронітську Патріарші Церкви, стверджуючи, що вони обидві належать до єдиної спільної їм сирійської літургійної традиції, та що маронітський обряд, маючи найбільш древні елементи цієї традиції, представляє її єдиний історичний варіант, із цілковитим

ігноруванням того факту, що обидві ці Церкви мають свій власний і відмінний одна від одної обряд і походження¹².

Іншим розв'язанням могло би бути виразне визнання з боку найвищої влади Церкви двох епархій – Лунґро та Ґ'яна-дель-Албанезі – як єдиної Італо-Албанської Церкви свого права, дорученої прововоді єдиного ієрарха на підставі загального права та партикулярного права, затвердженого Апостольським Престолом, як про це говорить кан. 174 ККСЦ. Права та обов'язки, про які йдеться в кан. 159, пп. 3–8, що є власними і питомими для митрополита, мав би посідати уповноважений Апостольським Престолом єдиний ієрарх. Екзархальний монастир не був би тоді частиною цієї Церкви та залишався би у статусі монастиря свого права, відповідно до норми канн. 433 § 2 і 434 ККСЦ.

Першою нашою пропозицією могла би стати така: піднесення до гідності Митрополічої Церкви свого права, котра би складалася з двох італо-албанських епархій та третьої церковної провінції у формі екзархату, мало би доцільність задля розв'язання проблеми існування так званої діаспори. Слід би подумати і про призначення третього єпископа, який доповнив би колегію єпископів та здійснював би душпастирську опіку над вірними так званої діаспори¹³. Тому що еміграційні потоки до Німеччини, Швейцарії та до обох Америк, чисельність яких оцінюється у 100.000 вірних, є цілковито позбавлені існування яких-небудь органічних та координаційних структур для душпастирського служіння, котре майже завжди доручається добрій волі поодиноких пресвітерів та ченців із повноваженнями біритуалізму, що перебувають у межах цих територій. Значною є також і еміграція, включно із поселенням на постійно в індустріальних зонах Північної Італії: тільки на теренах

¹² S. PARENTI, "Il monastero esarchico di Grottaferrata e la Chiesa italo-albanese", *Apollinaris* 73 (2000) 629–662, c. 659.

¹³ Поп. V. PERI, "Una Chiesa Orientale innestata nell'Occidente Cattolico" // *Icone arte e fede* (= Oriente Cristiano 33, luglio-dicembre 1993), c. 14–25, c. 23.

Ремонту число вірних сягає 10.000 осіб, з яких близько 4.000 живе в самому Турині¹⁴. Екзархальний монастир не входив би тоді до цієї Церкви і залишався би в статусі монастиря свого права, відповідно до канн. 433 § 2 і 434 ККЦ.

Інша пропозиція виглядала би таким чином: піднесення до статусу Італійської Митрополії свого права, котра включала би до числа своїх членів всіх вірних візантійської традиції, які перебувають у межах італійських державних кордонів, із поділом території на три територіальні зони (наприклад, центр-північ, центр-південь та острови) та створенням нової єпархії, при чому Екзархальний монастир залишався би існуючим сам по собі.

Примітка редактора: Між написанням і виходом друком цієї статті, у четвер, 11 липня 2019 р., «Папа Франциск створив Апостольський екзархат для українців- католиків візантійського обряду, які проживають в Італії. Духовну опіку приблизно 70 тисяч вірних, згуртованих у 145-ти громадах, здійснюють 62 пресвітери.» Катедральним храмом назначається церква святих Сергія і Вакха в Римі.¹⁵

Giorgio GALLARO

**Particular law of the Byzantine Church of Italy:
the inter-diocesan particular law of the Churches of Italy**

The article provides an overview of the Second Inter-Eparchial Synod of the Byzantine Church of Italy, which is not yet the Church of sui iuris.

¹⁴ Поп. L. BERZANO – A. CASSINASCIO, *Cristiani d'Oriente in Piemonte*, Torino 1999, с. 25–33.

¹⁵ Тимотей Т. Коцур, «Папа Франциск створив екзархат для українців візантійського обряду в Італії» // сайт *Vatican News* (11. 07. 2019) <<https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2019-07/papa-stvoriv-ekzarhat-ugkc-v-italiyi.html>>, переглянуто 26.10.2019.

The focus of the research is chained to the synodal provisions of canon law. In addition, the author describes the preparatory work of the commissions, the relationship with the See of Rome, and the approbation that was required for the implementation of this particular legislation.

Keywords: The Byzantine Church of Italy, CCEO, Particular Law, Inter-Eparchial Synod, interritual relations, ius vigilantiae.

Вільям БЛАЙЗІФФЕР

**ПАРТИКУЛЯРНЕ ПРАВО
РУМУНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ:
ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК, ПРОГОЛОШЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ¹**

*Чому Румунське партикулярне право і яка мотивація назви цього дослідження? Причина в тому, що в конфесійному і церковному румунському середовищі, існує одна Румунська Греко-католицька Церква, яка курується таким правом як Церква *sui iuris* в рамках соборності Церкви.*

У цьому дослідженні не пропонується аналіз змісту законодавчих текстів, а подаються юридичні реалії, які роблять більш зрозумілим складне завдання підготовки проекту партикулярного права: взаємозв'язок між загальним та партикулярним правом; дотримання принципів щодо перегляду загального кодексу, принципів, які глибоко вплинули на реальність різних партикулярних прав; і не останніми є певні питання, що стосуються історичних етапів та здатності Румунської греко-католицької Церкви розвивати своє партикулярне право.

Починаючи з конкретної і чіткої вказівки, запропонованої верховним законодавцем у програмному документі «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium», щоб якомога швидше (celerrime) творити норми які врахували б традиції власного обряду, а також положення

---

¹ Стаття перекладена з італійської мови.

II Ватиканського Собору – це дослідження має на меті переглянути найважливіші етапи генезису Партикулярного Права Румунської Греко-католицької Церкви з чітким наміром підкреслити його еволюційні моменти. Строго кажучи, мова йде про всю канонічну продукцію, видану Синодом єпископів Греко-католицької Церкви, як вищого законодавчого органу, після піднесення цієї Церкви з сану митрополії, до рівня Верховно-Архієпископської Церкви.

Ключові слова: партикулярне право; загальне право; церковна дисципліна, Греко-римо-католицька Церква; Синод єпископів Верховно-Архієпископської Церкви; унікальний кодекс; субсидіарність.

1. Вихідні положення

Чому говоримо тут про партикулярне право Румунської Церкви, і які є підстави для використання цієї назви у даній статті? Очевидно, що вихідною точкою нашого представлення буде цілком об'єктивна дійсність: в контексті існування румунської спільноти, головно в частині, що її окреслює загальноконфесійна та церковна сфера життя Румунської держави, Румунська Греко-Католицька Церква як Церква *свого права* в лоні Вселенської Церковної Спільноти (пор. кан. 28 ККСЦ²) є єдиною, котра має на це повне право. Ясна річ, не прагну у цій праці піддавати глибокому аналізу результат процесу законотворчості Румунської Православної Церкви, яка керується власною канонічною нормою, чи Латинської Церкви в Румунії, із Кодексом Канонічного Права [Латинської Церкви] «в руках», хоча у порівнянні із іншими Церквами *свого права* також і Латинська Церква в Румунії втішається посіданням

---

² PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria editrice Vaticana, 1995. AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/1990, 695-887.

певного права, що його, певною мірою³, можна було би розглядати як партикулярне. Зрозуміло, це не в тому сенсі, що його представляє кан. 1493 ККЦ, який говорить:

§ 1. Під назву загального права в цьому Кодексі підпадають, крім законів і законних звичаїв усієї Церкви, також закони і законні звичаї, спільні для всіх Східних Церков.

§ 2. Під назву партикулярного права підпадають усі закони, законні звичаї, статути та інші правові приписи, які не є спільними для всієї Церкви і всіх східних Церков.

Відштовхуючись від цих вихідних положень, ставимо собі за ціль розглянути найважливіші етапи зародження і постання партикулярного права Румунської Греко-Католицької Церкви, прагнути приділити особливу увагу стрижневим основоположним моментам його розвитку. Загалом ідеться про всі канонічні положення, опубліковані Синодом єпископів Румунської Греко-Католицької Церкви як її вищим законодавчим органом, в часі після піднесення згаданої Церкви від митрополичої до верховно-архієпископської гідності в грудні 2005 р.

Поетапно, один за другим через відповідні часові проміжки, через публікацію у свого часу неофіційному друкованому органі

---

³ В недавній ноті про взаємозв'язок між двома Кодексами (ККП і ККЦ) Папська рада з тлумачення законодавчих текстів вважає, що також Латинська Церква може «за аналогією» вважатися Церквою свого права, Пор. *Communicationes* XLIII, № 2, [2011], 315–316. З точки зору цієї інтерпретації також можна зрозуміти різне значення, яке може мати термін «*ius particulare (ecclesia particularis)*» – партикулярне право (партикулярна церква) у східному та латинському контексті. Про значення цього терміна та його застосовність у латинській Церкві див. перш за все P. VALDRINI, «Unité et pluralité des ensembles législatifs. Droit universel et droit particulier d'après le code de droit canonique latin» // *Ius ecclesiae* IX, № 1, 1997, 3–17; F. COCCOPALMERIO, «L'élaboration du droit particulier pour les Église particulières dans le contexte de la loi universelle de l'Église» // M. AOUN – J.-M. TUFFERY-ANDRIEU (Під керівництвом), *Le «Ius particulare» dans le droit canonique actuel, Définitions, domaines d'application, enjeux*, Artège 2011, 15–27; G. GHIRLANDA, «La chiesa particolare: natura e tipologia» // *Monitor Ecclesiasticus* 65 (1990), 551–568.

під назвою «Синодальні Акти»⁴, світ побачили окремі частини Партикулярного права; отож, слідуючи за класифікацією даних текстів відповідно до того, як це було представлено владою, що їх проголосила, а також і відповідно до змісту самих законів, ми розглянемо такі документи:

- Норми партикулярного права, визначені і проголошені Синодом єпископів Румунської Греко-Католицької Церкви: «Статут Синоду єпископів Румунської Греко-Католицької Церкви»; «Статут Верховноархиепископської Курії»; «Статут Між'єпархіального трибуналу першого ступеня судочинства»; «Статут Звичайного трибуналу»; «Статут Вищих семінарій»;
- Літургійні документи, опубліковані Синодом єпископів: «Окружне послання щодо формули поминання Вселенського Архієрея та Верховного архієпископа»; «Окружне послання щодо вставки до мінеї за листопад, дня 12, свята св. муч. Йосафата († 1623)»; «Декрет про календар Румунської Церкви у єдності з Апостольським престолом, Греко-Католицької – загальні положення щодо однозгідності»; «Декрет щодо посту та стриманості»; «Декрет щодо вживання літургійного облачення»; «Окружне послання: вказівки щодо офіційних видань тексту Літургії, схвалених для використання при служінні Божественної Літургії»; «Окружне послання з нагоди беатифікації греко-католицьких єпископів, що загинули як мученики в часі комуністичного режиму»;

Норми партикулярного права, схвалені та проголошені єпархіальними єпископами⁵: «Статут Колегії єпархіальних радників»; «Статут Пресвітерської ради»; «Статут Архієпархіальної ради з економічних справ»; «Канонічні правила щодо літургійного життя» («Статут Згромадження Непорочного Серця»); «Статут Генеральної

---

⁴ BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, № 1–5, 2006–2011.

⁵ Ми розглянемо, з очевидних причин, лише законодавчу продукцію, опубліковану в єпархії Верховного Архієпископа, Архієпархії Альба-Юлія та Фегеш-раш; інші єпархії також опублікували свої власні правила з незначними відмінностями, спричиненими особливістю їх відповідних єпископатів.

асоціації румунів-уніятів, греко-католиків»; різноманітні декрети призначень синкелів (протосинкелів, синкелів: у справах адміністративних, для справ пасторальних, судового вікарія).

Перш ніж перейдемо до детального розгляду цих документів, дозволимо собі представити вашій увазі деякі питання, аналіз яких значно полегшує важку справу редакції партикулярного права: взаємовідношення між партикулярним і загальним правом; дотримання окремих принципів з метою перегляду загального права, принципів, які значною мірою вплинули на існування різноманітних партикулярних прав; і, зовсім не в останню чергу, окремі питання історичного характеру та питання, дотичні до здатності Румунської Греко-Католицької Церкви укласти власне партикулярне право як таке.

На початку нашого розгляду слід також зазначити, що список літератури, котра спеціалізувалася б на висвітленні даної тематики, не є аж надто довгим. Окрім заледве одного повного тому праць, котрі глибоко аналізують дане питання, представляючи його в достатньо вузьких межах, зумовлених незначним поширенням у світі румунської мови⁶, існують лише окремі наукові дослідження стосовно тих чи інших питань зі сфери румунського партикулярного права чи то щодо його джерельної бази⁷, чи то з числа недавніх

---

⁶ W. A. BLEIZIFFER, *Ius Particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco - Catholică. Actualitate și perspective*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2016, 436 с.

⁷ W. A. BLEIZIFFER, «Il culto divino e la disciplina dei sacramenti nei Sinodi eparchiali della Chiesa Greco-Cattolica Romana» // *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis, Atti del simposio internazionale per il decennale dell'entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, (Під кер.) Congregazione per le Chiese Orientali, Libreria Editrice Vaticana 2004, 659–678; M. I. CRISTESCU, «Rinnovarsi ricordando il passato: il “proprius vultus” della Chiesa greco-cattolica romana alla luce delle sue “fontes iuris” e del CCEO» // Š. MARINČÁK (Під кер.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche, (Orientalia et Occidentalia 2)*, Košice 2007, 145–176; M. I. CRISTESCU, «The Romanian Particular Law: relevant “Fontes iuris” and evolution» // Š. MARINČÁK (Під кер.), *Diritto*

тематичних публікацій⁸, число розвідок на тему румунського партикулярного права є радше досить скромним. З огляду на це, сподіваємося, що вихід у світ даної праці стане такою собі новою точкою відліку нового пізнання і навіть новим етапом розвитку цього права, спричиненого кожним, хто зацікавиться даною проблемою.

2. Церкви свого права: для чого їм партикулярне право?

Коли 18 жовтня 1990 р. вийшов у світ «Кодекс Канонів Східних Церков» (ККСЦ), який є загальним кодексом права для всіх Східних Католицьких Церков, св. папа Іван Павло II висловив своє бажання

particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice 2007, 373–39; I. RIEȘAN, Il Sinodo Provinciale I (1872) ed il suo ruolo nel dare una nuova impronta alla legislazione canonica romana, Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum, Facultas Iuris Canonici Orientalis, Romae 2008; M. I. CRISTESCU, «Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romana. Ius particolare Ecclesiae sui iuris» // PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2011, 273–304; M. I. CRISTESCU, «Il sacramento della penitenza nei Sinodi Romeni, fontes iuris per il Codex canonum Ecclesiarum Orientalium» // G. RUYSSSEN (Під кер.), La disciplina della penitenza nelle Chiese Orientali, Kanonika 19, Roma 2013, 99–112. CRISTESCU M. I., «Il sacramento dell'Ordine nei sinodi romeni, fontes iuris per il CCEO» // Kanonika 20, Roma 2014, 25–50.

⁸ W. A. BLEIZIFFER, *Alcune considerazioni riguardanti il diritto canonico particolare stabilito o da stabilire dai sinodi delle Chiese "sui iuris" o con l'intervento della Santa Sede*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica, an XLVII, № 3, Oradea, 2002, 5–54; W. A. BLEIZIFFER, «Criteri per la redazione del diritto particolare» // I. BOLDEA, C. SIGMIREAN (Під кер.), *Multicultural Representations. Literature and Discourse as Forms of Dialogue, Arhipelag XXI Press, Țirgu Mureș 2016, 42–64; W. A. BLEIZIFFER, Codice comune e diritto particolare. La redazione del diritto particolare in relazione ai can. 2 e 6 del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* // BOLDEA I. (Під кер.), *Literature, Discourses and the Power of Multicultural Dialogue, Arhipelag XXI Press, Țirgu Mureș, 2017, 51–66; W. A. BLEIZIFFER, «La genesi e l'evoluzione di un testo di diritto particolare. Lo Statuto del Sinodo dei Vescovi della Chiesa Romana Unita, Greco-Cattolica» // A. RUS, A. CASTALDINI (Під кер.), *Sapientia et Scientia Theologica. In honorem Renzo Lavatori*, Presa Universitară Clujeană, 2018, 518–533.*

того, щоби різноманітні законодавчі органи різних Церков *свого права* у відповідний час сформулювали також і власне партикулярне право. З відстані майже 30 років від цього моменту, наша, не завжди позбавлена різноманітних труднощів історія свідчить, який плід приніс тоді так висловлений ним намір:

Нашим задумом є те, щоби всі ті, хто наділений законодавчою владою в лоні окремих Церков *свого права*, подбали якомога швидше про забезпечення вас окремими партикулярними нормами, у відповідності до традицій вашого власного обряду...⁹.

Відтак, саме починаючи від цієї дати, всі 23 Церкви *свого права* (а саме так їх визначається у кан. 27) отримали до рук конкретний юридичний інструментарій для врегулювання їхньої власної канонічної дійсності. Публікація загального Кодексу стала тією єдиною точкою відліку в історії Церкви, котра дала змогу зберегти окремішність і первісні й основоположні питомі характеристики цих Церков, в той же сам час переслідуючи також і мету представити такий

кодекс, котрий не тільки віддзеркалював би спадщину окремого обряду, забезпечуючи його збереження, але також, і в першу чергу, дбав би за нього, запевнював би і сприяв би його розвитку, зросту і скріпленню задля сповнення дорученої йому місії (пор. Про Східні Церкви 1) [...], щоби він міг справді стати в'язью любові («vehiculum caritatis») в служінні цілої Церкви»¹⁰.

Кодекс у своїх основах надихається змістом документів II Ватиканського собору¹¹, а його канони становлять вказівки та вчення цього Собору в формі конкретної канонічної норми. У соборному

---

⁹ IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Sacri canones qua Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgatur*, 18 octobris 1990: AAS 82 [1990], 1033–1044; EV 12/1990, 507–528, 518.

¹⁰ GIOVANNI PAOLO II, «Discorso alla presentazione del Codice dei Canonii delle Chiese Orientali, 25 ottobre 1990» // *Nuntia* 31 (1990), 10–23, 18.

¹¹ На цю тему див. W. A. BLEIZIFFER, «Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» // *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica*, III, 3/2005 (2005) 148–159.

декреті «Про Східні Католицькі Церкви» (5, 6) стверджується, серед іншого, що ці Церкви, будучи покликаними повернутися до своїх первісних витоків, мають також право й обов'язок керуватися своїми власними партикулярними канонічними нормативами, відповідно до власних дисциплінарних норм; у перспективі взаємовідносин між нормами загального права та партикулярними дисциплінарними положеннями кан. 1493 ККЦС, який ми вже згадували раніше, вказує на той тип пов'язання, котре повинне існувати між загальним та партикулярним правом.

Велика кількість відсилань до партикулярного права, які містяться у загальному Кодексі, наголошують на праві і обов'язку цих Церков щодо дотримання власних дисциплінарних норм. Загальний Кодекс і справді дуже часто відсилає нас до приписів партикулярного права, загалом таких посилань є понад 180, а це ще раз підкреслює ті право й обов'язок, які тяжать над цими Церквами і які полягають у тому, щоби в своєму існуванні і служінні вони керувалися власними дисциплінарними положеннями. Той широкий спектр їхньої життєдіяльності, котрий може бути регламентований приписами партикулярного права, дає можливість добачити існування надзвичайно важливої для кожної із Церков *свого права* дійсності, яка полягає в тому, що кожній із них є надана можливість укласти і видати власне партикулярне право, беручи до уваги як власну традицію, так і той соціальний та культурно-історичний контекст життя, в якому перебуває власне кожна окрема Церква. Відтак, кожна із 23 Церков *свого права* повинна випрацювати власне партикулярне право, яке, разом із загальним правом, становитимуть канонічні основи діяльності кожної із них.

Незважаючи на те, що загальний Кодекс не подає чіткого визначення поняття «партикулярне право», у ньому виразно вказується на взаємозв'язок між обома формами права, які є визначальними для життя і діяльності, розвинутою кожною із Церков *свого права*. Тому не можна без відчуття певної провини за даний проступок залишатися у невіданні або ігнорванні тих канонічних положень,

котрі на практиці впорядковують різні типи взаємовідносин, що постають між цими двома дійсностями¹².

Загальний Кодекс підкреслює важливість партикулярного права у житті кожної Церкви *свого права*, залишаючи за кожною з них широкі терени дії, щодо яких ці такі Церкви через відповідні компетентні законодавчі органи могли би ухвалити норми, що були би співвідносними із їх власними традиціями, що стосуються різних моментів: обрання патріархів; прав і обов'язків патріарха; синоду Патріаршої Церкви; митрополичих Церков *свого права*; обрання єпископів та їх прав і обов'язків; парохів і парафій; прав та обов'язків кліру; уділення Святих Таїнств та юридичної організації різних форм судових інституцій¹³; «на підставі принципу субсидіарності, загальний Кодекс («Codex comunis») і справді залишає усім Східним

¹² Як зазначено в § 2 нашого кан. 1493, який встановлює чітке розмежування між «загальним правом» та «партикулярним правом», можна визначити іншу термінологію, яка могла б належати до одного з цих чотирьох рівнів: 1) закони для всієї Церкви; 2) закон, загальний для всіх Церков *sui iuris*; 3) партикулярний закон; 4) більш партикулярний закон («*iuris magis particularis*»), передбачений кан. 1502 § 2. Що стосується § 1 та його посилання на вираз «закони та законні звичаї Вселенської Церкви», то слід зазначити, що термін «*Ecclesiae universa*», який присутній у ККСЦ у кан. 12 § 2, 39, 43, 45 §§ 1–2, 46 § 2, 47, 49, 50 §§ 1 et 3, 92 §§ 1 et 3, 208 § 1, 329, 352 § 3, 373, 412 § 2, стосується Католицької Церкви, як Латинської, так і Східної. Деякі приклади див. К. ВНАРАНИКУЛАНГАРА, «Le “*ius particulare*” dans l'Église syro-malabare» // М. АOUN, J.-M. TUFFERY-ANDRIEU (Під керівництвом), *Le «ius particulare» dans le droit canonique actuel: définitions, domaines d'application, enjeux*, Strasbourg, Artège, 2013, 127; І. ŽUŽEK, «Qualche nota circa lo *ius particulare* nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» // І. ŽUŽEK, *Understanding the Eastern Code*, «*Kanonika*» 8, Roma 1997, 354–366. Так само, що стосується тісного зв'язку між двома поняттями, К. ВНАРАНИКУЛАНГАРА, *Particular law of the Eastern Catholic Churches*, Saint Maron Publication, New York 1996, 1–45. І. ŽUŽEK, «*Ecclesia universa*» // *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, *Kanonika* 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 115.

¹³ N. Loda, «Il diritto particolare come strumento di inculturazione» // Š. MARINČAK (Під керівництвом), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (Orientalia et Occidentalia 2), Košice 2007, 24.

Католицьким Церквам досить широкий простір для дії через відповідне «партикулярне право»¹⁴.

Словосполученням «партикулярне право» означаються усі ті закони, законні звичаї, статути та інші норми закону, котрі визначають окремішність якоїсь окремої Церкви *свого права*, воно є власним правом, котре ніяким чином не применшує факту існування права загального¹⁵. Це ж словосполучення стосується також іншої дійсності, котра обмежується здебільшого до територіальних рамок окремих епархій або ж інститутів богосвяченого життя, які наповнюють духом церковне життя цієї окресленої Церкви *свого права*: воно може відноситися також до спеціальних законів, що їх Римський Архієрей (канн. 159, 178. § 2, 182 § 2), Апостольський Престол (канн. 29 § 1; 30; 554 § 2; 888 § 3, 1389) або ж Найвища Влада Церкви (канн. 56; 58) можуть затвердити або ж установити для кожної окремої Церкви; Закони і декрети, проголошені у рамках власної компетенції з боку епархіяльного єпископа, типік або статути і правильники монастирів чи інститутів богосвяченого життя; літургійні норми і приписи літургійних книг відповідних Церков *свого права*. І на кінець, це словосполучення може стосуватися також і певних домовленостей та угод, що їх уклали між собою різні Церкви *свого права*¹⁶.

¹⁴ *Nuntia* 22 (1986), 14. Про принцип субсидіарності ми продовжимо говорити далі.

¹⁵ Після довгих і бурхливих дебатів Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo (PCCICOR), орган, якому довірено перегляду канонів майбутньої ККЦІ, пропонує глибокий і чіткий образ цього терміна; *Nuntia* 27 (1988) 31–32.

¹⁶ D. SALACHAS, «Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali sui iuris» // *Apollinaris* 78 (2005) 3–4, 679–735, част. I; 80 (2007) 1–2, 973–991, част. II; тут част. I, 682; N. LODA, *Il diritto particolare come strumento ... цит. мвп*, 13–37, 24. К. BHARANIKULANGARA, *Le «ius particolare» dans l'Église syromalabare... цит. мвп*, 127–129. Н. N. BAKHOUM, «Il diritto particolare delle Chiese patriarcali sui iuris» // *Apollinaris*, 82 (2009) 3–4, Roma, 723–741, 724–725. Поп. W. A. BLEIZIFFER, *Criteri per la redazione del diritto particolare... цит. мвп*, 44–45.

3. Спільний Кодекс загального права і принцип субсидіарності

На різних етапах своєї редакції загальний Кодекс зазнавав різноманітних важливих змін¹⁷, відповідно до тих потреб, котрі вимагав конкретний історичний момент, в якому актуально перебував сам редакційний процес. Слід підкреслити одну визначну точку даного процесу, момент, який здійснив надзвичайний вплив на спосіб усвідомлення значення та важливості партикулярного права. В той сам час, коли 10 червня 1972 р. папа Павло VI розпустив Папську комісію у справах редакції Кодексу східного канонічного права¹⁸, він утворив Папську комісію з перегляду Кодексу східного канонічного права (*Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo* (PCCICOR)¹⁹, що стала тим органом, завданням якого було здійснення перегляду канонів майбутнього Східного Кодексу, починаючи від 1972 р., коли власне розпочалися відповідні робочі заходи, і аж до завершення праці, яка отримала своє остаточне оформлення внаслідок публікації ККСЦ у 1990 р. Ця Комісія мала своїм основним завданням дослідження канонічних джерел та приведення тексту канону у відповідність до нових юридичних норм, визначених документами II Ватиканського Собору.

¹⁷ Щодо різних етапів складання ККСЦ – яке розпочалося ще на I Ватиканському Соборі (1869-1870), див. резюме в: «Discorso di S. E. Mons. Emilio Eid alla presentazione del Codice dei canoni delle Chiese Orientali al Sinodo dei Vescovi» // *Nuntia* 31 (1990), 24–34. Детальнішу інформацію див.: A. COUSA, «Codificazione canonica orientale» // *Oriente Cristiano* (1962), 35 і сл.; E. LANNE, «La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes» // *Année Canonique* 33 (1990), 11–27 ; Поп. A. G. SICOGNANI, *Prefazione sull'opera della codificazione orientale*, Roma 1931; G. COCO, «Canoni e concili: L'idea e lo sviluppo della prima codificazione orientale tra il Vaticano I e il Vaticano II» // *Iura Orientalia* IX (2013), 14–59.

¹⁸ Утворена 16 липня 1935, AAS 27 (1935), 306–308.

¹⁹ Усі роботи цієї Комісії опубліковані в періодичному виданні *Nuntia*, Libreria Editrice Vaticana.

Установчий документ покликання до праці даної Комісії виразно визначає її роль та основні завдання:

завдання приготувати, у світлі найперше декретів II Ватиканського Собору, реформу Кодексу східного канонічного права як у частині вже опублікованих законів («*Crebrae allatea sunt*», «*Sollicitudinem nostram*», «*Postquam apostolicis litteris*», «*Cleri sanctitati*»), так і в частині матеріалів, праця над якими нехай уже й завершилася, але котрі ще не вийшли у світ друком²⁰.

Не можемо залишити без уваги також інший аспект, без сумніву, цілком частинний і приватного характеру, який, однак, з огляду на ті ідеї, котрі є співзвучними із даним викладом, проливають світло на основні вектори східної кодифікації, баченої як дійсність, що її надихає і підтримує в розвитку сам Римський Архієрей²¹. Стосовно цього його наміру, ба навіть постійної уваги, зверненої на такий трудомісткий процес, визначний каноніст Іван Жужек (Ivan Žužek), словацький єзуїт і генеральний секретар Комісії PCCICOR з перегляду Кодексу східного канонічного права, підкреслював інший важливий момент, котрий виник ще до заснування самої Комісії PCCICOR, а пізніше отримав своє вербальне довершення на аудієнції, що її уділив папа Павло VI дня 29 жовтня 1972 р.:

Святіший Отець сказав, що заснування даної Комісії виглядало йому цілком доречним, оскільки він бажав дещо оживити працю східної кодифікації, яку слід було провадити без жодного упередження, окрім фундаменту віри. Окрім цього, Святіший Отець сказав, що він бажав би також надати східним можливість осучаснити їхній Кодекс, з усією повагою до їхніх традицій, без того, щоби силою накинути їм

²⁰ *Nuntia* 1/1975, 11; пор. також: D. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizione Dehoniane, Bologna/Roma 1993, 49.

²¹ Проте є й критичні голоси, особливо від православних каноністів: H. J. ERICKSON, «Il Codice dei canoni delle Chiese orientali (1990): un evento che favorisce le relazioni fra le Chiese?» // H. LEGRAND, J. MANZANARES, A. GARCÍA, Y. GARCÍA, (Під керівництвом), *Recezione e comunione tra le Chiese: atti del Colloquio internazionale di Salamanca (8-14 aprile 1996)*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1998, 311–332.

щось такого, що суперечило б їхнім традиціям та їхнім питомим характеристикам. Він продовжив, кажучи, що бажав би, щоби справа рухалася дещо швидше, наскільки можливо – у ногу із процесом перегляду Латинського Кодексу, навіть якщо і йдеться про великий об'єм праці, праці нелегкої і надзвичайно важливої головно у цьому світі, де часто йдуть спроби знівелювати і применшувати належну священному закону Церкви повагу. Було би справді великим внеском до загального блага цілої людської спільноти, якщо б кодекс церковного права, добре укладений та схвально сприйнятий широким загалом, дав би свідчення зростання власне такої поваги. Є надія, що самі-таки східні християни, котрі мали би випрацювати такий кодекс, змогли досягнути успіху в довершенні цієї ініціативи, вполучуючи у своєму труді найбільшу можливу єдність між собою, із збереженням неповторної окремішності кожної Церкви²².

Цей відступ дає нам можливість збагнути, якою саме була першопочаткова ідея – «mens» законодавця у справі здійснення ревізії Кодексу та побачити заангажованість у цьому процесі Святішого Отця. Ясна річ, ціла справа повинна була бути зорієнтованою до максимального узгодження із принципами церковної дисципліни, які знайшли своє відображення у документах II Ватиканського Собору, а головно у соборному «Декреті про Східні Церкви». Спосіб, в який зміст соборових документів вплинув на процес перегляду ККСЦ, підтверджує логіку герменевтики послідовностей.

В той же сам час, зауважуємо, як принципи цієї праці є глибинно натхненні ідеєю тривання у новизні. Визначені соборовими документами принципи дозволяють нам усвідомити у більш розгорнутій перспективі сам процес остаточного оформлення поняття «Церква свого права», а також важливість, яку згадані ідеї мали у справі наголошення на цінності та автентичності самого партикулярного права. Ця дійсність проглядається вже через самий поверховий аналіз напрямних принципів у справі перегляду Кодексу канонічного права.

---

²² Поп. I. ŽUŽEK, «Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa universale» // *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, Roma 1997, 296.

Для опрацювання східної канонічної кодифікації було, отже, визначено окремі принципи редакції та ревізії, котрі первісно служили для того, щоби дати новому зводу законів як певну змістову співвідповідність, узгоджену із навчанням II Ватиканського Собору, так і певну співвідповідність на рівні лінгвістичних і термінологічних формулювань²³. Зважаючи на це, виглядає не такою вже й неважливою справа опрацювання окремих принципів, які б надихали і скоординували між собою зусилля в підготовці різних законів партикулярного права. У даній редакційній перспективі бачення існування таких принципів виглядає більш, ніж необхідним²⁴.

Стосовно ж теми нашої праці, то ми коротко зупинимось на розгляді змісту всього лиш двох принципів²⁵, котрі дають можливість збагнути як прагнення самого Законодавця зберегти вселенськість цілої Церкви та, водночас, і різнорідність східних традицій, а також тісний зв'язок, який існує між правом загальним і правом партикулярним.

---

²³ *Principi direttivi per la revisione del Codice di diritto canonico orientale* // EV 5/1974–1975, 114–152; *Nuntia* 3 (1976), 3–24 (франц. і англ. перекл.). Щодо розробки цих принципів, див. *Nuntia* 30 (1990), 51–88. S. KOKKARAVALAYIL, *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: their impact on CCEO*, *Kanonika* 15, PIO, Roma 2009. M. D. BROGI, «Le novità del CCEO alla luce dei “Principi direttivi”» // Pontificio Consilio per i Testi Legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali, La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, 117–137; E. EID, «La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes» // *L'année canonique* 33 (1990); T. J. GREEN, «Reflections on the Eastern Code Revision Process» // *The Jurist* 51 (1991), 18–37; E. LANNE, «La révision du Droit canonique oriental et le retour aux traditions authentiques de l'Orient» // *Irenikon* 54 (1981), 485–497.

²⁴ G. NEDUNGATT, *The spirit of Eastern Code*, Dharmaram Publication, Rome-Bangalore 1993, 213.

²⁵ Принципів 10: Єдиний кодекс для всіх Східних Католицьких Церков; Кодекс з глибоким східним характером; Автентично екуменічний кодекс; Кодекс правового характеру; Пастирський кодекс; Кодекс, заснований на принципі субсидіарності; Обряди та партикулярні Церкви; Миряни; Канони про процеси; Канони про злочини.

У тому, що стосується принципів єдиного для всіх східних християн Кодексу, то згадана Комісія підкреслює, що:

У Східних Церквах канонічна спадщина ґрунтується переважно на тих таки стародавніх канонах, що їх знаходимо у практично всіх збірниках східного канонічного права, і на спільних традиціях, як це бачимо у згаданих збірниках, котрі нерідко знаходять своє відображення у формі майже ідентичних за своїм духом канонів. Ці канони і традиції кладуть спільну основу для напрацювання єдиного для всіх Східних Церков кодексу²⁶.

Цей єдиний спільний Кодекс, оснований здебільшого на стародавніх церковних канонах, жодним чином не протиставляється власній церковній спадщині кожної окремої із цих Церков, ба більше, згадана окрема спадщина мала би знайти у цьому спільному Кодексі своє більш яскраве вираження та певнішу гарантію підкреслення важливості тих окремішностей, що їх загальний Кодекс бажає законно зберегти.

Незважаючи на існування деяких розбіжностей між окремими дисциплінарними нормами, які, будучи впровадженими у різні історичні етапи в життя Церкви в окремих регіонах, могли би створити певні проблеми, що скомпроментувало би ідею жаданої однакості (Відновлення єдності 14), Кодекс є єдиним, навіть якщо пізніше і визначається, як бачимо, досить широкий простір для вкраплення у нього норм партикулярного права, застосування яких на практиці застерігається тільки у межах, для яких ці норми і проголошувалися б визначальними. Таким чином, спільний Кодекс не протиставляється церковній спадщині кожної дотичної Церкви, навпаки, він може сприяти більшому акценту на їх законному різноманітті. II Ватиканський Собор нагадає у своєму Декреті про Східні Католицькі Церкви («Про Східні Церкви») про ті права й обов'язок, що їх мають ці Церкви, і які полягають

---

²⁶ *Nuntia* 3 (1976), *Principi direttivi*, 3–4. Про розробку та затвердження цього принципу див. *Nuntia* 30 (1990), 53 і сл., 70 і сл., 74, 88.

у тому, що вони можуть керуватися в процесі власного існування і діяльності власними партикулярними дисциплінарними нормами. Існування єдиного Кодексу, в якому містяться спільні загальні норми, повинен брати до уваги також соціокультурну різність цих Церков. Досвід життя Церкви підтвердив, що вихід друком чотирьох папських документів типу «*Motu proprio*» як складових частин спільного єдиного Кодексу для всіх Східних Католицьких Церков мав справді успішні результати.

Хоч комісія ствердила, принаймні на принциповому рівні, що майбутній Кодекс мав би бути єдиним, всередині самої Комісії з перегляду відбувалися подекуди досить гарячі обговорення, котрі, поза дискусією над даним принципом, мали на меті поглибити також і позицію, що стосується дійсності, виникнення якої є спричинене наголошенням на важливості принципу субсидіарності²⁷:

Ціллю цих принципів і норм є створення єдиного Кодексу, який би справді став співдіяльним у справі осягнення загального блага вірних усіх Східних Католицьких Церков, котрі існують у різних просторах, ставлячи для кожної із них завданням випрацювати власне партикулярне право, яке отримало би силу закону²⁸.

Ці дискусії дозволили з'ясувати багато питань, пов'язаних з існуванням єдиного стародавнього правового спадку, спільного для всіх цих Церков, і в той же сам час вони підкреслили необхідність того, щоби усі ці характеристики, які відносяться до історії їх існування і розвитку, були закріплені у їхньому партикулярному праві²⁹. Комісія зробила своїм принцип єдиного кодексу, стверджуючи також і те, що новий кодекс дасть кожній із цих Церков простір, необхідний для того, щоби в силу принципу субсидіарності вони могли опублікувати і їхні власні закони, остаточно оформлені у вигляді їхнього партикулярного права.

²⁷ *Nuntia* 3 (1976), 6–7, e *Nuntia* 30 (1990) 53.

²⁸ *Nuntia* 3, (1976), *Principi direttivi*, 3, Proemio.

²⁹ I. Žužek, *Un codice per una «Varietas Ecclesiarum»* in I. Žužek, *Understanding the Eastern Code*, *Kanonika* 8, Roma, 1997, 239–265, 240.

Принцип субсидіарності, який передбачає існування певної децентралізації, впродовж багатьох століть на практиці використовувався на Сході, навіть без того, щоби про нього виразно говорилося. Таке його практичне застосування бачимо у визнанні влади патріарших і синодальних інституцій, а тому немає змісту сьогодні якимось чином намагатися відмотувати час назад, до точки, коли його не існувало, а радше слід рухатися уперед в бажанні максимально його розвивати [...]

Східні Церкви, разом із їхніми механізмами (наприклад, патріархатом, верховним архієпископством, церковними провінціями, єпархіями тощо), які мають за власну ціль також і остаточну ціль цілої Церкви, повинні, мати здатність створювати, якщо тільки це виявиться доцільним і завжди у відповідності із загальним правом, окреме «партикулярне право, більш відповідне і більш ефективне» у справі осягнення блага кожної із цих Церков.

Цей принцип є важливим також і у відносинах між очільниками окремих Церков та єпископами, які в окремих своїх єпархіях є і повинні бути справжніми єпископами. Отже, повинні бути осучаснені як влада уряду Патріархів та інших Голів Церков, так і відносини, які існують між ними і єпископами. Щодо цього, слід завжди пам'ятати, що саме належить до єпископів на підставі Божого права – «*ex iure divino*»: «Єпископам як справжнім наступникам апостолів, у доручених їх душпастирській опіці дієцезіях належить безпосередня звичайна влада, яка вимагається для успішного виконання ними дорученого їм душпастирського завдання, зберігаючи у всьому і завжди владу, яку з огляду на свій уряд зарезервував собі Римський Архієрей або яку він делегував іншим для означених випадків» («*Christus Domini* – (Христос Господь)» п. 8а); «Єпископи партикулярних Церков мають владу ... визначену у певних межах» («Світло народів» 27).

Децентралізація, передбачена існуванням даного принципу, повинна бути зреалізована також і в середовищі єпархіяльному, у частині, наприклад, існування пресвітерської ради, і також – де це тільки можливо – і на парафіяльному рівні.

Застосування цього принципу субсидіарності не має на меті заперечити універсальність спільного Кодексу, котрий, однак, мав би обмежитися до регламентування існування і функціонування більш фундаментальних і найважливіших інституцій, так, щоби не постраждало загальне благо усіх та остаточні цілі Церкви залишалися незмінними.

Тим не менше, норми цього Кодексу мали би передбачати певну гнучкість, щоби також і єпископи могли, у певних випадках і з огляду на справедливі підстави, надавати звільнення від загальних законів або ж застосовувати їх із усією розважливістю і відповідальністю. Окрім того, справи, зарезервовані Папі або ж іншій владі, повинні бути чітко визначеними і – настільки, наскільки це можливо – нечисленними³⁰.

Той же сам принцип пізніше було ще більше підсилено Найвищим Законодавцем, який, в акті публікації загального Кодексу, понад те, що було уже встановлено в колі внутрішніх дискусій серед членів самої Комісії PCCICOR, наголосив на необхідності того, щоби кожна компетентна церковна влада тих Церков *свого права*, яких стосуватиметься майбутній Кодекс, випрацювала та опублікувала власне партикулярне право:

Окрім цього, слід звернути увагу як під цим оглядом наш теперішній кодекс доручає партикулярному праву Церков *свого права* все те, що є розцінюване як необов'язково необхідне для загального блага усіх Східних Церков. Нашою думкою щодо даного питання є те, щоби всі ті, хто має законодавчу владу в окремих Церквах *свого права* якомога швидше подбали про те, щоби випрацювати відповідні норми партикулярного права, пам'ятаючи про необхідність збереження питомих традицій власного обряду, а також постанов II Ватиканського Собору³¹.

Кожна Церква *свого права*, яка на підставі першого ж таки канону ККСЦ відчуває себе наділеною відповідною компетенцією, має, отже, право й обов'язок випрацювати власне партикулярне право³².

³⁰ Зважаючи на важливість цього тексту для нашого дослідження, ми вважали за краще подати його в повному обсязі: «Il principio di sussidiarietà nel Codice orientale» // *Nuntia* 26 (1988), 107–108.

³¹ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 518.

³² В *Index Analyticus CCEO* секретар PCCICOR присвячує терміну «*ius particulare*» і його похідним («*Ius particulare Ecclesiae Metropolitanae sui iuris*», «*Ius particulare Ecclesiae patriarchalis*», «*Ius particulare Ecclesiae sui iuris*», «*Ius particulare in «ceteris» Ecclesiis sui iuris*») аж 9 стовпців. І. ŽUŽEK, *Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kanonika 2, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1992, 167–171.

Це побажання цілковито відповідає принципів субсидіарності, який є одним із основних принципів, що його дотримувалися при роботі над переглядом Кодексу. В той же сам час, в силу того ж таки принципу, Кодекс не повинен забирати в єпархіяльних єпископів того, що вони можуть самостійно звершувати силою свого єпископського свячення³³, бо «влада, яку вони особисто здійснюють від імені Христа, є власною, звичайною і безпосередньою, хоч її здійсненням остаточно править найвищий церковний авторитет, який з огляду на користь Церкви чи вірних може обмежувати її певними рамками» (Світло народів 27).

4. Румунська Греко-Католицька Церква, Церква Верховноархієпископська

Румунська Греко-Католицька Церква або ж Румунська Церква, що З'єднана з Римом, Греко-Католицька (по-румунському: *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică*), є Церквою свого права візантійського обряду із румунською богослужбовою мовою, присутня в Румунії головно на своїх історичних землях у Трансильванії, а також в інших країнах світу; вона постала внаслідок унії більшої

---

³³ «..... обґрунтування належної поваги принципу субсидіарності в Церкві відрізняється, коли мова йде про владу окремих єпархіяльних / дієцезальних єпископів або Синоду єпископів Церкви «sui iuris». Вища влада повинна поважати владу окремих єпархіяльних єпископів, оскільки в своїй юрисдикції вони є не вікаріями Римського Понтифіка, а Христа, і вони мають звичайну і безпосередню владу над усім, що необхідно для здійснення їх пастирського служіння. навіть якщо верховна влада може обмежити це в певних межах для церковного загального блага (див. «Christus Dominus» 8а, кан. 178 ККЦ, 381 § 1 Кодексу Канонічного Права (Латинської Церкви)), тому в цьому випадку дотримання певних проявів принципу субсидіарності знаходить своє коріння в божественному праві» твердить: P. GEFAELL, «La capacità legislativa delle Chiese Orientali in attuazione del CCEO» // PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2011, 137–155, 141.

частини духовенства і мирян Православної Митрополії Трансильванії із Римською Церквою. Як це відбувалося у практично всіх подіях унійного характеру, певна частина вірних не пристала до об'єднання, проте більша частина їх залишилася вірною з'єднаним єпископам протягом перших чотирьох десятиліть вісімнадцятого століття³⁴.

Притримуючись основоположної моделі унії інших Церков Східної Європи, єднання із Римом Трансильванської Церкви відбулося внаслідок тривалого процесу, основні віхи якого виражені у Синодах, які відбувалися у Альба Юлії в 1697, 1698, 1700 і 1701 роках, а також в рішеннях Верховного Архієрея та Віденського двору. Канонічна організація Церкви як єпископства, інтегрованого у Католицьку Церкву, відбулася за часів правління папи Інокентія XIII, через його буллу «*Rationi congruit*» (17.08.1723).

На початках свого існування вона була підлеглою владі латинського Архієпископа Естергому, Примаса Мадярщини³⁵, як і греко-

³⁴ Багата бібліографія з історії Румунської Греко-Католицької Церкви знайдеться в основному після 1989 р., коли зусилля щодо встановлення історичних правд про період переслідувань та можливість звернення до архівів Ватикану, Будапешту чи Відня посприяли публікації спеціалізованих статей дослідниками університетів Клуж та Альба Юлія. Окрім Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Unite Române*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lapuș, 2006 (Під керівництвом: Ioan Țimbuș), згадаймо лише декілька із них: R. CĂMPEANU, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Presa Universitară Clujeană, 2002; O. GHIȚTA, *Nașterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmăr în primul ei secol de existență (1667–1761)*, Cluj, 2001; N. GUDEA, *Biserica Română Unită. 300 de ani (1697–1997)*, Cluj-Napoca, 1996; V. MARCU, *Drama Bisericii Române Unite cu Roma. Documente și mărturii*, Editura Crater, 1997; G. M. MIRON, *Biserica greco-catolică din Transilvania: cler și enoriași (1697–1782)*, Presa Universitară Clujeană, 2004; M. SOMEȘAN, *Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma*, București, 1999; M. ȘTIRBAN, *Din istoria Bisericii Române Unite (1945–1989)*, Satu Mare, 2000; M. SĂSĂUJAN, *Politica bisericească a curții din Viena în Transilvania (1740–1761)*, Presa Universitară Clujeana, Cluj, 2002; A. V. SIMA, *Vizitele nunțiilor apostolice vienezi în Transilvania (1855–1868)*, vol. I; II, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2003.

³⁵ A. BUNEA, *Istorie scurtă a Bisericii Române Unite cu Roma*, Blaj 1900, 43; *Erectio diocesis Fağarasiensis, 15 iunii 1721, Innocentius X, «Rationi congruit»*; CHINDRIȘ I, «Bula papală “Rationi congruit” de la 1721 și începuturile Episcopiei Făgărașului», in *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XXXIV, 1994, 85–106.

католицький єпископ єпархії в місті Блаж був підлеглим того ж самого римо-католицького ієрарха. У 1777 р. було створено інший осідок, в Орадеа Марє, який теж початково був залежним від Естергомського Архієпископа³⁶. Ситуацію змінилася, починаючи від 26 листопада 1853 р., коли буллою «*Ecclesiam Christi ex omni lingua*» папи Пія IX єпископський осідок Фагарас та Альба Юлія було піднесено до гідності митрополії, в той час як суфраганною дієцезією цієї Митрополії стала єпархія в Орадеа Марє³⁷. Таким чином, Румунська Греко-Католицька Церква стала Церквою автономною, залежною безпосередньо від Апостольського Престолу.

Того ж таки часу було засновано два інші єпископські осідки, у Люгожі і Герлі, котрі ієрархічно перебували в залежності від Митрополита Фагараса та Альби Юлії, із осідком у м. Блаж³⁸. У міжвоєнний період (1930 р.) було засновано четвертий єпископський осідок у Марамуреші, із катедрою у Байя Марє³⁹, котрий теж став суфраганним до єпископа м. Блаж. Тоді ж, під юрисдикцією Фагараса та Альби Юлії функціонував у Бухаресті греко-католицький вікаріат, котрий отримав гідність єпископського осідка у 2014 р. у відповідь на синодальне рішення Синоду єпископів Румунської Греко-Католицької Церкви⁴⁰.

---

³⁶ Erectio diocesis Varadinensis, 16 iunii 1777, Pius VI, «Indefessum», I. BĂLAN, *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenaе*, Tipis Polyglotae Vaticanis, 1932, 12; пор. SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE. CODIFICAZIONE CANONICA ORIENTALE, *Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1932, 12–13.

³⁷ Erectio Provinciae ecclesiasticae Alba-Iuliensis e Fagarasensis, 26 novembris 1853, Pius IX, «Ecclesiam Christi ex omnia lingua»; I. BĂLAN, *Fontes Iuris Canonici... цум. твір*, 12.

³⁸ Erectio diocesis Lugosiensis, 26 novembris 1853, Pius IX, «Apostolicum ministerium»; erectio diocesis Armenopolitanae seu Gherlensis, 26 novembris 1853, Pius IX, «Ad Apostolicam Sedem», BĂLAN I., *Fontes Iuris Canonici... цум. твір*, 12.

³⁹ ПАПА ПІО ХІ, 5 червня 1930, *Solemni Conventione* //AAS, XXII (1930), 381–386.

⁴⁰ Пор. <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-de-pres-a-infintarea-eparhiei-greco-catolice-sfantul-vasile-cel-mare-de-bucuresti-si-alegerea-primului-sau-episcop-eparhial-presfintitul-mihai-fratila/> (відвіданий 07.03.2019).

Якщо ці п'ять осідків розташовані в межах матірньої території теперішньої Румунської Верховноархієпископської Церкви, перебуваючи у прямому підпорядкуванні архієпископській катедрі у м. Блаж, то слід також зазначити, що існує й інший єпископський осідок, шостий з черги, котрий має свій окремішний канонічний статус. Заснований папою Іваном Павлом II 4 грудня 1982 р., спочатку у формі апостольського екзархату для румунських греко-католиків у Сполучених Штатах Америки, цей церковний округ був піднесений все тим же понтифіком Іваном Павлом II до гідності єпархії 26 травня 1987 р. Пізніше, 20 липня 2010 р., Конгрегація для Східних Церков повідомила Верховного Архієпископа про поширення канонічної юрисдикції єпархії св. Юрія у Кентоні також і на дві румунські парафії, що розташовані на території Канади, а саме – у Торонто та Монреалі⁴¹.

Визначальним переломним моментом в історії цієї Церкви, точніше для розвитку її ієрархічної структури, став день 14 грудня 2005 р., коли Митрополита Румунська Греко-Католицька Церква була піднесена папою Венедиктом XVI до гідності Верховноархієпископської Церкви⁴², із відповідною самостійністю та всіма тими правами, які природно належать східним католицьким патріархам відповідності до канонів 151–154 ККСЦ. В той же сам час її Митрополита було піднесено до гідності Верховного Архієпископа⁴³. Зберігаючи всі свої давні привілеї, пов'язані із його титулом, Верховний Архієпископ Румунської Греко-Католицької Церкви є одночасно й Архієпископом-Митрополитом осідку Альби Юлії та Фарагас.

⁴¹ <http://www.romaniacatholic.org/2013/04/364/> (відвіданий 23.04.2015).

⁴² *Ad totius Dominici gregis*, Булла Венедикта XVI про піднесення Румунської Греко-Католицької Церкви до гідності Верховноархієпископської Церкви *свого права*, 14 грудня 2005 р.; <http://www.bru.ro/documente/bula-papei-benedict-xvi-ad-totius-dominici-gregis/> (відвіданий 7.03.2019).

⁴³ *Magna cum animi affectionem*, Булла призначення Венедиктом XVI митрополита Фагераша і Альби Юлії на Верховного Архієпископа, 14 грудня 2005 р.; <http://www.bru.ro/documente/bula-papei-benedict-xvi-magna-cum-animi-affectionem/> (відвіданий 08.03.2019).

Цей панорамний огляд інституційної структури Румунської Греко-Католицької Церкви дає нам можливість краще зрозуміти ті взаємозв'язки, які існують у ній між різними єпархіями та між єпархіями та верховноархієпископським осідком, із усіма тими наслідками, що їх вони спричинили на процес редакції партикулярного права. Водночас ми маємо також і можливість збагнути всі труднощі та перипетії окресленого редакційного періоду.

Нелегка історія Румунської Греко-Католицької Церкви, насильно знищеної комуністичним режимом в середині минулого століття, спричинила важкі страждання її вірним та практично призупинила її органічний інституційний розвиток як структури.

Будучи переслідуваною комуністичним режимом, із власною ієрархією, ув'язненою по тюрмах або обмеженою до умов домашнього арешту в монастирях Православної Церкви, без жодної можливості будь-якого вираження власної віри назовні, ця Церква не мала фізичної можливості брати участь ні в опрацюванні документів II Ватиканського Собору, ні в справі перегляду Кодексу відповідно до тих принципів, які було визначено на згаданому Соборі. За цих обставин її інституційний розвиток, пізнання і застосування нею на практиці проголошених Собором принципів та їх пристосування до норм, опублікованих Апостольським Престолом, стали цілковито неможливими. Ті окремі винятки, що їх становили нечисленні підпільні клірики, які проживали в умовах західної діаспори, а також задіяння декількох із їх числа у справу перегляду ККСЦ в ролі експертів відповідної Комісії (PCCICOR)⁴⁴, хіба тільки утвердили правдивість загального переконання у тому, що Греко-Католицька Церква в Румунії була на той час цілковито позбавлена тих засобів, володіння яких було необхідним для того, щоби зробити її здатною належним чином прийняти та осмислити положення

---

⁴⁴ Винятковою є присутність у PCCICOR трьох румунів: два греко-католики, Монс. Benția Ștefan і Монс. Aloisie Tăutu, і одного латинника, Petru Tocănel (OFMC); *Nuntia* 1 (1973), 9–11.

загального Кодексу. Як наслідок, ця Церква станом на кінець минулого століття не посідала середників, необхідних для напрацювання й опублікування власного осучасненого і приведеного у відповідність із новопосталими потребами Церкви партикулярного права.

Беручи до уваги такий стан речей, через десять років після виходу у світ загального Кодексу один із урядовців Конгрегації для Східних Церков із гіркотою зазначав, що у тому питанні, яке стосується справи витворення та опублікування з боку різних Церков *свого права* їх власного партикулярного права, «про такі перспективи у лоні Румунської Церкви немає жодних відомостей, а отже, не можна сказати зовсім нічого. . .»⁴⁵. Така дійсність мала бути подоланою внаслідок зміни статусу ієрархічного ступеня Румунської Греко-Католицької Церкви. Окрім цього, загальновідомі події у ділянці політичного та соціального життя постійно супроводжували у своїх негативних наслідках життя і діяльність Церков на теренах Східної Європи, чим вичерпно пояснюється практична нездатність цих Церков ефективно діяти у напрямку створення та публікації їхнього партикулярного права.

Після розвалу комуністичного режиму Церква знову отримала свою ще досить-таки крихку на той час свободу дії, що дало їй можливість відчутти і прийняти певну підтримку і заохочення у справі пізнання, прийняття та впровадження у власне життя досягнень нового соборового навчання та канонічної дисципліни. В той же сам час, допомога загальносвітової католицької спільноти полегшила їй вихід із підпілля та після довгих десятиліть вимушеної ізоляваності від решти світу допомогла заново переорганізувати власні структури, належним чином вишколити власний клір у визнаних академічних навчально-формаційних закладах Апостольського Престолу, щоб витворити у ній ті структури та органи, котрі зробили її здатною краще відповідати у своїй діяльності тим

---

⁴⁵ A. A. MINA, «Sviluppo del diritto particolare nelle chiese «sui iuris»» // Congregazione per le Chiese Orientali, *Ius Ecclesiarum-Vehiculum Caritatis*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2004, 535–553, 541.

душпастирським потребам, які ставлять перед нею умови життя в сучасному нам суспільстві⁴⁶.

Цілком справедливим буде вважати новою відправною точкою в загальному процесі інституційного розвитку цієї Церкви момент її піднесення до Верховноархієпископської гідності, який став основоположним у переусвідомленні нею її власної місії також і щодо питання публікації власного партикулярного права. Піднесення ієрархічного статусу цієї Церкви у 2005 р. створило певні підвалини для появи і зміцнення свідомості того, що створення партикулярного права є обов'язковою умовою для подальшого інституційного зросту і розвитку її церковних механізмів та інституцій. В той же сам час цим фактом було також стверджено її моральне право й обов'язок щодо публікації у якомога стисліші терміни її власного партикулярного права.

Цей жест Папи змінив суть ієрархічного статусу Греко-Католицької Церкви в Румунії, неначе вживлюючи до її лона цілу низку нових інституційних дійсностей як індивідуального, так і колегіального характеру і природи. У цьому аспекті безумовною необхідністю стає потреба постання та функціонального існування різних верховно-архієпископських структур, передбачених ККСЦ, який визнає за ними гідність, що є рівна до патріаршої. Вже сама постать Верховного Архієпископа є цілковито новою, а її влада і повноваження як «Отця і Глави» виглядають єдиною і нерозривною, установчо цілісною дійсністю. Ця влада та повноваження притаманні патріаршій гідності, в цілком виразний і однозначний спосіб вони є представлені змістом канонів, які стосуються патріархів.

Яка новизна у представленні нового обличчя Церкви? Новизна, бо йдеться про народження нової церковної структури в середовищі всеохопної дійсності Вселенської Католицької Церкви. Найперше –

---

⁴⁶ L. SANDRI, «Venti anni di esperienza applicativa del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» // Pontificio Consiglio per i testi legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2011, 33–41.

це «синодальний її устрій». Від моменту піднесення Румунської Греко-Католицької Церкви до нової гідності багато інституцій, які досі існували в її лоні, почали вимагати негайного внутрішнього їх переродження та видозміни задля того, щоби могли уповні відповідати цьому новому статусу Церкви. Таким чином, не йдеться уже більше про «Раду Ієрархів», але про «Синод єпископів Верховноархиепископської Церкви», котрий є юридичною та інституційною дійсністю, що втішається незмірно більшою самостійністю. Говорячи про ступінь автономності цієї Церкви та про нові структури, котрі тепер повинні зародитися в її лоні, нам потрібно підкреслити всю важливість функціонування власне Синоду єпископів Верховноархиепископської Церкви як щодо того, що стосується обрання її Верховного Архиепископа та інших єпископів, а також і передовсім у тому, що стосується питання церковного управління. Історична зміна ієрархічного статусу автоматично передбачає постановня цілої низки важливих змін, що їх можна зауважити у функціонуванні всіх тих нових структур, котрі вживлені до тіла її церковного управлінського апарату. Ними є постійний синод, патріарша курія, що є відмінною від єпископської курії, особа патріаршого економа тощо⁴⁷.

Без жодного сумніву, ця новизна, яка полягає у піднесенні ієрархічного статусу Румунської Греко-Католицької Церкви, мала воістину величезну вагу і значення. Перш за все, ця подія є важлива, з історичної точки зору. Опісля – під оглядом інституційним, оскільки таке визначення Церкви поважно змінює її канонічний вимір, підносячи її в гідності до четвертої з черги Верховноархиепископської Церкви *свого права* в лоні Вселенської Католицької Церкви⁴⁸.

⁴⁷ Поп. W. BLEIZIFFER, «Biserica Română Unită cu Roma, Biserică Arhiepiscopală Majoră» // *Calendarul de la Blaj 2007*, Blaj: Ed. Buna Vestire 2007, 49–52.

⁴⁸ Чотири Верховноархиепископські Церкви, які має на увазі соборний декрет Про Східні Церкви № 10, це: Сиро-Малабарська Церква, Халдейської традиції; Сиро-Маланкарська Церква, Антіохійської традиції; Українська Церква, Константинопольської традиції; і Румунська Церква, Константинопольської традиції; пор. *Annuario Pontificio* 2014, 1136–1139.

Не в останню чергу слід підкреслити також і аспекти душпастирського та духовного життя, оскільки новий статус витворює передумови і відповідно забезпечує також і наступний розвиток Церкви задля загального блага її вірних («salus animarum»):

Цей новий поштовх, що його була отримала ця Церква, підносить її ієрархічну гідність та зобов'язує до інтенсивнішої задіяності у справі спасіння людських душ: «нова структурна організація освячує відтак шлях духовного віднайдення всіх спільнот цієї Церкви та запрошує усіх румунів, які перебувають у єдності із Святим Римським Престолом, до відповідального і довірливого прийняття на себе зобов'язання щодо провадження діалогу з сучасною культурою їх власної Батьківщини та з сестринською Православною Церквою задля кращого і більш плідного служіння в любові»⁴⁹.

5. Синод єпископів Верховноархієпископської Церкви як компетентна влада для створення партикулярного права

Автономія внутрішнього життя, яка є характеристикою Східних Католицьких Церков, вимагає існування окремих законодавчих та адміністративно-управлінських організацій. Їх існування

виражається у здатності власного адміністративного управління на підставі видання ними окремих законів, вершенні судочинства та душпастирської опіки із використанням відповідних пасторальних засобів, в тому числі і наказового характеру, для забезпечення життя церковної спільноти у впорядкований спосіб та із спрямуванням до досягнення питомих для неї цілей⁵⁰.

У цілковитій відповідності до соборової дисципліни, окресленої у Декреті «Про Східні Церкви» 10, Кодекс наділив патріарші

---

⁴⁹ Піднесення Румунської Церкви до Верховного Архієпископства, 14 грудня 2005 р., http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/orientchurch/eventi/rc_con_corient_doc_20051216_chiesa-romena_it.html

⁵⁰ M. BROGI, «Le Chiese "sui iuris" nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» // К. ВНАРАНИКУЛАНГАРА (Під керівництвом), *Il Diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale*, «Studi Giuridici» XXXIV, Città del Vaticano 1995, 49–75, 65.

і верховноархієпископські Церкви тими синодальними структурами, які представлені синодами єпископів дотичних Церков, а у випадку митрополичих Церков *свого права* – їхніми радами ієрархів, які представляють у цих Церквах остаточну вищу владу. Собор також визнав та затвердив право й обов'язок Східних Католицьких Церков регламентувати їхнє внутрішнє життя на підставі власної партикулярної дисциплінарної норми («Про Східні Церкви» 5), із виразним бажанням сприяти збереженню та розвитку традицій та самобутності кожної партикулярної Церкви («Про Східні Церкви» 2) – дійсностей, які не тільки не шкодять, а навпаки, підкреслюють внутрішню єдність Католицької Церкви. Ось чому у визначенні принципів редакції майбутнього Кодексу, як це вже сказано вище⁵¹, Комісія (PCCICOR) наполягала на тому, щоби всі вищі влади окремих Церков *свого права* подбали про створення їх власного партикулярного права.

Ці вищі влади наділені відповідними законодавчими і судовими повноваженнями, в той час як їх повноваження у галузі адміністративного управління виражені в особі очільника усіх цих структур, тобто в особі патріарха, верховного архієпископа або ж митрополита (канн. 55–173). Що ж стосується вищих влад інших Церков *свого права*, то їхнє партикулярне право встановлюється та затверджується самим Римським Архієреєм.

Порівнюючи різні форми ієрархічного розвитку окремих Церков *свого права*, можемо побачити, розглядаючи приписи кан. 1493 ККСЦ, якими є дотичні їм класифікаційні критерії щодо особи законодавця:

1. Партикулярне право окремої Церкви *свого права*, закони, прийняті компетентною владою цієї Церкви *свого права*, що нею може бути:
  - а) Синод єпископів Патріаршої Церкви, який має право проголосувати закони для усієї Патріаршої Церкви⁵² (кан. 110 ККСЦ);

⁵¹ Принцип субсидіарності. *Nuntia* 26 (1988), 107–108.

⁵² Кан. 110 – §1. «Виключно до Синоду єпископів Патріаршої Церкви належить видавати закони для всієї Патріаршої Церкви, які отримують силу згідно з приписами кан. 150, §§ 2 і 3.»

- б) Синод єпископів Верховноархієпископської Церкви, який має ту ж саму владу, що й Синод єпископів Патріаршої Церкви (кан. 152 ККСЦ);
- в) Рада ієрархів Митрополичої Церкви *свого права* (кан. 167 ККСЦ);
- г) Ієрарх Церкви *свого права*, яка є не патріаршою, верховноархієпископською або митрополичою Церквою *свого права*, за згодою Апостольського Престолу.
2. Партикулярне право, затверджене Римським Архієреєм (канн. 78, § 2 та 182 § 3 ККСЦ).
3. Партикулярне право, встановлене Римським Архієреєм (канн. 174 та 159 ККСЦ);
4. Партикулярне право, затверджене Апостольським Престолом (кан. 880 §3 ККСЦ);
5. Партикулярне право, встановлене Апостольським Престолом (канн. 29, 30 та 1388 ККСЦ).

Щодо особи нижчого законодавця, який видає партикулярні закони у межах його власної компетенції (затвердження статутних положень, регламентів, типиків тощо), можемо говорити про:

6. Партикулярне право для кожної з єпархій дотичної Церкви *свого права*, видане відповідною компетентною церковною владою;
7. Партикулярне право для кожної окремо спільноти, котра належить до якоїсь Церкви *свого права* і має законодавчу владу або є здатною отримувати ці закони від вищої церковної влади⁵³.

Кожна з Церков *свого права*, будучи юридичною інституцією, посідає власну структуру, яка основоположно залежить від способу

Кан. 152 – «Те, що мовиться в загальному праві про Патріарші Церкви або про Патріархів, стосується верховноархієпископських Церков та Верховних Архієпископів, хіба що загальне право застерігає щось інше або це впливає з природи речі.»

⁵³ D. Salachas, *Sussidio e proposte... cum, mbip*, част. I, 682; K. SHANINIAN, «Il diritto particolare della Chiesa armena cattolica» // PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Il Codice delle Chiese Orientali. La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2011, 195–222, 199.

її власної автономії, окресленої для неї загальним Кодексом: таким чином, евентуальний критерій каталогізації залежить саме від цього чинника, який прогресивно зменшується в русі від більш розвинутих до менш розвинутих форм. Дивлячись на ці чотири «ступені» Церков *свого права*, бачимо, що перший, найбільш досконалий і повний ступінь є наділений найбільшим рівнем автономності, натомість останній, прирівняний до окремої єпархії, є безпосередньо підлеглим Найвищій Владі Церкви⁵⁴.

Можна стверджувати, що питомою структурою організації Східної Католицької Церкви є патріарший устрій, до якого за замовчуванням уподібнюється також устрій верховноархієпископський; тим не менш, історія вчить нас, що ця форма адміністративного управління та влади не є єдиною – поруч із нею стоять також і інші форми організації церковних структур, які є менш досконалими та менш самостійними в своєму функціонуванні. Ця автономність, однак, відносна та завжди є об'єктом виразного чи мовчазного визнання з боку Найвищої Влади Церкви, елементом, що є основоположним для законного визначення якоїсь Церкви як Церкви *свого права*⁵⁵. Автономність Церков *свого права* виражається і пояснюється їх здатністю до самоуправління на підставі власноруч виданих партикулярних законів та до вершення судочинства і душпастирської опіки із використанням відповідних пасторальних засобів, в тому числі і наказового характеру, для забезпечення життя церковної спільноти у впорядкований спосіб та зі спрямуванням до досягнення питомих для неї цілей⁵⁶.

⁵⁴ M. BROGI, «Strutture delle Chiese Orientali *sui iuris* secondo il CCEO» // *Apolinaris* LXV, 1992, 1–2, 299–311, 299. У цьому випадку термін «прямо підпорядкований», не має часової конотації, але стосується відсутності будь-якого посередника у відносинах між цією єпархією та верховною владою.

⁵⁵ Пор. *Nuntia* 28 (1989), 19.

⁵⁶ M. BROGI, *Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium ... цит. твір*, 65.

Одним із окремих конститутивних елементів, які є характерними для Церков *свого права*, є власне посідання ними певного ступеня самостійності, котра включає в себе також право й обов'язок подбати про створення власних партикулярних норм («Про Східні Церкви» 5), тобто передбачає можливість мати свій власний статус, який конкретно виражається на практиці через користування ними владою їхнього уряду.

Іншою східною церковною структурою, компетентною щодо питання видання свого власного партикулярного права, про яку говорить ККСЦ, окрім першої, належної до патріарших Церков, є Верховноархієпископська Церква, яка має ототожнювану самим Кодексом із Церквами Патріаршими внутрішню структуру. В той час, коли Верховноархієпископська Церква є подібною до Патріаршої Церкви у тому, що стосується її структури та ступеня автономності, вона все ж таки не носить титулу Патріаршої⁵⁷.

Між особою Верховного Архієпископа та постаттю Патріарха існує фундаментальна подібність:

не маючи необхідності підкреслювати, власне на користь першого, той факт, що він є митрополитом із владою також і над іншими церковними провінціями, окрім своєї власної, в той час як патріарх є єпархіяльним єпископом із юрисдикцією над усіма іншими єпископами та еwentуально також і митрополитами; натомість найбільш помітна різниця заходить у питанні їхнього обрання⁵⁸.

---

⁵⁷ Кан. 152, що практично підтверджує соборну дисципліну, визначену документом «Про Східні Церкви» 10, із виноскою, які містять широкі посилення як на давню, так і недавню канонічну дисципліну; Synodum Erhesinam, кан. 8; СЛЕМЕНТ VII, *Decret Romanum Pontificem*, 23 лют. 1596; Pius VII, Litt. Ap. *In universalis Ecclesiae*, 22 лют. 1807; Pius XII, *Cleri sanctitati*, кан. 324-339; Syn. Carthagenen., р. 419, кан. 17.

⁵⁸ M. BROGI, *Le Chiese sui iuris...* цит. твір, 64. У той час як новий Патріарх після виборів повинен просити церковне сопричастя власноручно підписаним листом до Римського Архієрея (кан. 76, 77), Верховний Архієпископ повинен просити Римського Архієрея, написаним власною рукою листом, підтвердження свого обрання (кан. 153).

Таким чином, Верховний Архієпископ очолює Верховне Архієпископство із повноваженнями і виконавчою владою, котрі є подібними до тих, що їх має Патріарх; натомість на відміну від того, як це є при виборі Патріарха, Верховний Архієпископ повинен просити про затвердження власного вибору й отримати його від Римського Архієрея⁵⁹, і тільки після того, як будуть довершені усі формальності, він може бути інтронізований та вступити у повноту своїх канонічних повноважень⁶⁰.

Синод єпископів Верховноархієпископської Церкви має ту ж саму структуру, ті самі повноваження і ту саму владу щодо опублікування партикулярного права, що й Синод єпископів Патріаршої Церкви. Партикулярне право Верховноархієпископської Церкви набирає сили закону в межах власної території цієї Церкви, коли, відповідно до норми кан. 112 § 1 ККСЦ, його є опубліковано Верховним Архієпископом та після того, як його було попередньо представлено, відповідно до кан. 113 § 3 ККСЦ, Римському Архієреєві.

Це повідомлення про прийняття власного партикулярного права має, зрозуміло, характер інформативного повідомлення і не дає жодного наслідку у справі його проголошення та набуття ним законної сили, оскільки не вимагає ніякого затвердження з боку Папи. Даний аспект природно показує нам той ступінь юридичного розвитку, що його досягли різноманітні законодавчі структури дотичних Церков, і водночас він ще раз підкреслює те право й обов'язок, який лежить на цих Церквах щодо того, щоби упорядковувати їх життя відповідно до власної традиції.

---

⁵⁹ Причина просити підтвердження обрання зі сторони Верховного Архієпископа наведена в *Nuntia* 19 (1984) 13, де зазначено, що фігуру верховного архієпископа можна вважати замісницькою в порівнянні з патріаршою; P. V. PINTO (Під керівництвом), *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici II*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2001, 147.

⁶⁰ J. АBBAS, *CCEO e CIC a confronto... cum. msip*, 222–223; D. SALACHAS, *Église Catholique Orientales: leur autonomie ... cum. msip*, 114–115; D. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico... cum. msip*, 191–196.

Таким чином можна ствердити, що для якнайкращого свого законного функціонування необхідно, щоби Синод єпископів кожної Верховноархієпископської Церкви, а також кожен із компетентних у справі вироблення партикулярного права органів, витворив і свої власні норми з метою уникнення необхідності частого звертання до нерідко вимушених інтерпретацій тих чи інших положень чи ситуацій, котрі постають із дійсності «відсутності будь-якого закону – “*lacuna legis*”». Тому існування добре систематизованого та виданого партикулярного права зі зручним в користуванні допоміжним апаратом не тільки дасть можливість для застосування цього партикулярного права в дусі виразного слідування власній традиції та спадщині дотичної Церкви *свого права*, але й буде гідною відповіддю на заклик Найвищого Законодавця, яким він заохочує їх до якнайстишшого у термінах створення їх власного партикулярного права.

Проте слід визнати, що ця справа є нелегкою і досить трудномісткою, оскільки у середовищі Східних Церков відсутні, за винятком окремих похвальних винятків, т. зв. кодекси партикулярного права⁶¹ або систематизовані збірники норм партикулярного

---

⁶¹ Винятки становлять Церкви: Сиро-Малабарські; Сиро-Маланкарська; Італо-Албанська; Маронітська; Українська: SYNODAL NEWS BULLETIN OF THE SYRO-MALABAR MAJOR ARCHBISHOPAL CHURCH, *Particular Laws of the Syro-Malabar Church*, Т. 11, № 1, Травень 2003, Kochi 2003; THE SYRO-MALANKARA CATHOLIC MAJOR ARCHBISHOPAL CHURCH, *The Code of Particular Canons of the Syro-Malankara Catholic Major*, Trivandrum, Kerala, 2012; *Il Sinodo Intereparchiale delle Eparchie di Lungro di Piana degli Albanesi e Monastero di Grottaferata: Communione e annuncio dell'Evangelo. Orientamenti Pastoralis e norme canoniche*, Castrovilari 2010; F. J. MARI, V. МЕРНЕВ (неофіційне англійське перекладене видання), *The Particular Law of the Maronite Church according to the «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» enacted by the synod of bishops of the Maronite Patriarchal Church*, Bkerké, Червень 1996; P. LUNIW, (неофіційний англійський переклад), *The particular law of the Ukrainian Greek Catholic Church according to the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgated by the Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk*, (ad experimentum for three years) 7 квітня 2015 // <http://catholicukes.org.au/wp-content/uploads/2015/04/Particular-Law-of-the-UGCC.pdf>, (переглянуто 06.03.2019).

права⁶²; такі нормативи, як це справджується також у випадку З'єднаної з Римом Румунської Церкви, Греко-Католицької, розкидані посеред різноманітних положень, опублікованих соборами чи синодами та іншими партикулярними нормами⁶³.

Підсумовуючи, ще раз бажаємо підкреслити, Східні Католицькі Церкви є очолювані ієрархами та юридичними інституціями, наділеними на підставі права повноваженнями з боку Найвищої Влади Церкви, що є неначе видимим знаком їх участі у цій владі. І ця «*varietas ecclesiarum*» (розмаїтість Церков) має одну дуже важливу характеристику – вона є виразом того «*unam conspirans*», тобто спільного їх буття у визнанні єдиної віри та в єдиному, Божого установаження інституційному тілі Вселенської Церкви⁶⁴.

⁶² Sacra Congregazione Orientale, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1932.

⁶³ V. Chirvariu, *Instituțiuni de drept bisericesc, Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Chiriași Tipografiei Românești, Oradea 1932; I. BĂLAN, *Sacra Congregazione «Pro Ecclesia Orientali», Codificazione Orientale, Rumeni, Fonti*, Roma, 1932; I. BĂLAN, «*Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenaе*» // SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1932, 470–584. I. BĂLAN, SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE. *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933; Недавно перевидану працю див. тут: M. KIEREIN-KUENRING & M. R. BIRTZ, (вид.) *Ioan Bălan, Episcop al Lugojului – Sfaturi pentru urmașii in Hristos*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca 2009; I. BĂLAN, *Sacra Congregazione «Pro Ecclesia Orientali», Codificazione Orientale, Rumeni, Fonti*, Roma 1932; J. PAPP-SZILAGYI, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Typis Eugenii Hollósy, Magno-Varadini, 1882.

⁶⁴ I. ŽUŽEK, *Incidenza del CCEO.... цит. мвп*, 312.,

Частина II

6. Партикулярне право Румунської Греко-католицької Церкви

Еволюція у сфері ієрархічної структури Церкви спричинила велику кількість структурних змін і трансформацій компетенцій також і щодо того, що стосується питання і процесу постановня партикулярного права: основується на принципі субсидіарності та синодальності, Верховний Архієпископ, разом із Синодом єпископів, становить вищу владу у тому, що стосується загалу церковних справ, включно із питанням заснування нових єпархій та обрання єпископів в межах території власної Церкви, із збереженням невідчужувального права Верховного Архієрея втручатися у ці процеси в особливих випадках⁶⁵. Ці структурні зміни привнесли також і певну новизну: існування нещодавно заснованих церковних інституцій легко сьогодні зауважити, вже бодай відштовхуючись від того юридичного інструментарію, який регламентує їхнє функціонування і яким є їх власні статuti, взяті як норма партикулярного права. Такими новозаснованими інституціями є, наприклад, синод єпископів, постійний синод, верховноархієпископська курія, різні трибунали, комісії тощо. Ці достатньо складні за своєю внутрішньою конституцією інституції відіграють визначену у певних межах роль всередині власних компетенційних меж і мають здатність вносити свій посильний вклад у справу кращого адміністрування у всіх сферах життєдіяльності Церкви; вони є також і знаряддями, котрими послуговується і синод єпископів, а відтак їх допоміжний і заступний характер набирає дорадчого і допоміжного вигляду, що полегшує справу втілення у практику життя постанов і рішень відповідної компетентної церковної влади.

Коли 30 квітня 2006 р. першого в історії Верховного Архієпископа Румунської Греко-Католицької Церкви було інтронізовано

⁶⁵ Поп. Арт. 3, Statuto del Sinodo dei Vescovi...

у м. Блаж, він канонічно прийняв на себе також і повноту власних прав (пор. кан. 77 § 1 ККСЦ). І для того, щоби всі ці його повноваження могли бути канонічно задіяними вже в часі першого засідання нового церковного органу⁶⁶, Верховний Архієпископ своїм окремим декретом встановив Синод єпископів Верховноархієпископської Румунської Церкви⁶⁷; разом з цим, Верховний Архієпископ виконав зобов'язання, покладене на нього приписом кан. 76 ККСЦ, який стосується складення ним визнання віри та обіцянки вірно виконувати обов'язки свого уряду, що їх він виголосив перед Синодом відповідно до тексту затверджених формул⁶⁸.

Перш, аніж відбулася ця перша сесія Синоду, було створено також спеціальну комісію каноністів та богословів, котра розпочала, у відповідь на завдання ієрархії, вивчати та напрацьовувати окремі норми партикулярного права, які були би здатними упорядкувати канонічно функціонування всіх цих нових церковних органів. Згодом ця комісія була трансформована у першу синодальну комісію, утворену Синодом єпископів⁶⁹, котра отримала назву «Синодальної Комісії для написання Партикулярного права Румунської Церкви в єдності з Римом, Греко-Католицької», першим і головним завданням якої і стало, власне, створення партикулярного права згаданої Церкви. Згодом, у декілька етапів, відповідно до історичної хронології розвитку подій, Синод єпископів, на підставі результатів активної

---

⁶⁶ Перше вступне засідання Синоду відбулося в Блажі, в осідку Верховного Архієпископа, з 20 по 21 червня 2006 р. З прес-релізу можна довідатися деяку інформацію: «Розроблено декрет про створення Синоду єпископів. Статус Синоду єпископів обговорювався та був затверджений. Були обрані члени постійного Синоду, ... Секретар Синоду та Нотар були обрані ... Була створена комісія з розробки партикулярного права, а також юридично-патримоніальна комісія» <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-inaugurala-a-sinodului-episcopilor-bru/> (Відвідено 11.03.2019).

⁶⁷ Декрет № 1025/06 від 20 червня 2006; BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, Pîc I, № 1, 2006, 13.

⁶⁸ *Acte sinodale*, Blaj, Pîc I, № 1, 2006, 14–16.

⁶⁹ *Acte sinodale*, Blaj, Pîc I, № 1, 2006, 20, декрет № 5/2006.

праці даної Комісії, видавав друком у неофіційному друкованому органі Синоду під назвою «Acte Sinodale»⁷⁰ наступні частини партикулярного права.

6. 1. Норми партикулярного права, схвалені та проголошені Синодом єпископів Румунської Верховноархієпископської Церкви

6. 1. 1. Статут Синоду єпископів Румунської Верховноархієпископської Церкви

Синод єпископів Румунської Верховноархієпископської Церкви як окрема інституція законно діє на підставі загального права та власних статутів, створення яких належить до компетенції самого синоду. Норма кан. 113 ККСЦ вимагає, щоби синод єпископів уклав власні статuti, щоби таким чином можна було передбачити належне функціонування усіх його допоміжних структурних ланок, які б забезпечували успішне функціонування синоду. Цим же каноном описується також і загальний порядок процесу редакції та затвердження такого статуту. Чотири відмінні між собою варіанти цього статуту дають можливість прослідкувати всі етапи його постановня, враз із динамікою тексту та зміною формулювань окремих його статей, котрі зазнали певної трансформації з огляду на особливі функціональні потреби самого синоду⁷¹.

Чернетка статуту для канонічного функціонування синоду була обговорена та затверджена на першому ж його засіданні, а відтак

⁷⁰ BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ, *Acte sinodale*, Blaj, № 1–5, 2006–2011.

⁷¹ Un ampio studio sulle varie fasi di redazione in W. BLEIZIFFER, «La genesi e l'evoluzione di un testo di diritto particolare. Lo statuto del Sinodo dei Vescovi della Chiesa Romana Unita con Roma, Greco-Cattolica» // A. RUS, A. CASTALDINI (Під керівництвом), *Sapientia et Scientia Theologica. In honorem Renzo Lavatori*, Presa Universitară Clujeană, 2018, 518–533.

і проголошена на загал. Робоча група спочатку складалася з окресленого числа каноністів і богословів, які походили з різних єпархій, які містяться в межах території самої Верховноархієпископської Церкви. Починаючи з 2 травня 2006 р.⁷², було відредаговано чернетку статуту, яка отримала натхнення з боку інших документів подібного характеру, укладених як румунськими, так і зарубіжними авторами, а також різних папських документів. З моменту покликання до праці Синодальної Комісії для написання партикулярного права, перша комісія, що її було призначено синодом і яку очолював був Преосв. Александру Масіян, єпарх Люгожський, поширилася від 6 до 8 членів представляючи усіх 6 єпархій Румунської Церкви, в тому числі єпархію Кантон-Огайо.

Структура статуту є досить простою і водночас функціональною, вона також має легкий у використанні зміст, прописаний канонічною мовою, котра не залишає місця для двозначностей та непорозумінь. Різні невідповідності, що їх було зауважено в процесі практичного застосування даного статуту в часі проведення численних засідань Синоду, було виправлено самою ж згаданою комісією, котра поставила своєю метою запропонувати Синодові конкретний і дієвий щодо можливостей свого практичного застосування документ. Таким чином, статут становить собою справді дієвий робочий інструмент, котрий водночас є і певним гарантом канонічності, тобто законності цілої діяльності Синоду. Останніх змін положення статуту зазнавали з огляду на ті цінні поради, що їх було надано фахівцями Конгрегації для Східних Церков: після того, як нею було отримано надісланий для ознайомлення текст даного статуту італійською мовою, цим департаментом було запропоновано цілу низку надзвичайно корисних і суттєвих побажань і рекомендацій, що їх пізніше було прийнято та долучено до тексту статуту.

Статут Синоду було спочатку опубліковано «ad experimentum» – в експериментальному варіанті із відповідним синодальним декретом

---

⁷² В цей день румунські єпископи зібралися в м. Блаж, щоб організувати майбутній Синод, перше засідання якого було заплановане на 21 травня 2006 р.

за № 22 від 15 червня 2008 р., де у ньому містилася 231 стаття, структурована відповідно до внутрішньої організаційної логіки співвідносності та практичності при використанні: 5 титулів та 3 додатки⁷³. Ще задовго до появи цього варіанту статуту, інший його варіант було опубліковано «*prinseps*» – у первісній версії тільки для «внутрішнього вжитку» – у 2006 р.: цей варіант було викладено на 40 сторінках у формі 231 статті та одного алфавітного тематичного покажчика. Станом на сьогодні є чинною версія цього статуту, затверджена Синодом єпископів, який відбувся у м. Блаж 1–2 червня 2010 р., що її було проголошено синодальним декретом № 18 від 15 червня 2010 р.⁷⁴

Структура цього статуту є представлена в Додатку 1.

6. 1. 2. Статут Верховноархієпископської курії

Нова організаційна структура Верховноархієпископської Церкви вимагала створення центрального адміністративного апарату – курії, котра, допомагаючи Синодові єпископів, підтримувала би Верховного Архієпископа у виконанні ним його обов'язків Отця і Глави Румунської Греко-Католицької Церкви. Ця курія є відмінною від Курії архієпископського осідку Альби Юлії та Фагарас⁷⁵.

Як і у випадку статуту Синоду єпископів, статут Верховноархієпископської курії був об'єктом досить тривалого висхідного еволюційного процесу з огляду на дієвість та функціональність тих різноманітних за своєю природою органів, з яких складається курія:

Постійний Синод, Єпископи Патріаршої Курії, Звичайний Трибунал Патріаршої Церкви, Патріарший економ, Патріарший Канцлер, Літургійна Комісія, а також інші Комісії, які на підставі права входять до складу Патріаршої Курії (пор. кан. 114 § 1 ККСЦ).

⁷³ *Acte Sinodale*, Pk V, № 5, 2010, 9–44.

⁷⁴ *Acte Sinodale*, Pk V, № 5, 2010, 9.

⁷⁵ *Lo Statuto della Curia della Chiesa Arcivescovile Maggiore*, Art. 1, *Acte Sinodale*, Pk VI, № 6, 2011, 23.

Цей статут має досить просту та дієву щодо практичності структуру, що зосереджена на питанні спільної підтримки діяльності Верховного Архиєпископа через існування різноманітних органів курії, які працюють на постійній основі. Крім них, до складу курії входить ціла низка синодальних комісій, заснованих на певний час з метою конкретної і необхідної відповіді на певні організаційні потреби Церкви; ці комісії діють на підставі власних статутів, які належним чином впорядковують всю їхню діяльність⁷⁶. Знову ж таки, як і у випадку статуту Синоду єпископів, цей статут було видано в його первісній редакції – «*princers*» у 2006 р., одним 37-сторінковим томиком із 225 статтями із додатковою сторінкою зі зносками на кінці.

Статут було пізніше опубліковано в експериментальному форматі на три роки⁷⁷ на підставі декрету Верховного Архиєпископа за № 49 від 17 травня 2007 р., внаслідок рішення, що визріло в контексті

⁷⁶ Вісім синодальних комісій були створені в такому хронологічному порядку:

1. Синодальна комісія з підготовки партикулярного права; синодальний декрет 5 / 21.06.2006, *Acte Sinodale*, Рік I, № 1, 2006, 20.
2. Синодальна комісія з питань спадщини // Синодальний декрет 5 / 21.06.2006, там само, 21.
3. Синодальна комісія з питань католицької освіти // Синодальний декрет 44 / 24.10.2006, там само, 24.
4. Літургійна синодальна комісія // Синодальний декрет 45 / 24.10.2006, там само, 25.
5. Синодальна комісія з історико-богословських питань // Синодальний декрет 46 / 24.10.2006, там само, 26.
6. Синодальна комісія з душпастирства // Синодальний декрет 47 / 24.10.2006, там само, 27.
7. Синодальна місіонерсько-єкуменічна комісія // Синодальний декрет 48 / 24.10.2006, Там само, 28.
8. Комісія з соціального синоду // Синодальний декрет 37 / 8.11.2008 р., *Acte Sinodale*, Рік III, № 3, 2008, 64.

Крім цих комісій, певне місце займає:

9. Економічна рада // Синодальний указ 52 / 30.11.2006, *Acte Sinodale*, Рік I, № 1, 2006, 30.

⁷⁷ *Acte Sinodale*, Рік II, № 2, 2007, 8.

синодальних нарад 14–15 травня 2007 р.⁷⁸. Дещо згодом до статуту було додано, на підставі декрету за № 117 від 8 листопада 2008 р., також на експериментальний трирічний період «ad experimentum», «Регламент праці Верховноархієпископської Курії» та два положення, в яких було перелічено завдання для економа і канцлера⁷⁹. Сьогодні є чинною версія тексту цього статуту, затверджена на сесії Синоду, що відбулася 8–10 червня 2011 р.⁸⁰. Даний документ містить 234 статті та опублікований через синодальний декрет № 24 від 12 червня 2011 р.⁸¹.

Структура даного статуту є представлена у Додатку 2.

6. 1. 3. Статuti трибуналів

Опрацювання статутів різних судових інституцій стало справжнім «головним болем» для Комісії з написання партикулярного права. Синод єпископів уважно слідкував за процесом створення тих церковних структур, які мали б відповідати новому структурному оформленню цілої Церкви, та турботою про наділення їх відповідними дієвими статутними положеннями. Під цим оглядом, постанови загального права співвідносилися із фактом існування окремих структур судочинства, котрі у тому, що стосується питання звершення правосуддя, могли стати дієвою допомогою, свого роду певним «ключем до розуміння» того, як функціонує судова сфера у цілісному її структурному оформленні, на всіх етапах судочинства.

---

⁷⁸ У прес-релізі зазначається, що «серед обговорюваних тем є: затвердження статуту звичайного церковного трибуналу та статуту Верховної архієпископської курії, документів, підготовлених в рамках синодальної комісії для редакції партикулярного права», <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-oradea-14-15-05-2007/> (переглянуто 6 березня 2019).

⁷⁹ *Acte Sinodale*, Рік III, № 3, 2008, 65.

⁸⁰ <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-sesiunea-de-primavara-a-sinodului-episcopilor-bisericii-romane-unite-cu-roma-greco-catolica-blaj-8-10-iunie-2011/> (переглянуто 6 marzo 2019).

⁸¹ *Acte Sinodale*, Рік VI, № 6, 2011, 21–46.

Логіка потреби існування всіх цих трибуналів має цілком зрозуміле і здебільшого душпастирської природи обґрунтування: через існування різних інстанцій судочинства вірним забезпечується можливість користування та законного захисту тих прав, що їх вони у Церкві мають, перед відповідним компетентним на підставі чинного закону трибуналом. Тому вони, якщо тільки покликані до суду компетентною церковною владою, мають право на справедливий суд, із збереженням усіх приписів права, що їх слід застосовувати відповідно до критерію рівноправності, як і право не зазнавати жодних канонічних покарань, окрім як за нормою закону (пор. кан. 24 ККСЦ). Таким чином, було створено усі умови для забезпечення справедливого судочинства у його синодальному та карному вимірах.

6. 1. 3. 1. Статут Між'єпархіяльного трибуналу на першому ступені судочинства

Між'єпархіяльний трибунал першого ступеня судочинства, створення якого відбулося на підставі одностайного рішення усіх єпархіяльних єпископів Церкви, став трибуналом на першому ступені судочинства для всіх справ єпархій, котрі є в межах території Румунської Греко-Католицької Церкви, в той час як Звичайний Трибунал, будучи судовою інстанцією вищого порядку, є апеляційною інстанцією для цього трибуналу⁸².

Робота трибуналу координується генеральним керівником Управління юстиції, що призначається Синодом єпископів, а сам трибунал діє відповідно до норми загального права та власного статуту. Як судова структура, Між'єпархіяльний трибунал першого ступеня

---

⁸² Синод також розглядав «питання, що стосуються внутрішньої організації трибуналів. Синод обговорив і затвердив статут церковних трибуналів як конкретну відповідь на душпастирські проблеми, викликані зростанням кількості нерегулярних шлюбів». Пор. Прес-реліз <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-ordinara-a-sinodului-episcopilor-bru-blaj-23-24-10-2006/> (переглянуто 11.05.2015).

судочинства постав згідно з приписами кан. 1067 § 5 через синодальний декрет за № 33 від 24 жовтня 2006 р.⁸³.

Структура даного Статуту представлена у Додатку 3.

б. 1. 3. 2. Статут Звичайного трибуналу

Статут Звичайного Трибуналу було написано та затверджено Синодом єпископів раніше, аніж статут Між'єпархіального трибуналу на першому ступені судочинства. Це було спричинене головно потребами, пов'язаними із питанням написання Статуту Верховноархієпископської курії, адже цей трибунал є частиною даної курії. При написанні цього статуту було взято до уваги уніфікаційний принцип діяльності всіх тих адміністративних структур, котрі повинні функціонувати в лоні цілісного організму курії, в той же сам час, не було полишено і принципу функціональної оперативності та автономності існування цього Трибуналу, котрий, будучи органом звершення правосуддя, мав би володіти окремим канонічним статусом, який би забезпечував йому можливість законного та впорядкованого функціонування. Саме цей фактор і становить справедливу підставу факту постановня й існування статуту Трибуналу на другому ступені судочинства задовго перед написанням статуту для Між'єпархіального трибуналу першого ступеня судочинства. Саме тому хронологічно оправданим є існування статуту Трибуналу другої інстанції перед Між'єпархіальним трибуналом першої інстанції,

Цей статут вперше було опубліковано через декрет Верховного Архієпископа за № 57 від 17 травня 2007 р.⁸⁴, в експериментальному форматі на три роки, а дещо згодом – через декрет № 121 від 18 червня 2010 р.⁸⁵. Положення статуту сформульовані у 128 статтях, а його структура представлена у Додатку 4.

⁸³ *Acte Sinodale*, Рік I, № 1, 2006, 22.

⁸⁴ *Acte Sinodale*, Рік II, № 2, 2007, 50–71.

⁸⁵ *Acte Sinodale*, Рік V, № 5, 2010, 45.

6. 1. 3. 3. Статут Синодального трибуналу

Щоби зберегти баланс співвідповідностей у сфері судочинства в середовищі Румунської Греко-Католицької Церкви, цей статут є об'єктом окремого закону, слідуючи лише логіці формальної подібності до інших статутів різноманітних судових структур, котрі функціонують в лоні цієї Церкви.

Синод єпископів З'єднаної з Римом Румунської Церкви, Греко-Католицької, представляє найвищу судову інстанцію всередині цілої Румунської Греко-Католицької Церкви, із збереженням компетенцій Апостольського Престолу постановляти інакше. Цей трибунал здійснює свою судову владу через Синодальний трибунал, що складається із трьох єпископів-членів Синоду, обраних через таємне голосування: Генеральний керівник Управління юстиції, який і очолює Трибунал Синоду, та два інших єпископи, які є суддями цього Трибуналу. Цей Трибунал є компетентним для розгляду на першому ступені спірних справ, які стосуються архієпархій, епархій та епархіяльних і титулярних єпископів.

Апеляція проти вироку, ухваленого цим Трибуналом, скеровується до Синоду єпископів Церкви. Статут цього Трибуналу було проаналізовано на жовтневому синодальному засіданні 26–28 жовтня 2010 р. та було опубліковано декретом № 153 від 8 листопада 2010 р. в експериментальному форматі – «ad experimentum» на період 5 років⁸⁶.

Статут містить 23 статті, а його структура представлена у Додатку 5.

6. 1. 4. Статути вищих семінарій

Відповідно до припису кан. 330 ККСЦ, Синод єпископів випрацював окрему програму вишколу священнослужителів. Ця програма

---

⁸⁶ У прес-релізі коротко нагадується, що: «На цій сесії Синод прийняв такі рішення: затвердження Статуту Синодального трибуналу...» // <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-de-toamna-a-sinodului-episcopilor-blaj2628102010/> (переглянуто 11.03.2019).

повинна застосовуватися у всіх інституціях для формації пресвітерів, котрі перебувають в межах власної території Церкви. У ній з усією точністю дотримані всі приписи загального права та різні папські документи, які стосуються теми вишколу священників⁸⁷. Надихаючись традицією власної Церкви *свого права*, цей виховний план включає в себе, окрім іншого, окремі норми для особистісного, духовного, доктринального та душпастирського вишколу семінаристів, правила, яких слід дотримуватися при вивченні різноманітних навчальних дисциплін, та правила щодо організації різних курсів та іспитів.

Ця програма, досліджена та опрацьована в рамках Синодальної Комісії у справах католицької освіти підкомісією у справах університетської освіти та священничої формації, була затверджена Синодом єпископів та опублікована у форматі «ad experimentum» на 2 роки декретом за № 16 від 2 червня 2008 р.⁸⁸. Пізніше її було перевидано із внесенням деяких змін та додатків на підставі декрету № 23 від 12 червня 2011 р.⁸⁹.

Відповідний статут містить 50 статей, а його структура представлена у Додатку 6.

6. 2. Опубліковані Синодом єпископів літургійні документи

Видання друком норм партикулярного права у сфері літургійного життя є однією із прерогатив, закріплених за Синодом єпископів.

---

⁸⁷ У вступній частині статуту зазначається, що на його формулювання мали визначальний вплив деякі фундаментальні документи: *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 1985; *Optatam totius e Presbyterorum ordinis*, Пор. *Acte sinodale*, Рік VI, № 6, 2011, 12–13.

⁸⁸ *Acte sinodale*, Рік III, № 3, 2008, 6–26.

⁸⁹ *Acte sinodale*, Рік VI, № 6, 2011, 11–20. «Статут вищих семінарій був затверджений як єдиний документ для всіх вищих інститутів підготовки майбутніх греко-католицьких священників; також було затверджено Статут Верховної архієпископської курії та її чинний Регламент» // Прес-реліз <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-sesiunea-de-primavara-a-sinodului-episcopilor-bisericii-romane-unite-cu-roma-greco-catolica-blaj-8-10-iunie-2011/> (переглянуто 11.03.2019).

Тому літургійні норми, схвалені й опубліковані Синодом єпископів, мають універсальний характер та повинні застосовуватися в будь-якій частині світу, будучи виразом і унаочненням притаманної даній Церкві самобутності. Божественна Літургія як вираз питомої ідентичності разом із богослов'ям, духовністю та церковною дисципліною кожної зокрема Церкви *свого права* становить фундамент для визначення особливого характеру власної церковної спадщини.

Прагнення якомога швидшого повернення до власних витоків та кож і в царині літургійного служіння, враховуючи і звичаї, сформовані в часах переслідувань, які показують «*varietas*» – розмаїття в розбіжності із первісною традицією, було сприйняте як категоричний імператив до дії і виконання задля упорядкування даної проблематики у першочерговий спосіб, незалежно від необхідності впорядкування не менш важливих від даної і завжди актуальних інших сфер церковного життя⁹⁰.

Важливість цього була підкреслена бажанням Синоду єпископів створити, разом із іншими синодальними комісіями, також Синодальну Літургійну Комісію⁹¹, покликану до життя синодальним декретом за № 45 від 24 жовтня 2006 р. Основним завданням цієї комісії є допомагати Синодові єпископів у з'ясуванні численних питань, що мають стосунок до обширної за змістом і надзвичайно важливої сфери літургійного життя⁹².

Виконуючи завдання, прописані положеннями її статуту, ця комісія представила увазі Синоду на численних зустрічах з метою опрацювання окремих дотичних тем, цінні бачення, поради та аргументовані дослідження, які пізніше були матеріалізовані у формі публікацій таких декретів чи окружних послань літургійного характеру і змісту:

---

⁹⁰ CRISTESCU M. I., *Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romana...* цит. твір, 294.

⁹¹ *Acte Sinodale*, Пік I, № 1, 2006, 25.

⁹² Поп. Арт. 126. «Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore» // *Acte Sinodale*, Пік VI, № 6, 2011, 32.

Окружне послання щодо формули поминання Святішого Отця і Верховного Архієпископа

Окружне послання Верховного Архієпископа за № 723 від 9 травня 2006 р. – перше послання літургійного характеру – є виявом бажання ієрархії специфікувати з метою цілковитого узгодження у сфері звершення літургійних чинностей поминання Верховного Понтифіка та Глави Румунської Церкви *свого права* і містить канонічну формулу літургійного поминання Римського Архієрея та Верховного Архієпископа. Внаслідок цього рішення останнє видання *Liturghier* – Літургікона⁹³ у відповідь на обов'язок дотримання припису кан. 657 § 3 містить конкретне формулювання, що його було визначено у згаданому документі. Це рішення спричинене як змістом норми кан. 91 ККСЦ, так і новим статусом Церкви, та має своєю метою

осягнення однакості при звершенні літургійних богослужінь, ... будучи формулою, яка цілковито відповідає статусові нашої Церкви та яка, в той же сам час, принесе більшу відповідність нашому літургійному богослужінню⁹⁴.

Цю формулу було пізніше доповнено з огляду на рішення Консistorії для призначення нових кардиналів, яка відбулася у Римі 18 лютого 2012 р., коли Верховного Архієпископа Лукіяна Муресяна

---

⁹³ *Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii ale celor dintre Sfinți Părinții noștri Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul, precum și rânduiala Vecerniei și Utreniei din duminici și sărbători, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Lucian Mureșan, Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, 2014, 80, 104...* Формула так звучить: «Pentru Sfântul nostru Părinte Papa Benedict, pentru Preafericit Părintele nostru Arhiepiscop Lucian, pentru Preasfințit Episcopul nostru..., respectiv: Pe Sfântul nostru Părinte Papa Benedict, pe Preafericit Părintele nostru Arhiepiscop Lucian, pe Preasfințit Episcopul nostru...». У цій формулі слід наголосити на новині – найменування «Святіший Отець» для Римського Архієрея, а «Його Блаженство» – формула, що використовується у випадку Східних Патріархів, для Великого Архієпископа.

⁹⁴ *Acte Sinodale*, Рік I, № 1, 2006, 13. Це положення, як чітко зазначено в тексті листа, набуває чинності 30 квітня 2006 р., в день інтронізації нового Верховного Архієпископа.

було піднесено до гідності Кардинала Святої Римської Церкви. Внаслідок постанови, ухваленої в Римі в часі засідання Постійного Синоду, Куріяльний Єпископ офіційно повідомив єпископів-членів Синоду листом № 4 від 20 лютого 2012 р., про рішення змінити стару формулу поминання, додаючи до неї слово «кардинал»⁹⁵.

Окружне послання у справі церковного затвердження богословських і літургійних текстів

Окружне послання Верховного Архієпископа за № 51 від 23 липня 2007 р. щодо питання церковного затвердження літургійних і богословських текстів стало однією із найосновніших тем, що їх було обговорено в контексті проведення синодального засідання в період 14–15 травня 2007 р.⁹⁶. У преамбулі даного послання міститься обґрунтування необхідності піклування про збереження цілісності віри та звичаїв, а також єдності дій всіх членів Церкви у справі захисту та оборони святої віри і моралі, також у ній визначено чотири основних моменти, які подаємо слідом: 1. Будь-яка публікація богословського характеру, котра стосується питань віри і моралі, повинна мати церковне затвердження; 2. Єдиний офіційний варіант літургійного календаря Румунської Греко-Католицької Церкви повинен бути підготовлений Синодальною літургійною комісією, а пізніше затверджений Синодом єпископів; 3. Затвердження літургійних текстів, які використовуються для публічного культу богочитання, належить виключно до компетенції Синоду єпископів Румунської Греко-Католицької Церкви, котрий визначає також те одне-єдине видавництво, яке є акредитованим для здійснення видання і перевидання цих текстів; отже, є чітка і виразна

⁹⁵ <http://www.e-communio.ro/stire2877-scrisoare-circulara-referitoare-la-noua-editie-oficiala-a-liturgierului>, (переглянуто 12 marzo 2019).

⁹⁶ <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-oradea-14-15-05-2007/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

заборона видавати дані тексти в інших видавництвах; 4. Раніше схвалені постанови не звільняють від обов'язку дотримання та застосування канонічних норм, які стосуються питання використання засобів масової комунікації, а головню – питання книговидавництва, про яке йдеться у Титулі XV документа під назвою «Вчительське навчання Церкви», а також і в канн. 651–666⁹⁷.

Постанови даного окружного послання зобов'язують з моменту їх опублікування та безпосередньо спричиняють відповідні канонічні наслідки.

Окружне послання щодо впровадження у листопадову Мінею, у 12 день, свята св. свщм. Йосафата († 1623)

Користаючи із цілої низки можливостей, представлених канонами, які стосуються питань літургійної тематики (657, 668 е 880 § 2), вже на початку 2007 р.⁹⁸ Синодом єпископів було обговорено питання доречності визначення і внесення до літургійного календаря Румунської Греко-Католицької Церкви окремого дня для звершення літургійного поминання св. свщм. Йосафата Кунцевича, українського греко-католицького єпископа і мученика. Внаслідок чого на своєму засіданні 17–18 жовтня 2007 р. Синод постановив внести до власного літургійного календаря свято св. свщм. Йосафата. Цим рішенням, вже від самого моменту публікації декрету Верховного Архієпископа за № 136 від 1 листопада 2007 р.⁹⁹ забезпечується можливість внесення до літургійного календаря дня

---

⁹⁷ Scrisoarea Circulară referitoare la aprobarea bisericească a textelor teologice și liturgice // *Acte Sinodale*, Pk II, № 2, 2007, 47–48.

⁹⁸ <http://www.bru.ro/sinod/sesiunea-oradea-14-15-05-2007/> (переглянуто 11 мар-зо 2019).

⁹⁹ «Scrisoarea Circulară: introducerea sărbătorii Sfântului Sfințit Martir Iosafat († 1623), în mineiul lunii noiembrie, ziua 12» // *Acte Sinodale*, Pk II, № 2, 2007, 84–85 // <http://www.bru.ro/documente/decizie-sinodala-introducerea-unui-nou-sfant-in-calendarul-bru/> (переглянуто 12 marzo 2019).

12 листопада як дня вшанування цього українського святого із відповідним богослужбовим чинопослідуванням, відповідно до приписів літургійних книг, доповнених також необхідним для цього гімнографічним апаратом.

Це послання, окрім того, що ним визначаються окремі канонічні положення для такого правочину, який повинен відобразитися у літургійній практиці повсюдно, оскільки йдеться про норму літургійного характеру, також містить окремі історично-біографічні згадки про св. Йосафата: він є першим святим мучеником Української Греко-Католицької Церкви, який віддав своє життя за справу єдності у вірі, його було канонізовано 29 червня 1867 року папою Пієм IX. Також у цьому окружному посланні міститься звернення до всіх єпископів, щоби здійснити всі можливі заходи з метою якомога повнішого застосування на практиці диктованого ним положення, пильнуючи також, щоби при цьому у публічне богослужіння не було внесено ніяких зловживань та щоби припису літургійних норм Церкви було дотримано у повному обсязі.

Декрет:

**Календар З'єднаної з Римом Румунської Церкви,
Греко-Католицької, – загальні правила з метою збереження
одностайності**

Ціла низка декретів, а точніше три із них, що містять синодальні норми та постанови, побачили світ у травні 2009 р.¹⁰⁰ Ці декрети увінчують тривалу працю з дослідження, вивчення та розважливого підходу до різноманітних дійсностей, що є дотичними до сфери літургійного життя і були «дражливими» для цілої Церкви, яка завжди стоїть перед лицем різких викликів сучасності. Результат

---

¹⁰⁰ <http://www.bru.ro/blaj/publicarea-decretelor-arhiepiscopului-major-nr-19-20-21/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

синодального засідання 4–6 травня 2009 р., серед іншого, видав цілу серію із трьох документів щодо літургійного календаря, посту і стриманості та богослужбових риз¹⁰¹.

Ці декрети відображають норму ККСЦ, а також основні положення «Інструкції застосування літургійних норм ККСЦ», що була опублікована Конгрегацією для Східних Церков із метою допомогти краще врегулювати сферу звершення богослужбових чинностей і служіння Святих Таїнств. Ці декрети містять відповідні методологічні вказівки, які служать для того, щоби приписи, які у них містяться, могли легше і відповідніше увійти до щоденної практики життя. В той же час, у них також чітко зазначено, що вони є складовою частиною партикулярного права Церкви.

Декрет Верховного Архієпископа за № 19 від 21 травня 2009 р.¹⁰² було опубліковано внаслідок синодальних обговорень 4–6 травня 2009 р.¹⁰³. Він звернений до «всіх єпископів, дияконів, кліру, богосвячених осіб та цілого Божого люду нашої Церкви». Декрет містить текст літургійного календаря разом із документом, в якому поміщені правила для забезпечення однаковості при його практичному використанні. Оскільки йдеться тут про норму літургійного характеру, то слід зауважити, що її приписи зобов'язують у всьому світі. Також у декреті міститься згадка про те¹⁰⁴, що виданий разом із календарем на 18 сторінках Додаток подає деталізоване пояснення окремих технічних моментів, а також і те, що даний декрет вступає у силу законного зобов'язання з моменту його публікації.

---

¹⁰¹ <http://www.bru.ro/blaj/comunicatul-sinodului-episcopilor/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

¹⁰² *Acte sinodale*, Рік IV, № 4, 209, 8–9 // <http://www.bru.ro/documente/decret-calendarul-bru/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

¹⁰³ <http://www.bru.ro/blaj/comunicatul-sinodului-episcopilor/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

¹⁰⁴ *Acte sinodale*, Рік IV, № 4, 2009, 10–40 // <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

Декрет: піст і стриманість

Подібно до декрету щодо літургійного календаря, дисципліна посту та стриманості отримала своє визначення через рішення, прийняте, як уже говорилося, на тій же таки синодальній зустрічі 4–6 травня 2009 р. Також цей декрет має на меті пояснити бажання Синоду не обійти увагою тих дисциплінарно-правових аспектів, які стосуються єдності віри та єдності літургійних чинностей вірних Церкви у питанні однакового дотримання посту¹⁰⁵. Декрет Верховного Архієпископа за № 20 від 21 травня 2009 р.¹⁰⁶ постановляє, як і у випадку із декретом щодо літургійного календаря, що поміщені у ньому правові норми, будучи нормами літургійного характеру, мають силу правового зобов'язання у цілому світі. Так само єпископам нагадується про їхній обов'язок вжити всіх належних заходів із тим, щоби норми цієї постанови були доведені до відома усіх вірних, тоді як від священників наполегливо вимагається уникати будь-яких зловживань у їх застосуванні на практиці, так щоби належним і відповідним чином ці постанови було дотримано як справжній скарб церковного передання.

Декрет завершується додатком¹⁰⁷, у якому докладно пояснені окремі його аспекти: 1. «Визначення», в якому наголошується на релігійно-моральному вимірі посту; 2. «Попередні положення», в яких згадується як стародавні, так і сучасніші документи Церкви, в яких ідеться про дні і періоди посту, у їх відношенні до окремих визначених моментів і подій життя Спасителя; 3. «Способи посту»; а) «Стриманість» із визначенням її специфічних характеристик;

¹⁰⁵ Кан. 707 §1, 713 §2, 882.

¹⁰⁶ *Acte sinodale*, Пік IV, № 4, 2009, 41–42; <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>, (переглянуто 13 marzo 2019).

¹⁰⁷ *Acte sinodale*, Пік IV, № 4, 2009, 43–46; <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/>, (переглянуто 12 marzo 2019).

б) «Строгий піст»; в) «Звичайний піст»; г) «Дні посту»; ґ) «Звільнення від посту».

Декрет: богослужбові ризи

Декрет про богослужбові ризи вийшов під № 21, 21 травня 2009 р.¹⁰⁸ як результат синодальних нарад і рішень, якими визначається питання літургійного календаря та посту. Як і попередньо згадані декрети, також і цей має своєю метою запровадження і забезпечення однакості у сфері літургійного життя Церкви у питанні використання богослужбових риз¹⁰⁹.

Як і випадку інших декретів щодо питання звершення літургійних чинностей, також і цей документ закликає усіх єпархіяльних єпископів вжити усіх необхідних засобів, щоби забезпечити практичне застосування норм стосовно богослужбового облачення,

оскільки вони доповнюють символізм значення кожного літургійного жесту та допомагають зрозуміти реалії спільного служіння й участі в єдиній дійсності Небесної Літургії..., маючи зобов'язуючий характер.

Ці норми мають бути донесені до всіх членів Церкви, а всіх членів кліру закликають до того, щоби забезпечити уникнення будь-яких випадків зловживань щодо даної питання. Декрет завершується Додатком¹¹⁰, в якому чітко деталізовані інформаційні дані щодо літургійного облачення різних священнослужителів на різних ступенях священства, колористика риз, яка використовується у різні періоди літургійного року, а також вказується, яким чином слід уникати ймовірних невідповідностей і зловживань.

¹⁰⁸ *Acte sinodale*, Рік IV, № 4, 2009, 47–489; <http://www.bru.ro/documente/decret-vesmintele-liturgice-in-bru/>, (переглянуто 13 marzo 2019).

¹⁰⁹ Кан. 387 і 668.

¹¹⁰ *Acte sinodale*, Рік IV, № 4, 2009, 49–56 // <http://www.bru.ro/documente/decret-vesmintele-liturgice-in-bru/>, (переглянуто 13 marzo 2019).

Окружне послання із переліком офіційних видань тексту Літургії, затверджених для використання при служінні Божественної Літургії

Враховуючи той факт, що ціла низка літургійних книг з'явилася на світ у спосіб цілковито хаотичний і непорядкований, без жодного належного церковного затвердження, Синод єпископів на своєму засіданні 27–29 жовтня 2009 р.¹¹¹ вирішив видати окреме окружне послання, в якому було би перелічено ті видання тексту Літургій, що свого часу отримали відповідне церковне затвердження. Згадане рішення Синоду пояснюється бажанням з новою силою підкреслити право й обов'язок вірних всюди дотримуватися та якомога активніше брати участь в літургійних чинностях власного обряду відповідно до приписів літургійних книг, затверджених компетентною церковною владою.

Окружне послання № 68, опубліковане Верховним Архiepіскопoм 21 листопада 2009 р.¹¹², у своїй преамбулі досить обширно пояснює причини такого підходу на підставі приписів канн. 403, 40, 3, 656, 201, в яких головно йдеться про необхідність дотримуватися власного обряду та про вірність збереженню і розвитку власної літургійної спадщини, а також про вимогу, з метою уникнення різноманітних зловживань у сфері звершення літургійних чинностей, слідувати приписам тих літургійних книг, видання яких здійснювалося із затвердженням компетентної церковної влади.

В числі перших було згадано про видання *Liturghier*, які побачили світ у 1996 та 1931 роках.

Інше широко застосовуване видання, загальне використання якого спричинене тим фактом, що у ньому подані окремі осучаснені

---

¹¹¹ <http://www.bru.ro/sinod/comunicatul-sinodului-episcopilor-bru-bla-j-27-29-10-2009/>, (переглянуто 23.05.2015).

¹¹² «Scrisoare circulară – Liturghiere aprobate pentru celebrarea Sfintei Liturghii» // *Acte Sinodale*, Pk IV, № 4, 2009, 59–60.

літургійні формулювання¹¹³, було здійснене після завершення ревізійного дослідницького етапу належних студій у 2014 р. Його було опубліковано окремим окружним посланням в результаті прийняття Синодом спеціального рішення з цього приводу (засідання 18-20 травня 2015 р.)¹¹⁴. Це окружне послання у простий і конкретний спосіб постановляє, що «чинне видання “Liturghier” 2014 р. є офіційним літургійним текстом З’єднаної із Римом Румунської Церкви, Греко-Католицької», і що ця постанова набирає законної сили з моменту її публікації.

Окружне послання у справі беатифікації греко-католицьких єпископів, що загинули у славі мучеництва в часах комуністичного режиму

Єпархіяльний процес канонічного розслідування у справі визнання мучеництва Слуг Божих греко-католицьких єпископів, котрі загинули за віру в часі комуністичних переслідувань, офіційно розпочався 16 грудня 1999 р. у м. Блаж та тривав до 10 березня 2009 р. Від моменту переходу даної справи до римської фази розслідувань, Верховний Архієпископ, на підставі своїх канонічних повноважень (кан. 112), опублікував окреме окружне послання за № 157, від 8 листопада 2010 р., під назвою «Через молитву і віру до почестей вівтаря. Молімося за беатифікацію греко-католицьких єпископів, котрі загинули в опінії мучеництва в часах комуністичного режиму!»¹¹⁵.

¹¹³ Про ці оновлення не лише мовні, але й в аргументації та систематизації літургійної рубрикації див.: *Nota asupra ediției 2014 a Liturghierului de la Blaj* // <http://www.e-communio.ro/stire2882-nota-asupra-editiei-2014-a-liturghierului-de-la-blaj>, (переглянуто 23.05.2015).

¹¹⁴ *Scrisoare circulară referitoare la noua ediție oficială a Liturghierului (2014)* // <http://www.bru.ro/documente/scrisoare-circulara-referitoare-la-noua-editie-oficiala-a-liturghierului/>, (переглянуто 14 marzo 2019).

¹¹⁵ <http://www.bru.ro/documente/circulara-preafericitului-lucian-sa-ne-rugam-pentru-beatificarea-episcopilor-greco-catolici-martiri/>, (переглянуто 14 marzo 2019).

Цей лист було укладено за зразком статті 36 апостольської конституції *Divinus Perfectionis Magister* Святішого Отця Івана Павла II, і цей лист постановляє, щоби у всіх місцях божественного культу богочитання Румунської Греко-Католицької Церкви, наприкінці кожного літургійного богослужіння було читано молитву в намірі беатифікації слуг Божих Валеріу Траяна Френціу, Юліу Хоссу, Александру Русу, Іоана Балана, Іоана Сучіу, Василе Афтеніе та Тіта Лівіу Кінезу – єпископів, що загинули від режиму переслідувань в період між 1950 та 1970 р.¹¹⁶ Дане послання супроводжується також і молитвою в намірі їх беатифікації, котра отримала відповідне затвердження з боку церковної влади.¹¹⁷

6. 3. Норми партикулярного права, схвалені і проголошені єпархіяльними єпископами

Окрім центральних органів, які діють на рівні цілого Верховного Архиепископства і для яких статутна діяльність і їхнє існування залежать від Синоду Єпископів, існує також і ціла низка інших структур єпархіяльного рівня, функціонування яких на рівні єпархіяльної курії є необхідним¹¹⁸. Не тільки колегіальні органи, але й ті окремі види діяльності, що доручені до виконання окремим представникам

---

¹¹⁶ Декрет про визнання мученицької смерті Слуг Божих Валеріу Траяно Френціу, Василе Афтеніе, Іоан Сучіу, Тіт Лівіу Кінезу, Іоан Балан, Александру Русу та Юліу Хоссу, єпископів, убитих в ненависті до віри в різних місцях Румунії між 1950 і 1970 роками, був оприлюднений Конгрегацією у справах святих 19 березня 2019 року, на свято святого Йосифа.

¹¹⁷ Папа Франциск, в час свого апостольського візиту до Румунії, неділю 2 червня 2019 р., під час Святої Літургії в місті Блаж, проголосив блаженними слуг Божих єпископів Валеріу Траян Френціу, Василе Афтеніе, Іоан Сучіу, Тіт Лівіу Кінезу, Іоан Балан, Александру Русу та кардинала Юліу Хоссу (Ред.).

¹¹⁸ Кан. 271 § 1, 264, 262 § 1 використовують імперативні формули, як-от: повинні складати, повинні бути конституційовані тощо.

кліру єпархії, можуть і повинні бути впорядковані відповідною нормою партикулярного права.

Поza зобов'язаннями, які визначаються нормами загального права, які аргументують та мотивують належне звершення єпископом його уряду в адмініструванні його власною єпархією, є такою ж необхідною і діяльність різноманітних органів, покликаних компетентною владою до існування і функціонування не тільки на рівні виконання ними якогось окремого функціонального завдання. Вони насправді становлять собою цілком повноцінну точку відліку в процесі виникнення і практичного втілення тих рішень, що їх повинен прийняти і приймає єпархіяльний єпископ. Існування цих органів легко пояснюється на підставі усвідомлення природи юридичних наслідків такого роду колегіальних дій, правосильність та/або законність яких залежать від отримання від них поради або згоди, відповідно до кан. 934. Ці колегіальні органи можуть діяти згідно з власними статутами тільки на рівні єпархії, для якої вони були затверджені єпархіяльним єпископом на підставі кан. 176.

В межах канонічної території Архієпархії Альби Юлії та Фагарас існує ціла низка статутів різних церковних колегіальних структур та ієрархічних урядів, що їх індивідуально здійснюють окремі члени кліру.

Статут Колегії єпархіяльних радників

Колегія єпархіяльних радників Архієпархії Альби Юлії та Фагарас була призначена Верховним Архієпископом через декрет № 373 від 23 лютого 2008 р.¹¹⁹ на термін 5 років. До її складу увійшло 12 чоловік.

Не будучи окремою юридичною особою, ця колегія становить собою групу священників, котрі представляють пресвітерат єпархії і подають допомогу архієпископові у справі здійснення ним

---

¹¹⁹ До цієї дати ця ж колегія функціонувала згідно з різними декретами, опублікованими Митрополитом Блажа.

адміністрування справами єпархії, відповідно до чинної норми закону. Цей орган, колегіальний за своїм характером, є органом дорадчим, неавтономним, представницьким, що складається зі священників-членів душпастирської ради і має своїм завданням ефективно допомагати порадою та думкою Верховному Архiepіскопові дбати про успішне ведення цілісної душпастирської та економічної діяльності єпархії. З огляду на священничі свячення членів даної колегії, даний орган уповні бере участь, нехай навіть і дещо субординований спосіб, у триєдиному уряді освячення, навчання і проводу Церкви.

Колегія функціонує відповідно до приписів загального права, а також на підставі власних статутів. Її статут складається з 32 статей, упорядкованих тематично. До них додано також оперативний регламент у 14 статтях та окремий додаток із переліком імен членів колегії. Даний статут залишається незмінним уже протягом довшого часу, що є свідченням того, що його актуальна редакція задовольняє усі наявні вимоги для успішного функціонування даного органу. Склад колегії було дещо оновлено декретом № 1776 від 14 грудня 2018 р., в якому, за збереження незмінним усіх положень статуту, представлено новий список з іменами членів колегії.

Отже, Статут колегії містить 32 статті, а його структура подана до ознайомлення у Додатку 7.

Статут Пресвітерської ради

Статут Пресвітерської ради Архiepархії Альби Юлії та Фагарас було опубліковано через декрет Архiepіскопа і Митрополита за № 372 від 23 лютого 2008 р. Ця рада складається з невизначеного числа осіб та формується більш конкретним способом внаслідок процедури голосування, дотримуючись того принципу, що її члени мали б належати до священнослужителів, до її складу входять також і члени з уряду, а також архiepіскоп має право вільно призначити до ради своїх представників (пор. кан. 266 ККСЦ).

Також ця рада не є виокремлена та оформлена в окрему юридичну особу.

Будучи органом колегіальним, дорадчим, неавтономним, тимчасовим, представницьким, сформованим зі священників, котрі належать до пресвітерату архієпархії, пресвітерська рада має обов'язком ефективно допомагати архієпископові порадами у справі покращення душпастирської діяльності у його єпархії. Також і священнослужителі, котрі є приписаними до чернечих інститутів і які здійснюють на території єпархії душпастирську діяльність або ж виконують інше апостольське служіння під юрисдикцією того ж таки архієпископа, розцінюються як належні до кліру єпархії, а отже, вони мають право обирати і бути обраними до цієї ради. Подібно мають цю можливість і ті священники, котрі, належачи до інших єпархій чи дієцезій, на підставі укладених зацікавленими єпископами домовленостей, виконують своє служіння на території Архієпархії Альби Юлії і Фагарас.

Ця рада діє відповідно до приписів загального права та власних статутів. Її статут містить 31 статтю і впорядкований тематично. Він супроводжується оперативним регламентом з 11 статей та Додатком, в якому перелічено імена членів ради. Склад ради було оновлено Декретом № 1748 від 3 грудня 2018 р. на термін наступних п'яти років.

Структура даного статуту представлена у Додатку 8.

Статут Архієпархіальної Ради для економічних справ

Як складова частина Єпархіяльної курії, Архієпархіальна рада для економічних справ Архієпархії Альби Юлії та Фагарас також має свій власний статут. Важливість цієї структури, яка діє у сфері управління економічними питаннями, важко переоцінити, «навіть якщо у своїй діяльності в Курії вона наділена певною нормативною та функціонально-оперативною незалежністю»¹²⁰. Оскільки ця рада

¹²⁰ P. V. PINTO (Під керівництвом), *Commento al Codice... цит. твір*, 235.

здійснює свою діяльність у такій делікатній сфері, як сфера управління фінансами, її існування в середовищі цілої курії є обов'язковим, а очолює її завжди сам єпархіяльний єпископ.

Разом із іншими радами, які допомагають архієпископові у його служінні, Рада для економічних питань не є окремою юридичною особою, навіть якщо остаточно такий її статус є можливим, із збереженням кан. 923 ККСЦ, який вимагає присутності серед її членів мінімум 3 осіб. Основним завданням цієї ради є допомагати архієпископові своїми порадами або ж згодою у важливих питаннях, які стосуються сфери управління майновими справами єпархії. Зокрема, дана рада опрацьовує критерії управління економічними справами єпархії, представляючи свої напрацювання увазі єпархіяльного економа та іншим урядовцям-управлінцям, підлягають владі архієпископа.

Структура відповідного статуту, який складається з 31 статті, подана у додатку 9.

Канонічні правила нашого євхаристійного життя (Статут Згромадження Непорочного Серця)

Засноване в часах переслідування Католицької Церкви в Румунії, Згромадження Непорочного Серця, що є згромадженням єпархіяльного права, яке має своєю харизмою здійснення адораційного поклоніння Богу, провадить і розвиває свою власну чернечу діяльність разом із іншими інституціями богопосвяченого життя (Бухарест, Обрея, Одорхею-Секуєск...) ¹²¹. Затверджені на визначений час «ad experimentum et ad annum» – (в експериментальному порядку тривалістю на один рік) ¹²² на підставі декрету Конгрегації визнані як

---

¹²¹ http://198.62.75.1/www2/greek-catholic/infos/viata_consacrata.html (переглянуто 14 marzo 2019). Кожен інститут посвяченого життя має необхідний статут, затверджений компетентним церковним органом.

¹²² Декрет 518/18.4.1995.

«нові Конституції, узгоджені з навчанням II Ватиканського Собору, Кодексом Канонів Східних Церков..., в ролі правил життя для всіх сестер Згромадження Непорочного Серця на період трьох років», пізніше було повторно затверджено на наступні три роки»¹²³. Останнім вони були апробовані на сім років¹²⁴ декретом № 1940, від 25 грудня 2015 р., який повторно затверджує даний статут і постановляє, що ним «визнаються і затверджуються на семирічний термін Конституції Згромадження Непорочного Серця під назвою «Канонічні правила нашого євхаристійного життя». Статут має артикульовано 179 статей.

Цей статут, як і всі інші статути чернечих чинів, монастирів, згромаджень та інших товариств спільнотного життя на зразок чернечих інститутів активного життя у Румунській Греко-Католицькій Церкві, також входять до нормативи партикулярного права.

Структура відповідного статуту представлена у Додатку 10.

Статут Генеральної асоціації з'єднаних румунів греко-католиків (AGRU)

Генеральна асоціація з'єднаних румунів греко-католиків (AGRU)¹²⁵ є «релігійною, культурною, спортивною і гуманітарною асоціацією вірних греко-католиків Румунії на зразок Католицької Акції. Вона є окремою юридичною особою приватного права, неприбутковою, аполітичною, котра діє відповідно до вимог чинного цивільного і канонічного законодавства»¹²⁶.

Внаслідок свого виникнення та необхідності функціонування на визначених канонічних підставах, через Декрет Верховного Архiepіскопа за № 62 від 15 серпня 20017 р., AGRU було наділено окремим

¹²³ Декрет 1078/28.6.1996.

¹²⁴ Декрет 888/26.10.2000.

¹²⁵ <http://www.agru.ro/> (переглянуто 14. 03. 2019).

¹²⁶ Арт. 1 Statutul AGRU, Поп. <http://www.agru.ro/statut/> (переглянуто 14. 03. 2019).

статутом. Того ж дня, але вже на підставі іншого декрету за № 63, було визначено склад її керівної ради. Обидва вказані декрети було апробовано на експериментальний період у 3 роки. Після завершення терміну дії ці декрети було поновлено іншими, подібними до них, за № 151 від 8 листопада 2010 р. щодо статуту та за № 174 від 15 грудня того ж року стосовно складу керівної ради.

Будучи нормою партикулярного права, яка впорядковує питання канонічного функціонування асоціації, цей статут складається з 39 статей.

**Різні декрети призначення вікаріїв
(протосинкела – генерального вікарія; синкелів:
єпископського вікарія до адміністративних справ;
єпископського вікарія для душпастирських справ,
судового вікарія)**

Декрети призначень різноманітних вікаріїв, будучи формою безпосередньої дії ієрарха у сфері владного управління Архієпархією Альби Юлії і Фагарас, є автентичними нормами партикулярного права.

Беручи до уваги загальні дисциплінарні приписи канн. 245–251 ККСЦ та постанови партикулярного права Румунської Греко-Католицької Церкви, ієрарх Архієпархії Альби Юлії та Фагарас призначив через видання цілої серії окремих декретів низку вікаріїв. Ці декрети, хоч вони носять чисто адміністративний характер, становлять інтерес для нашого дослідження, несуть певну новизну: окрім самого тексту декрету, додаток до нього може безсумнівно вважатися нормою партикулярного права, оскільки у ньому детально перелічуються межі компетенцій та посадові обов'язки кожного окремо взятого вікарія. Публікація цих декретів якраз і є на практиці саме тим моментом, у який даним вікаріям надаються відповідні повноваження та визначаються їхні права й обов'язки, передбачені загальним (канн. 247 і 215 ККСЦ) і партикулярним правами. Також ці декрети співвідносять між собою як адміністративну владу

управління (канн. 248 §1 ККСЦ), так і звичайну заступну владу вікарія (канн. 245, 248 §1 ККСЦ), які передбачені для підтримки і допомоги архієпископу у справі здійснення ним його завдання управління єпархією (кан. 249 ККСЦ). Зрозуміло, ці декрети повинні бути узгоджені між собою так, щоби привілеї, надані ними кожному окремому вікарієві, були чітко визначені вже у самому їхньому тексті, щоби могли забезпечити і розвивати одноставну управлінсько-адміністративну дію і діяльність у єпархії та не витворювати небажаних «конфліктів владних повноважень».

Відповідно до різних потреб, котрі виникли на протязі тривалого часу, однак головно у намаганні приділити увагу справі необхідності призначення різних вікаріїв, Верховний Архієпископ опублікував такі декрети: № 1944 від 25 грудня 2007 р. – для призначення Протосинкела (Генерального Вікарія); № 919 від 15 червня 2008 р. – для призначення Вікарія у справах душпастирства; № 920 від 15 червня 2008 р. – для призначення Вікарія до адміністративних справ; № 1312 від 1 листопада 2010 р. – для призначення Судового Вікарія. У згаданих декретах важливим те, що, за винятком хіба одного із них, який стосується призначення судового вікарія, всі інші супроводжуються додатками, у яких деталізовано та вичерпно представлено – очевидно, з метою уникнення конфлікту повноважень – повноваження і прерогативи кожного із цих призначень. Що ж стосується повноважень судового вікарія, котрі могли би увійти до сфери партикулярного права, то їх докладніше представлено у статуті звичайного трибуналу у 5 статтях, які присвячені саме його особі (статті 17–21)¹²⁷.

7. Замість висновків

Ціла низка подій, які відбулися у ХХ ст. в житті Католицької Церкви, заново відкрили для загалу та привернули увагу всіх до ролі

---

¹²⁷ *Statutul Tribunalului Ordinar*, Арт. 17–21 // *Acte Sinodale*, Рік II, № 2, 2007, 53–55. Слід також підкреслити, що за загальним законом судовий вікарій охоплює також посаду президента звичайного трибуналу.

і значення Східних Католицьких Церков. Між ними найголовнішою подією, на нашу думку, є, без жодного сумніву, видання Кодексу Східного Канонічного Права, спільного кодексу для всіх Східних Католицьких Церков *свого права*. Ці Церкви покликані з новою силою та новим запалом виявити свою активну діяльність в лоні Вселенської Католицької Церкви, в тому числі і на підставі визнання їхнього права керуватися у процесі їх життя і діяльності власною канонічною дисципліною. Зважаючи на це, їх було запрошено до створення їхнього власного партикулярного права, яке найкраще виявило би їх самотню ідентичність, будучи максимально співзвучним з особливістю релігійного світосприйняття їхніх вірних.

Партикулярне право віднаходить свою важливість та практичну функціональність в лоні кожної окремої Церкви *свого права* тільки тоді, коли його знають, поважають та застосовують. Тоді воно постає у повноті своєї значимості у Церкві, для якої його було проголошено, і стає знаряддям для пізнання окремих характерних особливостей цієї Церкви тільки після його затвердження з боку відповідної компетентної церковної влади. Його важливість усвідомлюється тільки тоді, коли вона проявляється в середовищі вірних певної Церкви та проявляє свою самотність і притаманний тільки йому характер в єдності і розмаїтті Вселенської Католицької Церкви.

Як і всі інші Східні Католицькі Церкви, Румунська Греко-Католицька Церква була покликана до того, щоби після проголошення і прийняття до контексту свого щоденного життя норм ККСЦ, приступити до створення свого власного партикулярного права. Якщо 14 років тому, у 2005 р., коли ця Церква була піднесена до гідності Верховного Архиепископства, існування партикулярного права у цій Церкві було радше дуже дискретним, то стан справ у цій сфері станом на сьогодні виглядає цілковито інакшим. Цей момент піднесення Церкви у гідності став відправною точкою для усвідомлення нею тієї місії, що її вона мала прийняти у тій новій перспективі звершення душпастирської діяльності, котра була дарована їй у момент

відновлення свободи віросповідання, яка настала після повалення комуністичного режиму та складного процесу відновлення діяльності нових церковних інституцій. Цей момент став рушійною силою процесу усвідомлення того, що створення партикулярного права є справді абсолютною і вкрай невідкладною життєвою необхідністю, яку слід розцінювати із усією розважливістю. В той же сам час, було досягнуто також і усвідомлення певного морального зобов'язання випрацювати й опублікувати власне партикулярне право у якнайстисліші терміни. Для того, щоби могли якнайвправніше досягти бажаного результату, було необхідним повернутися до серйозного вивчення джерельної канонічної спадщини та осмислення спеціалізованої щодо даної тематики літератури, так щоби пропозиції, представлені різноманітними законодавчими текстами, можна було прийняти, а згодом затвердити на Синоді єпископів Церкви.

Вихід у світ партикулярного права стало результатом нелегкої праці з дослідження і вивчення джерельної канонічної бази, з порівняльного аналізу, оцінки та синтезу різних формулювань канонічної норми. Праця, пророблена Синодальною комісією для перегляду і редакції (з написання) Партикулярного права, що її було створено найпершою з восьми, які існують станом на сьогодні у Румунській Греко-Католицькій Церкві, була тривалою і послідовною: комісія запропонувала синодові єпископів для розгляду різні частини партикулярного права (статути, декрети призначення на різні уряди, окружні послання тощо), які пізніше і було опубліковано. Окрім пропозицій, що їх було представлено від згаданої синодальної комісії, також і дві інші синодальні комісії багато доклалися до остаточного формулювання текстів окремих законодавчих положень. Цими комісіями є синодальна літургійна комісія та синодальна комісія у справах католицької освіти.

Таким чином, Румунська Греко-Католицька Церква показала, що вона є у стані оцінити та висвітлити світові свою власну богословську, літургійну, духовну та церковну спадщину. Крім того, вона продемонструвала свою послідовність у прийнятті нею запрошення,

свого часу висловленого святим Папою Іваном Павлом II, до якнайшвидшого створення свого власного партикулярного права, у цей спосіб ставлячи себе сьогодні на один щабель із тими Церквами, котрі вже раніше також випрацювали та опублікували своє власне партикулярне право (Маронітська Церква, Мелхітська Церква, Сирійська Церква, Коптська Церква та Українська Греко-Католицька Церква). Слід зазначити, що так вона виразно заявила про свою роль, що її вона відіграє своїм існуванням і діяльністю у католицькому сопричасті Вселенської Церкви, вірно зберігаючи та невтомно поглиблюючи власну історичну спадщину.

Завершуємо наше представлення з розумінням того, що дане питання висвітлено нами далеко ще не у повний, вичерпний і досконалий спосіб, радше навпаки, сподіваюся, що мені вдалося бодай якоюсь незначною мірою представити вашій увазі той складний комплекс взаємовідносин, який існує між загальним і партикулярним правом і закликає кожного із нас продовжувати справу редакції партикулярного права Румунської Греко-Католицької Церкви. Водночас вірю, що запропоноване увазі всіх зацікавлених осіб, а головне – спеціалістів у галузі східного канонічного права, дослідження могло би стати новим поштовхом у справі продовження видання тих частин канонічного права, котрі є необхідними для належного впровадження в щоденне життя людського суспільства фундаментальної місії Церкви: найперше, йдеться про тексти, котрі впорядковують діяльність душпастирських рад на всіх рівнях, а також про пропозиції формулювання інших конкретних канонів для всіх тих 180 випадків, де загальний кодекс відсилає нас до норми партикулярного права¹²⁸. І все це – з метою задоволення тих душпастирських потреб, котрі постають в контексті постійного зросту і розвитку загальноцерковної спільноти вірних.

---

¹²⁸ На момент написання цих сторінок ми знаємо, що Синодальна комісія редагування партикулярного права була скликана на 28–29 березня ц. р. у м. Блаж з метою «перегляду з мовної точки зору всіх норм партикулярного права та гармонізувати деякі терміни». Пор. Лист скликання Президента Комісії, № 180 / 14.02.2019.

У контексті ширшого інтерв'ю, котре відбулося у 2006 р.¹²⁹, недовзі після піднесення Румунської Греко-Католицької Церкви до верховноархієпископської гідності, мені довелося представляти в ролі нотаря Синоду єпископів стан справ у сфері витворення законодавчих текстів включно до тогочасного моменту. Будучи оптимістом за своєю природою, я говорив про своє щире переконання і певність щодо того, що результати уже проробленої на той час праці дають підстави досить чітко уявляти собі обриси нашого партикулярного права бодай на підставі новостворених тоді церковних інституцій, а також тому, що було виразно помітно вже тоді існування в лоні ієрархії нашої Церкви живого бажання відповідати висоті власного покликання. В той же час, цілком чітко усвідомлював існування цілої низки різноманітних викликів, котрі виглядали теж не надто простими. Цього ж оптимізму притримуюся і сьогодні, на відстані довгих 14 років відтоді: «Мусимо продовжувати працю, розпочату нашими попередниками, мусимо рухати вперед діяльність нашої Церкви – не для того, щоби змагатися і конкурувати із нашими попередниками, а тому, що це і є власне місією, посланництвом нашої рідної Церкви. Нас очікує непросте, однак захопливе у виконанні і красиве у здобутках завдання. І я переконаний, що, діючи спільно та з Божою допомогою, нам вдасться його виконати»¹³⁰.

---

¹²⁹ <http://www.bru.ro/blaj/interviu-pr-bleiziffer/> (переглянуто 26.02.2019)

¹³⁰ Так само.

*Додаток 1***Структура Статуту Синоду Єпископів є наступна:**

Титул I. Загальні положення (стт. 1–5);

Титул II. Структура і перебіг Синоду:

Розд. 1. Встановлення складу та участь у Синоді (стт. 6–12);

Розд. 2. Скликання (стт. 13–17);

Розд. 3. Перебіг Синоду (стт. 18–22):

А. Обговорення та вирішення (стт. 22–31);

В. Голосування (стт. 33–42);

Розд. 4. Засоби, які допомагають в досягненні цілей (ст. 43);

Титул III. Постійний Синод (стт. 44–60);

Титул IV. Допоміжні структури:

Розд. 1. Секретаріат Синоду:

А. Загальні норми (стт. 61–65);

В. Секретар (ст. 66);

С. Нотар (стт. 67–72);

Розд. 2. Підготовчі Комісії (стт. 73–75);

Розд. 3. Архів Синоду (стт. 76–79);

Титул V. Проміжні положення (стт. 80–82);

Додаток А. Синодальні повноваження Верховного Архієпископа:

А. Компетенції Синоду Єпископів З'єдиненої з Римом Румунської Церкви, Греко-Католицької (стт. 83–104);

В. Компетенції Постійного Синоду;

Згода (стт. 105–127);

Порада (стт. 128–135);

Додаток В. Компетенції Синоду Єпископів (стт. 136–173);

Додаток С. Виборчий Синод:

А. Вибори Верховного Архієпископа (стт. 173–204);

В. Вибори Єпископів з призначенням в територіальних межах З'єдиненої з Римом Румунської Церкви, Греко-Католицької (стт. 205–228);

С. Вибори Єпископів з призначенням поза територіальними межами З'єдиненої з Римом Румунської Церкви, Греко-Католицької (стт. 229–231).

Додаток 2

Структура Верховноархиепископської Курії є наступна:

- I. Загальні норми, стт. 1–11.
- II. Канцелярія Курії
  - II. 1. Канцелярія, стт. 12–17.
  - II. 2. Канцлер, стт. 18–25.
  - II. 3. Заступник управляючого, стт. 26–30.
  - II. 4. Нотарі і архівіст, стт. 31–35.
- III. Прес-служба, стт. 36–39.
- IV. Економ Церкви і Рада з економічних питань
  - IV. 1. Економ Церкви, стт. 40–45.
  - IV. 2. Рада з економічних питань, стт. 46–59.
- V. Синодальні Комісії
  - V.1. Синодальна Комісія у справі редакції партикулярного права, стт. 60–73.
  - V.2. Синодальна Комісія у справах спадку, стт. 74–88.
  - V.3. Синодальна Комісія Католицької Освіти, стт. 89–124.
  - V.4. Синодальна Літургійна Комісія, стт. 125–137.
  - V.5. Синодальна Богословсько-Історична Комісія, стт. 138–173.
  - V.6. Синодальна Комісія у справах Душпастирства, стт. 174–205.
  - V.7. Синодальна Місійно-Екуменічна Комісія, стт. 206–219.
  - V.8. Синодальна Соціальна Комісія, стт. 220–233.
- VI. Заключні положення, стт. 234.

*Додаток 3***Структура Міжєпархіального Трибуналу на першому ступені судочинства:**

- Гл. 1. Загальні положення, стт. 1–8.
- 1.1. Модератор Трибуналу, стт. 9–12.
- Гл. 2. Судді та інші працівники Трибуналу, стт. 13–16.
- 2.1. Судовий Вікарій, стт. 17–21.
  - 2.2. Допоміжний Судовий Вікарій, стт. 22–23.
  - 2.3. Судді, стт. 24–29.
  - 2.4. Захисники Вузла, стт. 30–33.
  - 2.5. Промотори Справедливості (канн. 1094, 1095, 1097, 1100 ККСЦ), стт. 34–36.
  - 2.6. Нотар і Віце–Нотар, стт. 37–51.
  - 2.7. Дверник і кур'єр, стт. 52–56.
  - 2.8. Сталі Захисники, 57–64.
  - 2.9. Адвокати та довірені Уповноважені Особи, стт. 65–72.
  - 2.10. Експерти, стт. 73–77.
- Гл. 3. Перебіг провадження справи
- 3.1. Позовна скарга та інші супровідні документи, стт. 78–87.
  - 3.2. Зав'язка спору (канн. 1190, §1, 1195, §2, 1347, §1 ККСЦ), стт. 88–89.
  - 3.3. Провадження справи, стт. 90–98.
  - 3.4. Проголошення актів, стт. 99–104.
  - 3.5. Доповнення доказів, стт. 105–106.
  - 3.6. Закриття провадження у справі, стт. 107–109.
  - 3.7. Обговорення і вирок, стт. 110–115.
  - 3.8. Кошти справи, стт. 116–120.
  - 3.9. Календар і графік роботи Трибуналу, стт. 121–125.

*Додаток 4***Структура Статуту Звичайного Трибуналу:**

- Гл. 1. Загальні положення, стт. 1–8.
  - 1.1. Модератор Трибуналу, стт. 9–12.
- Гл. 2. Судді та інші працівники Трибуналу, стт. 13–16.
  - 2.1. Судовий Вікарій, стт. 17–21.
  - 2.2. Допоміжний Судовий Вікарій, стт. 22–23.
  - 2.3. Судді, стт. 24–29.
  - 2.4. Захисники Вузла, стт. 30–33.
  - 2.5. Промотори Справедливості (канн. 1094, 1095, 1097, 1100 ККСЦ), стт. 34–36.
  - 2.6. Нотар і Віце-Нотар, стт. 37–51.
  - 2.7. Дверник і кур'єр, стт. 52–56.
  - 2.8. Сталі Захисники, 57–64.
  - 2.9. Адвокати та довірені Уповноважені Особи, стт. 65–72.
  - 2.10. Експерти, стт. 73–77.
- Гл. 3. Перебіг провадження справи
  - 3.1. Процедура апеляції, стт. 78–81
  - 3.2. Позовна скарга та інші супровідні документи, стт. 82–91.
  - 3.3. Зав'язка спору (канн. 1190, §1, 1195, §2, 1347, §1 ККСЦ), стт. 92–93.
  - 3.4. Провадження справи, стт. 94–102.
  - 3.5. Проголошення актів, стт. 103–108.
  - 3.6. Доповнення доказів, стт. 109–110.
  - 3.7. Закриття провадження у справі, стт. 111–113.
  - 3.8. Обговорення і вирок, стт. 114–119.
  - 3.9. Кошти справи, стт. 120–123.
  - 3.10. Календар і графік роботи Трибуналу, стт. 124–128.

*Додаток 5***Структура Статуту Трибуналу Синоду**

- Преамбула, стт. 1–3
- Компетенції, стт. 3–4.
- Склад Трибуналу, стт. 7–14.
- Адвокати, 15–16
- Процедуральні норми, стт. 17–21.
- Ціна «марки» та заключні норми, стт. 22–23.

*Додаток 6***Структура статутів Вищих Семінарій**

- I. Загальні положення, стт. 1–5.
- II. Спеціальні положення
  - II. 1. Провід Семінарії та Допоміжний Персонал, стт. 6–18.
  - II.2. Семінаристи
    - II.2.1. Загальні положення, стт. 19–22.
    - II. 2.2. Вступ до Семінарії, стт. 23–29.
    - II.2.3. Цілісна формація, що структурує внутрішнє життя в Семінарії, стт. 31.
      - II.2.3.1. Загальнолюдська формація, стт. 31–37
      - II.2.3.2. Духовна формація, стт. 38–39.
      - II.2.3.3. Інтелектуальна формація, стт. 40–41.
      - II.2.3.4. Душпастирська формація, стт. 42–44
  - Функціонування та місія Семінарії, стт. 45.
  - Винагороди та санкції, стт. 46–49.
- III. Заключні положення, ст. 50.

*Додаток 7***Структура Статуту Ради Єпархіальних Радників**

- I. Вступ і визначення, стт. 1–5.
- II. Призначення і склад, стт. 6–10.
- III. Права, обов'язки, компетенції та функції, стт. 11–14.
  - Обсаджений осідок, стт. 15–17.
  - Вакантний осідок, стт. 18–25.
- IV. Скликання і участь, стт. 26–31.
- V. Заключні положення, стт. 32–35.

*Додаток 8***Структура Статуту Душпастирської Ради**

- I. Вступ і визначення, стт. 1–5.
- II. Призначення, склад та розпуск, стт. 6–13.
- III. Права і обов'язки, компетенції та атрибути, стт. 14–21.
- IV. Скликання і участь, стт. 22–27.
- V. Заключні положення, стт. 28–31

*Додаток 9***Структура Статуту Ради з Економічних Питань**

- I. Вступ і визначення, стт. 1–2.
- II. Завдання, стт. 3–8
- III. Склад і тривання в уряді, стт. 9–13.

IV. Голова та Секретар, стт. 14–16.

V. Праця, стт. 17–19.

V. Заключні положення, стт. 20–31.

Додаток 10

Структура Статуту Згромадження Непорочного серця

Гл. I. «Богові Єдиному поклонися і йому Єдиному будеш служити», стт. 1–7.

Гл. II. Наслідування Христа, стт. 8–10

I. Посвячені адоруванню, обіт Адорації, стт. 11–15

II. Богопосвячена ціломудренність, стт. 16–22,

III. Богопосвячене убожество, стт. 23–31,

IV. Богопосвячена покірність, стт. 32–39,

Гл. III. Контемпляція і апостольська діяльність, стт. 40–41.

I. Доми Адорацій, стт. 42–43,

II. Апостольська діяльність, стт. 44–48

Гл. IV. Влада та служіння, стт. 49–54,

Місцевий настоятель ст. 55,

Місцева рада, ст. 56,

Генеральний Настоятель, стт. 57–59,

Загальна Рада, стт. 60–62,

Місцева Капітула, ст. 63,

Загальна Капітула, стт. 64–68

Гл. V. Чернеча формація, стт. 69–79,

Турбота про покликання, ст. 80,

Вступ до Згромадження, ст. 81,

Постулятура, стт. 82–84,

Новіціат, стт. 85–94,

Формація новіціату, стт. 95–103,

Чернеца професія, стт. 104–105,
Дочасні обіти, стт. 106–115,
Довічні обіти, стт. 116–117,
Постійна формація, стт. 118–121,
Асоційовані члени, ст. 122.

Гл. VI. Спільнота життя в адорації, стт. 123–146.

Гл. VII. Молитовна спільнота, стт. 147–160.

Гл. VIII. Управління майном, стт. 161–167.

Гл. IX. Вихід зі Згромадження, стт. 168–176.

Гл. X. Жертвність Конституцій, стт. 177–178

Гл. XI. Взаємовідносини між Згромадженням та Асоційованими його членами та адораційна евхаристійна діяльність, ст. 179.
Скорочення та ініціали.

Додаток 11

Структура Статуту AGRU

I. Загальні положення, стт. 1–5.

II. Ціль, завдання та засоби Асоціації, стт. 6–8.

III. Членство в AGRU, стт. 9–14.

IV. Права і обов'язки членів AGRU, стт. 15–16.

V. Організація, функціонування та керівництво Асоціацією, стт. 17–26.

VI. Відділення Асоціації, ст. 27.

VII. Майно і ресурси Асоціації, стт. 28–31.

VIII. Господарсько-економічна діяльність, ст. 32.

IX. Розпуск і ліквідація, стт. 33–35.

X. Спори, ст. 36

XI. Заключні положення, стт. 37–39.

William A. BLEIZIFFER

**The Particular Law of the Romanian Greek Catholic Church.
Genesis, evolution, promulgation and application perspectives.**

Why a Particular Romanian law; and what would be the motivation for such a title for the present study? Obviously, we start this exhibition from an objective perspective: in the Romanian environment, but especially in the confessional and ecclesiastical area, the Romanian Greek-Catholic Church, as well as the sui iuris Church within the catholicity of the Church, is the only Church that holds such a law.

The present study does not propose an analysis of the content of these legislative texts, but rather the presentation of legal realities that make the difficult task of drafting of the particular law more intelligible: the relationship between common law and particular law; observing the principles regarding the revision of the common code, principles that profoundly influenced the reality of the different particular rights; and not ultimately some certain questions regarding the historical stages and the ability of the Romanian Greek-Catholic Church to develop its own Particular Right.

Starting from a particular and clear indication suggested by the supreme legislator in the publication document of the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, – that of realizing as soon as possible (celerime) particular norms, taking into account the traditions of his own rite, as well as the provisions of the Council Vatican II – the present study aims to review the most important stages of the genesis of the Particular Law of the Romanian Greek Catholic Church, with the clear intention of highlighting its evolution points. Strictly speaking, it is about the entire canonical output published by the Synod of Bishops of the Greek Catholic Church, as a superior legislative body, after the lifting of this Church from the rank of Metropolitan, to that of Major–Archeparhial Church.

Keywords: particular law; common law; ecclesiastical discipline, Greek-Roman Catholic Church; Synod of Bishops of the Major-Archeparhial Church; unique code; subsidiarity.

Томас ХОРВАТ

КОДИФІКАЦІЯ ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА ГАЙДУДОРОЗЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ СВОГО ПРАВА

Стаття дає нам інформативний та загальний погляд на сучасний стан кодифікації партикулярного права Угорської Греко-Католицької Церкви. Автор представляє структуру схеми цієї збірки законів і розмірковує над деякими конкретними моментами, які стосуються життя угорських християн візантійського обряду, і з цієї причини внесені у пропоновані канони.

Ключові слова: угорський, Угорська Греко-Католицька Церква, партикулярне право, прогрес, митрополича Церква, візантійська, кодифікація.

Початок та становлення справи кодифікації

Розвиток процесу кодифікації та системного підходу до формування партикулярного права в Угорській Греко-Католицькій Церкві розпочався близько восьми років тому, у 2011 р., коли папа Бенедикт XVI призначив ченця Атаназа Ороса [Orosz Atanáz] Апостольським Екзархом Мішкольца. Трішки раніше перед тим, у 2008 р., єпископ Фюлоп Кочіш [Fülöp Kocsis] був призначений єпархом у Гайдудорозі.

У 2015 р., Святіший Бенедикт XVI утворив Гайдудорозьку митрополію *свого права* для угорських греко-католиків, заснувавши також ще одну єпархію у м. Ньїредьгаза, із територіями, котрі безпосередньо прилягають до даного єпископського осідку. Ця єпархія раніше підлягала владі апостольського адміністратора Мішкольца Атаназя Ороса. А пізніше управління цією територією здійснював єпархіяльний єпископ Абел Шоцка [Ábel Szocska].

Схема для наступної редакції партикулярного права народилася у тому ж таки 2011 р., в контексті зустрічі обох ієрархів із каноністами та знавцями у галузі душпастирського та східного богослов'я. У цій схемі було відображено наші питомі характеристики, які походять зі специфіки життя та географічного розмаїття Угорської Греко-Католицької Церкви, а також з причини історичного існування природної необхідності підкреслювати нашу самобутність з огляду на наше фактичне співіснування із вірними Церков іншого обряду (зокрема, Латинської), а також і через різні підходи до вирішення питання адміністрування майном та питання здійснення церковного управління, котрі було напрацьовано протягом довшого часу. Однак усе це відбулося в збереженні багатого спадку завдяки нашій належності до древньої візантійської традиції.

Слід було працювати із величезною делікатністю і належною терпеливістю, у постійному звертанні уваги на специфіку сприйняття бажаних і виконаних змін з боку кліру та загалу «*christifideles*» – вірних-мирян. Окрім того, слід взяти до уваги, що перед 2008 р. практично не було жодної можливості розпочати жодної праці над здійсненням заходів із вивчення та систематизації власної канонічної дисципліни. До цього часу все чинне законодавство ґрунтувалося головню на розпорядженнях і постановах, виданих єпархіяльним єпископом декретів. Без сумніву, таким чином вдавалося забезпечити функціонування церковного тіла, однак як Апостольський Престол, так і сама Угорська Греко-Католицька Церква відчували необхідність та бажання внести певну новизну до актуального стану речей у царині церковного законодавства. Крім того, зміни соціального контексту суспільного життя мирянської спільноти

були додатковим приводом для необхідності формулювання належної відповіді канонічного характеру з боку Церкви. А це природно і практично безумовно включало в себе певну систему чіткої інституалізації законних прав і обов'язків.

Отож, на початку ХХІ ст. ієрархи та спеціально створена з цією метою комісія, до складу якої входили здебільшого радники, розпочали працю над підготовкою докладного партикулярного права. Із моментом утворення Гайдудорозької митрополії *свого права* у 2015 р. було відкрито ще одну сторінку в житті цілої Угорської Греко-Католицької Церкви, а відтак виникла необхідність впровадження певних змін, навіть поза тим, щоби здійснювати якісь радикальні перебудови в структурі наявної церковної інституції. І все ж таки, ми вже тоді чітко бачили існування практичної необхідності і відчували внутрішню потребу якомога швидше створити партикулярне право для кращого впорядкування релігійного життя угорських греко-католиків.

Праця, розпочата ще в період 2012–2013 рр., була продовжена в роках 2017–2018, з огляду на відповідний структурний розвиток єпархіяльних та митрополичих курій, в той час, коли схема партикулярного права уже була оприлюднена для ознайомлення та представлення принагідних зауваг з боку кліру партикулярних Церков.

Таким чином, справа розвитку законодавства аж ніяк не була прихована від пресвітерату, ба більше – час-до-часу це питання ставало предметом вивчення й обговорення на засіданнях пресвітерської ради, де кожному учасникові надавалася можливість виступити із представленням своєї думки.

2. Розвиток та цілі – мета і завдання підготовчого етапу

Які цілі переслідує справа постановня «нашого», тобто угорського партикулярного права?

Перш за все, воно дасть нам можливість змістовно заповнити окремі «*lascune legis*» (білі плями) законодавства, котрі знаходимо в загальному праві. З іншого боку, партикулярне право дає нам

можливість практичного розв'язку цілої низки складних ситуацій і випадків, які раз-по-раз виникають в житті Церкви, а також дасть розважливу і завбачливу пораду для прийняття певної постави при виникненні якихось непередбачуваних ситуацій.

У Малярській митрополії партикулярне право, окрім вище переліченого, допомагає також координувати розрізнену діяльність, розвинуту окремими єпархіями, основуючи її на спільній платформній базі із збереженням важливості і визнанням особливостей внеску кожної із них. Також окремішнє партикулярне право може служити певним і успішним середником – «спільною мовою» в щоденному спілкуванні між різними єпархіями Церкви.

Поза цим, відчуваємо також обов'язок ствердити, що досягнення певного рівня узгодженості законодавчих дисциплін є необхідне також і з огляду на різні потреби та можливості окремих єпархій. Тож разом із завершенням кодифікаційних праць настала також і відповідного рівня гармонійність і симфонія у взаєминах між єпархіями.

Іншим аспектом у цьому контексті є також та окрема і визначна роль, що її східні католики відіграють у житті цілої Вселенської Церкви. Відповідно до відомого документу II Ватиканського Собору «*Orientalium Ecclesiarum*» («Про Східні Церкви»), на нас покладене завдання окремої ваги у справі осягнення всехристиянської єдності, що є специфічним завданням східних католиків в Католицькій Церкві:

Східні Церкви, які перебувають у сопричасті з Римським Апостольським Престолом, мають особливий обов'язок плекати єдність усіх християн, особливо східних, відповідно до засад Декрету про єкуменізм цього Священного Собору: насамперед молитвою, життєвим прикладом, святобливою вірністю давнім східним традиціям, взаємним і щораз кращим пізнанням одне одного, співпрацею та братнім пошануванням і справ, і поглядів» («Про Східні Церкви», 24).

Молитва, приклад духовного життя, вірність древнім традиціям християнського Сходу – все це також є основними і особливими аспектами канонічного законодавства Угорської Церкви.

3. Внутрішній поділ та особливості партикулярного права Угорської Церкви

I. Пролог

II. Інституційна частина

1. Між'єпархіяльні органи Угорської Греко-Католицької Церкви (рада протосинкелів, літургійна рада, екуменічна комісія);
2. Єпархія та єпарх (єпископ);
3. Екзархати і екзарх;
4. Міжцерковна координація;
5. Клірики (формування, підвищення кваліфікації, права й обов'язки), статус і обов'язки протопресвітера церковного округу, що складається з більшої кількості парафій;
6. Миряни;
7. Монахи;
8. Асоціації *christifideles* – мирян;
9. Євангелізація;
10. Вчення Церкви.

Та частина, котра стосується вчення Церкви, містить 12 канонів, в яких говориться про катехизацію, що має проводитися із урахуванням притаманної візантійській духовності специфіки, та наголошується на необхідності якнайшвидшого прийняття відповідного «катехитичного правильника» на основі кан. 621 ККСЦ, із підкресленням ролі Літургії як основи у справі християнського віровчення, як цього навчає святоотцівська церковна традиція. Дуже важливо також видавати книги, у яких би пояснювався обряд Церкви, а також і всіляким чином сприяти справі розвитку катехизаційної діяльності на парафіях, разом зі здійсненням цієї діяльності у початковій та вищій школах.

У цій же таки частині щодо вчення Церкви маємо також і канони, які стосуються прав і обов'язків батьків у тому, що стосується справи виховання ними дітей, їхнього головного обов'язку забезпечення католицького виховання своїх дітей та релігійної освіти в їхніх родинах, а також і щодо їх обов'язку подбати про принагідне

забезпечення можливості навчання їхніх дітей у католицьких школах. Також вказується на те, – що є тільки невиразний натяк у тексті ККСЦ, – що батькам не дозволяється посилати дітей у ті школи, де навчально-виховний процес здійснюється на основі принципів світобачення, духовності чи виховання, які є неприйнятними для нас, оскільки є еретичними або ж схизматичними. Іншим важливим для нас, угорців, моментом є також і те, що навчання катехизму не може бути заміненим на урок так званих «основ моральності», що його обов'язково представлено в програмі навчання у закладах освіти.

III. Частина про Святі Тайни – Сакраментальне право

Канони, які стосуються питання служіння й уділення Святих Таїнств, містять 50 правил, які пояснюють чинну практику у сфері звершення таїнств християнського Втаємничення.

Також підкреслюється відповідальність пароха у справі приготування дітей до св. Таїнства Покаяння.

Щодо служіння Літургії, то партикулярне право ширше вивчає деталі приготування богослужбового хліба приношень (просфори), докладно зупиняючись на молитвах проскомидії, а також говорить і про якість вина, належний піст тощо.

Щодо Святого Таїнства Сповіді, то канони партикулярного права підкреслюють необхідність у цьому процесі відповідної педагогіки, як надзвичайно важливої складової духовного оздоровлення:

«до покутних дій покаяння належать: піст, молитви, добрі справи, діла милосердя, милостиня, розважання/медитація, стриманість, духовна віднова/реколекції, проща тощо, котрі, сприяючи відновленню цілісності особи каятника, можуть призначатися до сповнення також і на довший період – у випадку, якщо каятник безсумнівно може їх виконати, також коли їх призначення в якості покути є розважливо розумним» (кан. 79 № 2 Партикулярного права).

Щодо питання уділення священничих свячень (пор. канн. 754–761 ККСЦ), то партикулярне право надає перевагу збереженню древнього звичаю, на підставі якого також і одружені чоловіки можуть законно допускатися до прийняття дияконських і пресвітерських свячень (пор. кан. 758 § 3 ККСЦ).

Однак тільки якщо вони є:

- особами справді зрілими і здатними для звершення цього служіння;
- одруженими особами, котрі вінчалися принаймні за один рік до передбачуваної дати прийняття свячень і ведуть зразкове життя в подружжі.

Щодо частини, яка стосується подружнього права, то у ній підкреслюється важливість і необхідність перевірки духовної та особистої зрілості наречених перед укладенням ними подружжя, головню в тому, що стосується питання їхнього охрещення та вільності стану. Адміністративні акти цього процесу повинні бути заповнені з належною ретельністю і відповідальністю. Також у партикулярному праві йдеться про деталі укладення повторного подружжя у випадку вдівців.

У цій же частині містяться також правила, які розглядають питання літургійного і сакрального мистецтва. Йдеться про духовну набожність, вшанування священних образів – «ikonodoulia», та священне ставлення до мощів та церковного начиння.

Особливим моментом є заборона партикулярного права зображати Святий Хрест на підлозі, щоби таким чином уникнути небезпеки його випадкового зневаження з боку вірних чи інших осіб. Поза цим, щодо використання ікон у церкві, то для цього у кожному окремому випадку потрібен спеціальний дозвіл єпископа, про що говорять також і відповідні приписи літургійних книг.

Окрім цього, партикулярне право заохочує поміщати ікони для вшанування і у приватних приміщеннях та інших місцях перебування вірних.

Окремої уваги з боку партикулярного права є удостоєна чудотворна ікона Матері Божої з містечка Маріаповч. Канон 109 § 10 Партикулярного права говорить:

1° – Угорські греко-католики перебувають під покровом Маріаповчанської Матері Божої, а тому цей чудотворний Її образ повинен втішатися визначним вшануванням з боку вірних.

2° – Задля цього, а також з метою поглиблення цієї побожності – «hiperdulia», вірних закликається до навіть щорічної прощі до Маріаповч.

Іншими пунктами, які розглядаються у цій частині, є також:

- церковні особи та юридичні акти: 2 канони.
- церковні уряди: 1 канон.

IV. Майнове право

Розділ про майнове право містить 34 канони.

«Щодо винагород за служіння та пожертв», то тут знаходимо декілька особливостей, котрі характеризують специфіку сучасного етапу життя і діяльності Церкви та вірних:

Канон 129 Партикулярного права говорить:

§ 2 – 1. Щодо встановлення та вимоги тарифікації окремих оплат, то слід звертати особливу увагу на те, щоби ніхто без своєї власної вини не був виключений з участі в Таїнствах Церкви та в Її служінні освячення з огляду на його бідність.

2. Нехай священник не вимагає жодної оплати від тих, про яких загально відомо, що вони **нічого не посідають у своїй власності**, натомість нехай він вдовольниться їхньою довільною пожертвою.

3. У випадку похорону дітей можна просити тільки про складення добровільної пожертви.

§ 3 – Тільки на підставі письмового дозволу Єпископа можна змінювати визначену суму пожертви на постійній основі.

Якщо коротко, то інші частини майнового права такі:

- підтримка діяльності Церкви;
- церковні збори та податки;
- принагідні пожертви, успадкування;
- принагідні збірки;
- поділ джерел фінансових надходжень;
- інституційний бюджетний баланс;
- заходи із забезпечення управління майном «надзвичайної важливості»;

- управління надзвичайними дібрами;
- відчуження та інші дії подібного характеру;
- правило широкої інтерпретації;
- відповідальність при відшкодуванні збитків;
- оренда;
- нагляд за управлінням автономних структур;
- інвентар церковного майна;
- побудова храмів;
- епархіяльні фонди;
- епархіяльні осередки «Карітас».

Наприкінці Кодексу міститься також частина щодо карних санкцій у Церкві, сформульована у 12 канонах.

4. Обговорення схеми на рівні протопресвітератів

Оскільки кан. 278 § 2 ККСЦ приписує: «У довіреній йому окрузі Протопресвітер: 1. повинен старатися, щоби священнослужителі відвідували конференції, які місцевий Ієрарх вважає корисними для підтримання священних знань і пастирських справ», – то само собою зрозуміло, що такі конференції стали справді відповідним контекстом для глибшого вивчення власного партикулярного права.

Впродовж трьох засідань, призначених для ознайомлення та обговорення священнослужителями партикулярного права їхньої Церкви, кожен із них мав можливість висловитися і запропонувати свої зауваження і власні думки з приводу. Черговий етап цього процесу тривав впродовж цілого минулого року, а сьогодні маємо поточний етап обговорень, а також є запланована вже низка відповідних заходів і на майбутнє.

Ця частина обговорення є надзвичайно продуктивною, оскільки, з одного боку, вона дає священникам можливість краще пізнати

канонічне право, а з іншого боку, вона є прекрасною нагодою побачити та зрозуміти наміри і побажання законодавців стосовно поточного життя і діяльності Церкви та її планів на майбутнє – тих планів, за які кожен зі священнослужителів є відповідальним.

5. Окремі делікатні моменти, котрі виникли внаслідок обговорення партикулярного права від початків його опрацювання і до сьогодні

Можемо зазначити, що станом на сьогодні, назагал, від представників нашого кліру надійшло кілька зауважень, які стосуються радше повсякденного життя Церкви. Цілком доречним буде внести додаткову ясність у питання пожертв, що їх вірні складають за служіння Божественної Літургії у їх наміреннях (пор. кан. 715 § 1 ККСЦ).

Іншою цікавою точкою для розважань є також і те, що стосується питання наглядю, що його покликаний здійснювати у своєму окрузі протопресвітер над проповідництвом та гомілетичним поясненням священних текстів з боку священників, так щоби проповідь Євангелія повсюдно була цілісною (пор. канн. 289 § 1, 369, 614, 616 ККСЦ), що і так належить до обов'язків пресвітерів.

Сприяючи вивченню та поглибленню священних наук, партикулярне право приписує також і впровадження спеціального іспиту, що його слід скласти в період між п'ятим та восьмим роком після священничих свячень (ліценціат).¹

---

¹ Пор. кан. 372 § 1 ККСЦ: «Після закінчення навчання, яке вимагається для свячень, хай священнослужителі не перестають займатися священними науками, більш того, вони повинні наполегливо старатися здобувати глибші і пристосовані до сьогодення їх пізнання і використання через освітні курси, затверджені власними Ієрархом».

6. Завершення

Відповідно до побажання і намірів законодавців, текст партикулярного права є укладений згідно із писаною і неписаною традицією Матері-Церкви, ґрунтуючись на схемі та дослідженнях каноністів і досвідчених у ділянці душпастирського служіння священників, котрі перебували в живому контакті і співпраці із єпископами Фюлопом і Атаназом у вірі й надії, що через цю їх діяльність Таїнственне Тіло Христове ще більше укріпиться й оновиться, в тому числі і в кожному своєму членові. Міць Святого Оновлюючого Духа і відкрите серце предстоятелів Церков є необхідною умовою подальшого розвитку партикулярного права Угорської Греко-Католицької Церкви, головно якщо така потреба постає з огляду на зміни нашого життя у сьогодні або ж коли вона спричинена недосконалістю вже наявного станом на сьогодні законодавства. А тому не зупиняймося ні на мить вимолювати у Трійединого Бога Його допомоги і благословення.

Tamás HORVÁTH

The codification of the particular law sui iuris of the Metropolia of Hajdúdorog

The article gives us an informative and general look at the present state of the codification of the particular Greek-Catholic Hungarian law. Presents the structure of the scheme prepared with the purpose of it. Reflect on some specific points that touch the life of Hungarian Christians of the Byzantine rite, and that for this reason enter the process of codification.

Keywords: Hungarian, Hungarian Greek-Catholic Church, particular law, progress, metropolitan church, byzantine, codification.

Петер САБО

**ПАРТИКУЛЯРНЕ ПРАВО:
ПРОСТІР, ФУНКЦІЇ І НОМОПОЕТИЧНІ КОМПЕТЕНЦІЇ***

Стаття звертає увагу на теоретичний рівень партикулярного права sui iuris Східних Католицьких Церков. Автор стверджує, що як Східні синоди так і Збори ієрархів Митрополичих Церков мають законодавчу генеральну компетенцію. Такий висновок можливий, оскільки сьогодні деякі каноністи вже приходять до консенсусу, що створювання певних своїх унікальних норм в рамках партикулярного права не тільки бажане, а воно збагачує і доповнює саме вище законодавство.

Ключові слова: синодальне законодавство, партикулярне право та вище право, гнучкість, адаптація, субсидіарність.

Вступ

Найперше, хочу подякувати організаторам цієї конференції за можливість взяти участь у цьому академічному заході, присвяченому важливій темі – партикулярному законодавству *sui iuris* – [свого права].

Хоч метою цієї конференції є оцінити практичні результати законодавства *sui iuris*, думаю, що тридцять років після народження Кодексу канонів Східних Церков (ККСЦ) в 1990 р., слід також

---

* This research was supported by the *Hungarian Academy of Sciences* [MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport]. Стаття написана і виголошена італійською мовою.

звернути увагу на теоретичну сторону цієї теми. Фактично, видається, що у тісному зв'язку з відповідними еклезіологічними базами не тільки на рівні законодавчої продукції, але також на теоретичному рівні, можна спостерегти поважні результати. Ці теоретичні результати згодом будуть мати вплив на майбутню законотворчу діяльність.

У моїй доповіді я спробую відтворити деякі з цих теоретичних уточнень. Моє представлення складається з трьох частин: 1. зауваження щодо законодавчої компетенції влади Церков *sui iuris*; 2. *протіп*, що на диспозиції вищої номопоетичної діяльності; а також: 3. *функції* партикулярного права. Як бачимо, всі ці три теми є визначальними для того, щоб гарантувати ефективність місійної діяльності Церкви, яка вкінці є остаточною ціллю канонічного законодавства.

1. Законодавча компетенція синодальних органів *sui iuris*: від вузького бачення до гнучкої оптики, тобто широкої.

Час коли проголошували ККСЦ був делікатний і непевний. Це в значенні, що не було до кінця зрозуміло, чи до компетенції Синодів Східних Церков сягають загальні питання, чи ні.¹

Відтак дуже дивно, що в сучасному ККСЦ бракує цей канон, що описує точні уповноваження патріарших синодів. Тобто на основі ККСЦ виходить ясно, що Синод має законодавчу компетенцію, але бракує канон 349, який був в попередній законодавчій дисципліні «*Cleri sanctitati* – Святість духовенства» з якого було ясно, що йшла мова по генеральні повноваження.²

¹ Поп. Péter SZABÓ, «La questione della competenza legislativa del Consiglio dei gerarchi (Consilium Hierarcharum). Annotazioni all'interpretazione dei cc. CCEO 167 § 1, 169 e 157 § 1» // *Apollinaris* 69 (1996) 485–515.

² *Patres in Synodo congregati studiose inquirant ac decernant quae ad fidei incrementum, ad moderandos mores, ad corrigendos abusos, ad controyersias componendas, ad unam eandemque disciplinam servandam vel inducendam, opportuna fore pro suo cuiusque territorio videantur*; Pius XII, *m.p. Cleri sanctitati*, 2. VI.1957 // AAS 49 (1957) 433–603, кан. 349; поп. ККСЦ кан. 110.

Натомість у випадку Ради ієрархів є два канони 167 і 169. В кан. 167 йде мова про компетенцію обмеженого характеру, а в кан. 169 говориться про те, що ця Рада має генеральну компетенцію. Це творить замішання. Деякі відомі автори, між якими Вінфрід Айманс (Wienfried Aymans) висловлюють думку, що Рада ієрархів має лише чітко обмежену компетенцію,³ подібно до Єпископської конференції, про що ми могли почути від професора Вільяма Блайзіффера. Щоб коротше сказати, вже зараз існує однозгідність майже всіх каноністів про це, що східні канони мають генеральну компетенцію, і не могло бути інакше, бо такою є східна традиція.⁴ Також, те що стосується Ради ієрархів, митрополичих Церков, якщо порівняти їх з Синодом патріарших Церков – вони мають загальну компетенцію, хоч тільки звужену.

Отже, можемо стверджувати факт, що як Східні синоди так і Збори ієрархів митрополичих Церков мають законодавчу генеральну (широку) компетенцію, тобто необмежену.

---

³ Winfried AYMANS, *Synodale Strukturen im „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium“* // *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 160 (1991) 367–389, 370.

⁴ Péter SZABÓ, *Consejo de Jerarcas* // *Diccionario General de Derecho Canónico*, Javier OTADUY – Antonio VIANA – Joaquín SEDANO (ред.), Т. 2, 577–579, 578a; Пор.: «...кан. 169 надає Раді Ієрархів чітку загальну законодавчу компетенцію» // Pablo GUEFAELL, *La capacità legislativa delle Chiese orientali in attuazione del CCEO / Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi*, (ред.), *Il Codice delle Chiese orientali, la storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*. Atti del convegno di studio tenutosi nel XX anniversario della promulgazione del Codice dei canoni delle Chiese orientali, Sala San Pio X, Roma 8–9 ottobre 2010, Città del Vaticano 2011, 142; Також див.: Orazio CONDORELLI, *Il CCEO: un codice orientale? // Il CCEO – Strumento per il futuro delle Chiese orientali cattoliche*. Atti del Simposio di Roma, 22–24 febbraio 2017, Centenario del Pontificio Istituto Orientale (1917–2017), (ред. Georges RUYSSSEN – Sunny KOKKARAVALAYIL) (*Kanonika* 25), Roma 2017, 246; Natale LODA, *Le Chiese metropolitane sui iuris: origini, struttura e prospettive ecclesiali* // Так само, 154; Thomas NÉMETH, *Hierarchenrat – Ostkirchlich* // *Lexikon für Kirchen – und Religionsrecht*, Heribert HALLERMANN (ред.), Т. II, Paderborn 2020 [в друці].

2. Коментарі про обмеження доступного простору в номопоетичній активності *sui iuris*

2.1. Стосовно «кодексів *свого права*», які до сьогоднішнього часу створенні різними Церквами потрібно піднести критику, сказавши, що вони є досить мінімалістськими.⁵ Цей дефіцит законів *sui iuris* «*praeter Codicem* – за межами Кодексу» є, також насправді спричинена повторюваними напоумленнями кодифікаторів і страхами пізнішої доктрини супроти можливої «номопоетичної гіперактивності» вищих органів влади.⁶

⁵ Пор. «Партикулярне право Коптської католицької церкви ... обмежувалося відтворенням тексту ККСЦ, пропонуючи той варіант, який бажає законодавча влада Церкви», Antonios Aziz Mina, *Sviluppo del diritto particolare della Chiesa Copta Cattolica // Il Codice* (посилання № 4), 163; «...Маронітьке партикулярне право із 1996 р. по суті базується на експліцитні посилання партикулярного права на ККСЦ, і як правило, не стосується питань, які ККСЦ імпліцитно залишив внаслідок упущення для того, щоб партикулярне право їх визначило», Jobe Avbass, *Updating the Particular Law of the Maronite Church // Там само*, 180.

⁶ Пор. [власти *sui iuris*] «нехай не прагнуть накопичувати в собі повноваження, які юридична норма, встановлена Верховною владою, їм не надає», Ivan Žužek, *Qualche nota circa lo «ius particulare» nel «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» // Kuriakose VnaraniKulangara (ред.), Il diritto canonico orientale nell'ordinamento ecclesiale (Studi giuridici 34), Città del Vaticano 1995, 39; пор. «... було зроблено все можливе, щоб в кожному каноні, який відсилає до «ius particulare», чітко було визначено, хто [таке право] встановив», Там само, 43. Натомість, ще одна серія тверджень, такої самої авторитетності, не залишають сумнівів у тому, що традиційна загальна компетенція законодавчих органів *sui iuris* не була звужена навіть у ККСЦ: «Як загальний принцип щодо специфікацій слова «*ius*», було вирішено залишити його, де це можливо, без специфікації, щоб якомога менше обмежувати повноваження фізичних та юридичних осіб, як з рештою того вимагає принцип субсидіарності. Тому слово «*ius*», коли воно без специфікації, включає не тільки «*ius commune* – загальне право», але й усі законні юридичні приписи ...» // *Nuntia* 27 (1988) 31 (курсив мій); Пор. також: «Коли Кодекс мовчить можна творити в партикулярному праві Церков *sui iuris*, або навіть в єпархіальному праві ...» // *Nuntia* 28 (1989) 120; Пор. також: «Цей керівний принцип [субсидіарність] мав великий вплив на формулювання канонів нового Кодексу східних Католицьких*

Все це, здається, сильно впливає на законодавство *sui iuris*, і красномовне вираження цього принципу сформульоване під час кодифікації Русинської Греко-католицької Церкви, яка звучить: «*the less law the best* – чим менше законів [*sui iuris*], тим краще». ⁷ Безумовно, це стисле твердження означає намір повною мірою слідувати принципу субсидіарності. Це «гасло», а також односторонні попередження проти небезпеки непропорційної діяльності вищого законодавця, можуть однак легко (і аподиктично) привести до дивовижного висновку: якби це була безумовна істина, що «менше законів [*sui iuris*] – тим краще є», то тоді «найкраще було б, якби закони *sui iuris* “*praeter legem*” не існували взагалі». ⁸ Бачимо,

---

Церков у всіх його розділах. І саме це визначило одну з головних характеристик Кодексу, а саме – *залишити достатньо місця* для “*ius particulare*” окремих Церков *sui iuris*, як із чіткими посиланнями на це право, так, і це потрібно особливо підкреслити, оскільки це стає видимим лише через ретельне порівняння з попереднім “*ius*”, з численними *унущеннями* норм, що до тепер діяли або які містилися в тих частинах Східного кодексу, які на початку роботи Комісії були “вже завершені, але ще не проголошені” ... », Žužek, *Qualche* // (цит. тв.), 38; Пор. також: Sunny KOKKARAVALAYIL, *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: Their Impact on CCEO* // *Kanonika* 15, Roma 2009, 265–299.

⁷ Nicholas RACHFORD, *Norms of Particular Law for the Byzantine Metropolitan Church sui iuris of Pittsburgh, USA and its Implications for Latin Dioceses* // CANON LAW SOCIETY OF AMERICA, *Proceedings of Sixty-second Annual Convention, Arlington [Virginia] October 2–5 2000*, Washington 2000, 236: “the less law the best”.

⁸ Зважаючи на цей принцип, не дивна надзвичайна стислість цього юридичного тексту; Пор. *The Norms of Particular Law of the Byzantine Metropolitan Church sui iuris of Pittsburgh, USA* // *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teoretici e produzione normativa delle Chiese orientali cattoliche* (Orientalia et occidentalia 2), Šimon MARINČÁK (ред.), Košice 2007, 535–544. (З іншого боку, зі змістовної точки зору, це законодавство заслуговує на більш сприятливу оцінку; пор. Péter SZABÓ, *Elaboration of the “ius particulare sui iuris” in the Byzantine Catholic Churches* // Marc AOUN – Jeanne-Marie TUFFERY-ANDRIEU [ред.], *Le ius particulare dans le droit canonique actuel. Définitions, domaines d’application, enjeux*. Actes du Colloque tenu à Strasbourg le 6 mai 2011, organisé par l’Institut de droit canonique et le Centre PRISME-Sdre de l’Université de Strasbourg, Perpignan 2013, 167–169.)

що аж до сьогоднішнього дня, ну принаймні до часу зовсім недавнього, ті тенденції, які існували в плані обмеження законотворчої діяльності Церков *свого права* насправді переважали.⁹ І як видається, зараз проявляється необхідність термінового дальшого розслідування питання, що враховувало б також інші компоненти проблематики.

2.2. Вираз «чим менше законів [*sui iuris*], тим краще» викликає необхідність поглибити питання справжнього виміру законотворення в Церквах *свого права*.

Як ми знаємо в минулих роках була досить поважна дискусія на дану проблематику.¹⁰ В своїй доповіді буду пробувати висвітлити деякі аспекти цієї дискусії, які на мою думку потребують дещо більшої нашої уваги.

(1) Перше питання яке хотів би проаналізувати є спосіб і міра, відповідно яких законодавство *sui iuris* могло би увійти у законодавчу сферу діяльності єпархіяльного єпископа. Відповідаючи на це питання необхідно зробити деякі розрізнення:

(1.a) Перше питання є наступне – законодавець *sui iuris* може послабити (чи скасувати) вже існуючий єпархіяльний закон? Очевидно,

---

⁹ Пор.: прим. 6, і в тому самому дусі пор.: Kuriakose BHARANIKULANGARA, *Le ius particulare dans l'Église syro-malabare* // *Le ius particulare* (прим. 8), 146–148.

¹⁰ Пор. Péter SZABÓ, *Ancora sulla sfera dell'autonomia disciplinare dell'Ecclesia sui iuris* // *Folia Canonica* 6 (2003) 157–213; Pablo GEFAELL, «Il diritto particolare nell'attuale sistema del diritto canonico. Approfondimento tecnico dell'interpretazione del CIC c. 135 § 2 e del CCEO c. 985 § 2 // *Folia Canonica* 10 (2007) 179–196; Maria-Ionela CRISTESCU, «Unitas» and «Varietas Ecclesiarum». *A Vital and Resplendent Force, Safeguarded in CCEO by the Relation "ius commune" – "ius particulare" // Kanon* [Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen], XIX: *Die Kirchenverfassungen*, Egling [2006], 160–207; Helmut PREE, *Il ruolo dell'interpretazione dello 'ius commune' nell'identificare lo spazio a disposizione delle legislazioni particolari: un CCEO rigido o flessibile? // Eastern Canon Law* 2 (2013) 177–200; Péter SZABÓ, *Altre Chiese di tradizione bizantina. L'attività legislativa sui iuris delle Chiese «minori» di tradizione bizantina // Il Codice* (прим. 4.), 336–343.

що ґрунтуючись на текст ККСЦ і на основі консолідованої доктрини буде дана однозначно стверджувальна відповідь на це питання.¹¹

(1.б) Друге питання – чи законодавець *sui iuris* є компетентним творити закони, якщо це йому явно не приписується в «*ius commune* – загальному праві»? Також, тут відповідь на питання є позитивною. Якщо б були якісь вагомі причини, то закон *sui iuris* може бути проголошений також в тих випадках, коли специфікація «*Ecclesiae sui iuris*» відсутня в посиланні ККСЦ до «*ius particulare* – партикулярного права». Отже, як відомо в цих випадках, законодавча компетенція належить насамперед єпархіальному єпископові.¹²

Те саме слід сказати і про всі ті випадки, які про які ККСЦ «*tacet* – мовчить»,¹³ тобто не дає *ніякої вказівки* про компетенції місцевого законодавця. У цьому випадку, згідно з логікою субсидіарності, пріоритет законодавства завжди належить єпархіальному єпископові. Однак, якщо би були об'єктивно виправдані причини, законодавчі органи *sui iuris* – саме через *загальний* характер їхньої номопоетичної компетенції – можуть законодавчо регулювати цю матерію, обов'язково обмежуючи таким чином сферу первинної компетенції поодиноких єпископів¹⁴.

(1.в) Третє питання – це дилема, яка є достатньо цікавою: чи законодавець *sui iuris* може видавати норму, яка би стосувалася тільки обмеженої території, а не цілої території Церкви *sui iuris*. Без сумніву, навряд чи можливо, уявити собі конкретний випадок, коли через тривалу недбалість деяких законодавчих органів єпархії, вищий орган влади змушений втручатися із власним вищим нормативним актом обмеженого значення для територій цих партикулярних

---

¹¹ Вищий законодавець може змінювати нижчі норми настільки, наскільки це потрібно з об'єктивних причин; Пор. принцип субсидіарності; Пор. George NE-DUNGATT, *Spirit of the Eastern Code*, Rome 1993, 205.

¹² SZABÓ, *Ancora* (прим. 10), 175.

¹³ Пор.: прим. 6.

¹⁴ SZABÓ, *Ancora* (прим. 10), 173–176.

Церков. Можу сказати, що щодо цього питання, декілька років тому мав поважну дискусію з о. Томасом Неметом. Були аргументи і з однієї, і з другої сторони, які посилались на ті чи інші думки поважних знавців канонічного права. Тим не менш, на теоретичному рівні слід сказати, що у випадку виникнення відповідних умов, законодавець *sui iuris* міг би втрутитися, видавши закон вищого рівня, що діяв би і для однієї єпархії. І тут я хочу просто привести цитату, де Еміль Ейд, який був віце-президентом Папської комісії для редагування кодексу східного канонічного права, каже про те, що очевидно в контексті патріаршого синоду, патріарх має повне право проголошувати закони, які стосуються тільки однієї з частин його патріаршої Церкви: «... тільки в межах синоду [патріаршого] патріарх може видавати закони, діючі для всього патріархату або *навільше* лише для однієї його частини».¹⁵

(2.) Інша форма коригуючої діяльності новопоетичності *sui iuris* є та, яка старається визначити евентуальні умови законності чи важності людських дій.

Закон *sui iuris*, який підпорядковує реалізацію права, приписуваного вищою нормою, умові «*ad liceitatem* – для законності», через це обмеження ще не порушує принцип «*hierarchia normarum* – ієрархії умову «*ad liceitatem*» до якогось права, як норм». Тому партикулярне право *sui iuris* могло б законно додати е ККСЦ приписує єпископу, вірним-християнам чи якому небуть іншому юридичному суб'єкті.¹⁶

(3.) Безумовно, з іншого боку, більш проблематичною є допустимість подібного обумовлення, що впливає на важність здійснення права, приписаного «*ius superius* – вищим правом». Для більш детального аналізу останнього через брак часу я лише обмежусь посиланням на одне з моїх попередніх досліджень.

---

¹⁵ Emile Eid, *Sinodalità nella tradizione orientale // La sinodalità nell'ordinamento canonico*, Padova 1991, 76.

¹⁶ Szabó, *Altre Chiese* (прим. 10), 338; пор. Gefaell, *Il diritto* (прим. 10), 196.

Питання яке часто обговорюється є: чи може єпископ якимось відновити, без спеціального втручання вищої влади, свою власну законодавчу компетенцію у сфері, відведеній вищій інстанції через явне посилення (лише) на «*ius particulare Ecclesiae sui iuris* – партикулярне право Церкви *sui iuris*». Це може статися за допомогою простого посилення закону *sui iuris* до єпархіального законодавства, що фактично призвело б до повторного присвоєння компетенції єпархіальному єпископу. Таке «тимчасове повернення» компетенції еwentуально може статися і в разі тривалої інерції законодавця *sui iuris*.¹⁷ Наприклад в Угорщині за часів комунізму діяльність єпископської конференції була досить обмежена через тодішній політичний тиск. З цієї причини єпископська конференція не видала цих партикулярних законів, що були передбачені латинським кодексом. Але в цьому періоді латинські єпископи видавали норми щодо питань, що входили в компетенцію єпископської конференції. Очевидно, що тут йшлося про тимчасові заходи.

(3.а) Якщо це суто *факультативна* вища компетенція, поки законодавець *sui iuris* не скористається цим шляхом для оприлюднення власного закону, єпархіальний єпископ може видавати єпархіальні норми з тієї ж тематики.¹⁸

(3.б) Якщо, натомість, загальне право *sui iuris* вказує на законодавчу дію вищої влади як обов'язкову, то тоді тут важко відповісти ствердно, чи єпископ має таке право діяти самостійно в цій матерії.

(3.б.а) Згідно думок визначних каноністів, котрі походять переважною більшістю з німецькомовного середовища, то в тих випадках,

---

¹⁷ Пор. SZABÓ, *Ancora* (прим. 10), 167. Наприклад, впродовж комуністичного режиму в нашій країні діяльність, яку звершувала єпископська конференція, була без сумніву досить обмежена. По цій причині конференція єпископів не продукувала жодних партикулярних норм, які вона просто переймала з маломожливих створювати на підставі кодексу для західної церкви; пор. *Ungheria. Norme applicative del CIC emanate dalla Conferenza episcopale* (із приміткою Р. Erdő) // *Ius Ecclesiae* 6 (1994) 853–854.

¹⁸ SZABÓ, *Ancora* (прим. 10), 167.

в яких загальний кодекс вказує на обов'язкову компетенцію законодавцю *sui iuris*, то «повторна атрибуція» тої самої компетенції (шляхом простого переадресування закону *sui iuris* до єпархіального закону) виглядає неможливою, оскільки це було б прихованим делегуванням законодавчої влади, а така можливість, виключена в *ius commune*.¹⁹

Перейду до завершальних у даному розділі висновків. З того, що було мною сказано, виглядає, що законодавча компетенція *sui iuris* і єпархіального рівня мають певне «взаємне відкритість» між собою, навіть якщо обмежену. Вищий законодавець, з одного боку, може приймати законодавчі рішення з питань, в основному віднесених до компетенції місцевого єпископа; з іншого боку, там, де існує відсутність закону *sui iuris*, окремий єпархіальний єпископ може тимчасово заповнити цю прогалину. На мою думку, це може статися навіть у тому випадку, якщо б це була номопоетична компетенція, явно приписана самим ККСЦ як *вища та обов'язкова*.

Отже, в цьому сенсі і цій мірі, між двома законодавчими рівнями немає абсолютного і герметичного поділу. На мою думку, ця «взаємна відкритість»,²⁰ безумовно, обмежена, є невід'ємним елементом тієї «життєвої еластичності», яка є (або принаймні повинна бути) відмітною нотою канонічного права.

2.3 Деякі моменти конкретизації

Насправді існують два способи (а точніше дві парадигми), за допомогою яких можна усунути аномалії, що мали місце у виконванні єпископського уряду: остаточне звернення до вищого органу влади чи повторна синодальна дія. Перша парадигма характерна для «*ius decretalium* – декретальне право», тобто для латинської традиції, в системі якої вища влада мислиться як чиста «подача»

¹⁹ PREE, *Il ruolo* (прим. 10), 196.

²⁰ SZABÓ, *Ancora* (прим. 10), 167.

від найвищої влади, а тому за своєю природою обмежується обов'язковими справами, (саме тими, які явно надані в ККСЦ).²¹

Натомість, синодальна дія прагне знайти негайні рішення на місцевому рівні, виходячи з подвійного переконання про фундамент та технічний простір цієї вищої влади: (1) щодо онтологічного фундаменту, так вважається, що синодально зібрані єпископи несуть ультра-єпархіальну співвідповідальність, що зрештою є компетенцією притаманною (т.зв. другому виміру) самої єпископської хіротонії, а також посідають компетенцію, яка теж перетворюється в урядові акти,²² в той час як (2) технічний простір відносної номопетичної активності визначається, наприклад, на основі аргументу «*reductio ad absurdum* – доведення до абсурду». Відповідно до цього принципу, універсальний закон (абстрактний за своєю природою і тому погано визначений за своїм змістом) не може включати випадки, відносно яких закон очевидно мав би абсурдні наслідки.

Дехто може сумніватися, що щойно згадана синодальна парадигма узгоджується з еклезіологічними акцентами II Ватиканського Собору, оскільки як ми знаємо, в оптиці цього останнього вселенського зібрання, безсумнівно, переважає фігура окремого єпископа і підкреслюється цілісність його авторитету.²³ На противагу цьому, твердження про роль місцевої синодальності є менш виражене

---

²¹ Vincent M. WALSH, *The Theological and Juridical Role of the Bishop. Early Twentieth Century and Contemporary Views* // *Apollinaris* 44 (1971) 39–92, 53 с., 61 с.; ... «У другому тисячолітті ... ми знаходимо принципово іншу концепцію: зараз [першенство патріархів] розуміється як участь у владі папи і, як наслідок, надається папою як привілей», Wilhelm DE VRIES, *The Eastern Patriarchates and their Relationship to the Power of the Pope. Part II. The Change in the Relationship in the Second Millennium* // *One in Christ* 2 (1966) 130–142, 130, 132.

²² Пор. Péter SZABÓ, *Synodality and Primacy. Perspectives of Interaction between East and West*, in *Primacy and Synodality: Deepening Insights. Proceedings of the 23rd Congress of the Society for the Law of the Eastern Churches, Debrecen, September 3–8, 2017*, Péter Szabó (ред.) (Kanon XXV), Nyíregyháza 2019, 693–722, 708–710.

²³ Lumen Gentium 27; Christus Dominus 8.

у соборних текстах: можна сказати, що її виділяється лише «завуальовану» дію, яка наголошується і добре пояснюється на доктринальному рівні.

Отже, коли II Ватиканський Собор дуже ясно і чітко навчає про автономію місцевого єпископа, то про синодальність і еклезіологію сопричастя тут мало сказано. Євгеній Корецько пише, що ми хоч ми можемо також віднайти цей аспект еклезіології в текстах II Ватиканського Собору, але така присутність радше завуальована.²⁴ Загальна концепція еклезіології залишилася універсалістичною, і поповнюється доктриною про єпископа, як про індивіда.

Однак існують і деякі соборні твердження, що мають суто східне натхнення, та можуть затьмарити фігуру окремого єпископа як вікарія Христа, при цьому підкреслюючи саме роль над-єпископських структур. Так декрет «Про Східні Церкви» 2 вказує на це, що реальний центр конгруентності, навколо якого розгортається система урядування, не є індивідуальний єпископ, але більш розлога ієрархічна структура, яка поглинає (або майже) єпархії та єпископів як свої компоненти.²⁵ Вартувало б дослідити багату еклезіологію цього соборового тексту.

Східна кодифікація хотіла програмно дистанціюватися від декретального права, тобто походження латинського і західного,²⁶

---

²⁴ Пор. «... якщо II Ватиканський Собор не зумів вирішити проблему синодальності доктринально вичерпним способом – хоч би задля того, що займався синодальністю лише на рівні вселенської Церкви, не вдаючись до синодальності партикулярної Церкви – це, швидше за все, залежить від того, що він не знав, як розробити явний богословський дискурс про Церкву, починаючи з центральної категорії «*communio* – сопричастя», яка однак пов'язує всю еклезіологію як делікатну філіграну», Eugenio Corecco, *Ontologia della sinodalità // La sinodalità nell'ordinamento canonico*, Marco Ghisalberti – Giancarlo Mori (ред.), Padova 1991, 4.

²⁵ Пор. Marco Brogi, «Le Chiese sui iuris nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium» // *Revista Española de Derecho Canónico* 48 (1991) 520, 522.

²⁶ Пор. Ivan Žužek, *The Ancient Oriental Sources of Canon Law and the Modern Legislation for Oriental Catholics // Kanon I* (1973) 147–159; 155, 159.

та зрештою також східний екуменізм вимагає подібної орієнтації. Справжню мотивацію мого періодичного роздумування про ступінь монопоетичності компетентності *sui iuris*, однак, треба шукати (також) деінде. Насправді, я думаю, що тільки справді ефективне місцеве законодавство здатне адаптувати, інтегрувати і отже зробити справді живими абстрактні положення загального закону в межах місцевої реальності.²⁷

Безумовно, більш динамічна номопоетична практика вимагає, як умову «*sine qua non* – без якої не можна», іншу гарантію, відмінну від тієї, що міститься в логіці «редуктивної субсидіарності» тенденційно обмежуючої.²⁸ На мою думку така альтернативна гарантія може викристалізуватися у подвійному правилі, так би мовити «синодальній чутливості».

(1) Перше правило вимагає, щоб єпископи одного географічного чи обрядового середовища дотримувались керівних принципів, які самі прийняли, навіть якщо ці постанови не мають юридично примусовий характер. Ця спонтанна «само-адаптація» не повинна розглядатися як «само-відречення» від невідчужуваної частини власної компетенції отриманої «*ex iure divino* – із божественного права», а натомість як ознака послуху до внутрішньої вимоги сопричасної динаміки, яка повинна бути відмінною характеристикою не лише основоположної структури Церкви (див. «*mutua interioritas* – взаємна іманентність»), але також і її дії. У цьому сенсі першим обов'язком синодальної діяльності, у тому числі й тієї, що здійснюється в контексті синаксису задля його дорадчого характеру, є братерський діалог, що сприяє спонтанній однакості.

---

²⁷ Пор. «... добро Церкви в конкретній країні може вимагати органічного партикулярного законодавства, а не лише епізодичного та фрагментарного ...», Giorgio FELICIANI, *Conferenze episcopali // Digesto delle discipline pubblicistiche*, Torino 1989, T. 3, 346a.

²⁸ Див. напр. дві цитати Івана Жужека у примітці 7.

(2) Якщо б забракло готовності до само відповідності спільно розробленим настановам, на думку переважної (або майже одно-стайної) більшості членів єпископату, була б порушена єдність, яку вимагає здорова розумність. У цих випадках синодальна дія може і справді повинна перетворитися у виправлювальний акт, навіть не виключаючи формулювання закону *sui iuris*. Однак, ця коригуюча дія, згідно правила синодальної чутливості, завжди повинна розглядатися як «*ultima ratio* – остання інстанція», застосовувана з належною обережністю та уважністю, і тому завжди повинна слідувати логіці поступовості та пропорційності.

3. Функції партикулярного права *sui iuris*

Тепер хотів би розглянути пункт 3, який стосується функції партикулярного права Церкви *свого права*.²⁹ Ця частина є більш технічного характеру.

Так як виглядає з віровчення Церкви, роль законодавства нижчого характеру є достатньо складним і воно є для того, щоб могли доповнити, адаптувати, інтегрувати і специфікувати норми загального характеру вищого законодавства.

Зараз неможливо вникнути у всі ці виміри, а щодо «функції» партикулярного законодавства, я обмежусь до аналізу лише одного

---

²⁹ Пор. Vincenzo MOSCA, *Il diritto particolare: specificazione, complemento, adattamento del diritto universale. Prospettiva teoretica*, in *La Chiesa è missionaria. La ricezione nel Codice di Diritto Canonico*, Luigi SAVVARESE (ред.), Città del Vaticano 2009, 71–131. Про різні теоретичні та технічні аспекти законотворчості партикулярної норми див. напр.: Eugenio CORECCO, 'ius universale', 'ius particolare' // Vincenzo MOSCA, *Ius et communio // Scritti di diritto canonico*, G. BORGONOVO – A. CATTANEO (ред.), Lugano 1997, I, 549–573; Alphons BORRAS, *Le droit ecclésiastique à l'intersection du 'particulier' et de l'universel' // Revue théologique de Louvain* 32 (2001) 55–87; Marianne PESENDORFER, «Partikulares Gesetz und partikularer Gesetzgeber im System des geltenden lateinischen Kirchenrechts», Wien 1975; Romeo ASTORRI, *Il rapporto tra diritto universale e diritto particolare nella codificazione // Il diritto della Chiesa tra universale e particolare*, Milano 2013, 33–64, etc.

аспекту, можливо, найбільш обговорюваного, простежуваного також у декреті «Про Східні Церкви» ба³⁰. Йде мова про роль партикулярного права у відновленні справжнього обличчя окремих Церков, тобто я маю на увазі, роль партикулярного права як засобу чи шляху оновлення ідентичності Церков *sui iuris*.

Я не зроблю велику помилку, кажучи, що є кілька соборних текстів, як наприклад «Про Східні Церкви» 6, про які далі дискутується, в яких прокладена подвійна дорога для майбутнього східних обрядів: шлях саморозвитку тісно пов'язаний до «органічного прогресу» та водночас шлях відновлення так званих «прадідних традицій».³¹

Насправді багато хто впевнений, що необхідність відновлення автентичних форм – програми, продиктованої цим соборним уривком, має бути «збалансованою» (насправді досить послабленою) потребою органічного прогресу. Згідно з цим поглядом, хоча

³⁰ «Sciant ac pro certo habeant omnes Orientales, se suos legitimos ritus liturgicos suamque disciplinam semper servare posse et debere, ac non nisi ratione proprii et organici progressus mutationes inducendas esse. Haec omnia, igitur, maxima fidelitate ab ipsis Orientalibus observanda sunt; qui quidem harum rerum cognitionem in dies maiorem usumque perfectiorem acquirere debent, et, si ab iis ob temporum vel personarum adiuncta indebite defecerint, ad *avitas* traditiones *redire satagant* [...]», Concilium Vaticanum II, decr. *Orientalium Ecclesiarum* [de Ecclesiis Orientalibus Catholicis], 21. XI. 1964 // AAS 57 (1965) 76–85, 78. «Нехай всі вірні Східних Церков знають і будуть певні в тому, що можуть і мусять завжди бергти свої законні літургійні обряди і свій правопорядок, а зміни слід запроваджувати лише з огляду на власний органічний поступ. Отож передусім самі східні християни мають вірно дотримуватися своїх обрядів і правопорядку, щораз краще їх пізнавати й досконаліше практикувати, – а якщо через історичні чи особисті причини від них недоречно відступили, то нехай *стараються повернути* до прадідних традицій [...]», Декрет про Східні Католицькі Церкви – *Orientalium Ecclesiarum* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965), Львів: Свічадо 2014, 117–127, 119.

³¹ Пор. наприкл.: Cyril VASIE, «Valutazione delle fonti tra autenticità e *organica progressio*, con speciale riguardo alle Chiese originate dall'eparchia di Mukačëvo» // *Iura orientalia* 3 (2007) 140–154; Péter SZABÓ, *Return to the "Ancestral Traditions" (OE 6^a). Reasons and Meaning* // *Ostkirchliche Studien* 66 (2017) 2, 256–284; і так вказана бібліографія.

ми мусимо якось повернутися до дотримування традиції, оскільки Собор зобов'язує нас це робити, однак настійно зазначається, що східні католики «не православні», і тому не можуть «повернутися до минулого». Справді, кажуть, що в такий час, як теперішній, який характеризується великою мобільністю людини та швидкими змінами, було б великою помилкою спробувати повернути Церкву до якогось ідеального «золотого віку» минулого.³²

Справжнє значення обговорюваного соборного уривку (декрет «Про Східні Церкви» 6) чудово узагальнено наступним твердженням Кир Циріла Василя, секретаря Конгрегації Східних Церков: «З тексту та контексту (декрету «Про Східні Церкви» 6) видно, що частиною органічного прогресу є те, що в обрядах та дисципліні відповідає «прадідним традиціям», тоді як речі, введені на противагу традиції, розуміються як сторонні органічному прогресу».³³

Цілком співзвучна із цим твердженням, «Інструкція для застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков» пригадує з цього приводу, що II Ватиканський Собор просить Східних Католицьких Церков «...мати відвагу знову віднайти автентичні традиції власної totoжності, відновлюючи, де потрібно, первинну чистоту» (№ 12), і текст продовжує вказувати на те, що: «...першою вимогою до кожного оновлення східної літургії [...] є нове відкриття повної вірності власним літургійним традиціям, користуючись їхніми багатствами і усуваючи те, що суперечить їхній автентичності. Така турбота не підпорядковується, але передує так званому

---

³² Пор.: «Скільки часу треба дивитися назад[?]»... «Який був золотий вік, який слід відновити [?]», Maria-Ionella CRISTESCU, *Chiesa Arcivescovile Maggiore sui iuris greco-cattolica Romana: Ius particulare Ecclesiae sui iuris // Il Codice* (прим. 4), 290; пор. також: ВНАРАНИКУЛАНГАРА, *Le ius particulare* (прим. 9), 142–145.

³³ «З тексту та контексту [декрет “Про Східні Церкви” 6] видно, що частиною органічного прогресу є те, що в обрядах та дисципліні відповідає «прадідним традиціям», тоді як речі, введені на противагу традиції, розуміються як сторонні органічному прогресу», VASILE, *Valutazione* (прим. 32), 141.

осучасненню...» (№ 18).³⁴ (Хоча цей останній уривок стосується літургійного оновлення, очевидно, що сформульований в ньому принцип повинен вважатися «*mens legislatoris* – наміром законодавця» і щодо дисциплінарної сфери.)

Оскільки існують три застереження щодо відновлення традицій предків, також і відносні спроби відповідей повинні слідувати потрійній артикуляції: (1) у чому полягає сутність католицької ідентичності; (2) що саме маєтсья на увазі під «відновленням прадідних традицій», і нарешті (3) яка імовірність того, що ця програма не спричиниться до великої напруги в зацікавлених громадах.³⁵

Тому на щойно окреслену потрійну дилему здається можливим запропонувати наступні відповіді:

Щодо першого питання. (1) Перше (суб'єктивне) застереження свідчить про небажання повернутися до античних традицій, вважаючи, що це спричинить за собою сумнівне «оправославлення» Східних Католицьких Церков. Однак насправді ця поведінка (а не така, яку вона стигматизує) виявляється в напрузі з сутністю самої *католицької ідентичності*, яка зрештою полягає саме у *вірності* апостольській традиції, з одного боку, і в довірі та *послуху* Римському Апостольському Престолу з іншого. Оскільки саме відновлення апостольської традиції є тим, що зараз вимагається від східних, здається, що для східного католика тепер легше спостерігати за базовими параметрами католицькості, ніж це було в попередній час латинізації.

Тобто зараз нічого не вимагається іншого ніж слідити за апостольськими автентичними традиціями поодиноких східних Церков.

---

³⁴ Пор. Congregazione per le Chiese Orientali, Інструкція *Il Padre incomprendibile* [для застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков], 6. I. 1996 // *Enchiridion vaticanum* 15, Bologna 1996, 6–93, № 12, № 18. Український переклад знаходиться тут: <http://plc-ugcc.blogspot.com/2018/02/blog-post.html>, дата перегляду: 01.12.2019.

³⁵ Szabó, *Return* (прим. 32), 269–277.

Друге питання. (2) Що саме мається на увазі під *відновленням* автентичної традиції чи «поверненням до прадідних традицій» («Про Східні Церкви» 6)? У цьому питанні не рідко ставляться запитання із змістом, який, на мою думку, є дещо спрощеним, так як, наприклад: «Скільки часу треба дивитися назад»? «Який був золотий вік, який слід відновити»? і т.д ...³⁶

Я вважаю, що не тільки для мене є очевидним, що повернення до прадідних традицій не означає «подорож назад у часі», а отже, точну реконструкцію конкретних форм тієї чи іншої золотої доби минулого. Повернення до автентичних форм натомість означає, як ми знаємо, спробу *оживити* «*hic et nunc*» «вічні» значення однієї чи другої великих традицій (константинополітанської, антиохійської, тощо). Це завдання можна правильно визначити і пояснити аналогією, взятою з художньо-культурної історії: суть процесу «повернення до прадідних традицій» – це щось дуже схоже на те, що відбулося з «ренесансом». Ця інтелектуальна течія зосередила увагу на культурному скарбі стародавнього світу, і з важливих елементів цього ж, у XIV-XV століттях, вона змогла створити процвітаючу і справді «модерну» епоху в очах сучасників. Це відродження вимагало (і навіть сьогодні припускає) дві речі: *визнання* минулого, та *творчість вірну* постійним цінностям того минулого.

«Повторний розквіт» Східних Церков, який заохочує декрет «Про Східні Церкви», і пізніше про це нагадує, таким чином, здається, передбачає «ренесансний» менталітет: черпати нове життя з достатку Церкви Отців, а потім відтворити це багатство в сучасній сфері. Словом, звичайно, програма «повернення до прадідних традицій» не має наміру відновити минулі століття, а навпаки скоріше, втілити в життя якомога більше постійних елементів здорової традиції, і потім відродити їх у сучасній епосі.³⁷

³⁶ Див. прим. 33, вище.

³⁷ Пор. Szabó, *Return* (прим. 32), 281.

Висновки

1. У світлі поглибленого аналізу канонів 985, § 2 та 178, схоже, що законодавча діяльність *sui iuris* також може втручатися у повноваження, які в основному приписуються єпархіальним єпископом, тим самим надаючи динамічної реалізації принципу субсидіарності. Ця делікатна діяльність водночас повинна завжди бути опертою на такі ключові принципи: *пошук одностайності* (або майже), *поступовість* та *пропорційність*.

2. Зрештою, вся складна проблема номопоетичного *sui iuris* має перебувати в еклезіології суто східного натхнення. Ця остання характеризується, серед іншого, увагою до так званого «другого виміру» єпископської хіротонії, з якої по суті виникає поза-єпархіальна співвідповідальність і, отже, за своєю сутністю синодальність.

3. Повернення до «прадідних традицій» («Про Східні Церкви» 6) є однією з головних функцій партикулярного права, або, в будь-якому випадку, метою, яка повинна завжди надихати і бути орієнтиром для місцевого законодавства... Це тому, що повернення до античних традицій через місцеве законодавство, далеко не «подорож назад у часі», і вимагає швидше творчої активізації «*hic et nunc* – тут і тепер» вічних цінностей справжньої обрядової спадщини. Можливі перехідні норми, необхідні для забезпечення поступовості і, отже, сприйняття цієї реформи, повинні бути сформульовані радше на рівні виконавчої влади, саме для того, щоб не затьмарити чіткий напрямок та намір законодавства *sui iuris*.

Péter SZABÓ

Particular law: space, functions and nomopoetic competences

The article draws attention to the theoretical level of the particular law sui iuris of the Eastern Catholic Churches. The author states that both the Eastern Synod and the Assembly of Hierarchs of Metropolitan Churches have general legislative competence. This conclusion is possible because some canonists are already coming to a consensus that the creation of some of their unique legal norms within the framework of a particular law is not only desirable, but enriches and completes the superior legislation.

Keywords: synodal legislation, particular law and ius superius, flexibility, adaptation, subsidiarity.

Андрій ТАНАСІЙЧУК

**ПРОЦЕС КОДИФІКАЦІЇ ВЛАСНОГО ПРАВА
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ:
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Головною метою дослідження є представлення пасторальної необхідності для Української греко-католицької Церкви мати свій кодекс канонічного права. Цей пріоритет завжди залишається актуальним, незважаючи на тривале існування та застосування загального Кодексу для Східних Католицьких Церков. Крім того, тема має на меті висвітлити делікатні моменти церковної організації, а також представити праці, які вже були проведені в минулому, а також у сьогоденні.

Ключові слова: кодифікація, субсидіарність, норма, обряд, джерело, процес, синод.

Вступ

Кодекс Канонів Східних Церков (ККСЦ), проголошений в 1990 р., будучи вищим нормативним документом для всіх Східних Католицьких Церков, є плодом опрацювання спільної юридичної спадщини цих же християнських спільнот та ставить ціль відображати автентичний канонічний устрій і традиції християнського сходу. Як головний канонічний збірник східних католицьких християн, ККСЦ не обмежує, а навпаки забезпечує, заохочує та дозволяє на органічний розвиток їхнього помісного законодавства шляхом

канонічного співвідношення між загальним і власним правом. Слід зазначити, що найвищий законодавець залишає для кожної Церкви досить широкий обсяг застосування власних норм, що в свою чергу спонукає їх активно працювати над розвитком власного партикулярного права. В такий спосіб буде здійснюватися принцип субсидіарності, який є передбачений гарантованого загальним правом для окремих церковним спільнот.

Важливою функцією партикулярного права окремої Церкви є розвиток власної дисциплінарної традиції, яка є елементом церковної ідентичності. Східні Католицькі Церкви¹ мають всі юридичні можливості розвивати свою юридичну традицію за допомогою передбачених церковним законодавством механізмів, а саме:

- Рішення Синодів Єпископів (кан. 112);
- Законодавчі акти єпархіальних єпископів (кан. 191 § 2);
- Літургійні книги (кан. 3);
- Законні, звичаї, статути та інші нормативні приписи (кан. 1493 § 2).

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) є однією зі Східних Католицьких Церков за своїм канонічним і автономним устроєм є верховноархієпископською Церквою і тому маючи всі вищезазначені юридичні засоби для розвитку власного законодавства, вона активно використовує їх з самих початків своєї історії. Слід підкреслити, що юридична спадщина УГКЦ є одним з джерел, на підставі яких був опрацьований ККСЦ. Розвиток партикулярного права в УГКЦ розпочався відразу після її виходу з підпілля в 1990 р. І від цього часу до наших днів відбувається активна праця українських фахівців-каноністів над власним збірником партикулярного права.

Для покращення діяльності каноністів в УГКЦ, і в тому числі праці над повною збіркою партикулярного права Церкви були створені структури, діяльність яких позитивно вплинула на юридичну активність УГКЦ, а саме робоча група для опрацювання партику-

---

¹ В цій доповіді розглядаються лише патріарші і верховні архієпископські Церкви.

лярного права і Канонічний Відділ патріаршої Курії УГКЦ. Якщо канонічний відділ патріаршої курії займається розробкою нового юридичного матеріалу (статути, інструкції), необхідного для вирішення актуальних правових питань в законодавстві УГКЦ, то робоча група займається розробкою кодифікованого збірника партикулярного права УГКЦ на базі як існуючого так і нового юридичного матеріалу.

Одним з основних завдань при опрацюванні повної збірки партикулярного права є кодифікація, тобто систематизація законодавчих норм. Саме цей процес і актуальні проблеми при роботі над власним правом УГКЦ і є предметом аналізу цієї доповіді.

1. Партикулярне право і його роль в Церкві *свого права*

В каноні 1493 § 2 ККСЦ подає визначення партикулярного права:

Під назву партикулярного права підпадають усі закони, законні звичаї, статути та інші правові приписи, які не спільні всій Церкві і всім східним Церквам.

Подане каноном визначення охоплює собою як ширше так і вужче значення партикулярного права. У ширшому значенні партикулярне право включає в себе всі правові норми, які стосуються всієї Церкви *свого права* і для якого вищий законодавець вживає термін «партикулярне право власної Церкви *свого права*», натомість вужче його значення охоплює лише ті правові норми, які стосуються тільки певної частини Церкви *свого права*, а саме окремої юридичної особи в цій Церкві². Важливе значення в контексті даної канонічної норми має канон 1502 § 2 ККСЦ в якому йдеться про юридичне співвідношення між партикулярним правом Церкви *свого права* і партикулярним правом митрополії, єпархії чи чернечого інституту:

---

² Д. НЕДУНГАТТ (ред.), *Путівник по Східному Кодексу*, Львів 2008, с. 667

Однак закон загального права, хіба що щось інше виразно застережено в самому законі, не змінює закону партикулярного права, ані закон партикулярного права, виданий для якоїсь Церкви *свого права*, не змінює більш партикулярного права, яке діє в цій Церкві.

Однак слід пам'ятати, що хоча закони партикулярного права Церкви *свого права* і не змінюють законів партикулярного права окремої частини цієї Церкви, однак мають перевагу над ними, оскільки приймаються Синодом Єпископів цієї Церкви і проголошуються її Главою або єпархіяльними єпископами, які здійснюють власну юрисдикцію поза межами канонічної території власної Церкви³.

Значна роль партикулярного права Церкви *свого права* набуває особливої актуальності в теперішній час, коли в УГКЦ триває робота з підготовки кодифікованої збірки власного законодавства. Саме власне церковне право, розроблене на основі автентичних юридичних джерел УГКЦ і має стати основним інструментом юридичної охорони і дотримання власного обряду (в широкому понятті цього слова).

Ця функція партикулярного права впливає з того, що його основне призначення – юридична реалізація принципу субсидіарності у відношенні до ККСЦ, який будучи загальним правом для Східних Католицьких Церков, залишає їм право керуватися власним законодавством у сферах не застережених Апостольській Столиці⁴. Таке призначення східного кодексу очевидно зумовлене втіленням в життя приписів Другого Ватиканського Собору, які мали б бути повністю інтегровані в ту систему для якої призначений ККСЦ. Це і є одна з прикмет, які підкреслюють східний характер ККСЦ⁵. Отже партикулярне право Церкви *свого права* повинно субсидувати

³ Пор. Кан. 150 § 2 ККСЦ

⁴ Пор. *Nuntia* 3, (1976), с. 6

⁵ Див. О. CONDORELLI, «*Il Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium: un codice autenticamente orientale?*» // *Il CCEO – Strumento per il futuro delle Chiese orientali cattoliche. Atti del Simposio di Roma, 22–24 febbraio 2017 Centenario del Pontificio Istituto Orientale (1917–2017)* / G. RUYSSSEN, S. J., S. KOKKARAVAYIL S. J. (ред.); Roma 2017, с. 277.

ККСЦ, тобто повинно всіляко забезпечувати реалізацію приписів загального права. Одним з них і є канон 40 ККСЦ, який гарантує юридичну охорону і дотримання власного обряду в Церквах *свого права*.

Характерний прояв принципу субсидіарності є норма канону 6 пункту 1 ККСЦ, в якому говориться про співвідношення ККСЦ із законами партикулярного права Східних Церков, які діяли перед його проголошенням і можуть суперечити канонам ККСЦ. Канон 6 ККСЦ має касаційну дію відносно законів попереднього партикулярного права⁶. Субсидіарність між загальним і партикулярним правом в тому і полягає, що партикулярне право Церкви *свого права* не може суперечити приписам ККСЦ.

Важливим процесом в кодифікації партикулярного права, який має винятково важливе значення для охорони і дотримання власного обряду є автентичний перегляд і оцінка його джерел. Вона повинна відповідати критерію органічного розвитку обряду, і тому при оцінці джерел необхідно брати до уваги багато різних факторів: матеріальне знання самих джерел, контекст їхнього походження, та мотиви їхнього впровадження, тобто оцінку їх автентичності і відповідності критерію органічного розвитку обряду⁷. Оцінка джерел і процес розробки норм партикулярного права може принести з собою перегляд правосильності і роздуми над доречністю збереження, або виправлення деяких партикулярних законів і звичаїв, проголошених чи введених в певний час, чи в певних умовах, які проте більше не відповідають теперішнім вимогам часу⁸.

---

⁶ P. SZABÒ, «Continuità e discontinuità tra *Ius Vetus* e diritto codificato alla luce dei cc. 1–6 del CCEO» // *Il CCEO – Strumento per il futuro delle Chiese orientali cattoliche. Atti del Simposio di Roma, 22–24 febbraio 2017 Centenario del Pontificio Istituto Orientale (1917–2017)* / G. RUYSEN, S.J, S.KOKKARAVALAYIL S. J. (ред.); Roma 2017, с. 55.

⁷ C. VASIL', «Valutazione delle fonti tra autenticità e organica progresso, con speciale riguardo alle Chiese originate dall'eparchia di Mukačevo», *Iura Orientalia* 3 (2007), 142.

⁸ Див. там само, с. 143.

В процесі кодифікації канонічного права окремої Церкви *свого права* така автентична оцінка і перегляд джерел має ключове значення, оскільки саме вони дозволяють розробити закони партикулярного права, відповідні власній автентичній церковній традиції і разом з тим враховують фактор органічного розвитку власного обряду, тобто забезпечують його дотримання і юридичне забезпечення.

Для УГКЦ ці процеси є надзвичайно важливими, оскільки її автентична канонічна спадщина є одним з основних джерел ідентичності.

2. Процес Кодифікації партикулярного права УГКЦ: історія і сучасний стан

Процес кодифікації партикулярного права УГКЦ розпочався ще в далекому 1985 р., коли Синод єпископів створив комісію для праці над партикулярним правом. В 1989 р. голова комісії владика Єронім Хімій представив на розгляд Синоду єпископів, який відбувався в Римі перший проект партикулярного права⁹. Питання партикулярного права розглядалося на двох наступних Синодах єпископів УГКЦ в 1991 і 1992 рр., але жодних рішень щодо цього прийнято не було.

Наступного разу питання кодифікації партикулярного права УГКЦ порушувалося на Синоді єпископів, який відбувався в Римі в 1995 р. Цей Синод прийняв рішення створити синодальну комісію партикулярного права у складі єпископів: Володимира Паски, Романа Даниляка і Юліана Гбура¹⁰.

---

⁹ Т. MARTYNYUK, «Problemi e prospettive della codificazione del diritto particolare della Chiesa Greco-Cattolica Ucraina» // *Il Codice delle Chiese Orientali: la storia; le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche. Atti del convegno di studio tenutosi nel XX anniversario della promulgazione del Codice dei Canon delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano 2011, с. 252–253.

¹⁰ О. КАСЬКІВ, «Розвиток партикулярного права УГКЦ в 1596–2006 рр.» // *Науковий вісник Івано-Франківської Теологічної Академії Добрий Пастир* № 1 (Івано-Франківськ 2007), с. 17.

Нова канонічна комісія, завданням якої було опрацювання партикулярного права УГКЦ, була створена на Синоді єпископів, який відбувався у Львові в 1996 р. Членами цієї комісії було обрано єпископів: Володимира Паску, Романа Даниляка і Софрона Мудрого. Склад синодальної канонічної комісії був доповнений новими членами згідно рішення Синоду єпископів 1997 р. Цими новими членами стали отці: Михайло Квятковський, Михайло Димид, Йосиф Андріішин та Едмунд Пшекоп. В 1998–99 рр. Синод єпископів УГКЦ постатейно обговорював кожний канон, в результаті чого проект партикулярного права був даний комісії на доопрацювання. В 2000 р. Синод єпископів прийняв партикулярне право «ad experimentum – на випробувальний термін» та доручив верховному архиєпископові подбати про час і спосіб його проголошення.

В 2001 р. на Синоді єпископів УГКЦ у Львові було затверджено проект партикулярного права в складі 146 канонів, розроблений комісією у складі єпископа Софрона Мудрого, та отців Олега Каськіва та Любомира Саноцького. Цей проект був доповнений шістьома новими канонами на наступному Синоді Єпископів УГКЦ в Києві. Питання партикулярного права не розглядалося на Синодах впродовж п'яти років. В 2006 р. Синод єпископів доручив владикам Володимиру Ющаку і Давиду Мотюку розглянути стан справ з партикулярним правом УГКЦ, а саме перевірити канони партикулярного права, прийняті Синодом єпископів в 2002 р. на скільки вони відповідають сучасним церковним потребам. Після перевірки канонів партикулярного права просити Блаженішого Любомира своїм декретом підтвердити його актуальність¹¹.

Важливим кроком в розвитку процесу кодифікації партикулярного права УГКЦ стало рішення Синоду єпископів 2007 р. про створення канонічно-правничого відділу, членами якого були обрані владики Володимир Ющак та Давид Мотюк. Цьому відділу було

---

¹¹ О. КАСЬКІВ, «Розвиток партикулярного права УГКЦ в 1596–2006 рр.» // *Науковий вісник Івано-Франківської Теологічної Академії Добрий Пастир* № 1 (Івано-Франківськ 2007), с. 18.

доручено опрацювати партикулярне право. Це й же ж Синод доручив усім членам Синоду єпископів подати владиці Давиду Мотюку свою оцінку матеріалів, які стосуються партикулярного права¹². Синод Єпископів 2011 р. прийняв надзвичайно важливі рішення для успішного продовження процесу кодифікації партикулярного права, а саме затвердив склад робочої групи для опрацювання партикулярного права УГКЦ в такому складі:

- отець Роман Шафран, голова;
- отець Роман Іванців;
- отець Роман Дутчак;
- отець Віталій Хортик;
- отець Михайло Димид;
- отець Віталій Токар;
- отець Анібал Соутус;
- отець Ігор Галей;
- брат Олег Цимбалюк;
- пан Томас Немет.

Цей же Синод затвердив склад синодальної комісії з перевірки проекту партикулярного права у такому складі:

- Преосвященний Владика Давид (Мотюк);
- Преосвященний Владика Володимир (Ющак);
- Преосвященний Владика Гліб (Лончина);
- Преосвященний Владика Богдан (Дзюрах);
- Преосвященний Владика Ярослав (Приріз).

Була також затверджена група каноністів для співпраці в перевірці проекту партикулярного права у такому складі:

- отець Петро Васло;
- отець Едісон Бойко;
- отець Михайло Квятковський;
- отець Ярослав Пасок;
- отець Євген Попович¹³.

¹² Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2007 року, пункти 8, 9, 10.

¹³ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2011 року, пункти 18, 19, 20.

Праця над партикулярним правом УГКЦ була істотно покращена після того як Синодом єпископів УГКЦ, який відбувся у 2014 р., було доручено завдання розробити проекти окремих статутів та інших документів, які б стали важливим юридичним джерелом в процесі опрацювання майбутнього партикулярного права УГКЦ, а саме:

- Парафіяльний правильник;
- Правильник протопресвітера;
- Статут єпархіального собору;
- Правильник проведення єпископської візитації;
- Статут парафії;
- Статут єпархії;
- Статут митрополій;
- Комплект типових формулярів для таїнства Подружжя;
- Комплект типових формулярів для прохання про диспенси та інші звільнення і благословення¹⁴.

В свою чергу Синод єпископів УГКЦ з 2015 р. доручив робочій групі, яка працювала над редакцією нових канонів партикулярного права УГКЦ, збирати зауваження щодо тих же канонів, які були проголошені Главою УГКЦ та опубліковані у відповідних інформаційних ресурсах. В тому ж таки 2015 р. Блаженіший Святослав (Шевчук) своїм декретом від 12 березня проголосив канони партикулярного права УГКЦ на трирічний випробувальний термін. Канони ввійшли в дію 7 квітня 2015 р.¹⁵ Ці канони після закінчення випробувального терміну були затверджені із внесеними змінами рішенням Синоду єпископів УГКЦ 2017 р.¹⁶

Окрім того Синод звернувся до Глави і Отця УГКЦ з проханням створити робочу групу з опрацювання комплексного (повного) партикулярного права під опікою голови Канонічного відділу. На Синоді був прийнятий важливий документ – «Інструкція щодо

¹⁴ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2014 р., пункти 11-А, 13.

¹⁵ Канони партикулярного права УГКЦ, Київ 2015, с. 5.

¹⁶ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2017 р.

причастя дітей в УГКЦ»¹⁷. Прийняття цього документу вирішувало одну з найскладніших пасторальних проблем канонічного характеру, а тому інструкція є одним з фундаментальних джерел партикулярного права.

З усього вищесказаного можна побачити, що УГКЦ активно працює над процесом кодифікації власного церковного законодавства, використовуючи всі наявні юридичні інституції і механізми для успішного завершення праці над партикулярним правом і проголошення повного його збірника.

Як і в будь-якій сфері церковного життя, в процесі кодифікації партикулярного права виникають певні труднощі і проблеми, які Церква успішно вирішує завдяки активній роботі канонічного відділу Патріаршої курії.

3. Проблематика пов'язана з кодифікацією партикулярного права та шляхи її вирішення

Звичаї

Найперше слід згадати що при опрацюванні повного збірника партикулярного права виникає проблема співвідношення попередніх законів і законних звичаїв з новим законодавством. Як належно впорядкувати правопорядок Церкви? Для відповіді на це питання слід впровадити до нового збірника канонічного права УГКЦ вступний канон, який би скасував всі попередні закони і регламентував дію законних звичаїв. Про співвідношення законів ми вже згадали вище. Що ж до звичаїв, то тут слід мати на увазі наступне:

Всі законні звичаї, які суперечать канонам загального права Кодексу, або скасовуються ними вже втратили чинність (кан. 6 ККСЦ).

---

¹⁷ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2015 р., пункти 23, 24, 30.

Столітні або незапам'ятні звичаї, які не скасовуються канонами ККЦ при впровадженні нових законів поступаються своїм юридичним місцем законам, оскільки закон, як фіксована юридична норма завжди переважає перед будь-яким звичаєм, хоч і не скасовує столітніх або незапам'ятних звичаїв.

Юридична перевага закону перед звичаєм обґрунтовується наступними нормами:

- а. Канони партикулярного права стосуються всіх і тільки вірних УГКЦ;
- б. Закони прийняті Синодом єпископів мають юридичну силу в межах всієї території УГКЦ (кан. 150 § 2 ККЦ);
- в. Всі вірні, охрещені в Католицькій Церкві, або прийняті до неї, які закінчили 7 років життя і достатньо користуються розумом, підлягають церковним законам (кан. 1490 ККЦ);
- г. Закон на відміну від звичаю є обов'язковим до виконання всіма для кого виданий¹⁸.

Тому зі вступом в дію нового законодавства УГКЦ всі звичаї, якщо не будуть скасовані правом, не втраять власної чинності, але відійдуть на другий план силою переважаючої юридичної дії законів над звичаями.

Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства

Ще одним актуальним питанням при розробці нового законодавства УГКЦ є проблема юридичного врегулювання «діяльності» Синоду єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства. Наявність цього синодального органу (зібрання єпископів приналежних до різних митрополій, які діють на території України) не

---

¹⁸ А. ТАНАСІЙЧУК, «Leggi, decisioni e atti amministrativi del Sinodo dei Vescovi delle Chiese patriarcali» // *Ius quia iustum: Festschrift für Helmuth Pree zum 65. Geburtstag* / Elmar Güthoff, Stephan Haering (пед.), Berlin: Duncker & Humblot 2015, с. 282.

передбачена загальним правом, а отже виникає питання чи має право УГКЦ впроваджувати в партикулярному праві цю інституцію?

Юридичне застосування канону 1502 § 2 дозволяє створити на підставі припису партикулярного права власної Церкви *свого права* орган, існування якого не передбачене ККСЦ, але в водночас і не виключене в ньому. Тому існування Синоду Києво-Галицького Верховного Архиепископства може бути обґрунтоване законом партикулярного права власної Церкви *свого права*, оскільки закон загального права, тобто ККСЦ не змінює закону партикулярного права, тому що норма партикулярного права в даному випадку не буде суперечити ККСЦ. У випадку коли майбутнє помісне право УГКЦ отримає затвердження Римського Архиепископа, його можна буде вважати «*ius speciale – окремий закон*» УГКЦ, яке хоча і виходить поза існуючі норми загального права, але «канонізує» вже існуючу практику таких синодальних зустрічей.

Митрополічі синоди УГКЦ

В УГКЦ зі створенням митрополій набула юридичної сили інституція митрополічих синодів. Хоча згідно зі статутом митрополії УГКЦ такий синод має лише виконавчу владу, як орган який реалізує синодальні рішення Синоду єпископів УГКЦ на регіональному рівні. Таке обмеження влади митрополічого синоду зумовлене тим, що законодавчу владу в межах території патріаршої Церкви має Синод єпископів.

Разом з тим не у всіх церковних провінціях УГКЦ (а їх є вісім) є достатня кількість єпископів для проведення митрополічого синоду. Така ситуація має місце в митрополіях УГКЦ в Польщі, чи в Бразилії, де є лише по два єпископи. Душпастирські потреби можуть стати вагомим чинником у зміні такої ситуації. Якщо ж це не видається можливим, то з огляду на відсутність законодавчої влади в митрополічному синоду, єпископи можуть координувати церковні справи своїх провінцій в інший спосіб, а саме виконуючи уряд єпархіального

єпископа та законодавця для власної партикулярної Церкви можуть впроваджувати на рівні закону спільні рішення митрополичих синодів.

Титулярний митрополит

В УГКЦ не передбачається існування сану титулярного митрополита. Таке обмеження, впроваджене в партикулярному праві зовсім не суперечить загальному праву. По-перше в УГКЦ ніколи раніше не було випадків наявності титулярних митрополитів, а тому було б складно визначити їх юридичну роль в Церкві. По-друге канон 134 § 2 ККСЦ чітко передбачає, що сан митрополита завжди пов'язаний з визначеним єпархіальним престолом. Тому відсутність титулярних митрополитів істотно не вплине на співвідношення між загальним і партикулярним правом.

УГКЦ на поселеннях

Одним з важливих питань, які виникають в процесі кодифікації партикулярного права УГКЦ є пристосування майбутнього законодавства до умов церковного життя і діяльності канонічних структур УГКЦ поза межами її канонічної території. Ця проблема є надзвичайно важливою, оскільки при затвердженні збірки партикулярного права УГКЦ Римським Архієреєм, її дія буде універсальною для всієї Церкви незалежно від території.

Разом з тим, очевидним фактом є те, що закони партикулярного права Церкви *свого права* не можуть повністю відповідати обставинам місця і часу в її провінціях чи єпархіях поза територією.

Для юридичного вирішення цієї проблеми слід застосувати принцип субсидіарності. Тобто ті проблеми, які з певних причин не вдається врегулювати за допомогою законів партикулярного права Церкви *свого права*, слід вирішувати за допомогою законів партикулярного права єпархії чи провінції, тому однією з нагальних потреб

є розробка кодифікованих збірників власного законодавства окремих епархій чи церковних провінцій, які за необхідності могли би доповнити збірку партикулярного права УГКЦ. Так само слід мати на увазі і той факт, що згідно з каноном 191 ККСЦ кожний епархіяльний єпископ в своїй епархії виконує законодавчу владу, а отже він може в разі відсутності певних норм в партикулярному праві епархії видати відповідний закон, пристосований до обставин місця і часу.

Висновок

Говорячи про перспективи кодифікації партикулярного права УГКЦ, слід згадати про те, що у випадку його затвердження Римським Архієреєм збірка партикулярного права УГКЦ буде зобов'язуючим законом для всієї УГКЦ, тобто буде діяти як закон також і поза межами її канонічної території. Це дає можливість юридично поширити владу Верховного Архієпископа поза межами території власної Церкви *свого права*. Оскільки ККСЦ в каноні 78 § 2 передбачає можливість правосильного виконання влади патріарха за межами канонічної території власної Церкви на підставі партикулярного права, якщо воно затверджене Римським Архієреєм.

Роблячи загальний висновок, можна з певністю говорити, що після легалізації УГКЦ в 1990 р. кодифікація партикулярного права стала одним з пріоритетних напрямків діяльності ієрархії і спеціалістів в галузі канонічного права. Послідовно реалізуються на рівні Синоду єпископів кроки з опрацювання збірки власного церковного законодавства. Плодом цих зусиль був перший кодифікований проект партикулярного права УГКЦ, прийнятий Синодом єпископів в 2001 р. Другий період кодифікації партикулярного права, який почався зі створення Робочої групи з опрацювання партикулярного права в 2011 р. був більш інтенсивним як у розробці юридичного матеріалу (статути, положення, інструкції) так і в праці групи над самим збірником законодавства. Процес кодифікації партикулярного права стає предметом особливої уваги Синоду єпископів

УГКЦ, який створює канонічний відділ патріаршої курії, який істотно допомагає покращити і вдосконалити розробку повної збірки власного церковного законодавства. В розробці виникають різноманітні труднощі і проблеми, які фахівці-каноністи УГКЦ стараються фахово вирішувати, що істотно полегшує кодифікацію її партикулярного права. Концептуальний підхід до цього процесу (розробка базових принципів кодифікації, впорядкування юридичного матеріалу і паралельна праця каноністів над різними частинами партикулярного права) дозволяє сподіватися на успішне завершення цього довгого процесу.

Що ж до перспектив процесу кодифікації, то слід відзначити той факт, що зі створенням робочої групи і канонічного відділу в цьому процесі відбулися прогресивні зміни. Мається на увазі систематичне опрацювання принципів кодифікації партикулярного права, його загальної схеми і регулярних зустрічей групи, предметом яких є ретельний аналіз праці групи з опрацювання різних глав партикулярного права. Всі ці фактори дають підстави вважати, що процес кодифікації власного законодавства УГКЦ успішно просувається і в скорому часі буде завершений.

Andriy TANASIYCHUK

The Codification Process of the Own Law of the Ukrainian Greek Catholic Church: Problems and Prospects.

The main objective of the research is to present the pastoral necessity of the Ukrainian Greek Catholic Church to have its own Code of Canon Law. This priority remains current despite the long existence and application of the common Code of Eastern Catholic Churches. Moreover in the theme we try to highlight the delicate points of the ecclesiastical organization as well as to present the works already carried out in the past and also in the present.

Keywords: codification, subsidiarity, norm, rite, source, process, synod.

**ЛІТУРГІЙНЕ ПРАВО
КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ**

Петро САБАТ

**ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ МОЛЕБНЯ
В ЧЕШЬ ХРИСТА ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ
(ЧИ ПРЕСВЯТОГО СЕРЦЯ ХРИСТОВОГО),
ЩО ЗВЕРШУЄТЬСЯ В СЬОГОДЕННІ,
ОСОБЛИВО ПРОТЯГОМ ЧЕРВНЯ,
В УГКЦ**

У цій публікації вказано час зародження звичаю присвячувати місяць червень почитанню Ісуса Христа та пояснено, звідки він був запозичений в УГКЦ. Представлена історія виникнення червневого молебня до Ісуса Христа Чоловіколюбця. Подані структури із чотирьох редакцій цього молебня, що вживалися в УГКЦ, та коротко окреслено, чим вони різняться між собою. Висвітлено вчення про Ісуса Христа (Христологія), яке представляє одна із редакцій (та структур) даного молебня, що його містить молитовник «Прийдіте поклонімося», котрий був виданий за благословенням Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана Любачівського. Звернено увагу на те, що цей молебен є приватним церковним богослужінням і до його служіння протягом червня чи в інші дні церковного року священнослужителів не зобов'язує сьогоднішній церковний устав УГКЦ, Катехизм УГКЦ та Партикулярне право УГКЦ.

Ключові слова: молебен, молебен до Христа Чоловіколюбця, молебен до Серця Христового, культ Пресвятого Серця Христового, культ Христа Чоловіколюбця, місяць червень, УГКЦ.

Вступ

Культ Пресвятого Серця Христового є досить давній. Він зародився і розвинувся у лоні Західної Церкви. Вшанування Христових ран такими великими містиками, як св. Вернард, св. Бонавентура, св. Гертруд та й іншими, які присвячували особливі молитви Христовим ранам, виділяючи особливо при цьому пронизаний бік Спасителя, поклав початок культу Пресвятого Серця Христового в Церкві¹.

Культ рани Христового боку (пробитого списом воїна) відкрив дорогу до культу Пресвятого Серця Христового в Римо-Католицькій Церкві² та отримав широке розповсюдження в XIII столітті³. Особливо він був поширений під час і після реформації. У XVI–XVII столітті починають появлятися навіть зображення Ісуса Христа з Пресвятим Серцем на грудях⁴.

Культ до Пресвятого Серця Христового особливо розвинувся після чудесних об'явлень Ісуса Христа французькій монахині святій Маргариті Марії Алякок в 1673–1675 роках, якій Він показував Своє зранене Серце та поручав ширити набожність до Нього⁵. Взявши до уваги дані об'явлення, папа Климент XIII у 1675 році дозволяє деяким церквам і братствам відзначати свято Пресвятого Серця Христового, а папа Пій IX у 1856 році поширює це свято на цілу Римо-Католицьку Церкву⁶. Днем свята стає п'ятниця, що наступає

---

¹ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

² М. Кунцлер. *Літургія Церкви*. Львів-Свічадо 2001, с. 562.

³ Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*. Нью Йорк – Рим 1982, с. 202.

⁴ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

⁵ Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 202.

⁶ М. Кунцлер. *Літургія Церкви*, с. 562.

по другій неділі від Зіслання Святого Духа. Папа Лев XIII 25 травня 1899 року, щоб піднести культ Пресвятого Серця Христового серед вірних, посвячує цілий світ Найсвятішому Серцю Христовому, а пізніше папа Пій X, наказує відновлювати дану посвяту кожного року⁷.

У свій час багато Східних Католицьких Церков перейняли даний культ від Римо-Католицької Церкви, серед них і УГКЦ⁸. Цей культ від Римо-Католицької Церкви через прості та досить зрозумілі форми вираження різних набожеств для людей був перейнятий в кінці XIX століття духовенством чину святого Василія Великого, а через них став поширений по цілій УГКЦ⁹.

На початку XX століття культ до Пресвятого Серця Христового був особливо поширений у Станіславівській єпархії (сьогоднішній Івано-Франківській Архієпархії)¹⁰ УГКЦ. Одним з найбільших поширювачів цього культу був Григорій Хомишин, владика Станіславівський (1904–1945). За нього в Станіславівській єпархії був виданий молитвеник «Голос душі»¹¹. В цьому молитвенику чималий розділ присвячений обряду посвяти християнських родин Найсвятішому Серцю Христовому, причому він повністю є перекладом з польської мови без жодних змін, але цікавим тут ще є і те, що «у ньому систематично запроваджуються новинки цілком латинського характеру»¹². Відтоді в УГКЦ на римо-католицький спосіб було навіть започатковано зображати Ісуса Христа з розмальованим

---

⁷ А. Шептицький. *Документи і Матеріали 1899–1944*. Том III Пастирські послання 1939–1944. Львів-2010, с. 66.

⁸ Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 208–209.

⁹ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях*. // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatohosertsya-hrystovoho/>

¹⁰ І. Васишин. *Про травневі і червневі відправи*. // https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/16357-pro-travnevi-i-cherвнеvi-vidpravi.html

¹¹ Молитовник. *Голос Душі*. Львів 1926.

¹² Д. Блажейовський. *Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*. Львів 2002, с. 243

серцем на грудях, було прийнято відзначати свято Пресвятого Серця Христового та навіть був спеціально укладений молебень на честь Серця Христового¹³, який до сьогодні звершується та містить у собі текст благання¹⁴, який дуже подібний до римо-католицької літанії до Пресвятого Серця Ісуса¹⁵.

Незважаючи на те, що навіть деякі богослови старалися оправдати культ до Пресвятого Серця Христового в УГКЦ¹⁶, все ж таки багато більше богословів відчувало інтуїтивно, що даний культ є чужий духові візантійського-слов'янського обряду¹⁷. Полеміка серед духовенства УГКЦ точилася передовсім навколо зовнішньої форми вираження даного культу, що здійснювався навіть через різні відправи перед скульптурами Ісуса Христа чи зображеннями скривавлених сердець, що не були зрозумілі для східної традиції та не завжди подобалися вірним та духовенству¹⁸. В той же час і тексти різних відправ та й самого свята Пресвятого Серця Христового, що його уклав був о. І. Дольницький¹⁹, йшли врозріз зі

¹³ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15.

¹⁴ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25–33.

¹⁵ *Літургійна Агенда (богослужіння, освячення і благословення)*. Київ 2001, с. 887–888.

¹⁶ А. Шептицький. *Документи і Матеріали 1899–1944*. Том III Пастирські послання 1939–1944. *Пастирське послання митрополита Андрія до духовенства і вірних «Культ Христової Любові (1940 р. червень, Львів)»*. Львів-2010, с. 65–66; Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 204–209.

¹⁷ К. Королевський. *Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 257–258.

¹⁸ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях*. // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatohosertsyah-hrystovoho/>

¹⁹ А. Шептицький. *Документи і Матеріали 1899–1944*. Том III Пастирські послання 1939–1944. *Пастирське послання митрополита Андрія до духовенства і вірних «Культ Христової Любові (1940 р. червень, Львів)»*. Львів-2010, с. 66; Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 208.

східною традицією УГКЦ²⁰. До таких самих висновків в кінцевому результаті прийшла також і римська літургійна комісія в середині ХХ століття, якій Апостольський престол доручив переглянути і перевидати богослужбові книги УГКЦ згідно з давньою східною традицією²¹. В зв'язку із цим на місце свята «Пресвятого Серця Ісусового»²² було встановлено для УГКЦ свято «Найсолодшого Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа Чоловіколюбця»²³. Важко сказати, чи сила звичаю, чи ментальність, чи незнання, породжують те, що велике число духовенства та мирян і далі в УГКЦ сьогодні говорять про почитання Пресвятого Серця Христового та пояснюють цей культ на римо-католицький (латинський) спосіб. Вони також і далі поширюють і пропагують при звершенні даного культу різноманітні скульптурні та картинні релігійні зображення, при цьому незаслужено деколи навіть нехтуючи автентичною східною іконою²⁴.

Важливо підкреслити, що молебень, укладений в честь Серця Христового в УГКЦ у кінці ХІХ початку ХХ ст.²⁵, що звершується до сьогодні у приватній літургійній практиці, змінив лише свою назву на молебень до Христа Чоловіколюбця²⁶, а редакція його

---

²⁰ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

²¹ М. Соловій. *Божественна Літургія*. Львів 1999, с. 101–106.

²² *Вечірня і утрення та інші богослужіння на всі неділі і свята цілого року*. Мондєрь 1945, с. 405.

²³ *Часослов*. Рим 1950, с. 818–819; Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 208.

²⁴ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

²⁵ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15.

²⁶ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25.

тексту та структура залишилися первісною;²⁷ навіть тропар у ньому не був замінений²⁸, як приписала для УГКЦ римська реформа у вшануванні Христа Чоловіколюбця в богослужіннях²⁹.

Хоча до сьогодні вірні УГКЦ подекуди величають і прославляють Ісуса Христа Чоловіколюбця в червні молебнем; проте в більшості випадків не мають відомостей і не знають історії походження даного молебня та богослов'я його тексту, а власне кажучи, його христології.

В цій публікації дуже коротко хочу представити, в чому полягає схожість та відмінність між західним культом Пресвятого Серця Христового і східним культом Христа Чоловіколюбця, а також зупинитися над історією виникнення молебня в честь Серця Христового чи Христа Чоловіколюбця, що звершується сьогодні в УГКЦ у місяці червні. Ціль і мета цієї публікації – коротко розглянути та розібрати структуру даного молебня до Христа Чоловіколюбця, що звершується сьогодні в УГКЦ, та застановитися над його змістом, тобто розкрити його христологічний сенс.

В чому полягає схожість та відмінність між західним культом Пресвятого Серця Христового і східним культом Христа Чоловіколюбця

Схожість між західним культом Пресвятого Серця Христового і східним культом Христа Чоловіколюбця полягає в тому, що в обох випадках наголошується на любові Божого Сина до людства³⁰.

Божа любов до людського роду є кульмінаційною точкою Нового Завіту: «Бог є любов», – говорить евангелист Іван. Любов Бога і ближнього – це дві найбільші заповіді Христової благовісті.

---

²⁷ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25–33.

²⁸ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240;

²⁹ *Часослов*. Рим 1950, с. 818.

³⁰ Є. Іванків. *Український християнський Схід*. Чикаго 1992, с. 154.

Божа любов прославляється, як у Східній так і в Західній Церкві згідно зі своїми традиціями. Коли Східна і Західна Церква визнає догматичну правду про дві природи в Ісусі Христі, то одночасно при цьому Східна Церква більше наголошує на Божестві Спасителя, а Західна Церква – на Його людськості³¹.

Для Західної Церкви події Голгофи становлять вершину спасіння та найвищого вияву Божої любові до людей³². Розміщення розп'яття Христа посередині за престолом та стацій Хресної Дороги в костелах по периметру наочно доводять нам цю істину. Культ Пресвятого Серця Христового в Західній Церкві має пасійний, або страждальний характер і є неначе продовженням та розвитком давнішого почитання Христового боку, пробитого списом воїна³³. Голгофа, страсті та смерть Спасителя є осередком містики, побожності і богопочитання на Заході. Цей особливо пасійний характер західного християнства датується від св. Вернарда з Клерво³⁴, що жив в кінці XI – на початку XII століття. Він звернув був увагу християнського Заходу на близьке співвідношення між Христовими страстями і нашими людськими терпіннями і тим самим започаткував у західному християнстві настанову співчуття до терплячого Спасителя Ісуса Христа³⁵. У тому дусі постали різні набоженства, як-от: почитання Христових ран, особливо пробитого списом воїна боку Спасителя, увінчаної терням голови Христової, Страждальної Богоматері, Хресної дороги і Пресвятого Серця Христового. Серед усіх тих виявів західної набожності Пресвяте Серце Христове займає дуже важливе місце і до сьогодні³⁶.

³¹ Є. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 155–156.

³² Є. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 156.

³³ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

³⁴ Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 202.

³⁵ Є. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 156.

³⁶ Є. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 157.

Для Східної Церкви не тільки події Голгофи, але теж і всі інші Божі акти є виявом великої любові Божої до людей, як-от: створення людини, Воплочення Божого Сина, хрещення в Йордані Ісуса Христа, смерть на хресті Ісуса Христа, триденне Воскресіння, Вознесення на небо і Зіслання Святого Духа на апостолів³⁷. Незважаючи на це, центральне місце серед цих актів займає, без сумніву, Христове Воскресіння. Воно є неначе другим сотворенням Вселенної, приверненням давнього райського блаженного стану, перемогою над темними силами диявола, гріха і смерті, та оновленням цілої людської істоти. Воскресіння Ісуса Христа є також кульмінаційною точкою Божого чоловіколюбця, і богослужіння свята Пасхи закликають нас до любові та взаємного прощення.

Культ Христа Чоловіколюбця бере свій початок та богословське обґрунтування із IV століття від Св. Григорія Ніського та має на Сході не пасійний, але воскресний, тріумфальний характер³⁸. На Сході почитали і далі почитають зранений бік Спасителя, і є навіть ікони, як: «Христос у гробі» або «Не ридай мене, Мати»³⁹, які вказують на Його зранений бік, але східні отці та богослужбові тексти по-іншому трактують це почитання, ніж на Заході культ Пресвятого Серця Христового. Рану Спасителя Східна Церква інтерпретує не як символ терпіння і смерті, а як прообраз Святого Духа, віри, Церкви, Святих Таїнств, а головне – як джерело живої святої води⁴⁰.

---

³⁷ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatohosertsya-hrystovoho/>

³⁸ Є. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 157.

³⁹ *Икона Божией Матери «Не рыдай Мене Мати»* // <http://prav Yaroslav.ru/svyatyini/ikona-bozhiyemateri-ne-ryiday-mene-mati/>

⁴⁰ Марта Федак-Гелитович. *«Христос у гробі»: особливості української іконографії.* // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/icon/holiday_iconography/Chris_in_the_grave/66670/

Христос Чоловіколюбець, Якого прославляють вірні Східних Церков, бажає від них любові, але не якоїсь сентиментальної, співчутливої, тільки мужньої, твердої, витривалої та готової на жертви. Він до сьогодні звертається до своїх вірних словами: «Коли хто хоче йти за Мною, нехай себе зречеться, візьме щодня на себе хрест свій і йде за Мною. Бо хто захоче спасти свою душу, той її погубить, а хто погубить свою душу задля Мене, той її врятує» (Євангеліє від Луки 9: 23–24). В обмін за цю любов Христос готовий дарувати людям кожного дня Свою всемогутню любов, Свою силу, Своє життя та свідомість Божої опіки.

Західна Церква почитає Божу любов, що терпить і вмирає за людей та викликає в них співчутливу любов, жаль, каяття. Східна Церква прославляє Божу любов, що смертю смерть перемагає, воскресає, робить людей співчасниками нового прославленого життя та закликає людський рід до радості та тріумфальних співів, що власне символізує розпис східного храму⁴¹.

Коли в культурі Христового Серця в Західній Церкві богослови акцентують увагу на цілу особу Ісуса Христа то в той же час богослужбові тексти особливо роблять наголос на Христовому Серці⁴², але в цьому є велика різниця. Коли Серце Христове – це тілесний орган Спасителя, що є символом Його любові, головно Його людської любові до людства то Христос Чоловіколюбець – це цілий Христос зі своїм божеством та людською природою, з тілом та душею. Почитаючи Христа Чоловіколюбця, почитаємо цілого Ісуса Христа, наголошуючи при цьому Його любов до людей. Любов не як абстрактна ідея є предметом східного почитання, тільки особа Спасителя в аспекті Його чоловіколюбія, тобто любові до людського роду⁴³.

Західний культ Пресвятого Серця Христового є добрий і благородний та відповідає ментальності вірних Західної Церкви, в той

---

⁴¹ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». Львів 2011, п. 610–614.

⁴² Літургійна Агенда (богослужіння, освячення і благословення), с. 887–888.

⁴³ Є. Іванків. Український християнський Схід, с. 158.

же час також східний культ Христа Чоловіколюбця не є нижчим чи менш вартісним у Східній Церкві і відповідає ментальності вірних Східних Церков⁴⁴.

Зародження звичаю в УГКЦ присвячувати місяць червень Серцю Христовому та історія виникнення молебня до нього (на даний час)

Звичай присвячувати місяць червень Серцю Христовому та звершувати спеціально укладений для цього молебен на честь Серця Христового в УГКЦ прийшов в кінці XIX – на початку XX століття⁴⁵. Даний звичай був перейнятий від Римо-Католицької Церкви⁴⁶, в якій і до сьогодні цілий місяць червень є присвячений особливому почитанню Пресвятого Серця Ісусового⁴⁷.

До особливих форм культу Пресвятого Серця Ісусового в Римо-Католицькій Церкві до сьогодні належать: почитання Пресвятого Серця Христового протягом цілого місяця червня, свято Христового Серця, літанія до Пресвятого Серця Ісуса, перші п'ятниці в кожному місяці з винагородою Святим Причастям і Святими годинами, щорічна віднова акту посвяти Пресвятому Серцю Христовому, посвята родини Пресвятому Серцю Христовому, інтронізація

---

⁴⁴ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

⁴⁵ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

⁴⁶ К. Королевський. *Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 263.

⁴⁷ *Червень – місяць молитов до Пресвятого Серця Ісуса.* // <https://credo.pro/2017/06/135827>

образу Христового Серця в родинях та нічні винагородні адорації Святих Таїн⁴⁸.

Християни латинського обряду гаряче плакали і плакають набоженства до Пресвятого Серця Ісусового. У них предметом культу є тілесне Серце Спасителя⁴⁹, оскільки воно є знаком-символом Його безмірної любові до людей⁵⁰. На Заході серце розуміють, як символ любові, а на Сході про любов говорять прямо, не вдаючись до якихось інших символів, тому на Сході немає окремого свята і набоженств, пов'язаних з Серцем Христовим⁵¹.

Літургіст І. Василичин підкреслює: «Якщо деякі греко-католицькі священники погоджувалися правити «маївки», то більшість з них протягом довгого часу аж ніяк не хотіли служити відправ до Серця Христового, вважаючи це латинізацією. Культ Серця Христового у греко-католиків почав розвиватися в основному при василіанських монастирях, а лише згодом поширився практично на цілу УГКЦ»⁵².

⁴⁸ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatohosertsy-hrystovoho/>

⁴⁹ «Недостойно говорити, що споглядання фізичного Серця Ісуса заважає дійти до Бога і гальмує сходження душі до найвищих чеснот. Церква відкидає і засуджує такі фальшиві погляди. Католицькі богослови разом із святим Томою вчать: «ми не оточуємо культом образи самі по собі, предмети, але образи, що ведуть нас до Втіленого Бога. Наше духовне відношення не затримується тільки на самих образах, але йде до того, чий це образ, кого зображає. Тому релігійний культ образів Христа не спотворює культу почитання, ані не псує чесноти релігійності» // Пій XII. *Енцикліка про почитання Пресвятого Христового Серця* / ред. А. Костирка. Львів 1994, с. 54.

⁵⁰ Або також любов Спасителя, котру символізує тілесне Серце Ісусове // *Молитовник. Голос Душі.* Львів 1926, с. 4.

⁵¹ Д. Блажейовський. *Рим і обрядово-літургічні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 245.

⁵² І. Василичин. *Про травневі і червневі відправи.* // https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/16357-pro-travnevi-i-cherвнеvi-vidpravi.html

За підтримки митрополита А. Шептицького, а також духовенства (еп. Г. Хомишина⁵³, еп. Й. Коциловського⁵⁴, М. Чарнецького⁵⁵) та особливо вірних, бачимо поширення звичаю по цілій УГКЦ вшановувати Найсвятіше Серце Христове в червні⁵⁶ навіть через звершення особливо складеного молебня до Нього⁵⁷.

У пастирських листах Митрополита Андрія Шептицького часто зустрічаємо слова про Божу любов. Він настільки був перейнявся тією любов'ю, що пропонуючи окремих декрет в часі Львівського Архієпархіального Собору в 1940 р. про Культ Христової Любові, не вважав, що вшанування Божої Любові у виді Пресвятого Христового Серця суперечить східному обряду Греко-Католицької Церкви, а навпаки, змальовуючи нескінченну любов Ісуса Христа до людей, на основі Святого Письма показував доцільність запровадження свята Христового Серця⁵⁸. Тому за наполяганням Митрополита Львівський Архієпархіальний Собор у своїх рішеннях щодо культу Христової Любові від 20 грудня 1940 р. поручає священникам, щоби щороку проводились так звані акти посвяти Серцю Христовому, а саме – в третю неділю після Зіслання Святого Духа, після Святої Літургії. До всього цього Собор ще й посвятив був цілу Львівську Архієпархію Христовому Серцю, а разом з посвятою ще й приписує посвяту родин, парафій і цілу Україну. В тих же самих рішеннях знаходимо цікавий вислів про те, що «...за прикладом Латинської Церкви й ми звичаєм впроваджуємо празник Христового Серця»⁵⁹.

⁵³ Д. Блажейовський. *Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 243.

⁵⁴ Там само, с. 247.

⁵⁵ Там само, с. 249.

⁵⁶ С. Кияк. Становлення і зміст літургійно-обрядової ідентичності українського католицизму. // *Науковий вісник Івано-Франківської Теологічної Академії УГКЦ Добрий Пастир*. Теологія. Випуск 3. Івано-Франківськ 2010, с. 144, 149, 151.

⁵⁷ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15.

⁵⁸ *Діяння і постанови Львівських Архієпархіальних Соборів 1940–41–42–43 рр.* Канада 1984, с. 40–42.

⁵⁹ Там само, с. 121.

Поряд із тими, хто приймав культ Найсвятішого Серця Христового і вільно його запроваджував, були й такі, які відмовлялись від цього, вважаючи це не східною традицією⁶⁰. Проте Митрополита Андрея Шептицького це анітрохи не бентежило. Він старався пояснювати, що у шануванні Христового Серця немає нічого латинського, а що це є нормою для всіх християн, як східних, так і західних⁶¹. Митрополит Андрей писав: «Запрошуючи нас до почитання Христової любові, хоче св[ята] Церква заохотити нас до віддання Христової

⁶⁰ З листа Архієпископа Волинського і Житомирського Антонія Храповицького до Митрополита Андрея Шептицького від 28 листопада 1907 року знаходимо: Архієпископ Антоній Храповицький пише, що не задоволений тим, що Митрополит Шептицький настирливо вимагає прийняти і святкувати свято Христового Серця. Митрополит Андрей Шептицький пише, як дізнаємось із цього листа, що саме у Серці Христовому є вся повнота любові до людини, воно гідне найвищого почитання. Владика Антоній не погоджується на те, що культу Христового Серця надається таке почитання. Обґрунтовує він тим, що Святі Отці не надавали особливого значення Серцю Христа. Натомість пропонує Митрополиту Андрею запровадити культ і Христового мозку (як вмістилища Його мудрості) чи, наприклад, Христових нирок (як органу мученицьких страждань), Його губ (як символу Його спасенної науки). Він говорить про те, аби в Церкві не виникав релігійний матеріалізм. Якщо для католицького світу таке набоженство є нормою, то для Сходу це є приниженням. // Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії: Документи і матеріали, 1889–1917. Кн. 1. Львів 2004, с. 177–178; Д. Блажейовський. *Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 249.

⁶¹ На закиди Архієпископа Храповицького Митрополит А. Шептицький говорить, що Культ Христового Серця ми не розуміємо матеріально. Католицька Церква вважає Серце символом любові, що відображає давню християнську символіку, як, наприклад, у хресті бачили не лише предмет, але і символ Христових Страстей. Див. Лист Митрополита Андрея Шептицького до Архієпископа Антонія Храповицького з поясненням стосовно культу Христового Серця в Католицькій Церкві від 4 січня 1908 року // Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії: Документи і матеріали, 1889–1917. Кн. 1. Львів 2004, с. 187–188. Див. Лист Митрополита Андрея Шептицького до Архієпископа Антонія Храповицького з поясненням стосовно культу Серця Христового в Католицькій Церкві від 19 січня 1908 року // Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії: Документи і матеріали, 1889–1917. Кн. 1. Львів 2004, с. 196–199.

любові за любов. Ось така ціль цілого цього культу: з одної сторони, маніфестація Христової любові супроти нас, а з іншої сторони – змагання принаймні відплатити Спасителеві чимсь, що було би хоч у малій частинці достойним відповісти на почування Христа»⁶².

Літургіст Кирило Королевський зауважував, що ніхто б і не перечував дуже проти практики цього свята (Христового Серця) в УГКЦ, але ставлення великого акценту на набожествах західного впливу було відштовхуючим елементом для духовенства і вірних східної традиції⁶³. До їх числа також можна віднести і спеціально укладений молебень в честь Серця Христового⁶⁴, який до сьогодні звершується та містить у собі текст благання⁶⁵, який є дуже подібний до римо-католицької літанії до Пресвятого Серця Ісуса⁶⁶.

Потрібно не забувати, що незважаючи на запровадження звичаю звершувати молебень протягом червня, в УГКЦ ніхто, проте, не скасовував звершення вечірньої в часі добового кола замість молебня чи не вимагав відправляти його взамін вечірньої. До сьогодні в УГКЦ була і залишається приватна літургійна практика і не більше звершувати молебень до Христа Чоловіколюбця (чи Серця Христового) протягом червня, а подекуди – кожної першої п'ятниці чи неділі місяця.

В УГКЦ одночасно прийшов тоді звичай відправляти в честь Серця Христового чи Христа Чоловіколюбця молебень в червні за вітварем, як звершувалися літанії в Римо-Католицькій Церкві, а не перед іконою намісною, аналойною (тетраподною) чи іконою, який був написаний молебень, як практикувалося звершення молебнів у Східній Церкві. Особливий розквіт в поширенні та звершенні

---

⁶² А. Шептицький. *Документи і Матеріали 1899–1944*. Том III Пастирські послання 1939–1944. *Пастирське послання митрополита Андрея до духовенства і вірних «Культ Христової Любові (1940 р. червень, Львів)»*. Львів-2010, с. 64;

⁶³ Д. Блажейовський. *Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 243.

⁶⁴ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15.

⁶⁵ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хліплі – 2019, с. 25–33.

⁶⁶ *Літургійна Агенда (богослужіння, освячення і благословення)*, с. 887–888.

молебнів до Серця Христового чи Христа Чоловіколюбця в червні в УГКЦ настав після її виходу із підпілля в кінці ХХ ст. та спостереігається і до сьогодні.

До звершення в червні молебнів до Серця Христового, Христа Чоловіколюбця чи Христа Спасителя не зобов'язує сьогодні офіційний требник УГКЦ⁶⁷, церковний устав УГКЦ⁶⁸, віроучительний документ УГКЦ Катехизм «Христос – Наша Пасха»⁶⁹, а також канони партикулярного права УГКЦ⁷⁰. Тому він може звершуватися, або не звершуватися – це звичайно залишається на розсуд настоятеля тієї чи іншої парафії УГКЦ, але коли він звершується, то не може відправлятися взамін чи нехтуючи вечірньою, окрім того, ієрархією має вживатися текст, який має церковне затвердження згідно з розумінням припису Кодексу канонів Східних Церков⁷¹, Інструкції про впорядкування книговидання в УГКЦ⁷², а також Інструкції щодо подання і затвердження літургійних текстів, їх перевидань і перекладів⁷³.

Вірні повинні знати, що жоден молебен, навіть молебен до Христа Чоловіколюбця не може замінити участь у Божественній Літургії у неділі та свята, а духовенству слід пам'ятати, що Божественна Літургія, та богослужіння денного кола є важливішими за молебен, а тому не потрібно заміняти, наприклад, богослужіння вечірньої молебнем, оскільки вона в особливий спосіб оспівує

⁶⁷ *Требник*. Львів 2001; *Требник (освячення та благословення)*. Львів 2010.

⁶⁸ *Типик УГКЦ*. Львів 2002.

⁶⁹ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2011, п. 528–529.

⁷⁰ *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви*. // http://ugcc.ua/official/official-documents/kanony/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html

⁷¹ *Кодекс канонів Східних Церков*. Львів 1995, кан. 656. п. 2.

⁷² *Інструкції про впорядкування книговидання в УГКЦ 2011*, п. 25.

⁷³ *Інструкція щодо подання і затвердження літургійних текстів, їх перевидань і перекладів*. // Матеріали Синоду єпископів УГКЦ. Київ, 11–18 серпня 2013 року. Спецвипуск Благівісника Верховного Архиепископства Києво-Галицького УГКЦ 2013 року. Львів 2013, с. 66–67.

літургійний день року. Звичайно, молебень можна відправляти після вечірньої як особливе приватне церковне богослужіння, котре через свій простий зміст, силою звичаю, є сьогодні досить поширене і притягає до себе чимале число вірних.

Щодо практики звершення молебня в червні, то до сьогодні серед богословів УГКЦ існує дві тенденції: одна – за його звершення⁷⁴, а інша проти⁷⁵, незважаючи на те, що він був і залишається лише приватним церковним богослужінням. В той же час бачу, що в УГКЦ залишається відкритим питання, як розставити правильні акценти стосовно служіння у червні даного молебня, а також, якого дотримуватися офіційного його тексту. На мою думку, лише правильно розставлені акценти, історичні та богословські, можуть вказати правильне русло, як далі рухатися у практикуванні звичаю відправлення молебнів протягом червня та в якій редакції його звершувати. Не слід забувати, що в середині ХХ століття, коли в УГКЦ було змінено свято «Пресвятого Серця Ісусового»⁷⁶ на свято «Найсолодшого Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа Чоловіколюбця»⁷⁷, тоді також і назву молебня в честь Серця Христового⁷⁸ було змінено на молебень до Христа Чоловіколюбця⁷⁹, але при цьому його текст, тобто редакція була залишена давня, без змін, як і практика його звершення, силою звичаю, залишилася в червні.

⁷⁴ С. Кияк. Становлення і зміст літургійно-обрядової ідентичності українського католицизму. // *Науковий вісник Івано-Франківської Теологічної Академії УГКЦ Добрий Пастир*. Теологія. Випуск 3. Івано-Франківськ 2010, с. 144, 149, 151; М. Федорів. *Напрямки праці літургійної комісії для українського церковного співу й церковних практик*. Чикаго 1968, с. 33, 44.

⁷⁵ Е. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 154–159; І. Васишлин. *Про травневі і червневі відправи*. // https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/16357-pro-travnjevi-i-cherвнеvi-vidpravi.html

⁷⁶ *Вечірня і утрєня та інші богослужіння на всі неділі і свята цілого року*. Мондєрь 1945, с. 405.

⁷⁷ *Часослов*. Рим 1950, с. 818–819; Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 208.

⁷⁸ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15.

⁷⁹ *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25–33.

Червневий молебен до Христа Чоловіколюбця (Серця Христового) УГКЦ та його редакції

Молебен до Христа Чоловіколюбця в одній із найбільш вживаних своїх редакцій, що звершується сьогодні в червні в УГКЦ, є скорочений у свої структурі⁸⁰ порівняно з молебнями, які існували досі в літургійному вжитку Київської Церкви у рукописних⁸¹ та стародрукованих літургійних книгах українських Церков київської традиції (З'єднаної⁸² та Православної⁸³). Цей молебен не містить канону та є досить спрощений у своїй структурі та редакції⁸⁴.

Молебен до Христа Чоловіколюбця на практиці сьогодні має щонайменше чотири дуже подібних назви та чотири дуже подібних структури, але всі вони в своїх редакціях подають нам догматичні правди про Ісуса Христа. Для порівняльного аналізу подаємо назви молебнів та їхні структури в таблиці.

МОЛЕБЕНЬ в честь СЕРЦЯ ХРИСТОВОГО ⁸⁵	МОЛЕБЕНЬ ДО ХРИСТА ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ ⁸⁶	Молебен до Чоловіколюбця Спаса нашого Ісуса Христа ⁸⁷	МОЛЕБЕНЬ ДО ХРИСТА СПАСИТЕЛЯ ⁸⁸
	Диякон: Благослови, владико.	Ієрей поверх ряси одягає епітрахиль і фелон, а диякон стихар і орар. Завіса	Диякон: Благослови, владико.

⁸⁰ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240.

⁸¹ *Euchologium slavonicum* (Требник Київський XV – поч. XVI ст.). Апостольська Ватиканська Бібліотека. Фонд Борджіо-Ілліріко № 15, арк. 340 зв.–366.

⁸² *Требник*. Вільно 1618, арк. 234–295.

⁸³ *Требник*. Стрятин 1606, арк. 394–451, 478–491 зв.

⁸⁴ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240.

⁸⁵ Духовна вязанка на май і червень. Йорктон 1924, с. 7–15.

⁸⁶ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25–33.

⁸⁷ Молебен. Canada 1979, с. 1–13.

⁸⁸ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Ходить та подивіться*. *Молитовник*. Львів – 2007, с. 82–92.

<p>Тропар глас 4. Днесь вселенная радується, ібо на престоли Серце Спасителя в пламени огненнім зрється... Слава: І нині: Той же Тропар.</p>	<p><i>Тропар, глас 4</i> Нині вселенна радується, * бо ж на престоли Серце Спасителя в полум'ї вогнянім видніє, * ...</p>	<p><u>Потім тропар, глас 4:</u> Днесь вселенна радується, бо чоловіколюбіє Спасителя явилось... <u>Двічі</u> <u>Або цей тропар,</u> <u>глас 2:</u> Пречистому образу Твоєму поклоняємось, Благий... <u>Двічі</u> <u>Або цей тропар,</u> <u>глас 6:</u> Помилуй нас, Господи, помилуй нас... <u>Двічі</u> <u>Або цей тропар,</u> <u>глас 4</u> Ісусе найсолодший, Ти любов невимовна... <u>Двічі</u> <u>Опісля, Слава, і нині:</u> <u>кондак, глас 8:</u> Непереможний Владарю і Господи, ада Побіднику... ВЕЛИЧАННЯ <u>Паламар роздає вірним свічки. Святі двері відкриваються і буває величання й винесення ікони, як на утрені. Священослужителі, несучи ікону Спаса, урочисто співають наступне величання. Кладуть ікону на аналой чи</u></p>	<p>«<i>Бог – Господь</i>», глас 2 Бог – Господь, і явився нам... <i>Стих 1:</i> Сповідуйтеся Господеві... <i>Стих 2:</i> Обійшовши обступили мене... <i>Стих 3:</i> Не умру, а жити буду... <i>Стих 4:</i> Камінь, яким знехтували будівничі, цей став головою вугла... Тропар, глас 2 Пречистому образу Твоєму поклоняємось, благий, * просячи прощення прогрішень наших, Христе Боже... Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові... <i>Богородичний:</i> Милосердя єси джерело, милости сподоби нас, Богородице...</p>
<p>ВЕЛИЧАНІЄ</p>	<p><i>Величання</i></p>	<p><u>Потім тропар, глас 4:</u> Днесь вселенна радується, бо чоловіколюбіє Спасителя явилось... <u>Двічі</u> <u>Або цей тропар,</u> <u>глас 2:</u> Пречистому образу Твоєму поклоняємось, Благий... <u>Двічі</u> <u>Або цей тропар,</u> <u>глас 6:</u> Помилуй нас, Господи, помилуй нас... <u>Двічі</u> <u>Або цей тропар,</u> <u>глас 4</u> Ісусе найсолодший, Ти любов невимовна... <u>Двічі</u> <u>Опісля, Слава, і нині:</u> <u>кондак, глас 8:</u> Непереможний Владарю і Господи, ада Побіднику... ВЕЛИЧАННЯ <u>Паламар роздає вірним свічки. Святі двері відкриваються і буває величання й винесення ікони, як на утрені. Священослужителі, несучи ікону Спаса, урочисто співають наступне величання. Кладуть ікону на аналой чи</u></p>	<p>«<i>Бог – Господь</i>», глас 2 Бог – Господь, і явився нам... <i>Стих 1:</i> Сповідуйтеся Господеві... <i>Стих 2:</i> Обійшовши обступили мене... <i>Стих 3:</i> Не умру, а жити буду... <i>Стих 4:</i> Камінь, яким знехтували будівничі, цей став головою вугла... Тропар, глас 2 Пречистому образу Твоєму поклоняємось, благий, * просячи прощення прогрішень наших, Христе Боже... Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові... <i>Богородичний:</i> Милосердя єси джерело, милости сподоби нас, Богородице...</p>

<p>Величаєм Тя, животдавче Христе...</p>	<p>Величаємо Тебе, життєдавче Христе, *...</p>	<p><u>тетрапод поміж хорами. Далі ієрей, у супроводі диякона зі свічкою, кадить святу ікону з чотирьох сторін, а потім святу трапезу, вівтар, іконостас, увесь храм, народ та ще раз ікону, але тільки спереду.</u> <u>Священнослужите- лі, несучи ікону:</u> Величаємо Тебе, жит- тєдавче Христе... <u>Лик повторяє. Далі читець або ієрей</u></p>	
<p>Стих: Что воздам Господеві...</p>	<p><i>Стих 1:</i> Що віддам Господеві...</p>	<p><u>мовить стихи, а лик повторяє величання.</u></p>	
<p>Стих: На него упова сердце моє...</p>	<p><i>Стих 2:</i> На нього уповає серце моє...</p>	<p><u>Стих 1:</u> Ісповімя Тобі, Господи...</p>	
<p>Стих: Сердце чисто созиди...</p>	<p><i>Стих 3:</i> Серце чисте утвори...</p>	<p><u>Стих 2:</u> І нехай уповають на Тебе...</p>	
<p>Слава: І нині:</p>	<p>Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові...</p>	<p><u>Стих 3:</u> Бажання убогих почув Ти...</p>	
		<p>Слава Отцю і Сину і Святому Духові... Алилуя, алилуя, алилуя...</p>	
		<p><u>По Алилуя й повторенні величання лик мовчить. Тоді самі священнослужителі знову співають</u></p>	
		<p><u>величання, а опісля вертаються</u></p>	
		<p><u>святими дверми у вівтар. Усі гасять</u></p>	
	<p>Прокімен</p>		
	<p><i>Диякон:</i> Будьмо уважні.</p>		

<p>С.: Воньмим, мир всім, премудрость воньмим.</p>	<p><i>Свящ.:</i> Мир всім. <i>Диякон:</i> Премудрість, будьмо уважні.</p>	<p><u>свої свічки.</u> ПРОКІМЕН І ЄВАНГЕЛІЄ <i>Диякон:</i> Будьмо уважні. <i>Іерей:</i> Мир всім. <i>Диякон:</i> Премудрість. Будьмо уважні.</p>	
<p>Л.: Прокімен гл. 4. Воскликніте Господеві вся земля... Стих: Вся земля да поклониться Тебі...</p>	<p>Прокімен, глас 4: Воскликніте Господеві, вся земля... <i>Стих:</i> Уся земля нехай поклониться Тобі...</p>	<p><u>Прокімен, глас 4, псалом 65:</u> Воскликніте Господеві... <i>Стих:</i> Вся земля нехай поклониться Тобі... <u>Або цей, глас той самий, псалом 88:</u> Господи, у світлі лица Твого підемо... <i>Стих:</i> Виділи всі кінці землі... <u>Або цей, глас той самий, псалом 21:</u></p>	
<p>С.: Господу помолімся. Л.: Господи помилуй. С.: Яко свят еси Боже наш... Л.: Амінь.</p>	<p><i>Диякон:</i> Господу помолімся. Л.: Господи, помилуй. <i>Свящ.:</i> Бо Ти святий еси, Боже наш... Л.: Амінь.</p>	<p>Повім імя Твое братіі мой... <i>Стих:</i> Молитви мої воздам перед тими... <i>Диякон:</i> Господу помолімся. <i>Лик:</i> Господи, помилуй. Іерей, виголос: <i>Іерей:</i> Бо Ти святий еси, Боже наш... <i>Лик:</i> Амінь. <u>Тут буває звичайне кадіння перед читанням Євангелія.</u></p>	
	<p>«Всяке дихання», глас 4</p>		

<p>– Всяке диханіє да хвалит Господа.</p> <p>Стих: Хвалите Бога во святых Его...</p> <p>С.: І о еже сподобитися нам слышанію святаго Евангелія, миром Господа Бога молим.</p> <p>Л.: Господи помилуй 3.</p> <p>С.: Мир всім.</p> <p>Л.: І духови твоєму.</p> <p>С.: Премудрость прости, услышим святаго Евангелія от Матея святаго Евангелія чтеніе (Зач. 43).</p> <p>Л.: Слава Тебі, Господи, слава Тебі.</p> <p>С.: Воньмім.</p> <p>Рече Господь своїм учеником: вся мні предана суть Отцем...</p>	<p>Всяке дихання нехай хвалить Господа.</p> <p><i>Стих 1:</i> Хваліте Бога у святинях його.</p> <p><i>Стих 2:</i> Хваліте його у тверді сили його.</p> <p>Евангеліє</p> <p><i>Диякон:</i> Щоб сподобилися ми слухання святаго Евангелія, Господа Бога молим.</p> <p>Л.: Господи, помилуй (3).</p> <p><i>Свящ.:</i> Премудрість, виструхаймо святаго Евангелія.</p> <p>Мир всім.</p> <p>Л.: І духові Твоєму.</p> <p><i>Диякон:</i> Від Матея святаго Евангелія читання.</p> <p><i>Люди:</i> Слава Тебі, Господи, слава Тебі.</p> <p><i>Свящ.:</i> Будьмо уважні.</p> <p><i>Диякон читає Евангеліє Матея 11, 27–30:</i></p> <p>Сказав Господь своїм ученикам: Усе передав Мені Мій Отець...</p>	<p>Диякон: Усяке дихання нехай хвалить Господа: <u>І лик повторює на глас 4:</u> Усяке дихання нехай хвалить Господа. Стих 1: Хваліте Бога у святых Його. Стих 2: Хваліте Його у утверженні сили Його. <u>Після цього диякон виголошує:</u> Диякон: Щоб сподобилися ми слухання святаго Евангелія, Господа Бога молим. Лик: Господи, помилуй. Тричі. Диякон: Премудрість. Прости. Виструхаймо святаго Евангелія. Ієрей: Мир всім. Лик: І духові твоєму.</p> <p><u>Ієрей чи диякон (котрий має читати) Евангеліє мовить:</u> Від імярек святаго Евангелія читання. Лик: Слава Тебі, Господи, слава Тебі. <u>Диякон чи ієрей (котрий слухає читання) мовить:</u> Будьмо уважні. <u>Від Матея, Зачало 43.</u></p>	<p>Всяке дихання нехай хвалить Господа.</p> <p><i>Стих 1:</i> Хваліте Бога у святинях Його.</p> <p><i>Стих 2:</i> Хваліте Його у тверді сили Його</p> <p>Евангеліє</p> <p><i>Диякон:</i> Щоб сподобилися ми слухання святаго Евангелія, Господа Бога молим.</p> <p>Л.: Господи, помилуй (3).</p> <p><i>Свящ.:</i> Премудрість, виструхаймо святаго Евангелія.</p> <p>Мир всім.</p> <p>Л.: І духові твоєму.</p> <p><i>Диякон:</i> Від Івана святаго Евангелія читання.</p> <p><i>Люди:</i> Слава Тебі, Господи, слава Тебі.</p> <p><i>Свящ.:</i> Будьмо уважні.</p> <p><i>Диякон читає Евангеліє Івана 10, 9–16:</i></p> <p>Сказав Господь юдеям, які до Нього прийшли: Я – ворота...</p>
---	---	--	--

<p>Л.: Слава Тебі, Господи, слава Тебі. (Тут може слідувати проповідь, а по проповіді):</p> <p>Ісусе, Сине Бога живаго, открий щедроти святійша- го Сердца Твоего... (За кожним стихом люди співають): О Святійше Сердце Ісуса, помилуй нас. Сердце Ісуса, красото пресвітлая, помилуй і спаси Тебе величаю- щих...</p> <p>С.: Паки і паки приклоньше коліні, миром Господа Бога молим. Л.: Господи помилуй 3. (Священик читає голосно молитву):</p>	<p>Л.: Слава Тобі, Господи, слава Тобі</p> <p>Благання Ісусе, Сину Бога живого, що відкрив щедроти пресвятого Серця Твого...</p> <p>Люди: О, пресвяте Сердце Ісуса, помилуй нас. Сердце Ісуса, красо пресвітла, помилуй і спаси тих, що Тебе величають...</p> <p>Єктенія Помилуй нас, Боже, по великій милості Твоїй...</p> <p>Л.: Господи, помилуй (3). Ще молимось</p>	<p>Сказав Господь своїм ученикам: Усе є передане мені моїм Отцем...</p> <p>ПОХВАЛИ <u>Ієрей з дияконом</u> <u>виходять на</u> <u>середину храму</u> <u>перед винесеною</u> <u>іконою. Там на</u> <u>переміну співають</u> <u>наступні похвали.</u> <u>за кожною з яких</u> <u>дик співає</u> <u>означений приспів:</u> Ісусе, Сину Бога Живого... Приспів: Чоловіко- любче Ісусе, помилуй нас: або Приспів: Помяни нас, Господи, коли прийдеш у Царстві Твоїм: Ісусе, Сину Бога Живого, предвічне Слово...</p> <p>ЄКТЕНІЯ Й КОЛІНОПРЕКЛО- НЕННЯ: Диякон: Помилуй нас, Боже, по великій милості Твоїй...</p>	<p>Л.: Слава Тобі. Господи, слава Тобі.</p> <p>Єктенія Помилуй нас, Боже, по великій милості Твоїй...</p>
---	---	--	--

<p>Господи Ісусе Хрісте Боже наш, ізволь, да сердца наша станут престолом любове Твоея... Л.: Амінь. Священик читає ектенію: Помилуй нас, Боже, по великій милости Твоїї... Л.: Господи, помилуй 3. Єще молимся о святійшем вселенстїм Архієрїї (імрк.) Папі римстїм ... Л.: Господи, помилуй 3. Єще молимся Тебі Господу Богу нашому, призрїти на стенанія, слези і воплї... Л.: Господи, помилуй 3. Єще молимся єже услїшатися гласу моленія нашего і молїтви і помилу- вати рабов твоїх... Л.: Господи, помилуй 3. Єще молимся о предстоящих людах...</p>	<p>Господеві Богу нашому, щоб вислухав голос молїння нас, грішних... Л.: Господи, помилуй (3). Єще молимось, щоб зберегтися городові цьому (селу цьому) і святотому храму цьому... Л.: Господи, помилуй (12). Єще молимось, щоб Господь Бог вислухав голос молїння нас, грішних... Л.: Господи, помилуй (3). Вислухай нас, Боже, Спасителю наш, уповання всіх кінців землі і тих, що на морі далеко... Л.: Амінь. Диякон: 3 умилін- ням усі голови (і колїна) прикло- нивши, Господу помолїмся. Л.: Господи, помилуй.</p>	<p>Лик: Господи, помилуй. <u>Тричі.</u> Диякон: Єще молимось за святїшого вселен- ського Архієрея їмярек, Папу Римського... Лик: Господи, помилуй. Тричі. Диякон: Єще молимось Тобі, Господеві Богу нашому, щоб Ти поглянув на стогнання, слези і плач ... Лик: Господи, помилуй. <u>Тричі.</u> Диякон: Єще молимось Господеві Богу нашому, щоб вислухав голос молїння нас грішних... Лик: Господи, помилуй. <u>Тричі.</u> Диякон: Єще молимось, щоб Ти вислухав голос молїння нашего і молїтви ... Лик: Господи, помилуй. <u>Тричі.</u> Диякон: Єще молимось за предстоящих людей...</p>	<p>Л. Господи, помилуй (3). Єще молимось Господеві Богу нашому, щоб вислухав голос молїння нас, грішних... Л.: Господи, помилуй (3). Єще молимось, щоб зберегтися городові цьому (селу цьому) і святотому храму цьому... Л.: Господи, помилуй (12). Єще молимось, щоб Господь Бог вислухав голос молїння нас, грішних... Л.: Господи, помилуй (3) Вислухай нас, Боже, Спасителю наш, уповання всіх кінців землі і тих, що на морі далеко... Л.: Амінь. Диякон: 3 умилін- ням усі голови (і колїна) приклонив- ши, Господу помолїмся. Л.: Господи, помилуй.</p>
--	---	--	---

<p>Л.: Господи, помилуй 3.</p> <p>Милостію і щедротами і чоловіколюб'єм єдиного Сина Твого...</p> <p>Л.: Амінь.</p> <p>С.: Премудрость.</p> <p>Л.: Благослови.</p> <p>С.: Сий благословен і препрославлен Христос Бог наш... Л.: Амінь. – Утверди Боже католицьку віру во віки віков.</p> <p>С.: Пресвятая Богородице спаси нас.</p> <p>Л.: Чеснійшую Херувім:</p> <p>С.: Слава Тебі Христе Боже, упованіє наше, слава Тебі.</p> <p>Л.: Слава: І нині: Господи помилуй 3. р. Господи Благослови.</p> <p>С.: От Сердца всю благодать источивий Христос істинний Бог наш... Л.: Амінь.</p>	<p>Молитва</p> <p>Тобі, Господи, єдиному благому, незлопам'ятному, ісповідую гріхи мої... Л.: Амінь.</p> <p>Відпуст</p> <p>Диякон: Премудрість. Л.: Чеснішу від херувимів і незрівнянно славнішу від серафимів... Свящ.: Слава Тобі, Христе Боже, уповання наше, слава Тобі. Л.: Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові... Благослови. Христос, істинний Бог наш... Л.: Амінь.</p>	<p>Лик: Господи, помилуй. <u>Тричі</u>. <u>Виголос:</u> <u>Ієрей:</u> Бо милостивий і чоловіколюбчець Бог еси... <u>Лик:</u> Амінь.</p> <p><u>Диякон:</u> З умилінням усі, голови (і коліна) приклонивши, Господу помолімся. <u>Лик:</u> Господи, помилуй. <u>Ієрей перед</u> <u>винесеною іконою</u> <u>голосно мовить</u> <u>оцю чи іншу</u> <u>молитву:</u> Господи Ісусе Христе, Чоловіколюбче Спасе наш... <u>Лик:</u> Амінь. У час Великого Посту тут робимо три великі поклони, мовлячи молитву Св. Єфрема. Дивись Додаток. ВІДПУСТ <u>Диякон:</u> Премудрість. <u>Лик:</u> Чеснішу від херувимів... <u>Ієрей:</u> Слава Тобі, Христе Боже, уповання наше, слава Тобі.</p>	<p>Молитва до Господа нашого Ісуса Христа</p> <p>Тобі, Господи, єдиному благому, незлопам'ятному, ісповідую гріхи мої... Л.: Амінь.</p> <p>Відпуст</p> <p>Диякон: Премудрість. Люди: Чеснішу від херувимів і незрівнянно славнішу від серафимів... Свящ.: Слава Тобі, Христе Боже, уповання наше, слава Тобі. Л.: Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові... Благослови. Христос, істинний Бог наш... Л.: Амінь.</p>
--	--	---	--

	<p><u>Лик:</u> Слава Отцю і Сину і Святому Духові... <u>Тричі</u> <u>Благослови.</u> <u>Ієрей творить відпуст:</u> Христос, істинний Бог наш... <u>Лик:</u> Амінь. <u>І приступають вірні цілувати святу ікону й прийняти від ієрея благословення.</u> <u>У пасхальнім часі, замість Чеснішу від херувимів...</u> <u>мовимо:</u> <u>Лик:</u> Світися, світися, новий Єрусалиме... <u>А замість Слава і нині... перед відпустом:</u> <u>Лик:</u> Христос воскрес із мертвих... <u>Лик:</u> Амінь. <u>Ієрей:</u> Христос воскрес! <u>Тричі.</u> <u>Народ:</u> Воістину воскрес! <u>Тричі.</u> <u>І співають тропар Пасхи:</u> Христос воскрес із мертвих... <u>Тричі.</u> <u>Далі:</u> І нам дарував життя вічне... <u>І приступають вірні цілувати святу</u></p>	
--	---	--

		<u>ікону й прийняти</u> <u>від ієрея благосло-</u> <u>вення.</u>	
--	--	--	--

У структурі найстарішого молебня в честь Серця Христового, як можна побачити за кожним благальним стихом люди спочатку співали: «**О Святійше Сердце Ісуса, помилуй нас**»⁸⁹, а пізніше в новій редакції цього молебня почали співати: «**О, пресвяте Серце Ісуса, помилуй нас**»⁹⁰. Також бачимо в цій новій редакції нову молитву,⁹¹ яка була запозичена із Акафісту до Господа нашого Ісуса Христа⁹².

В іншій поширеній редакції молебня до Христа Спасителя, що подає молитовник «Прийдіте поклонімося», бачимо в структурі після початку звичайного припис звершувати псалом 142⁹³. Цей припис нагадує про зв'язок цієї структури із давньою структурою молебня (чи параклиса), де переважно завжди слідував цей псалом після початку звичайного перед звершенням канону⁹⁴. Цікаво підкреслити, що також у цій редакції молебня міститься молитва⁹⁵, котра була запозичена із Акафісту до Господа нашого Ісуса Христа⁹⁶.

На особливу увагу, на мій погляд, заслуговує також вище подана редакція молебня до Чоловіколюбця Спаса нашого Ісуса Христа, оскільки в ній міститься не тільки багато рубрик, але даний молебен приписується відправляти перед іконою та вживаються інші похвали⁹⁷, а не ті, що виникли в УГКЦ на основі закликів-благань римо-католицької літанії⁹⁸.

⁸⁹ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 10–11.

⁹⁰ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 239.

⁹¹ Там само, с. 240, 232–234, 205–206.

⁹² Там само, с. 205–206.

⁹³ Там само, с. 226–227.

⁹⁴ *Требник*. Вільно 1618, арк. 234–295; *Требник*. Стрятин 1606, арк. 394–451, 478–491 зв.

⁹⁵ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 234, 205–206.

⁹⁶ Там само, с. 205–206.

⁹⁷ *Молебен*. Canada 1979, с. 9.

⁹⁸ *Літургійна Агенда (богослужіння, освячення і благословення)*, с. 887–888.

В УГКЦ, як можна побачити із вищесказаного, сьогодні серед вірних поширюються різні редакції молебня до Ісуса Христа. Їх переважно можна зустріти в молитовниках, що розповсюджують різні видавництва. Від них, власне кажучи, залежить, яку редакцію даного молебня одержать вірні, тому вони мають перш ніж видавати молитовники для вірних, отримати церковне благословення на них⁹⁹, а перед тим мають заручитися, звичайно, підтримкою спеціалістів, що у них поміщати, щоб це відповідало науці Церкви, її літургійному благочестю та не йшло врозріз із церковним правом.

Вчення про Ісуса Христа (христологія), що впливає із тексту молебня

На одній із найбільше вживаних редакцій молебня до Христа Чоловіколюбця, що звершується сьогодні в червні в храмах УГКЦ і що його подає молитовник «Прийдіте поклонімося», який був виданий за благословенням Блаженнішого Патріарха Мирослава Івана Любачівського; пропоную зараз зупинитися та розглянути його структуру і текст¹⁰⁰.

Молебень даної редакції починається початком звичайним, що складається із виголосу і вступних молитов до Св. Духа – Пресвятої Тройці, Трисвятого і Господньої молитви. Після цього слідує тропар: «Нині вселенна радується, * бо ж на престолі Серце Спасителя в полум'ї вогнянім видніє, * ...»¹⁰¹, що його співають вірні на четвертий глас. Його змістом є прослава Серця Спасителя.

---

⁹⁹ Див.: *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995, кан. 656 та документи УГКЦ: *Інструкція про впорядкування книговидавництва в УГКЦ 2011*, п. 25; *Інструкція щодо подання і затвердження літургійних текстів, їх перевидань і перекладів*. // Матеріали Синоду єпископів УГКЦ. Київ, 11–18 серпня 2013 року. Спецвипуск Благівісника Верховного Архиепископства Києво-Галицького УГКЦ 2013 року. Львів 2013, с. 66–67.

¹⁰⁰ *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240.

¹⁰¹ Там само, с. 236.

Наступною дією в молебні є благословення священником вірних, які у відповідь прокіменом **4 гласу** заявляють, що будуть відавати славу Господеві: «Воскликніте Господеві, вся земля...»¹⁰².

Священик обкаджує вітвар, іконостас і людей. Кадило – це символ молитви, таким чином символічно, а виразними словами: «Господу помолімся»¹⁰³, священик взиває народ молитись, а вірні побожно відповідають: «Господи, помилуй»¹⁰⁴. Священик віддає своїм виголосом славу «Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас, і на віки віків»¹⁰⁵. Вірні відповідають «Амін»¹⁰⁶ тобто «нехай так буде», і співають на глас четвертий «Всяке дихання нехай хвалить Господа»¹⁰⁷ на переміну зі стихами псалмів, які читає священик «Хваліте Бога у святинях Його» і «Хваліте його у тверді сили Його»¹⁰⁸. Прокіменом і стишками псалмів вірні разом із священиком підкреслюють свою віру Всевишньому Богу. Прокімен і стишки є власне підготовкою до найголовнішої частини молебня – Св. Євангелія.

Святе Євангеліє від Матея 11, 27–30¹⁰⁹, що його читає священик, закликає всіх втомлених і обтяжених прийти до Ісуса Христа, щоб знайти полегшу душам своїм. Після читання Св. Євангелія і короткої переважно христологічної науки (проповіді) або без неї слідує благання до Серця Ісусового¹¹⁰, які особливо наголошують на Серці Христовому, так, як це чинить Римо-Католицька Церква, а не на Христовому Чоловіколюбстві, як би мала, на мій погляд, традиційно це чинити УГКЦ, що належить до східної традиції. Потім слідує в молебні мала просительна ектенія¹¹¹, а після неї молитва до

¹⁰² *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005, с. 237.

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Там само..

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Там само, с. 238.

¹⁰⁸ Там само.

¹⁰⁹ Там само.

¹¹⁰ Там само., с. 239–240.

¹¹¹ Там само., с. 240, 232–233.

Господа Ісуса Христа: «Тобі, Господи, єдиному благому, незлопам'ятному, ісповідую гріхи мої...¹¹², яка була запозичена із Акафісту до Господа нашого Ісуса Христа¹¹³». Хід молебня завершує відпуст¹¹⁴.

Висновок

Культ до Пресвятого Серця Христового від Римо-Католицької Церкви у свій час перейняли багато Східних Католицьких Церков, серед них і УГКЦ¹¹⁵. Цей культ від Римо-Католицької Церкви через прості та досить зрозумілі для людей форми вираження різних набоженств був перейнятий в кінці ХІХ століття духовенством Чину святого Василя Великого, а через них став поширений по цілій УГКЦ¹¹⁶.

В кінці ХІХ століття в УГКЦ на приватному рівні подекуди існував звичай присвячувати місяць червень Серцю Христовому та звершувати спеціально укладений для цього молебень в честь Серця Христового¹¹⁷. Даний звичай був перейнятий від Римо-Католицької Церкви¹¹⁸, в якій і досі цілий червень присвячений особливому почитанню Пресвятого Серця Ісусового¹¹⁹.

¹¹² *Прийдіте поклонімося – Молитовник*. Львів 2005 с. 240, 205–206.

¹¹³ Там само., с. 205–206.

¹¹⁴ Там само., с. 234.

¹¹⁵ Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 208–209.

¹¹⁶ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях*. // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

¹¹⁷ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях*. // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

¹¹⁸ К. Королевський. *Рим і обрядово-літургічні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, с. 263.

¹¹⁹ *Червень – місяць молитов до Пресвятого Серця Ісуса*. // <https://credo.pro/2017/06/135827>

Молебень до Христа Чоловіколюбця (чи Серця Христового) на практиці сьогодні в УГКЦ має щонайменше чотири дуже подібних назви та чотири дуже подібних структури¹²⁰, які в своїх редакціях подають нам догматичні правди про Ісуса Христа.

Молебень до Христа Чоловіколюбця в одній із найбільш вживаних своїх редакцій є за своєю структурою¹²¹ коротший від молебнів, які існували до того часу в літургійному вжитку Київської Церкви у рукописних¹²² та стародрукованих літургійних книгах українських Церков Київської традиції (З'єднаної¹²³ та Православної¹²⁴). Цей молебень не містить канону та досить спрощений у своїй структурі та редакції¹²⁵.

Молебень, укладений в честь Серця Христового ще у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.¹²⁶, в УГКЦ звершується до сьогодні у приватній літургійній практиці. Він змінив лише свою назву на молебень до Христа Чоловіколюбця¹²⁷, а редакція його тексту та структура залишилися майже первісною;¹²⁸ навіть тропар у ньому не був заміненний¹²⁹, як приписала для УГКЦ римська літургійна реформа

¹²⁰ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15; *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25–33; *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Ходіть та подивіться*. Молитовник. Львів – 2007, с. 82–92; *Молебень*. Canada 1979, с. 1–13.

¹²¹ *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240.

¹²² *Euchologium slavonicum* (Требник Київський ХV – поч. ХVІ ст.). Апостольська Ватиканська Бібліотека. Фонд Борджіо-Ілліріко № 15, арк. 340 зв.–366.

¹²³ *Требник*. Вільно 1618, арк. 234–295.

¹²⁴ *Требник*. Стрятин 1606, арк. 394–451, 478–491 зв.

¹²⁵ *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240.

¹²⁶ *Духовна вязанка на май і червень*. Йорктон 1924, с. 7–15.

¹²⁷ *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25.

¹²⁸ *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240; *Молитовник до Пресвятої Родини*. Хлиплі – 2019, с. 25–33.

¹²⁹ *Прийдіте поклоніться – Молитовник*. Львів 2005, с. 235–240;

в середині ХХ ст. для вшанування свята «Найсолодшого Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа Чоловіколюбця»¹³⁰, саме тому його сьогодні потрібно переглянути й подати редакцію молебня до Христа Чоловіколюбця, яка би відповідала традиції Східної Церкви.

Східна і Західна Церква прославляють Божу любов різними способами, виходячи зі своїх духовно-літургійних традицій. Східна Церква, прославляючи Христа Чоловіколюбця, при цьому не пропонує в богопочитанні статуй і скривавлених зображень, а тільки ікону Христа. В той же час також на Сході немає різного роду набоженств до Ісуса Христа Чоловіколюбця, як на Заході в прославі Пресвятого Серця Ісусового, а існує тільки акафіст до Ісуса Христа, що був створений у Греції у XIII столітті, а на слов'янську мову перекладений та поширений у Київській Церкві в XIV столітті¹³¹, та молебні, в яких прославляється Христа Чоловіколюбця.

В сьогоднішні поширювачі латинського культу Серця Христового в УГКЦ посилаються на Митрополита А. Шептицького, що мовляв, він рекомендував даний культ для УГКЦ; проте забувають сказати, що він жив у інших часах ще перед переглядом літургійних текстів для УГКЦ Апостольським престолом та навіть перед II Ватиканським Собором¹³², який власне закликав усі Східні Церкви повернутися до традицій своїх предків, а окрім того Митрополит Андрей Шептицький під Серцем Христовим розумів цілого Ісуса Христа, а не лише Його Серце¹³³.

¹³⁰ Часослов. Рим 1950, с. 818–819; Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 208.

¹³¹ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

¹³² Є. Іванків. *Український християнський Схід*, с. 154.

¹³³ П. Сабат. *Свято Христа Чоловіколюбця та культ до Пресвятого Серця Христового. Історія, обрядові особливості та зміст у західній і східній традиціях.* // <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/svyato-hrysta-cholovikolyubtsya-ta-kult-do-presvyatoho-sertsya-hrystovoho/>

Митрополит А. Шептицький, що дуже добре знав східне і західне богослов'я, у своїй статті «Східна і західна ментальність» наголошував, що Схід різниться від Заходу навіть у тих питаннях, де немає дійсної різниці взагалі¹³⁴. Тому не тільки помилковим, але також і шкідливим є намагання звести всі прояви релігійного життя на Сході і Заході, так мовити, до спільного знаменника.

Декрет «Про Східні Католицькі Церкви» наголошує, що вірні Східних Католицьких Церков мають право й обов'язок зберігати їх [традиції], знати їх і жити ними¹³⁵. Звідси випливає «чіткий осуд будь-яких спроб відлучити вірних Сходу від їхніх Церков, чи то у прямий і незворотний спосіб з правовими наслідками, змушуючи їх переходити з одної Церкви свого права до іншої, чи діючи непрямым методом, сприяючи надбанням способів думання, духовності і благочестя, які не узгоджуються з їхньою власною духовною спадщиною, і то всупереч вказівкам, які часто наголошують та чітко стверджують Римські Архієреї»¹³⁶.

Конституція «Про Святу Літургію» II Ватиканського Собору закликає не забувати, що для того, щоб зберегти здорову традицію, але при цьому все ж відкрити шлях законному прогресові, перегляд будь-яких богослужінь повинен відбуватися лише після докладного дослідження: історичного, богословського та пасторального¹³⁷.

---

¹³⁴ Andrew Sheptytsky. *Eastern and Western Mentality, Eastern Churches Quarterly*, Vol. IX. Winter 1952, pp. 395–396. Ця ж стаття є і в: *Commonweal*, Vol. 12, October 8, 1930, pp. 570–574.

¹³⁵ Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis Orientalium Ecclesiarum* (21 nov. 1964) // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 76–89. (Цитовано за: Вселенський Собор – Ватиканський II. *Декрет про Східні Католицькі Церкви*. Рим–1965–Італія, п. 6).

¹³⁶ *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, п. 10.

¹³⁷ Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. *Constitutio de Sacra Liturgia Sacrosanctum Concilium* (4 dic. 1963) // *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964) 97–138. (Цитовано за: Вселенський Собор – Ватиканський II. *Конституція про Святу Літургію*. Рим–1965–Італія, п. 23).

Будь-яке літургійне оновлення в Церкві повинно узгоджуватися і відповідати здоровій традиції таким чином, щоб нові норми не сприймалися як чужорідне тіло, примусово введене у церковну структуру, вони повинні майже спонтанно розквітати з уже чинних норм¹³⁸.

Petro SABAT

**The history of the appearance and formation of a prayer service
in honor of the Blessed Sacred Heart of Christ,
which is celebrated today especially during the month of June
at the UGCC**

This article identifies the time when the tradition of the UGCC to dedicate the month of June to the veneration of Jesus Christ, as well as where it came from. The author describes the history of the paraklesis to the Blessed Sacred Heart of Christ at the UGCC. The article presents four editions of this paraklesis, which were used in the UGCC and briefly highlighted how they differ from each other. Attention is also drawn to the fact that this paraklesis is a private church service. During the month of May or on other days of the ecclesiastical year, the clergy is not obliged to serve this paraklesis according to the ecclesiastical statutes of the UGCC, the Catechism of the UGCC, and the Particular Law of the UGCC.

Keywords: paraklesis, paraklesis to the Heart of Christ, the cult of the Holy Heart of Christ, month of June, UGCC.

---

¹³⁸ Іван Павло II. Апостольська конституція Священні Канони. // *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995, с. 10, 12 (Див. *Acta Apostolicae Sedis* 66 (1974), 5–6).

Петро САБАТ

БОГОСЛУЖІННЯ ЗА УСОПШИХ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

В статті висвітлено, на основі чого Церква закликає вірних молитися за усопших, а також представлено, що спонукало Східну Церкву встановити похоронні чини. Автором статті вказано, скільки існують в сьогоденні похоронних чинів в УГКЦ, а також їх коротко охарактеризовано. Зауважено, що послужило поштовхом, що окрім похоронних богослужінь, у Східній Церкві виникнули та існують і поминальні. Названі поминальні дні для усопших УГКЦ протягом літургійного року. Подано, на яких особливих богослужіннях в УГКЦ звершується поминання усопших. Підкреслено, за кого передусім із усопших потрібно молитися вірним.

Ключові слова: Смерть, похорон, похоронні богослужіння, поминальні богослужіння, парастас, панахида, усопший, померлий, мирянин, ієрей, монах, дитина.

Вступ

Смерть християнина є таїнством, тому Церква ніколи не береться вирішувати і судити усопшого за вчинки, залишаючи це таємниці Бога, Котрий не хоче смерті грішника, але щоб навернувся і жив¹.

---

¹ Див. П. Сабат. Церковні богослужіння за усопших. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

В той же час Церква не полишає усопшого, а супроводить його молитвою в своїх похоронних і поминальних богослужіннях, просячи у милосердного Бога прощення і відпущення гріхів йому і оселення його на місці спочинку де всі святі спочивають, тим самим виконуючи слова Св. Письма, яке говорить: «*Приносити жертву переблагання за мертвих, щоб вони звільнилися від гріха (II Книга Макавеїв 12, 46)*»².

Протягом століть у Східній Церкві розвинулись аж чотири чини похоронів, а саме: чин похорону мирян, священників, монахів та дітей³. Всі вони через псалми, стихири та читання із Св. Письма несуть духовну потіху вірним та мають за ціль збудити свідомість у тих із них, що не мають надії у потойбічне життя, представити справжню мету людського життя – воскресіння і випросити у милосердного Бога прощення і відпущення гріхів померлому й оселення його на місці спочинку, де всі святі спочивають⁴.

В традиції Східної Церкви окрім звершення похоронних богослужінь за усопших також існує звичай поминання усопших на третій, дев'ятий, та сороковий день по смерті, окрім того, у річницю чи річниці смерті⁵. Особливим способом Київська Церква поминає усопших також у суботу перед святом св. Великомученика Димитрія⁶, в суботу М'ясопусну, в перші три суботи Великого посту, а також у вівторок по Томиній неділі, в заупокійну суботу перед Неділею П'ятидесятниці, а також на наступний день по храмовім празнику⁷.

---

² Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2011, п. 510.

³ Див. Г. Нефедов. *Таїнства и обряды Православной церкви*. Москва 1995, с. 223.

⁴ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁵ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 520.

⁶ Див. *Евхологіон, або Требник митрополита Петра Могилы*. Рим 1988, с. 767.

⁷ Див. Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*. Нью Йорк-Рим 1982, с. 62–67; *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 521; Г. Нефедов. *Таїнства и обряды Православной церкви*, с. 250–260.

Про церковні богослужіння за усопших у Східній Церкві у візантійсько-слов'янському обряді маємо короткі замітки від таких дослідників, як А. Торонського⁸, Н. Сильченкова⁹, В. Прилуцького¹⁰, Р. Де Меестера¹¹, М. Марусина¹², Ю. Катрія¹³, М. Арранца¹⁴, С. Дебольського¹⁵, Г. Нефедова¹⁶, М. Кунцлера¹⁷ та інших¹⁸.

В той же час про богослужіння за усопших у сьогоденні в УГКЦ немає окремих наукових досліджень. Цією публікацією хочеться дуже коротко представити, які бувають в сьогоденні богослужіння за усопших (похоронні та поминальні) в УГКЦ, та коротко їх охарактеризувати.

---

⁸ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*. Львів 1898, с. 124–130.

⁹ Див. Н. Сильченков. *Практическое руководство при совершении приходских треб*. Санкт-Петербург 1994, с. 196–248.

¹⁰ Див. В. Прилуцькій. *Частное богослужение в Русской Церкви в XVI и первой половине XVII в.* Київ 1912, с. 223–304.

¹¹ Див. Р. De Meester. *Liturgia Bizantina. Studi di rito bizantino alla luce della Teologia, del Diritto Ecclesiastico, della Storia, dell'Arte e dell'Archeologia. Libro II. Parte VI. Rituale-Benedizionale Bizantino*. Roma 1930, с. 73–148.

¹² Див. М. Марусин *Чини Святительських Служб в Київському Евхологоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Eucologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*. Рим: Український католицький університет ім. св. Климентія папи 1966, с. 190–194.

¹³ Див. Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 61–67.

¹⁴ Див. М. Арранц. *Как молились Богу древние византийцы? Суточный круг богослужения по древним спискам византийского Евхология*. ЛДА 1979, с. 179–180.

¹⁵ Див. С. Дебольский. *Православная Церковь в её таинствах, богослужении, обрядах и требах*. Москва 1994, с. 513–527.

¹⁶ Див. Г. Нефедов. *Таинства и обряды Православной церкви*, с. 221–260.

¹⁷ Див. М. Кунцлер. *Літургія Церкви*. Львів 2001, с. 430–434.

¹⁸ Див. В. Рудейко. *Святкування християнського похорону. // Журнал з Еклезіології і Церковного права: Метров. № 9. Львів 2012, с. 86–101.*

Похоронні богослужіння

Похоронні богослужіння Церква Христова встановила, опершись на слова Святого Письма, яке говорить: «*Дар милосердя подай усякому живому, а й мертвому не відмов твоєї ласки (Сирах 7, 33)*»¹⁹.

В дохристиянських часах існували особливі обряди пов'язані зі смертю людини, тобто похоронні звичаї. Вони були знані не тільки євреям, але також усім поганським народам²⁰. Східна Церква перейняла деякі частини із цих похоронних звичаїв (ще із дохристиянських часів), очистила їх від поганських елементів і додала нові свої обряди²¹, тому прийнято уважати, що чин похорону належить до одного із давніх церковних традиційних богослужінь. Він існує для віддання належної честі тілу усопшого²² та для утвердження близьких покійного у тому, що смерть – це лише перехід до життя вічного з Богом²³.

Від своїх початків християнський похорон аж до сьогодні супроводжується молитвами та псалмами, передусім звершенням Божественної Літургії, що в давнину звершувалася на самому цвинтарі,

---

¹⁹ Пор. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха», п. 510.

²⁰ Див. М. Марусин *Чини Святительських Служб в Київському Евхологоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Eucologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*, с. 190.

²¹ Див. М. Марусин. *Чини Святительських Служб в Київському Евхологоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Eucologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*, с. 190.

²² *Роз'яснення щодо чину християнського похорону*. Київ 2011, с. 5. (Пастирські та літургійні роз'яснення щодо Чину християнського похорону (на підставі постанови № 2 Сорок сьомої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ, що відбувся у Львів-Брюховичах, 20–21 жовтня 2009 року). // <https://synod.ugcc.ua/data/pastyrski-ta-liturgiyni-roz'yasnennya-shchodo-chynuhrystyyanskogo-pohoronu-737/>).

²³ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

як це знаємо з життя святої Моніки, матері святого Августина та з життєписів інших святих, передусім мучеників²⁴.

Протягом століть на основі відповідних молитов, псалмів Східною Церквою були укладені аж чотири різні чини похоронів²⁵. Вони до сьогодні звершуються в УГКЦ²⁶, а саме:

- 1) Чин похорону мирян²⁷;
- 2) Чин похорону мирських ієреїв²⁸;
- 3) Чин похорону монахів²⁹;
- 4) Чин похорону дитини³⁰.

Чин похорону мирян³¹ нагадує утрєню і складається з трьох частин. В першій частині міститься початок звичайний, а також псалом 90 і заупокійні тропарі³². В другій частині містяться пісні заупокійного канону і стихир, а в третій частині – євангельські блаженства з тропарями і читанням Апостола і Євангелія, а також ектенії і, звичайно, співи під час винесення тіла покійника на кладовище та спів «Вічная пам'ять» під час опушення тіла усопшого в могилу³³.

Чин похорону мирських ієреїв³⁴ відрізняється від похорону мирян. Він є довший за змістом, в ньому читається декілька апостольських і євангельських читань³⁵. Він частково нагадує утрєню

---

²⁴ Див. М. Марусин. *Чини Святительських Служб в Київському Євхологіоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Eucologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*, с. 190.

²⁵ Див. М. Кунцлер. *Літургія Церкви*. Львів 2001, с. 430, 433.

²⁶ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 514.

²⁷ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 125–171.

²⁸ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 188–236.

²⁹ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 260–271.

³⁰ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 239–248.

³¹ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 517.

³² Див. *Требник*. Львів 2001, с. 125–140.

³³ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 125–171.

³⁴ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 515.

³⁵ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 193–211.

з Великої суботи, звану Надгробне³⁶. Ця схожість відповідає служінню ієрея (священника), який має за завдання служити Богу та людям у цьому земному житті, всеціло наслідуючи у всьому Ісуса Христа.

Чин похорону монахів³⁷ в деяких місцях відрізняється від чину похорону мирян, через те, що чернець, на відміну від мирянина, ще за життя відрікся світу земного і всіх світових принад і насолод.

Різниця в чині похорону монахів від мирян:

1. По 90 псалмі на похороні ченців співається аллилуя і заупокійні тропарі.

2. Замість канону за покійних співаються антифони степенні з Октоїха.

3. Під час блаженств співаються окремі тропарі, в яких проситься Бога за прославу в небі усопшого, який ціле своє життя трудився в пості і молитві.

4. Під час останнього цілування співаються стихирі, в яких прославляються чернечі обіти і подвиги ченців.

5. Під час опускання тіла до гробу співаються три тропарі, під час їх співу браття-ченці складають 12 поклонів, немов прощаючись з усопшим-ченцем, який відходить до Бога³⁸.

Чин похорону дитини³⁹ (до сьомого року життя⁴⁰) відбувається окремим чином, який відрізняється від чину похорону мирян. В ньому хоча співається 90 псалом, як на похороні мирян, проте немає непорочних тропарів, а на заупокійних ектеніях читаються молитви не за прощення гріхів померлого, але, щоб Господь сподобив

---

³⁶ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

³⁷ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 516.

³⁸ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 260–271.

³⁹ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 518.

⁴⁰ Див. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 514.

усопшого Небесного царства. Читання Апостола і Євангелія в чині дають надію на блаженство дитини. В стихирах на останнє цілування оспівується скороминуще життя, згадується про жаль батьків і надію на блаженство дитини⁴¹. Замість «розрیشальних молитов», читається окрема молитва «Господи, ти охороняєш дітей у цьому житті», в якій проситься Бога, щоб прийняв душу дитини в ангельські світлосяйні місця⁴².

Хоча канони Східної Церкви забороняють неохрещену дитину хоронити по-християнськи⁴³, в той же час каноніст В. Поспішіл у своєму коментарі до ККСЦ, говорячи про дітей мирян, які померли без хрещення, підкреслює:

«Нехрещених дітей практикуючих католицьких вірних та інших осіб, які виявляють свою близькість до Церкви, можна вважати катехуменами і їм, відповідно до рішення єпископа, теж надається право на церковний похорон»⁴⁴.

Із цього випливає, що нехрещеним дітям віруючих батьків та катехуменам, які раптово померли, може бути дано дозвіл єпископом на церковний похорон. Це насправді правильно з боку Церкви, оскільки похорон стає потіхою та підтримкою для християнських батьків в даний момент та утверджує їх у вірі в часі втрати ними дитини⁴⁵.

В УГКЦ⁴⁶ немає окремих чинів для похоронів диякона і архієрея, тому для поховання диякона використовується чин похорону мирян, а для архієрея чин похорону священничого⁴⁷. Важливо підкреслити, що

⁴¹ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 245–246.

⁴² Див. *Требник*. Львів 2001, с. 247–248.

⁴³ Див. *Евхологiон, або Требник митрополита Петра Могили*, с. 647–648.

⁴⁴ Див. В. Поспішіл. *Східне католицьке церковне право: Згідно з Кодексом Канонів Східних Церков*. Львів 2006, с. 459.

⁴⁵ Див. В. Рудейко. *Святування християнського похорону*. // Журнал з Екклезіології і Церковного права: Метров. № 9. Львів 2012, с. 98.

⁴⁶ Див. *Требник*. Львів 2001; *Требник освячення та благословення*. Львів 2010.

⁴⁷ Див. М. Марусин, *Чини Святительських Служб в Київському Евхологiоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Euclologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*, с. 190.

до 1767 року архієреїв хоронили так, як монахів, бо всі вони були вибрані з-поміж монахів, а в тому році було вирішено, щоб архієреїв хоронити по чину священничому, і відтоді по сьогодні так і відбувається.⁴⁸

Давні приписи похоронних чинів в УГКЦ приписують обмивати тіло мирянина – усопшого, щоб він по своїм воскресінні став достойним перед Богом, а тіло ченця обтирати губкою, замоченою в теплій воді, в той самий час тіла померлих архієреїв чи священників не омивати водою, а помазувати оливою, і то не мирянам, а самим священникам⁴⁹.

Після обмивання, обтирання чи помазання тіл померлих, їх вдягають у чистий одяг, відповідний їх стану, що є символом обнови по воскресінні⁵⁰. Ченця одягають у мантию, а на священника – повні священничі одяги, на єпископа – архієрейські, а на диякона – дияконські⁵¹. Лиця духовних осіб під час похорону закриваються покривцем-воздухом на знак, що вони ціле життя мали обов'язок служити Богові і те лице тепер повинно бути звернене до Бога⁵². В праву руку помершого священника та архієрея вкладають хрест⁵³, а на грудях кладуть книгу Святих Євангелій⁵⁴. В той же час дияконів дають в руку кадильницю, як символ його служіння в Церкві⁵⁵. При домовині архієрея також ставлять трикірій, дикірій та рипіди⁵⁶.

⁴⁸ Див. Г. Нефедов. *Таинства и обряды Православной церкви*, с. 241–242.

⁴⁹ Див. *Евхологіон, або Требник митрополита Петра Могили*, с. 672; *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 217.

⁵⁰ Див. Там само, арк. 215.

⁵¹ Див. Там само.

⁵² Див. Там само, арк. 217.

⁵³ Див. Н. Сильченков. *Практическое руководство при совершении приходских треб*, с. 207.

⁵⁴ Див. М. Марусин, *Чини Святительських Служб в Київському Евхологіоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Eucologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*, с. 191.

⁵⁵ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/liturgy/departed/44848/

⁵⁶ Див. М. Марусин, *Чини Святительських Служб в Київському Евхологіоні з початку XVI ст. (Gli ordini pontificali nell'Eucologio Kieviano dell'inizio del secolo XVI)*, с. 191.

Над тілом померлого архієрея та ієрея читається Євангеліє, а над тілом ченців і звичайних мирян – Псалтир⁵⁷. При виносі тіла усопшого мирянина⁵⁸ чи дитини⁵⁹ співається Трисвяте («Святий Боже...»), а при виносі тіла духовної особи, священика чи єпископа, співаються ірмоси покаянного канону «Помічник і покровитель...»⁶⁰. При виносі усопшого ченця співаються стихири «Яка житейська насолода...»⁶¹

Тексти чину похорону мирянина, ієрея, монаха і дитини на Свято Пасхи і на цілий Світлий тиждень є відмінними⁶² від звичайних днів у літургійному році, бо не годиться в Світлий тиждень відправляти сумні, жалем наповнені похоронні відправи. Свято Воскресіння Господнього перемагає всякий смуток і між людьми панує радість з приводу Воскресіння Господнього, тому Церква приписує тексти чинів похоронних на цей час замінити іншими, радісними, де більше згадується Воскресіння Господнє, ніж смуток по померлім⁶³.

Духовні особи, які звершують похорон у Світлий тиждень, не одягають посних, але світлі ризи, на означення радості, а не смутку⁶⁴. Зі звичайних похоронних частин лишаються тільки заупокійна ектенія з молитвою «Боже духів», кондак («Зі святими упокой»), ікос («Сам Один еси Безсмертний») і «Вічна пам'ять», на яку народ відповідає воскресним тропарем: «Христос Воскрес із мертвих, смертю смерть подолав і тим, що в гробах, життя дарував»⁶⁵.

⁵⁷ Див. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 519.

⁵⁸ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 291; *Требник*. Львів 2001, с. 129.

⁵⁹ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 303; *Требник*. Львів 2001, с. 248.

⁶⁰ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 265; *Требник*. Львів 2001, с. 235.

⁶¹ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 269.

⁶² Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 256–260, 271, 304–311; *Требник*. Львів 2001, с. 174–187, 249–250.

⁶³ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁶⁴ Пор. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 129.

⁶⁵ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 174–187, 249–250.

Згідно зі східним звичаєм всі чотири чини похоронів повинні відбуватися перед полуднем, коли приходить час для звершення Божественної Літургії, але дозволено хоронити померлих також і по-полудні, однак не по заході сонця⁶⁶.

Всі чотири чини похоронів в УГКЦ⁶⁷ несуть у собі різні форми духовної потіхи через включення до них псалмів, стихир, взятих із псалмів, читань зі Св. Письма⁶⁸. Вони мають за ціль збудити свідомість у тих, що не мають надії у потойбічне життя, представити справжню мету людського життя – воскресіння і випросити у милосердного Бога прощення і відпущення гріхів померлому й оселення його на місці спочинку, де всі святі спочивають.

Поминальні богослужіння

В Церкві, окрім похоронних богослужінь, також існують і поминальні богослужіння. Протягом літургійного року Церква не залишає усопших без молитви, а свою практику поминання усопших звершує, покладаючись на слова Святого Письма, яке говорить: «*Бо якби Він не надіявся, що полеглі встануть з мертвих, зайвим і смішним було б молитися за мертвих (II Книга Маккавеїв 12, 44)*»⁶⁹.

Давнім звичаєм не лише у християн, але й у всіх релігіях є поминання усопших. Цей звичай має основу в людській душі, яка має інтимний стосунок до загробного життя. В старозавітних євреїв і поган були визначені заупокійні дні, в котрих приносили жертви

⁶⁶ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁶⁷ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 328; *Требник*. Львів 2001, с. 125–250.

⁶⁸ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви* «Христос – наша Пасха», п. 514–518.

⁶⁹ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви* «Христос – наша Пасха», п. 518.

і відмовляли молитви за упокій померлих. Для прощення їхніх провин навіть влаштовували трапези та скликали бідних на обіди.

У християнській Церкві звичай поминання померлих почався в перших віках Християнства. Церква, беручи до уваги старозавітний культ, що мав установлені дні для поминання усопших, також установила відповідні дні в році для поминання померлих і впровадила їх у свою літургійну практику⁷⁰.

Східна Церква третього дня по смерті поминає усопшого на згадку, що третього дня Ісус Христос воскрес із мертвих⁷¹. Вона говорить поминати усопшого того дня, щоб пригадати, що і душа усопшого також воскресне⁷². Дев'ятого дня закликає поминати усопшого, щоб душа його була зачислена до лику дев'яти небесних ангельських хорів, а в сороковий день згадувати і поминати також, щоб подібно, як Христос Господь Вознісся сорокового дня на небо, щоб так і душа усопшого була прийнята до небесної обителі⁷³.

Східна Церква, зокрема УГКЦ, окрім третього, дев'ятого і сорокового дня, кожної суботи поминає усопших⁷⁴, що відійшли до вічності, але ще не увійшли у вічний і блаженний спочинок зі святими в небі⁷⁵. В літургійному році вона наголошує поминати усопших в М'ясопусну суботу, в яку звичай поминання сягає ще апостольських часів, нагадуючи про другий прихід Христа Господа, в перші три суботи Великого посту⁷⁶, а також у вівторок по Томиній

---

⁷⁰ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁷¹ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 129.

⁷² Див. Н. Сильченков. *Практическое руководство при совершении приходских треб*, с. 238.

⁷³ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 520.

⁷⁴ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 328; Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 62.

⁷⁵ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 521.

⁷⁶ Див. Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 62–64.

неділі на сповіщення усопшим про торжество Воскресіння⁷⁷, в заупокійну суботу перед Неділею П'ятидесятниці⁷⁸.

УГКЦ закликає поминати покійників також у роковини їхньої смерті, а також, за прадавнім звичаєм, і в наступний день по храмовому празнику⁷⁹.

Поминання усопших УГКЦ звершує особливо на таких богослужіннях⁸⁰, як:

- 1) Службі Божій⁸¹;
- 2) Парастасі⁸²;
- 3) Панахиді⁸³.

Служба Божа, або Божественна Літургія – це установа самого Ісуса Христа, через яку спільнота вірних-родина померлого вчить-ся жити у спільноті з тим, хто заснув у Господі, приймаючи причастя Тіла і Крови Ісуса Христа⁸⁴.

Парастас⁸⁵ (від грецького слова «Παράσταισις»⁸⁶) означає «посередництво, предстояння». Парастас – це богослужіння, в якому

⁷⁷ Цей день поминок сягає ще часів св. Івана Золотоустого і Амвросія Медіолянського.

⁷⁸ Пор. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 521.

⁷⁹ Див. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 520–521.

⁸⁰ Див. Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 66.

⁸¹ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 129–130; Н. Сильченков. *Практическое руководство при совершении приходских треб*, с. 238.

⁸² Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 130; *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 519.

⁸³ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 130.

⁸⁴ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁸⁵ Походження назви, текст та коли можна звершувати див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 311–328.

⁸⁶ Див. *Евхологіон, або Требник митрополита Петра Могили*, с. 769.

за посередництвом молитви, колива(?) і кадильного диму вимолюється в Бога прощення усопшому гріхів. Це богослужіння відправляється з любові до померлого. Богослужіння парастасу звершується в день смерті усопшого, під час похорону і в поминальні дні⁸⁷. В богослужіння парастасу часто влітається і Божественна Літургія для випрошення в Бога прощення гріхів померлого. Дослівно кажучи, «Парастас» – означає богослужіння на якому є присутнє коливо з медом і солодкими фруктами⁸⁸. Коливо символізує воскресіння, а мед символізує насолоду, яка зустрине всіх праведників у вічності⁸⁹.

Панахида (від грецького слова «Παννυχίς») складається з двох грецьких слів: «пас» – весь і «нікс» – ніч. Разом ті два слова творять одне змістове ціле: всю ніч⁹⁰. Отже, панахида – це всенічне моління⁹¹, чи богослужіння за усопших⁹². Воно творилося ще в часах перших християн, коли вони, переслідувані за віру, збиралися в катакомбах на гробах мучеників, і всю ніч молилися за усопших⁹³ та прославляли мучеників. Сьогодні вже панахида не займає цілої ночі, але назва її залишилася давня. Вона звершується завжди з обкаджуванням тіла померлого на похороні або тетрапода на поминальних богослужіннях⁹⁴.

Церква закликає поминати усопших, окрім богослужінь, також особисто в приватних молитвах, навіть щоденно. Церква просить

⁸⁷ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁸⁸ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 311.

⁸⁹ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 311.

⁹⁰ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁹¹ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 130.

⁹² Див. Г. Нефедов. *Таинства и обряды Православной церкви*, с. 248.

⁹³ Див. М. Арранц. *Как молились Богу древние византийцы? Суточный круг богослужения по древним спискам византийского Евхология*, с. 179, 211.

⁹⁴ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 130.

молитися за всіх померлих навіть ворогів, але особливо за батьків, друзів і добродійників, тому що це діло великої любові та милосердя до них⁹⁵.

Висновок

Смерть є невідворотним процесом, через неї мусить перейти кожен християнин, щоб злучитися вже навіки зі своїм Творцем. Смерть – це перехід від життя земного до вічного, тому не потрібно її боятися християнам, а потрібно бути готовими до її зустрічі завжди, незважаючи на свій вік, оскільки ніхто не знає, коли, де, і в який час може бути покликаний Господом, щоб зложити Йому свій звіт за пройдений земний шлях.

Не тільки саме земне паломництво людини, щоб вона не була зведена дияволом і примарами світу цього, проходить під опікою Матері-Церкви, але також і завершення земного життя і супровід до зустрічі з Богом в небі відбувається під покровом та опікою Церкви за допомогою відповідних похоронних та поминальних церковних богослужінь.

Східна Церква для усопших християн звершує спеціальні чини похоронів. В УГКЦ у сьогоденні звершуються чотири різні чини похоронів для вірних⁹⁶, а саме:

- 1) Чин похорону мирян⁹⁷;
- 2) Чин похорону мирських ієреїв⁹⁸;
- 3) Чин похорону монахів⁹⁹;
- 4) Чин похорону дитини¹⁰⁰.

⁹⁵ Див. П. Сабат. *Церковні богослужіння за усопших*. // https://risu.org.ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

⁹⁶ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 514

⁹⁷ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 125–171.

⁹⁸ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 188–236.

⁹⁹ Див. *Требник*. Львів 1925–1926, арк. 260–271.

¹⁰⁰ Див. *Требник*. Львів 2001, с. 239–248.

Східна Церква, окрім похоронних богослужінь, також згадує усопших на поминальних богослужіннях. В УГКЦ протягом року поминання усопших звершується на таких богослужіннях, як:

- 1) Службі Божій¹⁰¹.
- 2) Парастасі¹⁰².
- 3) Панахиді¹⁰³.

Поминання усопших в УГКЦ згідно з Катехизмом УГКЦ «Христос – наша Пасха» має відбуватися в такі дні:

«За давнім звичаєм, у день похорону до домівки покійного сходяться родичі й сусіди, щоб молитовно пом'янути усопшого на спільній трапезі (слов'янською – *тризна*) й потішити осиротілих домашніх. Наступні поминання відбуваються вже у храмі дев'ятого, сорокового дня та в кожен річницю його смерті. Християнське поминання долає розділення між живими і померлими. Церква визначає й інші дні для поминання усопших. Такими днями є кожна субота, коли поминаємо усопших з усіма святими; М'ясопусна субота, три суботи Великого посту (друга, третя і четверта) та заупокійна субота перед Неділею П'ятдесятниці є днями «вселенського поминання усопших». Є ще звичай поминання всіх усопших конкретної місцевості або парохії наступного дня після храмового празника, на знак єдності живих і померлих. У пасхальний час та на П'ятдесятницю (Зелені Свята) парафіяльна спільнота приходиться на цвинтар, щоб над гробами помолитися за померлих і поділитися з ними радістю Христового воскресіння і нового життя»¹⁰⁴.

---

¹⁰¹ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 129–130; Н. Сильченков. *Практическое руководство при совершении приходских треб*, с. 238.

¹⁰² Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 130; *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 519.

¹⁰³ Див. А. Торонський. *Літургіка Гр. Кат. Церкви для учеників середніх шкіл*, с. 130.

¹⁰⁴ Див. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, п. 520–521. Пор. Ю. Катрій. *Пізнай свій обряд*, с. 62–67.

УГКЦ просить вірних поминати своїх усопших братів і сестер також особисто в приватних молитвах навіть щоденно. Вона закликає вірних молитися за всіх померлих навіть ворогів, але особливо за батьків, друзів і добродійників, тому що це діло великої любові та милосердя¹⁰⁵.

Petro SABAT

Divine service for the deceased of the Ukrainian Greek-Catholic Church

The article illuminates why the Church calls upon the faithful to pray for the deceased and also presents what prompted the Eastern Church to establish funeral arrangements. The author points out the reasons why, besides funeral services in the Eastern Church, there were also memorial services. In the article, the author points out what the memorial days in the UGCC are during the liturgical year. The author also points out what services the UGCC worships for the deceased. In conclusion, the article emphasizes for whom the believers must first and foremost pray among the deceased.

Keywords: Death, funeral, funeral services, memorial services, paras-tas, deceased, dead, layman, priest, monk, child.

---

¹⁰⁵ Див. П. Сабат. Церковні богослужіння за усопших. // https://risu.org.ua/index/spiritual_culture/lithurgy/departed/44848/

ОГЛЯД

Бог і Майдан: Аналіз і свідчення / Філософсько-богословський факультет УКУ, кафедра пасторального богослов'я; за загальною редакцією Михайла Димида. Львів: Український католицький університет, 2018. – 224 с. + 8 іл.

Матеріали презентації книги *Бог і Майдан: Аналіз і свідчення*, яка відбулася 19 лютого 2019 р. в Інституті філософії імені Григорія Сковороди Національної академії наук України

Анатолій Миколайович Ярмоленко (завідувач відділу соціальної філософії Інституту філософії імені Г. Сковороди Національної академії наук України)

Мій син Володя, коли ми були там на горі, спостерігали за тим, що відбувається внизу, запитав мене: «Тату, ти щасливий?» і це для мене було дуже несподівано, бо це аж ніяк не описує те, що тоді відбувалось. Але зараз я хочу сказати: «Сотня лягла, навіть більше людей, які віддали тіло за нашу свободу і все-таки відчуття того, що ці люди не дарма віддали своє життя і те, що наша країна зараз рухається уперед дуже складно, дуже важко, але поступово вона рухається, – це великою мірою заслуга того, що відбувалось тоді. Революція Гідності – це найправильніше визначення. Є різні думки, що це спочатку був Євромайдан, який потім перетворився в Революцію Гідності, але, як на мене, це одразу була Революція Гідності, тому що народ сказав: «З нами не можна так, то ми рухаємось до Європи, то не рухаємось, а нас ніхто не питає...». І народ фактично показав те, що він гідний того, щоб з ним розмовляли

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИЖКИ
БОГ І МАЙДАН

ІНСТИТУТ
ФІЛОСОФІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНИ

19 ЛЮТОГО

11:00

КИЇВ,
ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА 4,
318 АУД

як з народом, і тут, я думаю, нам є чим пишатись. Хочу зазначити, що великою мірою це також пов'язано з тією активністю наших Церков, яка поступово стає дуже важливим суб'єктом громадянського суспільства. І в цьому плані послідовно та наполегливо Церква бере участь, віряни беруть участь в цих процесах, особливо після того, як отримали Томос; дедалі більше Церква перетворюється на важливий чинник громадянського суспільства. Важливо також, що ми зараз переживаємо постсекулярну добу, і сподівання представників просвітництва не виповнились. Зрештою, зараз виникають дуже багато різних течій і релігійних, які постають не як інтерпретувальники, а як гравці цього процесу і вкрай важливою є ця книжка, яка сьогодні презентується. Хочу процитувати уривок учасника Майдану, отця Михайла Димида, коли він пише у передмові до цієї книжки, що богослов'я Майдану дозволяє не лише належно оцінити Революцію Гідності, а й дає силу не опускає руки в складні моменти державотворення та суспільної трансформації. Народ зміг об'єднатись не тільки «проти», але й «за». Ми знаємо, як в Михайлівському соборі також знаходили прихисток ті учасники Майдану, з якими поводитись не просто брутально, а це багатьом, зрештою, вартувало їх життя. І в цьому релігія та Церква постає, я ще раз зауважу, активним гравцем.

Отець Михайло Димид (релігійний діяч, богослов, пресвітер УГКЦ, доктор східного канонічного права, блогер, капелан Майдану, член Пласту, перший ректор відновленої Львівської Богословської Академії (гепер Український католицький університет), професор кафедри пасторального богослов'я УКУ)

Ми живемо в історичних часах і це для нас є привілей, тому що це допомагає нам віднайти свою ідентичність. Людську, в першу чергу через шукання Бога і Його уособлення на цій землі, а так само через віднаходження ідентичності своєї Батьківщини, нас самих, нашої мови, нашої культури і втілення цих ідентичностей в нашу державу Україну, яку би ми хотіли, щоби вона була на Божій основі

побудована і щоби вона стала українською. Я думаю, багато наших предків хотіли і чекали на ці моменти, і ми привілейовані тим, що ми серед тої хуртовини вже починаємо вбачати наші світлі ідеали, їхню реалізацію. Нам трудно, бо ми це маємо на власній шкурі переживати, а ми, як і кожна людина на цій землі, хотіли б, аби це вже був пройдений етап. Але наші внуки, наші правнуки будуть мати про що говорити, і ми будемо живими свідками цих подій. Майдан є одним із етапів цього пошуку людини в Україні, пошуку української людини. Майдан в наших серцях починається від Козаччини, чи від УНР, чи від митрополита Липківського, чи від Йосипа Сліпого, чи від повстання студентів на кордоні. Отже, це є все етапи. Але Майдан – це такий етап, який вказав нам на те, що немає повороту назад, що ми не є рабами, а що ми є Людьми. Я думаю, що це є тією переломною річчю, котра відбулась на Майдані. І на Майдані ми зрозуміли, що ми слабкі, але що наша слабкість і наші немочі не є перепоною нам до росту, а навпаки – стимулом, щоб ми шукали джерело нашого ества. Кожен по-своєму в цих моментах відчув причетність до Сотворителя: чи наш Сотворитель, якого ми називаємо християнським Богом Ісусом Христом, чи Аллахом, чи в єврейській традиції, чи просто Сотворитель. Майдан був стимулом для того, щоб кожна людина зайшла в екзистенційний пошук, ставила собі запитання і, може, отримала відповіді, а може, і не отримала, але щоби вона увійшла у цей пошук, який провадить до істини. І з цієї причини Майдан став платформою для різних віросповідань, для Церков, бо це є традиційний спосіб вірування для багатьох українців, але не тільки, щоби вони так само стали більш автентичними, аби вони скинули з себе золоті шати та егоїзм, який часто ми бачимо в їхніх діях, але щоби вони служили, щоби вони, як говориться у відомому вислові Папи Франциска: «Пастирі пахнули вівцями». І заслуга тут не ієрархії Церков, а заслуга простого люду, який ішов у паломництво. Коли людина йде в паломництво, вона йде в невідоме, вона не знає, що їй очікувати в дорозі, і для того вона має відкритися до Господа Бога і це їй допомагає

нав'язати цей діалог, допомагає їй побачити, що у своїй немочі вона віднайде сили, не через свої сили, а через цей зв'язок із Господом Богом. І це є те, що мільйони наших українців і тих, які походили з інших національностей, відчували і пішли на внутрішній поклик, не маючи відповіді, але шукаючи. Це є ті люди, які показали, що вони є церквою в широкому значенні цього слова, а офіційні Церкви (інституційні), більшість із них, віднайшли себе в своїх вірних і старалися йти цим євангельським шляхом, який нам проповідує Ісус Христос. Цей феномен, який постав, є основою, базисом для того, щоб українська людина віднайшла свою гідність, яка не походить від неї, а походить від Сотворителя. І дуже важливо, щоб ці два елементи були зв'язані. Гідність не походить від держави, вона не походить від законодавства, від конституції, вона походить від Господа Бога. Багато людей це відчували, хоча багато ще не може висловити словами, але це є те відчуття, яке допомагає людям бути собою. Майдан, який був прощеною, де люди віднайшли себе, віднайшли спільноту, вияв своєї ідентичності, став заплідненням нової української людини, нової української ідентичності, відкрив українськість до всесвітніх течій, не тільки до східного сусіда. Я й мої друзі хотіли це все віднайти, осмислити і залишити пам'ятку, аби вона була для майбутніх поколінь та дослідників. І ми почали із такої конференції 15 грудня 2016 року в Українському католицькому університеті, яку ми назвали «Бог на Майдані: реальність і міф». Ми запросили Юлію Вотчер, яка є президентом волонтерської організації «Мольфар», і розглядали це питання. Потім ще була студентська конференція, і це все увійшло у цю книгу, яка вийшла друком. І ця книга, як маленька цеглинка, повинна бути, аби ми дивилися на Майдан не тільки як на політичну, соціальну чи культурну дію, але також із перспективи богослов'я. Це роблять наші великі сусіди. Є богослов'я Аушвіцу, японської солідарності, є богослов'я визволення в латиноамериканських країнах, тому нам не потрібно боятися, а відважно дивитися на такі великі моменти в нашій історії і шукати Бога, критично подумати і висловити на папері.

Отець Андрій Олійник (доктор пасторального богослов'я та гомілетики, кандидат філософських наук зі спеціальності «релігієзнавство», завідувач кафедри пасторального богослов'я УКУ)

Здається, що найбільшою проблемою для людини є те, що такі величезні події, які трапляються раз на століття, раз на тисячоліття, можуть піти в небуття. І от ми сьогодні проходились по алеї Героїв Небесної Сотні, по вулиці Інститутській, часто можна побачити, що те, що відбувалось, здається, так недавно, п'ять років тому, воно вже десь розсіюється у повітрі, воно вже ніби вивітряється. І для того, аби цього не сталося, у 2016 році були організовані ці дві конференції, чільне місце у яких саме мали студенти, адже саме вони були ініціаторами Революції Гідності. Студенти у цій книзі мають вагоме слово, не тільки як ті, що передають свої спогади, але також як ті люди, які дивляться в майбутнє і з перспективою молодій людині. Отже, це основний задум, щоб студенти мали там вагоме слово, щоб це не були богословські переосмислення, а щоб це був пункт бачення молодій людині. Друга річ, це щоб ті спогади не пішли в небуття. Здається, що люди, які були на Майдані, багато, зрештою, так і казали, вони не могли знайти спокою своєї душі, аж поки не поклали спогади на папір, поки вони не поділилися своїми переживаннями з читачами. І на тому, що вони пережили, ми, власне, сфокусували своє бачення конференції на Богові, на пережитті не тільки досвіду християнського Бога, а пережитті чогось трансцендентного, власне це ті межі, які балансують між життям та смертю, між любов'ю та ненавистю, між любов'ю до життя і самопосвятою. Це були якраз ті межі, в яких людина відкривала Бога. І ми не встигли завершити одну з конференцій, як хтось із учасників зайшов в інтернет і сказав, що наша подія, яку ми створили, не пройшла даремно і ми почали існувати в медійному просторі. Ми ще не встигли завершити конференцію, а російські ЗМІ почали коментувати усе те, що відбулось у Львові в Католицькому університеті. Звичайно, їх коментарі були не настільки бажані, як ми цього хотіли, вони говорили, що це не Бог був на Майдані,

а цілий легіон нечистої сили. Але в сучасному медіапросторі це бонус, який дає старт для розвитку. Отже, те, що ми почали існувати в онлайн-просторі, стало для нас дуже важливим. І ми почали готувати редакцію цієї книги, і для майбутніх поколінь передали важливу інформацію, яку ми отримали через реальний досвід Бога на Майдані.

Юлія Вотчер (волонтер, активістка Майдану, одна із героїнь документального серіалу «Хоробрі Серця» на каналі «1+1», президент ГО «Мольфар»)

Я вранці написала пост по вчорашні події, де я пишу, що готувалася до приїзду, як до сповіді. За два тижні я купила квитки, спланувала, обдзвонювала своїх колег-майданівців, готувалася і хвилювалася. Хвилювалася, тому що цей Майдан залишив такий слід в житті і зараз пішов процес переосмислення всього того, що відбулося, чи виправдалося, чи маємо ми те, чого очікували, на що сподівалися, чи будемо ми мати те, чого прагнули? І в мене було більше питань, ніж відповідей. І ось перша зустріч в найкращому храмі – Михайлівському соборі... Чому найкращому? Тому що цей храм прийняв і живих, і мертвих в найбільшу хвилину скрути. Здивувало мене, що журналістів було більше, ніж майданівців... Прикро... п'ять років усього... І потім була щира дуже служба, повірила кожному слову, бо вони відчинили ті двері нам, я туди поранених з Українського дому відвозила, бо саме Український дім, де я була керівником, ніби організатором госпіталю, тому що там одночасно могло лікуватись тридцять чоловік. І коли прийшли перші поранені, коли був штурм «Беркута», ми розбили заднє скло і йшли нагору і переносили та перевозили поранених спочатку у храм Олександра, а потім нам відчинив ворота Михайлівський собор. Тому вважаю, що він найкращий. Священики, які читали по убієнних службу, знаходили у присутніх відгук, тому що в щирість вірили. А потім була хода... нечисельна... і я вслухалася в атмосферу ходи, де було багато спогадів: «З того будинку стріляли», «тут убили того»,

«тут поранили такого»... і поки ми пройшли цю відстань, я почула багато спогадів, а ще більше питань: «і що??», «і кого ми привели до влади?», «як покарані злочинці?», «чи покараний хто-небудь?»... і пролунала найстрашніша думка: «ПОКАРАНИ! НАРОД ПОКАРАНИЙ! Багато загиблих на війні, багато сидить у в'язницях, багато несправедливості... відсутні суди, відсутні права». Це бентежить, це лякає... але разом з тим я розумію, що це організм не людський, який за 20 років виріс, ще за 40 набрався сили, а потім пішов у старість на відпочинок. Цей організм, ДЕРЖАВА, він інший. І тут я хочу згадати слова дуже шанованої мною людини, отця Михайла про те, що Майдан дав людині поштовх зрозуміти, хто ти, який ти і де твоє місце у цьому житті. А також те, що ми такі кволі, такі немічні – і ми такі потужні. І цей Майдан нас, як отой метал, то в гаряче, то в холодне, і ми таким чином стаємо міцнішими. Я знаю, що все буде, як буде, але ціна дуже велика! Я була агресивною атеїсткою, а на Майдані мене попустило. А чому? Тому що напроти КМДА, де я починала майданити, була палатка, де чотири конфесії мирно собі співіснували, не чубилися і всім вистачало місця. Потім почали відбуватися такі дива, і одна людина, яка віруюча, каже: «Це мені Господь Бог дає такі знаки, що Він є, що Він поруч, Він допомагає вирішувати проблеми». І наша організація, чисто випадково, я так собі думала, названа «Мольфар», я не знала на той момент про тих віщунів, і коли випадково до моїх рук попала книжечка без палітурки, в якій була згадка, що колись давно існувала така арамейська мова і цією мовою розмовляв Ісус і співзвучність слова «мольфар» означає «молитва». Згадайте, в той час всі молилися: і ті, хто вдома сидів біля телевізорів, і хто на Майдані був, всі молилися... І так випадково сталося, що ми обрали цю назву... і от наша організація і досі молиться, молиться на фронті, на передовій, і я молюся у свій, скажемо так, не зовсім молодий вік, майже 68 років, з броніком, з каскою, в чоботах. І ми робимо оптику, прагнемо захистити тіла людей, які захищають нашу рідну Україну. Хочу подякувати автору та хочу, аби майбутні покоління в цих книжках знаходили правду.

Отець Георгій Коваленко (український священнослужитель, блогер, громадський діяч, ректор Відкритого Православного Університету Святої Софії-Премудрості, фундатор і шеф-редактор інтернет-порталу «Православ'є в Україні», колишній прес-секретар Предстоятеля УПЦ МП)

На Грушевського було християнство прямої дії, коли християнство не в словах, а в реальних діях. Для мене не природно звичай бути одягненим, як священник, це було і до Майдану, і після, а під час Майдану і на Майдані найкращим вбранням була зимова ряса і зимові черевики, які возилися в машині, бо ти майже щодня мав або через Майдан іти, або на Майдан йти, бо тут же кругом і студії телевізійні, радійні. І дійсно, той запах, по якому дізнавались, він тримався доволі довго, на жаль, його зараз уже немає. І знаєте, це було цікаво, ніби занурення, бо ми всі читали про Середньовіччя, що священники й монахи проходили кордони, їх ніде не зупиняли, бо така була довіра до священнослужителів, що він міг іти навіть через лінію фронту, і ті та інші пропускали, ти міг йти через всі кордони, не боятися. Ти міг спокійно йти по Майдану, і хлопці, які несли ці дерев'яні щити, йшли строем і коли проходять повз, дається команда, щоб вони зняли шапки, і вони їх знімали. Коли підходять до тебе батько з сином і просять благословіння – це теж так цікаво. І от поняття Бог – Майдан, чи був Бог на Майдані? Я от вчора прочитав такий пост і перекажу його своїми словами: от коли хтось там хворіє, чи когось б'ють, чи когось принижують, чи у когось проблеми, і людина запитує: «Боже, а де Ти?», коли в людей якась проблема...а відповідь очевидна: «То Я і є»... і ми згадуємо біблійну розповідь, де Господь каже, що якщо ви когось нагодували, відвідали, напоїли, прихистили, це ви зробили Мені. То навіть в цьому сенсі оце відчуття солідарності, взаємодопомоги, одночасно страждань, смертей, в тому числі релігійний певний досвід. Не той релігійний досвід, який отримується з книжки, це те, що реально проживається. І от я їжджу в машині і другий день по радіо передачі про 18–20 число, які викликають дивні відчуття, з одного

боку – не можеш це спокійно слухати, бо сльози навертаються, а з іншого, коли ти переключаєш на щось інше, – хочеться переключити назад. І отака цікава історія, ми все одно продовжуємо проживати ці дні, коли згадуємо. Така ж сама цінність книжок, ти їх взяв, прогорнув, поставив на полицю, але проходить час – і ти знову обрав щось та перечитав, тому свідчення – дуже важлива річ. Майдан сам був свідченням, і дуже важливо, щоб свідчення про нього зберігалися.

Шейх Саїд Ісмагілов (Ісмагілов Сергій Валерійович) (муфтії Духовного управління мусульман України «Умма», один з мусульманських духовних лідерів України, Президент ВГО «Український центр ісламознавчих досліджень», Голова мусульманської громади «Нур» міста Донецьк, член Донецької міської громадської організації «Аль-Амаль». Український вчений-ісламознавець, член Донецького обласного осередку Української асоціації релігієзнавців (УАР), член Правління Центру релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних стосунків, член Ради церков і релігійних організацій Донецької області, викладач богословських та релігієзнавчих дисциплін Українського ісламського університету (2001–2002), громадський діяч)

Я дуже багато спілкувався не лише з мусульманами, але й з мусульманами також, вони всі казали, що якщо Церква та різні релігійні організації присутні на Майдані серед протестувальників, серед народу, що вимагав певні зміни у державі, то це легітимізувало вимоги Майдану. Тобто присутність Церкви та релігійних організацій, що підтримували Майдан і повсталий народ, вона фактично перед обличчям всього світу легітимізувала ці вимоги, бо Церква та релігійні організації не мають права стояти на боці неправди, не мають права стояти на боці несправедливості, оскільки ми користуємося словом Божим і наша головна зброя – це Боже слово, молитва, підтримка, проповідь, ми маємо бути завжди на боці правди. І тому те, що більшість Церков та релігійних організацій були там присутні й абсолютно чітко висловлювали свою позицію, що вони

підтримують волю народу, підтримують вимоги Революції Гідності, це давало людям почуття впевненості, що вони дійсно перебувають на правильному шляху, що їх вимоги є справедливими, що з ними Бог і присутність Бога вони відчують. Дехто з учасників Революції Гідності казав, що, можливо, би Майдан не вистояв і не переміг, якщо б не було підтримки Божої, що уособлювалася Церквами та релігійними організаціями, тому що наприкінці зими у людей уже був відчай, що стоїмо, боремось, а нічого не можемо досягти. Нас не чують, нас ігнорують, люди починають зневірюватись і покидати ці Майдани по всіх містах, і лише щоденні молитви та проповіді таких видатних людей, як Любомир Гузар, як патріарх Філарет, вони фактично підтримували надію і віру в людей в тому, що вони переможуть. Я взагалі вважаю, що центральну, ключову роль в Революції Гідності зіграли саме релігійні організації, тому що вони надали оці крила і підставили свої плечі для усіх протестувальників, для всіх людей, що вимагали цих змін у державі. Що стосується мусульман, то мусульмани були присутні, не в такій, звісно, кількості, як віруючі різних християнських церков, але були і були в різних містах України. Ми маємо пам'ятати, що Революція Гідності відбувалася і в Криму, і в Сімферополі, відбувалася і в Донецьку, і в Луганську і в інших містах, про що зараз майже не згадують. Звичайно, ці осередки Великої події не були такі масштабні, але вони були і важче було знаходитись посеред Донецька чи Сімферополя, ніж тут на Майдані, де був мільйон осіб і якщо було б потрібно, Київ би прийшов на допомогу, а там би ніхто не прийшов, тобто, зовсім інші умови. Звісно, ми були на донецькому майдані, ми бачили і відчували все це, ми намагалися довести, що і в Донецьку є люди, що підтримують цю Революцію Гідності. А що стосується безпосередньо київського Майдану, то я опинився тут 20 лютого. 19 лютого ми вже всі бачили по Громадському та інших каналах, що відбувалось вдень та вночі, як горів Будинок профспілок, як палав Майдан, як були вбиті люди на Інститутській, на Грушевського, і сів на потяг та приїхав до Києва і приїхав саме на розстріл Майдану,

тому можна сказати, що 20 лютого я бачив усе на власні очі. Хочу сказати, що ми маємо зберегти ці цінності, ці вимоги Революції Гідності, за які поклала життя така велика кількість українців, що ці вимоги були справедливі, що ці прагнення українців до зовсім іншого життя не мають бути забутими, навіть якщо люди зневірюються, що ті цінності, за які вони боролися тривалий час, що вони будуть реалізовані, все одно ми маємо про це не забувати, ми маємо пам'ятати, що багато сил, життя було покладено, за це кров була пролита, за те, щоб ми були іншою, вільною країною. Зараз, коли я йшов через Хрещатик, по Майдану, сонячний день, дуже спокійно, нікого немає, люди по своїх справах, і пригадати п'ять років тому, що саме на цих вулицях відбувалось все зовсім інакше, але те, що залишилось в душах людей, ця пам'ять, ці цінності, люди і далі будуть вимагати. Від будь-якої влади вимагати реалізації тих вимог. Фактично з Революції Гідності народилося не просто розуміння української національної ідентичності, а я вважаю більше, народилася ідея Нової Церкви і зародилася ідея іншого міжрелігійного формату. Якщо ми порівнюємо стосунки між Церквами та релігіями до Майдану і після – це дві великі різниці. Після Майдану – це міжрелігійний діалог, взаєморозуміння взагалі на зовсім іншому рівні, наша країна змінилася, наші люди змінилися, не всі, але є ядро української нації, народжується громадянське суспільство. Ті, хто прожив ці дні, хто пропустив через себе – це вже зовсім інші люди, вони по-іншому бачать майбутнє України, по-іншому сприймають свою державу. Я думаю, що всі цінності Майдану ще до кінця не усвідомлені, ще потрібно писати й аналізувати... Як змінилась свідомість, що змінилося в Церквах, що змінилось в національній ідеї? Тому для дослідників, для релігієзнавців, для філософів тут велике поле для досліджень. Потрібно ще писати і про війну на Сході. Тобто роль Церкви і релігійних організацій в події війни. Що там було зроблено і як це вплине на майбутнє нашої держави.

Людмила Олександрівна Філіпович (релігієзнавець, доктор філософських наук, професор, завідувач Відділу філософії та історії релігії Інституту філософії імені Г. Сковороди Національної Академії наук України, професор Національного університету «Києво-Могилянська Академія», віце-президент Української асоціації релігієзнавців)

Об'єднує ці книжки слово «Майдан». Навіть в Донецьку в нас не було іншої ідеї як назвати те, що ви там стояли. Ми це теж назвали Майданом. До речі, це слово мусульманського походження, і українці його сприйняли, і сьогодні вже не уявляємо себе поза межами Майдану. Мені дуже сподобався фрагмент статті, де Майдан розглядається як сакральний простір. І я думаю, що усі погодяться: і мусульмани, й іудеї, і християни, що Майдан став таким сакральним простором.

Ігорє Анатолійовичу, згадайте, будь ласка, що для Вас, як для донеччанина, який простояв довше, ніж Саїд, на тому сакральному просторі в Донецьку, був цей мітинг.

Ігор Анатолійович Козловський (вчений та громадський діяч, фахівець з релігійних, духовних і психофізичних систем, кандидат історичних наук, Президент Центру релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних стосунків, керівник Донецького обласного відділення Української асоціації релігієзнавців, керівник Міжнародного центру християнсько-мусульманського діалогу і співпраці, член Донецького відділення НТШ)

Ви знаєте, усі дні (сьогодні, вчора) я думаю, що і наступні дні ми згадуємо Майдан. Я буквально прийшов сюди майже з реклами. Ми передавали наше звернення до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який виїжджає до Нью-Йорка, там наші герої України, військові. Ми говорили про Майдан, говорили зі сльозами на очах і з гордістю, це подвійне почуття. І я от дивлюсь на цю книгу «Бог на Майдані», так, там Бог був на Майдані, Він був серед тих, хто гинув, страждав, але йшов вперед. Коли мене заарештовували в Донецьку, одним із звинувачень було вилучення книги

«Майдан і Церква», її долучили до карної справи і сказали, що це також є обвинувачення, тому що у мене присутня книга з назвою такою. Їх лякає навіть назва, для них це не просто якийсь символ, для них – це жива істота, це організм. І коли вони катували, постійно звучало слово «Майдан», і таке враження, що вони катують не тільки мене, вони намагалися катувати Майдан. Це дійсно живий організм і продовжує жити, він продовжує мати своїх героїв, мати своїх жертв. Те, що зараз відбувається на Сході України, наші військові, люди, які страждають у в'язницях, підвалах – це продовжується Майдан. Він не в минулому, він зараз. Залежить від кожного з нас, як він буде стояти далі, як він буде рухатися. Ми вибрали цей шлях і ми з нього не звернемо.

Анатолій Миколайович Холодний (президент Української Асоціації релігієзнавців, заслужений діяч науки і техніки України, доктор філософських наук, професор, заступник директора-керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України)

У нас завжди було від 5 до 10 людей з Майдану, ночували в нас, тому Майдан продовжується вдома. І коли мені колеги казали: «Анатолій Миколайович, а чому Ви туди ходите?» А я кажу: «Для меблі». А згадайте, як привезли «тітушок» і раптом Парубій, був же комендантом Майдану: «Всім, – каже, – туди, тим за пів години туди, ми повинні перекрити шлях тим, хто приїхав». А Майдан що, повинен пустий бути? І Холодний стояв там для «меблі», щоб знали, що все-таки не всі розбіглися, що він не пустий. Тому я так казав. Але дійсно, то страшні часи... Я б сказав, що в нас в Академії Наук два Інститути, і це ніхто не відзначає, Інститут філософії і літератури, хто був майданівцями. У нас тут ночували люди, приходили і чай пити. Це ніхто не відзначає, тому що, кажу, лише два інститути. Якщо взяти до уваги соціологію, то до сьогодні їх директор не говорить українською мовою. А ось візьміть Інститут політології, коли мене брали на роботу сказали, що тут націоналістів без Холодного

вистачає – мене на роботу не взяли. Інститут філософії значиму роль відігравав у той час, коли були ці майданівські події. Ми згадуємо ці події: чотири чоловіки на даху сидять, а вони по нас стріляють, пакети вибухові кидали на нас. Сагру попали в груди, добре, що був у кишені паспорт і куля резинова була, то напевно його і не було б серед нас. Шевченко казав: «Анатолій Миколайович, ану йдіть звідси туди, в тил Майдану, тому що Ви не втечете коли «тітушки» підуть». Це було, і ми були готові йти. Коли ми спустилися звідси на Майдан, нас більше не пустили до Інституту, тут перекрили. Далі йдемо туди, до Михайлівського, вже Бистрицький туди біжить... А далі лежать ранені, а на вулиці лежать вбиті. Ми згадуємо ці події, які були і ми були учасниками тих подій. Я зараз пишу таку книжку-сповідь «Доле моя, доле», це моя там розповідь, яким був Майдан... тому вдячні ми тому, що про Майдан пишуть. Я так буду називати, як Сліпий називав «Миханьо», а потім як його обрали президентом всеукраїнських студентів, то його називали «пане президенте», він відомий тим, що написав книжку. Це буде спогад для багатьох. І найбільш радісно було, коли на Майдані дивився на це «море» народу, коли чув то там, то там Гімн України. Звучить: «Слава Україні», «Героям Слава» – це і означало, що українці проснулися від історичної сплячки. Ми, українці, довго спимо. Нас усі штормлять, а ми ніяк не проснемося. А на Майдані я відчув, проснулися нарешті, і це було приємно бачити. Я вдячний тому часу, коли ми були на цьому Майдані, тому, що ви можете побачити, описано в книзі, але я впевнений, що це не все. Кожен, хто був тут, може написати ще свою історію. Тому дякую долі, що вона мене вивела на Майдан і зробила ще більшим українцем, ніж я був до нього.

Людмила Олександрівна Филипович

Про статтю Василя Рудейка, доктора богослов'я, завідувача кафедри літургійних наук. Він написав дуже цікаву статтю «Літургійний вимір Майдану», і перше, про що він пише – про стовпництво. Одним із ключових феноменів Літургії є стояння. Тобто, Анатолій

Миколайович, Ви брали участь в літургії чи свідомо, чи не свідомо, але Ви в цьому участь брали. Хочу звернути увагу, що тут, в книзі, є цікаві документи, зокрема, розклад проведення Божественних Літургій на Майдані Незалежності у каплиці. Весь час згадується. Хочеться сказати, що майже щодня стояв отець Михайло (Димид), і те, що він записав згадані вже його проповіді («Каміння Майдану»), це не просто для краси. Його проповіді слухали реальні люди, і Ви тими проповідями підтримували нас, нам всім була потрібна підтримка з боку Церкви.

Віталій Володимирович Шевченко (філософ, філолог, бібліограф, музеєзнавець, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України, професор кафедри богослов'я Київської православної богословської академії, почесний професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», викладач філософії та логіки в Київській православній богословській академії)

Майдан – це Божа справа, Боже чудо, Майдан – це останній Божий шанс в Україні відбувся – стати Україні українською. Той, хто розповідає багато про Майдан, то мав шанс дивитися по телевізору, для учасника Майдану – Майдан це локація, це якщо ти там на барикаді, то це на барикаді. Майдан випробовував сильнішого холодом і нужденною тяжкою працею, настільки виснажливою, щоб у якихось простраціях перебувати. Тоді про життя чи смерть ну зовсім не йшлося. Не знає такого досвіду Майдан – принаймні ось я такого не знаю. Про мужність, про чесність, про героїзм – це можна було говорити там, біля сцени. Але ми в святотатство впадемо, якщо ми виграли Майдан. Бог подарував нам Майдан. Викупати Майдан в периметрі 30-50 метрів і почекати одну добу – і вже нічого не буде. Звісно, що після того Майданом стала уся Україна. Те, що внесок релігійних організацій, Церков величезний, потужний, він змінив формат відносин і став якісно іншим імпульсом,

то це поза всяким сумнівом. Але щастя ні в кого не відбереш. Той, хто мав брати участь в них, бо то була священна дія, і це не крикливе не патетичне слово. Зараз перед очима спливають такі епізоди, що легше плакати, аніж говорити. Це така чистота неймовірна, ну священнодія та й усе. І оце є Бог. Майдан, який навчив нас любити Бога, Майдан, який нам відкрив Бога, і Майдан, який показав, що України майбутнє з Богом.

Отець Роман Небожук (виконавчий директор Патріаршої Курії УГКЦ)

Я хочу сказати лише одне оголошення і все, щоб не займати ваш час. Я сюди прийшов із засідання комісії Київради з питань перейменувань, яке ще зараз триває. Там я був від нашої Церкви. І комісія щойно проголосувала. З двох варіантів вибрали один, що у Києві проспект Комарова змінює назву на проспект Любомира Гузара. Ось цією гарною новиною, якою я хотів поділитися з вами.

Отець Ігор Шабан (голова Комісії у сприянні єдності християн УГКЦ)

Дякую отцю Михайлу за спогади, він працює, і це не є легка праця. Греко-Католицька Церква диктувала, що ми маємо бути там, де є наші люди, а наші люди були на Майдані, тому і була почерговість, і чергування в палатках, і були священики, які були постійно там, як отець Михайло. Два тижні тому була зустріч з єпископом Церкви, який був пастором спілки, і він згадував, що там, де був шпиталь, розмовляли з цими людьми, були з ними близько а тепер, коли згадували про те, що ми вкладали в Майдан, я згадав, що мої парафіяни, які працювали переважно прикордонниками в Борисполі, приходили та просили благословення піти вночі поприбирати Майдан від снігу. Вони працювали вдень, а вночі брали лопати і йшли прибирати, а зранку знову йшли на роботу. Кожен вкладав те, що міг вкласти на цей момент. Напевно, через п'ять років в нас є сумніви, що ми могли би більше зробити, але я думаю, що кожен

з нас зробив на своєму місці стільки, скільки нам Бог дозволив і, напевно, ми вклали багато в те, щоб український народ став загартованішим, як згадувала тут пані, і щоби ми були більш свідомі українці. Греко-Католицька Церква видала «Катехизм», ви, напевно, вже його маєте українською мовою «Христос – наша Пасха». Ми його переклали англійською, французькою, а тепер російською також є, тому я хочу подарувати такий екземпляр вашому Інституту. Можливо, хтось скористається цією мовою також.

Людмила Олександрівна Филипович

Чому саме ми погодились зробити презентацію в нашому Інституті філософії і поговорити про богослов'я Майдану і з такою назвою, що, можливо, не зовсім природне для нашого Інституту. Тому, що ми вважаємо, що сегмент секулярний і сегмент релігійний в Україні дивним чином співіснують, і вони доповнюють один одного. І тому абсолютно нормально, коли видаються книжки, які утримують в собі якісь ці елементи й інше. Нам дуже приємно, що ми сьогодні почули точку зору богослов'я. Церква теж є тою інституцією, віруючі є тими людьми, які мають осмислювати питання сьогодення.

Оксана Горкуша (українська поетеса, член Національної Спілки письменників України, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України)

Те, чого немає в нашій книжці, те, що не могли висловлювати самі науковці, Ви зробили замість нас, отче Михайле. Бо саме цієї теми ми не мали права торкатися, тому що в будь-якому випадку присутність Бога сприймається індивідуально, особисто. Вона сприймається особистим внутрішнім досвідом, на превеликий жаль, у науковців немає механізмів аналізу і фіксації цього внутрішнього досвіду. Таким чином, ми не мали можливості розкрити саме цей ракурс Майдану, і ми Вам вдячні тому, що цього не було. Я не буду

займати ваш час, тому що я дивлюся в зал і бачу людей, які були на Майдані і можуть сказати значно більше і значно значніше, ніж ми можемо сказати про Майдан, в тому числі в духовному і божественному аспекті. Я скажу тільки декілька тез дуже коротких. «Значимі події», «Значні події» і «Доленосні події». Отже, «значимі події». Чи був Майдан значимою подією? Так, але для того, щоб подія стала значимою, треба, щоб люди надали їй значення. І от, та громадянська спільнота, що прийшла на Майдан, вона надала значення цій події, і вона стала доленосною. Але ми знаємо, що мало того, що подія відбулась, треба, щоб вона відбулась не тоді, коли стається, але і в майбутньому. Розгортання як значимої події як для громади, залежить від того, скільки ми рефлексій присвячуємо цій події. Саме у якісній рефлексії ми задаємо ті якості, які будуть спрямовувати долю нашого народу. І ще раз дякую отцю Михайлу, ми із задоволенням придбаємо Вашу книгу і прочитаємо її. Тому що я розумію, що одним із суб'єктів, який формулює цю доленосну подію України і сучасності, є також Господь, але ми не мали, ще раз вам наголошую, на превеликий жаль, засобів і знарядь для того, щоб відстежити і зафіксувати присутність саме цього суб'єкта у цій громадянській події. Дякую.

Людмила Олександрівна Филипович

Хочеться подякувати усім, що ви відгукнулися на таку потужну агітацію, яку ми розгорнули на сторінках Facebook. І я надсилаю запрошення через свою сторінку: «не все втрачено», я чомусь думала, що взагалі ніхто не прийде. Ми дуже вдячні Вам, що ми зібралися, я знаю, що це колосальні труднощі – зібратися та приїхати. А наша не перша і не остання презентація, сюди «Отряд» заїхав, щоб вдарити з усіх гармат, були у різних місцях.

АВТОРИ

Вільям Блайзіффер

Доктор східного канонічного права, доцент університету «Бабей-Болай» (Клуж Напока), Факультет греко-католицької теології, філія у м. Блаж, протопресвітер Румунської Греко-Католицької Церкви, william_bleiziffer@hotmail.com.

Джорджіо Галларо

Доктор східного канонічного права, ліцензіат екуменічного богослов'я, секретар Конгрегації для Східних Церков, gdgallaro@bcs.edu.

Петро Сабат

Доктор східних церковних наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри літургійних наук Українського католицького університету (Львів), cabat_petro@ucu.edu.ua.

Петер Сабо

Доктор богослов'я, доктор східного канонічного права, професор та завідувач кафедри аспірантури Інституту канонічного права у Будапештському католицькому університеті, synergia102@gmail.com.

Андрій Танасійчук

Доктор канонічного права, доктор східного канонічного права, доцент факультету канонічного права св. Пія X у Венеції. Головний редактор журналу «Ius». Протопресвітер УГКЦ, o.a.tanasiychuk@gmail.com.

Томас Хорват

Докторант з канонічного права Папського латеранського університету (Рим). Викладач канонічного права Теологічного інституту св. Атанасія в Ньїредьгазі (Угорщина), пресвітер Угорської Греко-Католицької Церкви, horvath.tamas@szentatanaz.hu.

редактор: *прот. д-р Михайло Димид*
літературний редактор: *Наталія Рибак*
технічний редактор: *Уляна Густей*
коректор: *д-р Петро Сабат*
обкладинка: *Михайло Шелудько*

Друк
«Артос»

